

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI PROGRAMI

16. VE 17. YÜZYIL OSMANLI KAFTANLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

R. Zeynep GENCAL ÖZTÜRK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Esin SARIOĞLU

İSTANBUL – 2010

ÖNSÖZ

“16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı Kaftanları” konulu tezde; kaftanın tanımı yapılarak tarihsel gelişimi incelenmiştir. Osmanlı kaftanlarının özellikleri araştırılmıştır. Kadın, erkek ve çocuk kaftanlarında 16. ve 17. yüzyıldaki dönemlerde yaşamın ve sınıfsal özellikler üzerinde durulmuştur.

Kaftanlarda kullanılan kumaş, biçim, renk, motif, yüzeysel düzenlemeler, malzeme, aksesuar ve teknik yapı ile beraber Osmanlı ve Avrupa sanatının bu yüzyıllardaki etkileri incelenmiştir. Doku tekniklerinin teknik analizleri ve yapım yöntemleri araştırılmıştır.

“16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı Kaftanları” tezde, çalışmalarımı yönlendiren ve her aşamasında yardımını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Esin SARIOĞLU’ na teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Maddi ve manevi desteğini esirgemeyen eşim Osman Öztürk’ e, her zaman yanımda olan aileme, değerli hocalarım Prof. Dr. Şebnem R. Temir’ e, Prof. Dr. Ayşe Özel’e, Yrd. Doç. Engin Akdoğan’a, arkadaşım Nebahat ÇAĞIL’ a ve sevgili öğrencim Ebru Arıĝ’ a teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

R. Zeynep GENCAL ÖZTÜRK

İstanbul–2010

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
ÖZET.....	XII
SUMMARY.....	XIII
1. GİRİŞ	1
2. KAFTANLAR.....	3
3.TÜRK GİYİM TARİHİNİN İLK DÖNEMİ.....	7
4.ASYA'DAN ANADOLU'YA GİYİM.....	9
5.ANADOLU'DA SELÇUK DÖNEMİ GİYİMİ.....	12
6.ANADOLU'DA İLK KERVANSARAYLAR, KERVANLAR VE DOKUMA TİCARETİ	16
7.İSTANBUL'DA KUMAŞ ÜRETİMİ VE KIYAFET DENETİMİ.....	21
8.OSMANLI İMPARATORLUĞU GİYİMİNDE DEĞİŞİMİNDE MODA.....	25
8.1. Çuha.....	25
8.2. Aba Cepkenler.....	28
8.3. Başmak	29
9.SARAY HAREMİ'NDE ERKEĞİ ÖRTEN TASARIM.....	30
9.1. Zülüflü Baltacılar.....	30
9.2. Fermene.....	30
9.3.“Selimi” Kavuk	31
9.4.Mercan Terliği.....	31
10.16. VE 17. YÜZYILDA TÜRK KUMAŞ SANATI.....	32
10.1. İpek Ve İpekli Kumaş Dokumacılığı.....	32
10.2.Dokuma merkezi olarak İstanbul.....	32
10.3. İstanbul'da Atölye Planı Ve Yeri.....	33
10.4.Tarihi Kaynaklar.....	35
11.16. YÜZYIL KUMAŞ ÖZELLİKLERİ.....	39
12.17. YÜZYIL KUMAŞ ÖZELLİKLERİ.....	41
13.OSMANLI DÖNEMİNDE KULLANILAN KUMAŞ TÜRLERİNİN ÖZELLİKLERİ.....	42

13.1. Aba.....	42
13.2. Abani.....	42
13.3. Ahmetiye.....	42
13.4. Alaca.....	42
13.5. Altıparmak	43
13.6. Arşın.....	43
13.7. Atlas.....	44
13.8. Astar.....	45
13.9. Beledi.....	45
13.10. Bindallı	45
13.11. Bürümcük.....	45
13.12. Car.....	46
13.13. Çatma.....	46
13.14. Canfes.....	50
13.15. Çuha.....	50
13.16. Çitari.....	50
13.17. Gezi.....	50
13.18. Hatai.....	50
13.19. Hareli.....	51
13.20. Hind Kumaşı.....	51
13.21. İpek.....	51
13.22. Kadife.....	52
13.23. Kemha.....	54
13.24. Kutni (Kutnu).....	56
13.25.Seraser.....	57
13.26. Serenk.....	59
13.27. Selimiye.....	60
13.28. Sof.....	60
13.29. Tafta.....	60
13.30. Zerbaft.....	60
14.16. YÜZYIL OSMANLI KADIN GİYİMİ	61
14.1.16. Yüzyıl Kadın Giyimine Örnek Haseki Sultan Giyimi Özellikleri.....	64
14.2.16. Yüzyıl Kadın Giyiminde Örnek Ev İçi Giyimi.....	68
15.17. YÜZYIL OSMANLI KADIN GİYİMİ.....	71

15.1.17. Yüzyıl Saray Kadın Giyimine Örnek Düğün Elbisesi (Gelinlik).....	71
15.2.17. Yüzyıl İşlemeli Kumaştan Üç Etek Entari	74
16.OSMANLI SARAY KADINLARININ ÜNVANLARINA GÖRE GİYİMİ...	76
16.1. Valide Sultan.....	76
16.2. Başkadin Efendi	77
16.3. Haseki Sultan (Haseki Kadın)	79
16.4. Gedikli Kadın.....	80
16.5 .Kadın Kalfa.....	81
16.6. Kadın Kızlar Ağası.....	82
16.7. Odalık.....	83
16.8. Büyük Oda.....	84
16.9. Baş İkbal.....	85
16.10. Harem Dairesi Hademesi.....	86
16.11. Çırağan.....	87
16.12. Kadın Sultanın Oda Lelası.....	88
16.13. Gözde.....	89
16.14.Çerkes Halayık.....	90
16.15. Saraylı.....	91
16.16. Cariye.....	92
16. 17. Saray Çengisi (Rakkase)	93
17. SARAY KADINLARININ SOKAK GİYİMLERİ	94
18. SARAY KADINININ SAÇ TUVALETİ VE BAŞLIKLARIN ÖZELLİKLERİ.....	96
19. OSMANLI SARAY KADINLARININ KULLANDIĞI AKSESUARLAR.....	102
19.1. 16.- 17. Yüzyıl Düğmeler	102
19.2. 17. Yüzyıl Mühür Yüzük.....	102
19.3. 17. Yüzyıl Bir Çift Küpe	103
19.4. 16. - 17. Yüzyıl Altın Gerdanlık.....	104
19.5. 17. Yüzyıl Kemer Tokası	104
19.6. 17. Yüzyıl Enselik.....	105
19.7. 17. Yüzyıl Çaprast.....	106
20.SOKAK GİYİMİ ÖRNEKLERİNDEN FERACE-ÇARŞAF-PEÇE-YAŞMAK-YELDİRME-MEŞLAH	107

20.1. Ferace.....	107
20.2. Çarşaf.....	109
20.3. Peçe ve Yaşmak.....	111
20.4. Yeldirme.....	111
20.5. Meşlah.....	111
21. SARAY ÇOCUKLARI VE KIYAFETLERİ.....	113
21.1. Tek Renkli Saten Çocuk Kaftanı	139
21.2. Tek Renkli Satenden Yapılmış Çocuk Şalvarı.....	140
21.3. Madalyon Şekilli İpekli Çocuk Kaftanı.....	141
21.4. Kıvrımlı Çiçek Desenli Çocuk Kaftanı.....	142
21.5. 16. Yüzyıl Üçlü Noktalı Süslemeli Çocuk Kaftanı.....	144
22. SULTAN KAFTANLARI	145
23. SULTANLARIN TERZİLERİ.....	149
23.1. Osmanlı Sarayı'ndaki kıyafetlerde Avrupalılaştırma.....	150
23.2. Özel Günler İçin Giysiler.....	151
24. OSMANLI KAFTANLARINDAKİ TEKSTİL MODELLERİ.....	154
24.1. Kesim.....	156
24.2. Üçlü Noktalı ve Dağınık Yapraklı Kaftan.....	160
24.3. Üç Noktalı Motifli Kaftan.....	161
24.4. 16. Yüzyıl Üç Noktalı Motifli Şalvar.....	163
24.5. Üçlü Noktalı Motifli Kaftan.....	164
24.6. Çintemani veya Peleng Motifli Tören Kaftanı.....	165
24.7. Saz Stili.....	168
24.7.1. Saz Stili Desenli Ayrılabilir Kollar.....	168
24.8. 16. Yüzyıl İpek Brokarlı Tören Kaftanı.....	169
24.9. 16. Yüzyıl İpek Brokarlı Kürk Astarlı Çiçek Desenli Kaftan.....	172
24.10. İpek Brokarlı Kısa Kollu Kaftan.....	175
24.11. 16. Yüzyıl Parça Yapraklı Çiçek Desenli El Dokuması Kaftan.....	178
24.12. Bahar Çiçekleri Deseni Kakmalı Ve Kabartmalı İpek Kaftan.....	182
24.13. Çam Kozalağı Motifleriyle Desenlendirilmiş Kaftan.....	185
24.14. Taç Benzeri Motifler İçeren Kısa Kaftan.....	187
24.15. 16.- 17. Yüzyıl Nar Desenli Kısa İpekli Kaftan.....	188
24.16. Dokuma Desenli Kaftan.....	190

24.17. 16. Yüzyıl Altın Ve Gümüş İplik Kullanılmış İpekli "Salamon'un - Süleyman'ın - Mührü" İle Süslenmiş Kaftan.....	192
24.18. Kürk Astarlı Törensel Çok Renkli Kaftan.....	194
24.19. 16. Yüzyıl Nar Ve Çam Kozalaklarıyla Süslenmiş Sim İşlemeli Kısa Kollu İpek Kaftan	197
24.20. Altın ve Gümüş İpliklerle Süslü Kaftan	200
24.21. Çiçek Desenli Kaftanlar	204
24.22. 17. Yüzyıl Altın Ve Gümüş İşlemeli Kumaştan Şalvarlar	205
24.23. 17. Yüzyıl Tutku Simgeleyen Çiçeklerin Motifleri İle Bezenmiş Gümüş İşlemeli Şalvar	206
24.24. 16. Yüzyılın Mahkemelerinde Giyilen Giysilerin Avrupa Kumaşları Lale Motifleri İle Bezenmiş İpek Kadife Kaftan.....	207
24.25. 16. Yüzyılın Süleyman'ın Mühürleri ile Süslenmiş Avrupa Kadifesinden Tören Kaftanı.....	210
24.26. Türk Stilinde Dokunmuş Avrupa Kadifeden Tören Kaftanı.....	212
24.27. Türk Usulü Dizayn Edilmiş Avrupa Kadifelerinden Tören Kaftanı.....	215
24.28. Saray İçin Avrupa Kumaşları	217
24.29. İtalyan İpek Kadifeden Yapılmış Tören Kaftanı.....	219
24.30. Kavisli Yaprak Desenli Kaftan (Hindistan İpeği)	221
24.31.Süleyman'ın Oğlu Derviş Ahmet Tarafından Yapılan Tarihi Muskalı Gömlek.....	223
24.32. 16. Yüzyıl Muskalı Pamuklu Gömlek.....	225
24.33. 16. Yüzyılın Kaftan Stilinde Ketten Muskalı Gömlek.....	227
25.OSMANLI DÖNEMİ SÜSLEMLERİ.....	229
25.1. Türk Kumaşlarında Motif ve Kompozisyon	232
26.OSMANLI KUMAŞLARINDA RENK VE DESEN.....	235
26.1. Padişah Kaftanlarında Kullanılan Motif ve Desen.....	236
26.2.Yaratık Şekilleri Ve Biçim Değişikliği.....	237
26.2.1. Kaplan çizgisi, Leopar beneği.....	237
26.3. Rumi.....	239
26.4. Kuş, Geyik Resimleri.....	241
26.5. Tavus Tüyü.....	245
26.6. Semadan Alınan Motifler.....	246
26.6.1. Güneş, Ay, Yıldız, Çin Bulutu.....	246

26.7. Yabancı Esaslardan Gelen Süslemeler.....	252
26.8. Bitkisel Süslemeler.....	256
26.9. Karanfil.....	264
26.10. Sümbül.....	271
26.11. Çarkıfelek.....	273
26.12. Narçiçeği	274
26.13. Hurma.....	282
26.14. Elma.....	283
26.15. Selvi.....	284
26.16. Yazı.....	284
26.16.1. Kâbe Örtüsü, Türbe Sandukaları	284
26.16.2. Yazılı Kumaşlar, Elbise ve Döşemelik.....	285
26.16.3. Sancaklar.....	286
27.16. ve 17.YÜZYIL KUMAŞ ANALİZLERİ.....	288
27.1. 16 Yüzyıl Kısa Kaftan Kumaş Analizi.....	290
27.2. 16. Yüzyıl Kaftanı Kumaş Analizi.....	294
27.3. 17. Yüzyıl Çocuk Kaftanı Kumaş Analizi.....	299
27.4. 17. Yüzyıl Çocuk Kaftanı Kumaş Analizi.....	304
28. II. SELİM KAFTANINDAN YARARLANILARAK TASARLANMIŞ GİYSİ PROJESİ.....	308
29.SONUÇ.....	311
30.KAYNAKLAR.....	317
31.ÖZGEÇMİŞ.....	318

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1.1. 16. Yüzyılda Deri Çizme Yapımı Minyatür.....	2
Şekil 2.1. Kaftan, Beyazıd II.....	6
Şekil 8.1. Anadolu'nun Zengin Giyim Geleneği İçinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun Üst Düzey Yönetici Giysilerinden Örnekler.....	27
Şekil 10.1. Bir Dokuma Atölye Planı.....	35
Şekil 10. 2. Kemha Loncası Geçit Törenini Gösteren Minyatürler.....	38
Şekil 13.1. Altıparmak Kumaş Örneği.....	43
Şekil 13.2. Desenli Atlas Örneği.....	44
Şekil 13.3. Atlas Kumaş Örneği.....	44
Şekil 13.4. Astar Kumaş Örneği.....	45
Şekil 13.5. Çatma Kaftan.....	47
Şekil 13.6. Çatma Kaftan, Mehmet III.....	48
Şekil 13.7. Çatma Kaftan, Murad III.....	49
Şekil 13.8. İpek Kumaş Örneği, Kanuni Sultan Süleyman I.....	52
Şekil 13.9. Kabartma Desenli Kadife Örneği, Murat IV.....	53
Şekil 13.10. Kemha Kumaş Örneği.....	54
Şekil 13.11. Kemha Kaftan, Selim II.....	55
Şekil 13.12. Enine Kutni Kumaş Örneği.....	56
Şekil 13.13. Boyuna Kutni Kumaş Örneği.....	56
Şekil 13.14. Seraser Örneği.....	57
Şekil 13.15. Seraser Kaftan, Selim II.....	58
Şekil 13.16. Serenk Kaftan Örneği.....	59
Şekil 14.1. 16. Yüzyıl Kadın Sokak Giyimi.....	62
Şekil 14.2. 16. Yüzyıl Kadın Ev İçi Giyimi.....	63
Şekil 14.3. Gülnüş Sultan.....	65
Şekil 14.4. Hürrem Sultan.....	66
Şekil 14.5. Safiye Sultan.....	67
Şekil 14.6. Hanzade Sultan Ev İçi Giyimi.....	69
Şekil 14.7. Ev İçi Giyimi.....	70
Şekil 15.1. 17. Yüzyıl Naima Sultanın Gelinliği.....	73
Şekil 15.2. 17. Yüzyıl İşlemeli Kumaştan Üç Etek Entari.....	75
Şekil 16.1. Valide Sultanın Harem Dairesi.....	76
Şekil 16.2. Başkadin Efendi.....	78
Şekil 16.3. Haseki Sultan (Haseki Kadın).....	79
Şekil 16.4. Gedikli Kadın.....	80
Şekil 16.5. Kadın Kalfa.....	81
Şekil 16.6. Kadın Kızlar Ağası.....	82
Şekil 16.7. Odalık.....	83
Şekil 16.8. Büyük Oda.....	84
Şekil 16.9. Baş İkbal.....	85
Şekil 16.10. Harem Dairesi Hademesi.....	86
Şekil 16.11. Çırağan.....	87
Şekil 16.12. Kadın Sultanın Oda Lalası.....	88
Şekil 16.13. Gözde.....	89
Şekil 16.14. Çerkes Halayık.....	90
Şekil 16.15. Saraylı.....	91

Şekil 16.16. Cariye.....	92
Şekil 16.17. Saray Çengisi (Rakkase).....	93
Şekil 17.1. Saray Kadınının Sokak Giyimi.....	94
Şekil 17.2. Zengin Kadının Sokak Giyimi.....	95
Şekil 18.1. Yukarıya Doğru Daralan Altın Yıldızlı Sorguçlu Başlık Örneği.....	97
Şekil 18.2. Seraser Kumaştan Yapılmış Arakçin Örneği.....	98
Şekil 18.3. Yüksek Hotozlu Baş Süslemesi Örneği.....	98
Şekil 18.4. Siperli Kadın Başlığı Örneği.....	99
Şekil 18.5. Külâh Biçimli Başlık Örneği.....	99
Şekil 18.6. Hotozlu Siperli Başlık Örneği.....	100
Şekil 18.7. Hotozlu Baş Süslemesi Örneği.....	100
Şekil 18.8. Hotozlu Başlık Örneği.....	101
Şekil 18.9. Yüksek Hotozlu Başlık Örneği.....	101
Şekil 19.1. 16. - 17. Yüzyıl Düğme Örneği.....	102
Şekil 19.2. 17. Yüzyıl Mühür Yüzük Örneği.....	103
Şekil 19.3. Bir Çift Küpe Örneği.....	103
Şekil 19.4. 16. - 17. Yüzyıl Altın Gerdanlık Örneği.....	104
Şekil 19.5. 17. Yüzyıl Kemer Tokası Örneği.....	105
Şekil 19.6. 17. Yüzyıl Enselik Örneği.....	105
Şekil 19.7. 17. Yüzyıl Çaprast Örneği.....	106
Şekil 19.8. 17. Yüzyıl Çaprast Giyimli Bir Kadın Örneği.....	106
Şekil 20.1. Ferace.....	108
Şekil 20.2. Çeşitli Ferace Örnekleri.....	109
Şekil 20.3. 17. Yüzyıla Ait Çarşaf Örneği.....	110
Şekil 20.4. Meşlah Örneği.....	112
Şekil 21.1. Çocuk Mesi.....	120
Şekil 21.2. Çocuk Takkesi.....	120
Şekil 21.3. Çocuk Gecelik Takkesi.....	121
Şekil 21.4. Takma Kolluklar.....	121
Şekil 21.5. Çocuk Kaftanı.....	122
Şekil 21.6. Çocuk Kaftanı.....	123
Şekil 21.7. Çocuk Kaftanı.....	124
Şekil 21.8. Çocuk Kaftanı.....	125
Şekil 21.9. Çocuk Kaftanı.....	126
Şekil 21.10. Çocuk Kaftanı.....	127
Şekil 21.11. Çocuk Kaftanı Detay Örneği.....	128
Şekil 21.12. Çocuk Kaftanı ve Takma Kolluğu.....	129
Şekil 21.13. Çocuk Kaftanı Detay Örneği.....	130
Şekil 21.14. Çocuk Kaftanı ve Takma Kolluğu.....	131
Şekil 21.15. Çocuk Kaftanı Detay Örneği.....	132
Şekil 21.16. Çocuk Entarisi.....	133
Şekil 21.17. Çocuk Entarisi Detay Örneği.....	134
Şekil 21.18. Çocuk Kaftanı.....	135
Şekil 21.19. Çocuk Kaftanı.....	136
Şekil 21.20. Çocuk Kaftanı.....	137
Şekil 21.21. Çocuk Kaftanı.....	138
Şekil 21.22. Çocuk Kaftanı Detay Örneği.....	139
Şekil 21.23. Tek Renkli Saten Çocuk Kaftanı.....	140
Şekil 21.24. Tek Renkli Satenden Yapılmış Çocuk Şalvarı.....	141
Şekil 21.25. Madalyon Şekilli İpekli Çocuk Kaftanı.....	142

Şekil 21.26. Kıvrımlı Çiçek Desenli Çocuk Kaftanı.....	143
Şekil 21.27. Üçlü Noktalı Süslemeli Çocuk Kaftanı.....	144
Şekil 22.1. Sultan Süleyman.....	146
Şekil 24.1. Ahmet III. Minyatür.....	159
Şekil 24.2. Üçlü Noktalı ve Dağınık Yapraklı Kaftan.....	160
Şekil 24.3. Üçlü Noktalı ve Dağınık Yapraklı Kaftan Detayı.....	161
Şekil 24.4. Üç Noktalı Motifli Kaftan Örneği.....	162
Şekil 24.5. Üç Noktalı Motifli Kaftan Detay Örneği.....	163
Şekil 24.6. 16. Yüzyıl Üç Noktalı Motifli Şalvar Örneği.....	164
Şekil 24.7. Üçlü Noktalı Motifli Kaftan.....	165
Şekil 24.8. Çintemani veya Peleng Motifli Tören Kaftanı.....	167
Şekil 24.9. Çintemani veya Peleng Motifli Tören Kaftanı Detay Örneği.....	168
Şekil 24.10. Saz Stili Desenli Ayrılabilir Kollar Örneği.....	169
Şekil 24.11. 16. Yüzyıl İpek Brokarlı Tören Kaftan Örneği.....	171
Şekil 24.12. 16. Yüzyıl İpek Brokarlı Tören Kaftan Detay.....	172
Şekil 24.13. 16. Yüzyıl İpek Brokarlı Kürk Astarlı Çiçek Desenli Kaftan.....	174
Şekil 24.14. 16. Yüzyıl İpek Brokarlı Kürk Astarlı Çiçek Desenli Kaftan Detay.....	175
Şekil 24.15. İpek Brokarlı Kısa Kollu Kaftan.....	177
Şekil 24.16. İpek Brokarlı Kısa Kollu Kaftan Detay.....	178
Şekil 24.17. 16. Yüzyıl Parça Yapraklı Çiçek Desenli El Dokuması Kaftan.....	180
Şekil 24.18. 16. Yüzyıl Parça Yapraklı Çiçek Desenli El Dokuması Kaftan Detay Örneği.....	181
Şekil 24.19. Bahar Çiçekleri Deseni Kakmalı ve Kabartmalı İpek Kaftan.....	183
Şekil 24.20. Bahar Çiçekleri Deseni Kakmalı ve Kabartmalı İpek Kaftan Detayı.....	184
Şekil 24.21. Çam Kozalağı Motifleriyle Desenlendirilmiş Kaftan.....	186
Şekil 24.22. Taç Benzeri Motifler İçeren Kısa Kaftan.....	187
Şekil 24.23. 16. - 17. Yüzyıl Nar Desenli Kısa İpekli Kaftan.....	188
Şekil 24.24. 16. -17. Yüzyıl Nar Desenli Kısa İpekli Kaftan Detay.....	189
Şekil 24.25. Dokuma Desenli Kaftan.....	190
Şekil 24.26. Dokuma Desenli Kaftan Detay Örneği.....	191
Şekil 24.27. 16. Yüzyıl Altın ve Gümüş İplik Kullanılmış İpekli "Salamon' un- Süleyman'ın Mührü" İle Süslenmiş Kaftan.....	193
Şekil 24.28. 16. Yüzyıl Altın ve Gümüş İplik Kullanılmış İpekli "Salamon' un - Süleyman'ın Mührü" İle Süslenmiş Kaftan Detay.....	194
Şekil 24.29. Kürk Astarlı Törensel Çok Renkli Kaftan.....	196
Şekil 24.30. Kürk Astarlı Törensel Çok Renkli Kaftan Detay.....	197
Şekil 24.31. 16. Yüzyıl Nar ve Çam Kozalaklarıyla Süslenmiş Sim İşlemeli Kısa Kollu İpek Kaftan.....	199
Şekil 24.32. 16. Yüzyıl Nar ve Çam Kozalaklarıyla Süslenmiş Sim İşlemeli Kısa Kollu İpek Kaftan Detay Örneği.....	200
Şekil 24.33. Altın Ve Gümüş İpliklerle Süslü Kaftan.....	202
Şekil 24.34. Altın Ve Gümüş İpliklerle Süslü Kaftan Detay.....	203
Şekil 24.35. Çiçek Desenli Kaftan.....	204
Şekil 24.36. 17. Yüzyıl Altın ve Gümüş İşlemeli Kumaştan Şalvar.....	205
Şekil 24.37. 17. Yüzyıl Tutku Simgeleyen Çiçeklerin Motifleri İle Bezenmiş Gümüş İşlemeli Şalvar.....	206
Şekil 24.38. 16. Yüzyılın Mahkemelerinde Giyilen Giysilerin Avrupa Kumaşları Lale Motifleri ile Bezenmiş İpek Kadife Kaftan.....	208
Şekil 24.39. 16. Yüzyılın Mahkemelerinde Giyilen Giysilerin Avrupa Kumaşları Lale Motifleri ile Bezenmiş İpek Kadife Kaftan Detayı.....	209

Şekil 24.40. Süleyman'ın Mühürleri İle Süslenmiş Avrupa Kadifesinden Tören Kaftanı	211
Şekil 24.41. Süleyman'ın Mühürleri İle Süslenmiş Avrupa Kadifesinden Tören Kaftanı Detay	212
Şekil 24. 42. Türk Stilinde Dokunmuş Avrupa Kadifeden Tören Kaftanı.....	213
Şekil 24.43. Türk Stilinde Dokunmuş Avrupa Kadifeden Tören Kaftanı Detay....	214
Şekil 24.44. Türk Usulü Dizayn Edilmiş Avrupa Kadifelerinden Tören Kaftanı...	215
Şekil 24.45. Türk Usulü Dizayn Edilmiş Avrupa Kadifelerinden Tören Kaftanı Detay.....	216
Şekil 24.46. İtalyan İpek Kadifesinden Türk Dokuması ve Dizaynı ile Kaftan.	218
Şekil 24.47. İtalyan İpek Kadifeden Yapılmış Tören Kaftanı.....	220
Şekil 24.48. Kavisli Yaprak Desenli Kaftan (Hindistan İpeği)	222
Şekil 24.49. Tarihli Muskalı Gömlek.	224
Şekil 24.50. 16. Yüzyılın Muskalı Pamuklu Gömlek.	226
Şekil 24.51. 16. Yüzyılın Kaftan Stilinde Ketten Muskalı Gömlek.....	228
Şekil 25.1. Enfiye Mendili.....	230
Şekil 25.2. 17. Yüzyıla Ait Çintemani Motifli Bohça.....	232
Şekil 26.1. Kaplan Çizgisi.....	237
Şekil 26.2. Leopar Beneği.....	238
Şekil 26.3. Leopar Beneği Motifli Kumaş Örneği.....	238
Şekil 26.4. 16. Yüzyıl Rumi Motifli Kumaş Örneği.....	239
Şekil 26.5. 17. Yüzyıl Rumi Motifli Bohça Örneği.....	240
Şekil 26.6. 17. Yüzyıl Tavus Nakışlı Bohça Örneği.	242
Şekil 26.7. 17. Yüzyıl Geyik Motifli Kumaş Örneği.	243
Şekil 26.8. 17. Yüzyıl Tavus Motifli Bohça Örneği.....	244
Şekil 26.9. 16. Yüzyıl Tavus Tüyü Motifli Kumaş Örneği.....	245
Şekil 26.10. 16. Yüzyıl Ay Süslemeli Kadife Kumaş Örneği.....	247
Şekil 26.11. 16. Yüzyıl Güneş Motifiyle Süslenmiş Kadife Kumaş Örneği.....	248
Şekil 26.12. 16. Yüzyıl Ay, Yıldız ve Çin Bulutu Motifiyle Süslenmiş Kumaş.....	249
Şekil 26.13. 17. Yüzyıl Ay Motifli Kaftan	250
Şekil 26.14. 17. Yüzyıl Çin Bulutları ile Bezenmiş Kumaş Örneği.....	251
Şekil 26.15. 16. Yüzyıl Taç Motifli Kumaş Örneği.....	252
Şekil 26.16. 16. Yüzyıl Taç Motifli Kumaş Örneği.....	253
Şekil 26.17. Taç Motifli Çatma Kumaş Örneği.....	254
Şekil 26.18. 16. Yüzyıl Taç Motifli Kumaş Örneği.....	255
Şekil 26.19. 16. Yüzyıl Bitkisel Süslemeli Telli Çatma Kumaş Örneği.....	257
Şekil 26.20. 16. Yüzyıl Bitkisel Süslemeli Kaftan Örneği.	258
Şekil 26.21. 17. Yüzyıl Bitkisel Süslemeli Kemha Zemin Örneği.	259
Şekil 26.22. Kumaş Örneği.....	260
Şekil 26.23. Altın Telli Kemha Kumaş Örneği.....	261
Şekil 26.24. 16. Yüzyıl Bitkisel Süslemeli Kumaş Örneği.....	262
Şekil 26.25. 17. Yüzyıl Bitkisel Süsleme Kumaş Örneği	263
Şekil 26.26. 17. Yüzyıl Karanfil Motifli Çatma Kumaş Örneği.....	265
Şekil 26.27. 17. Yüzyıl Karanfil Motifli Çatma Kumaş Örneği.....	266
Şekil 26.28. 17. Yüzyıl Karanfil Motifli Çatma Yastık Örneği.....	267
Şekil 26.29. 17. Yüzyıl Karanfil Motifli Kemha Parça Örneği.....	268
Şekil 26.30. 17. Yüzyıl Karanfil Motifli Kaftan Örneği.....	269
Şekil 26.31. 17. Yüzyıl Karanfil Motifli Çatma Örneği.....	270
Şekil 26.32. 16. Yüzyıl Sümbül Motifli Kumaş Örneği.....	271
Şekil 26.33. 17. Yüzyıl Sümbül Motifli Çatma Yastık Örneği.....	272

Şekil 26.34. 17. Yüzyıl Çarkıfelek Motifli Kemha Kumaş Örneği.....	273
Şekil 26.35. 16. Yüzyıl Narçiçeği Desenli Kaftan Örneği.....	274
Şekil 26.36. 16. Yüzyıl, Narçiçeği Motifli Kemha Kumaş Örneği.....	275
Şekil 26.37. 16. Yüzyıl Nar Motifli Serenk Kumaştan Yapılmış Takma Kol.....	276
Şekil 26.38. 16. Yüzyıl Nar Motifli Takma Kol Örneği.....	277
Şekil 26.39. 16. Yüzyıl Nar Motifli Kemha Kumaş Örneği.....	278
Şekil 26.40. 17. Yüzyıl Nar, Karanfil ve Çarkıfelek Motifli Kumaş Örneği.....	278
Şekil 26.41. 16. Yüzyıl Nar Motifli Kaftan Örneği.....	279
Şekil 26.42. Nar Motifli Kaftan Örneği.....	280
Şekil 26.43. Narçiçeği Motifli Kemha Kumaş Örneği.....	281
Şekil 26.44. 17. Yüzyıl Hurma Motifli Kemha Örneği.....	282
Şekil 26.45. 16. Yüzyıl Elma Motifli Kaftan Örneği.....	283
Şekil 26.46. Selvi Motif Örneği.....	284
Şekil 26.47. Türbe Örtü Örneği.....	285
Şekil 26.48. Sancak Örneği.....	287
Şekil 27.1. Jakar Mekanizması.....	288
Şekil 27.2. Naylon Askı İpliklerinin Çengellere Bağlanması Ve Desen Tekrarı.....	289
Şekil 27.3. 16. Yüzyıl Kısa Kaftan.....	290
Şekil 27.4. 16. Yüzyıl, Kısa Kaftan Kumaşının Detay Örneği.....	291
Şekil 27.5. Doku Birimleri.....	292
Şekil 27.6. Dokunun Açık Yazılışı.....	292
Şekil 27.7. Dokunun Açık Yazılışı Detay Örneği.....	293
Şekil 27.8. Doku Birimleri.....	293
Şekil 27.9. Doku Birimleri.....	294
Şekil 27.10. 16. Yüzyıl Kaftan.....	295
Şekil 27.11. 16. Yüzyıl Kaftan Detay Örneği.....	295
Şekil 27.12. Doku Birimleri.....	297
Şekil 27.13. Doku Birimleri.....	297
Şekil 27.14. Dokunun Açık Yazılışı.....	298
Şekil 27.15. Dokunun Açık Yazılışı Detay Örneği.....	298
Şekil 27.16. 17.Yüzyıl Çocuk Kaftanı.....	300
Şekil 27.17. Doku Birimleri.....	301
Şekil 27.18. Doku Birimleri.....	302
Şekil 27.19. Doku Birimleri.....	302
Şekil 27.20. Dokunun Açık Yazılışı.....	303
Şekil 27.21. Dokunun Açık Yazılışı Detay Örneği.....	303
Şekil 27.22. 17.Yüzyıl Çocuk Kaftanı.....	305
Şekil 27.23. Doku Birimleri.....	306
Şekil 27.24. Doku Birimleri.....	306
Şekil 27.25. Doku Birimleri.....	307
Şekil 27.26. Dokunun Açık Yazılışı.....	307
Şekil 27.27. Dokunun Açık Yazılışı Detay Örneği.....	307
Şekil 28.1.16.Yüzyıl 2.Selim Kaftan örneği.....	308
Şekil 28.2. Şalvarlı bir gece giysisi ve pardüsesinin çizimi.....	309
Şekil 28.3. Şalvarlı bir gece giysisi ve pardüsesinin uygulanması.....	310

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI PROGRAMI

16. VE 17. YÜZYIL OSMANLI KAFTANLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

R. Zeynep GENCAL ÖZTÜRK

Tez Danışmanı

PROF. DR. ESİN SARIOĞLU

İSTANBUL – 2010

ÖZET

“16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı Kaftanları” konulu tezde; kaftanın tanımı yapılarak tarihsel gelişimi incelenmiştir. Osmanlı kaftanlarının özellikleri araştırılmıştır. Kadın, erkek ve çocuk kaftanlarında 16. ve 17. yüzyıldaki dönemlerde yaşamın ve sınıfsal özellikleri üzerinde durulmuştur.

Kaftanlarda kullanılan kumaş, biçim, renk, motif, yüzeysel düzenleme, malzeme, aksesuar ve teknik yapı ile beraber Osmanlı ve Avrupa sanatının bu yüzyıllardaki etkileri incelenmiştir. Doku tekniklerinin teknik analizleri ve yapım yöntemleri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaftan, Kaftan tanımı, Kaftanların tarihsel gelişimi, Kaftanda kullanılan kumaşlar, Kaftan motifleri, Kaftan teknik yapıları, Kaftan biçimleri, Kaftan teknik analizleri.

**T.C.
HALIÇ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
TEXTILE AND FASHION DESIGN DEPARTMENT
TEXTILE AND FASHION DESIGN PROGRAMME**

16TH AND 17TH CENTURY OTTOMAN ROBES

MASTER'S THESIS

Written by

R. Zeynep GENÇAL ÖZTÜRK

Advisor

PROF. DR. ESİN SARIOĞLU

İSTANBUL–2010

ABSTRACT

In this master's thesis, "16th and 17th Century Ottoman Robes", the historical development of robe in general and the features of the Ottoman robes in particular are researched including the description of robe. The project, also, looks into the 16th and 17th century robes for women, men and children as the symbols of social life and social classes of the time.

Moreover, fabrics, forms, colours, patterns, surficial designs, materials, ornamentations, and the technical structures of robes are studied. Finally, the influences of Ottoman and European art are included in this project. The methods and the technical features of textures is analysed.

Key Words: Robe, The Description of Robe, The Historical Development of Robes, Fabrics Used in Robes, Patterns on Robes, Technical Structure of Robes, Forms of Robes, Technical Analysis of Robes.

1.GİRİŞ

Anadolu, tarihin ilk günlerinden bu yana tekstil açısından zengin doğal kaynaklara sahip olmuştur. Anadolu, coğrafi konumundan ötürü, doğu-batı-kuzey-güney yönlerindeki dört değişik üretim ve tüketim zincirinin bağlantısının sağlanmasında önemli bir düğüm noktası görevindedir. Bu nedenle tarih boyunca önemli ulaşım, ticaret ve kültür akımlarının ortasında bulunmuştur. Birçok bölge ve şehir, bu uzun süre boyunca tekstil konusunda ayrı ayrı özellikler taşıyan ürünleriyle rekabet gücüne sahip olmuştur.

Öte yandan Anadolu, yine dört bir yandan gelen göçlerle her zaman zengin bir kültürel kimlik taşımış ve bu yönde özgün ürünlere sahip olmuştur. Ama tekstil ve giyim ürünleri, hem zengin kültür miraslarıyla, hem de rekabet gücüne sahip olan üretimiyle, Anadolu’da neredeyse birer giysiden daha çok görsel bir iletişim dili biçimine dönüşmüştür.

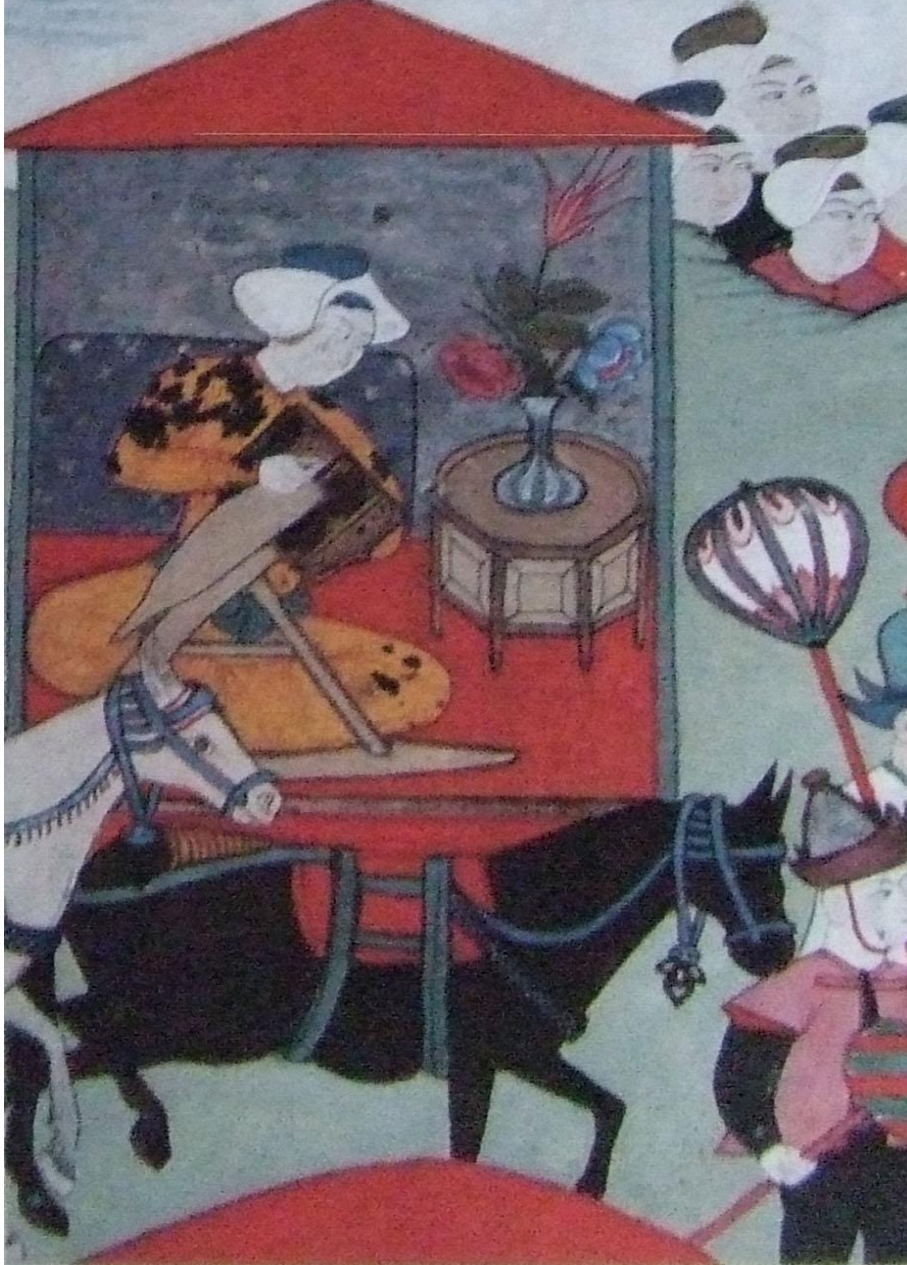
Osmanlı döneminin ilk günlerinden son güne kadar, tekstil ve giyim, özellikle bu iletişim dili açısından üzerinde çok durulan ve devlet düzeyinde titizlikle denetlenen bir konu olmuştur. Bugünkü anlamıyla “Moda” demek olan “Kıyafet”in üretiminin planlanması, normların, kalitenin, fiyatın denetlenmesi, tasarımın yönlendirilmesi amacıyla her zaman üst düzeyde girişimler sürdürülmüştür. Bir anlamda üretim ve tüketimin dengede tutulması için sistemler geliştirilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun zamanla genişleyen etki alanı içinde askeri ve sivil giyim sistemi, hemen her zaman karmaşık bir görsel iletişim düzeni olarak kabul edilerek, gereken çok yönlü düzenlemelerden sık sık geçmiştir. Örneğin; devlet yapısındaki değişiklikler, önce askerin, sonra halkın giysilerine yansır. O nedenle ki Osmanlı döneminde giyim sistemi birçok kez tepeden tırnağa yenilenmiştir.¹

Öte yandan Anadolu’nun binlerce yıllık geleneklerine dayanan bir “görsel dil hazinesi” olan dokuma ve giyim sistemleri; bugünkü anlatımla, her an değerlendirmeye açık, uluslararası ortamın normlarına etkili olabilecek çok zengin bir moda kaynağı ansiklopedisi gibidir.

¹ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.13

Bütün bu çok renkli zengin mirası değerlendiren bugünkü Türk tekstil ve giyim sektörü, işte bu pek az bilinen ilginç bir kaynaktan da güç almaktadır. İstanbul... Çünkü yüzyıllar boyunca bütün bu projelerin planlandığı, hayata geçirildiği bir tür moda merkezi İstanbul'dur. Ancak, Türk tekstil ve giyim sektörünün Anadolu'da binlerce yıl boyunca, gerçek deneyler yaşayarak elde ettiği bu tarihi birikim, bir tasarım düşüncesinin kaynağı olarak yeterince göz önüne çıkarılmamıştır.²

Şekil 1.1.16. yüzyılda deri çizme yapımı minyatür.

Kaynak: Küçükerman, 1996, s.18

² Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.13

2. KAFTANLAR

İnsanoğlu, çeşitli gereksinimlerini gidermek için var oluşundan bugüne değin dünya nimetlerinden yararlanma yollarını aramıştır. İnsanlık tarihinin en eski sanatlarından biri hiç kuşkusuz dokuma sanatıdır. Doğanın değişik iklim koşullarına karşı kendini koruma zorunluluğunu duyan insanoğlu sonunda dokumacılık sanatını meydana getirmiştir. Zamanla çeşitli koşulların zorlamasıyla dokumacılık gelişmiş ve her milletin refah düzeyine, sanat ve teknik yeteneğine göre ilerlemiştir.

Türk kumaşlarının gerek dokunuş, gerek malzeme gerekse desen zenginliği bakımından dünya kumaşçılığı içinde çok önemli bir yeri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Türk kültür ve zevkinin bütün inceliklerini üzerinde toplayan Türk dokuma ve kumaşları yapıldıkları yerlere göre dört gruba ayrılır.

Eskiden halkın giyim biçiminden, yaşayışından tamamen farklı durumda olan padişah, hanedan ile Saray mensuplarının elbiseleri için özel olarak dokutturulan kumaşlara “Saray Kumaşları” denir. Bu gruba şüphesiz Osmanlı saraylarının donatımı için dokutturulan kumaşları da katmak gerekir. Yalnız Saray’ın ihtiyacını karşılamak için bu tezgâhlar çalışır ve başka iş görmezlerdi. Buna benzer kumaşlara halk için çalışan diğer atölye imalatında rastlansa bile Saray’a ait kumaşlar gerek süsleri gerekse kullanılan malzemenin zenginliği ile diğerlerinden her zaman üstün olurdu. Padişah ile saraylı tüm giysilerinin belli kurallara bağlı kalması nedeniyle, özellikle padişahın günlük kıyafetlerinde, tören elbiselerinde kumaş cinsine ve desenlerine büyük titizlik gösterilmesi, Saray tezgâhlarının gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

İmparatorluk büyüdükçe imalat çeşitlenmiş ve zenginleşmiştir. Buna karşılık önce tamamen amatörce yapılan dokumacılık, halkın şehirleşmesi sonucunda tüm gereksinimleri karşılayan profesyonel, güçlü bir sanat kolu haline gelmiştir.

Topkapı Sarayı Müzesi’ndeki padişah elbiseleri kumaş ve kadifelerin çeşitliliği ve zenginliği hakkında bir bilgi verebilmek için aşağıdaki özeti sunuyoruz:¹

Fatih Sultan Mehmet: 21 adet Kaftan

Kanuni Sultan Süleyman: 77 adet Kaftan

¹ Fikret Altay, **Kaftanlar**, Topkapı Müzesi III, Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetlerinden,1979,s.3

Ahmet I: 13 Adet Kaftan

Osman II: 30 Adet Kaftan

Murat I: 27 Adet Kaftan

Adet itibariyle 2500 parçaya yaklaşan eşyanın çoğunu, Saray için özel olarak dokutturulan en ağır ve en güzel kumaşlarla kadifelerden yapılmış hilat, kaftan ve şalvarları teşkil eder. Sayıca az olmakla beraber, çocuk elbiseleri (Şehzade ve sultanlar) bu koleksiyonun ayrı bir özelliğidir. Kadınların giyim eşyasının ise hazineye alınması ve saklanması usul olmadığından, bunlara ait bir şey yoktur. Fatih Sultan Mehmet'ten evvelki altı Osmanlı hükümdarına ismen mal edilecek kaftan yoktur. Yalnız, eski Osmanlı elbiselerinden (Salatini_ Naziye_ial Osman mazeratının kisveleri) etiketi yazılı bohçalar içerisinde bulunanlar, gerek dokumaları, gerekse süslemeleri göz önüne alınca varolanın en eskisi olarak görülmektedir.

Sultan giysilerinin dokunuş ve kullanılan malzeme çeşidi yönünden aldığı isimler: Atlas, canfes, çatma, seraser, serenk, selimiye, kemha ve gezidir.

İlk zamanlar sade olan padişah giysileri sonraları daha da mükemmelleşmiştir. Kaftanlara kürkler ilave edilmiş; bu kürkler; samur, kaküm; foyum, (Hermin) denilen cinslerden oluşmuştur. Kapaniçe adını alan bu kaftanların içi kürklü, dışı seraser, atlas ve gezi gibi en nefis kumaşlarla kaplı uzun kollu (yen), önden açık kıymetli taşlarla süslü düğmeli ve yanları yırtmaçlı bir giysidir. Hükümdarların şahsına ait kapaniçenin güzele iltifat olmak üzere Kırım hanlarına ve bendegâna hediye edildiği bilinmektedir.

Kaftanlar içe ve dışa giyilmek üzere iki tür dokunmuştur, dışa giyilenler Merasim Kaftanları'dır. Bunlar; altın telli, çatma veya seraserden yapılmıştır. Bunlar da diğer kaftan biçimlerinden olup; sadece kol üzerinden omuzdan aşağıya kaftan boyu kadar yen denilen ikinci bir kol bulunmaktadır.

Yen'in görünüşü görkemli yapmak ve Osmanlı İmparatorluğu merasim usulüne göre bayramlarda ve cüluslarda öpülmek gibi tarihi bir görevi vardı. Tanzimat'tan sonra bu usul kalkmış ve taht saçağı öpülmeye başlanmıştır. Nitekim son devirde kullanılan taht saçağı bugün Hazine'de altın taht ile birlikte teşhir edilmektedir.⁴

⁴ Fikret Altay, **Kaftanlar**, Topkapı Müzesi III, Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetlerinden,1979,s.6

Bu yüzyılda, ülkemizde en çok faaliyet gösteren, Bursa tezgâhları olmuştur. Kaynaklara göre çatma, kadife, atlas, çuha, kemha gibi cinslerin en güzel örnekleri burada verilmiştir. Bu kumaşların ünü o yıllarda Macaristan, Lehistan, Fransa ve İtalya'ya kadar yayılmıştır. Tamamıyla Türk desenlerinden oluşan Bursa kumaşlarının yanında İstanbul atölyelerinde büyük bir hızla ilerlemiştir. Hatta tezgâh sayısı öylesine bir hızla artmıştır ki, sonunda bunları sınırlayıcı hükümler çıkarma zorunluluğu doğmuştur.

İstanbul'da kurulan atölyelerin ipekleri Bursa'dan alınır, atkı ve çözüğü ipeklerinin hazırlanması Bursa'ya bırakılır. Çünkü dokumacılık en için iyi ipek ipliği Bursa'da hazırlanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en değer verilen kumaşı seraser' dir. En iyi cinsin İstanbul'da Saray'a bağlı tezgâhlarda seraseri başının nezaretinde dokunduğu ve adına da "İstanbul Seraseri" denildiği bilinmektedir. 16. yüzyılda Bursa'da Türk dokumacılığının çok gelişme gösterdiğini belgeler tanımlamaktadır.

Osmanlı padişahlarının özel hazinesini teşkil eden Enderun Hazinesi'nden bugün Topkapı Sarayı Müzesi'nin çeşitli seksiyonlarını oluşturan objeler gibi elimizde bulunan kumaşlar, hediye, harp ganimeti sipariş ve satın alma yoluyla bir araya getirilmişlerdir. Bu yılların birikimiyle oluşan zengin ve güzel koleksiyon, büyük bir titizlikle saklanmış ve korunmuştur. Bunların içinde özellikle padişahların iç ve dış giysileri için uygulanan gelenek, imparatorluğun sonuna kadar büyük bir özenle sürdürülmüştür. Bu geleneğe göre, ölen veya öldürülen padişahın tüm giyim eşyaları bohçalanıp, bir etiketle belirtilerek mühürlenir ve Silahtar Hazinesi'nde saklanır. Bu nedenle padişahlara ait giyim eşyaları bezemeleri bakımından ayrı bir kıymet; adetçe de büyük bir önem taşır. İşte bugün Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan padişah elbiseleri, dünyanın en zengin koleksiyonlarından biridir.

Büyük Atatürk'ün emriyle Topkapı Sarayı, müze olarak halka açıldığı zaman bu giysiler Silahtar Hazinesi'nde etiketli olarak bohçalar içerisinde bulunmuştur.⁵

Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan kaftanların, asırlar değiştikçe kumaş cinsleri de değişmektedir; fakat kaftan formları hemen hemen aynı kalmaktadır.

⁵ Fikret Altay, **Kaftanlar**, Topkapı Müzesi III, Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetlerinden,1979,s.4

Çoğunlukla kaftanlar önden açık, yakasız veya küçük dik yakalı, uzun veya kısa kollu cepli ve yanları yırtmaçlıdır. Önleri şerit veya brit düğmelidir. Bir kısmının içi pamuklu dıştan kapitone şeklinde boyuna dikişlidir. Bazı içe giyilen kaftanlar kısa kollu olup ayrıca takma kolları da mevcuttur. Söz konusu giysiler bugün Topkapı Sarayı Müzesi “Padişah Elbiseleri” kumaş deposu ve seksiyonunda bulunmaktadır. Bu giysiler, üç katlı olan ve eski Fatih devri mutfaklarında müştemilatından kiler ve yağhane denilen binada ısı ve rutubet derecesi ayarlanmış çok modern bir depoda korunmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet'ten, Sultan Reşat'a kadar bütün padişahların giyim eşyaları, kaftan ağırlıkları göz önünde tutularak, açık vaziyette tek tek profilden yapılmış ranzalara yerleştirilmiştir. Ayrıca üstleri de örtülerek dış etkenlerden korunmaktadır.

Bütün bunları rutubetten korumak için Dhumudite pretemna type 10 cihazı kullanılmaktadır. Bu aletle binanın rutubeti alınıp kumaşlar için gerekli olan rutubet derecesi 57'ye ayarlanmıştır.

İlkbahar ve sonbaharda ilaçlama (güve ihtimaline karşı) ve genel temizlik yapılmaktadır. Güveleri imha edici ve kumaşlara hiçbir zararı olmayan kimyevi maddelerle dezenfekte edilmektedir.⁶

Şekil 2.1. Kaftan, Beyazıd II.

Kaynak: Altay, 1979, Fikret s.4

⁶ Fikret Altay, **Kaftanlar**, Topkapı Müzesi III, Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetlerinden,1979,s.4

3. TÜRK GİYİM TARİHİNİN İLK DÖNEMİ

Geleneksel Türk giyim sisteminin, Anadolu giyim kimliğinin oluşmasında çok büyük rolü olmuştur.

Türk kıyafet tarihi, Orta Asya'daki arkeolojik kazılarda bulunan belgelerin ışığıyla belirli bir ölçüde aydınlatılabilmektedir. Ayrıca çok sayıda tarihi yazılı kaynaktan da bu eski giyim sisteminin ana hatları ortaya çıkarılabilmektedir. MÖ 100'lü yıllardan gelen bazı kaynaklara göre Türklerin o tarihlerde el tezgâhlarında yünlü, pamuklu kumaş ve halılar dokudukları, buna karşılık ipekli dokumaların ise Çin'den geldiği anlaşılmaktadır.

Asya'daki yaşama biçimlerinin gereği olarak hiç kuşkusuz orada fonksiyonel bir giyim geleneği geliştirilmiştir. Hayvancılık en önemli ekonomik geçim kaynağı olduğu için deri ürünleri, o dönem giyim sisteminin temel kaynağı olmuştur. O yüzden Türk giyim sisteminin ilk günlerinden itibaren deri, önemli bir giyim malzemesi olarak kullanılmış ve çok sayıda alternatifli zengin bir ürün yelpazesi olarak uygulanmıştır.

Asya'da "ata binme" de günlük hayatın pratik bir parçasıdır. İşte bu iki önemli gerçek, Türk giyim sisteminin ilk dönemini belirlemiştir: Rahat, fonksiyon ve statü tanımlayan giyimler, ilk döneme ait özelliklerdendir. Bu düşünce ile kadın ve erkek, giyim-kuşam yönünden birbirine oldukça yakın biçime dönüşmüştür. Uzun ve örgülü saçlar, kısa, uzun deri ve keçi çizmeler, çeşitli başlıklar bu giyim sisteminin tamamlayıcılarıdır.

Bu giyim sisteminin önemli bir elemanı kaftanlardır. Dış giyim olarak kullanılan kaftanların birçok değişik tipi bulunmaktadır. Yünlü ve ipekli kumaşların bütün türlerinden yapılmış olan kaftanlar, en üste giyildiği için daima günlük hayatın içinde bir statü olarak biçimlendirilmiştir. Hatta "kaftan giydirme", bir hükümdar tarafından yapabilecek ödüllendirmelerin en değerlileri arasındadır. Bu sayede kaftan geleneği, zaman içinde birçok önemli gelişim geçirmiş ve bunlar da kaftan tasarımını olağanüstü düzeyde zenginleştirmiştir. Örneğin; Dede Korkut destanlarından kızların ve erkeklerin evlenmeden önce "ak kaftan", düğünde ise "kırmızı kaftan" giydikleri izlenmektedir. Kaftanın altına giyilenler ise erkek ve kadında hemen hemen aynıdır.

Gömlek, “üç etek”, entari ve hırkadır. Vücudun alt kısmına giyilenler genellikle “don” olarak isimlendirilmiştir. Erkek ve kadınlar deriden yapılmış dış don giymektedir. Bu dış donlar, “şalvar”, “çakşır”, “potur” gibi isimler almıştır. Hiç kuşkusuz bu giyim sistemi özellikle ata binmenin kaçınılmaz bir özelliğidir.

Bu giyim sisteminin en önemli tamamlayıcıları vücuda sarılan çeşitli kuşak ve kemerlerdir. Bunlar soğuğa karşı korunma, vücudu dik tutma gibi hem fonksiyonel hem de giyenin statüsünü belirleme gibi çok yönlü görsel iletişim düzenini sağlamaktadır. Ayrıca silah, kese gibi bazı günlük eşyaların taşınması için de kullanılmaktadır. Türk giyim sisteminde “kuşak-kemer” ikilisi arasında sonsuz denilecek kadar değişik uygulamaların ve yorumların yapılmış bulunduğu görülmektedir. Kadın kemerlerinde kumaş, deri, değerli madenler ve taşlar kullanılmıştır. Kuşak ise yüzyıllar boyunca her yaşta insanın kullandığı bir giyim elemanı olmuştur.

Türkler ayağın korunması için de birçok ürün geliştirmiştir. Deri ve keçe bu iş için kullanılabilir en temel iki malzeme olduğundan “çizme-çorap” ikilisinin birçok türevi üretilmiştir. İklim değişimlerine bağlı olarak kalın kürklü deriden, ince keçi derisine kadar derinin her türü kullanılmıştır. Öte yandan çizme de kendine göre statü değeri taşımaktadır. Örneğin; sarı ve kırmızı renkli çizmeler bir hükümdarlık sembolüdür. Ayağın korunması için çizmenin yanı sıra dizlik, çarık, dolak, çorap, tozluk, terlik, nalın gibi türler de bu eski giyim sisteminin temel öğelerindedir. Bunların hepsi, aynı zamanda sembolik değerler taşıyan biçimlerde dokunmuş, işlenmiş ya da süslenmiştir.

Eldiven ve “yağlık” da bu eski giyim geleneğinin bir parçasıdır. Yağlık, gerçekten çok yönlü bir üründür ve mendilin dev boyutlu bir prototipi gibidir. Bir torba gibi taşıma amacıyla kullanmakla başlamışlardır. Kullanılmadığı zaman ise işlemeli kısmı görülecek şekilde katlanıp, kuşağın arasına sokulur.

Bu karmaşık giyim sistemi içinde önemli günler, ziyaretler için herkesin özenle sakladığı ve “yabanlık, bayramlık, adamlık” diye isimlendirdiği giysileri bulunmaktadır.⁷

⁷ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.21

4.ASYA'DAN ANADOLU'YA GİYİM

Asya'dan başlayan ve Anadolu'ya çeşitli yönlerden ulaşan göçler birçok karmaşık olayın yanı sıra birçok köklü kültürün birleşmesini de etkilemiştir.

Asya'dan hareket eden 24 Oğuz boyunun önemli bir bölümünden ailelerin Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleşmeleriyle birlikte, geleneksel giyim sisteminin bir yönü önem kazanmıştır. Çünkü bütün bu boylarının hem ortak bir kültürel kimlikleri, hem de tek tek kendilerine has sembolleri, kıyafetleri ve giyimleri bulunmaktadır. Bu semboller bütün ürünlerde, halı kilim desenlerinde, çadırlarda, atlarda, koyunlarda, dokumalarda, takılarda ve hiç kuşkusuz giysilerde millî bayrak kadar kesin bir biçimde normlaştırılmıştır. Aslına bakılırsa bu bir görsel iletişim sistemidir ve hareket ettikleri süre boyunca kendi aralarında belirleyici, birleştirici hatta koruyucu bir rol oynamaktadır.

Nitekim daha sonraki yüzyıllarda Anadolu'ya gelen Kırgız, Özbek, Uygur, Azeri, Tatar gibi kavimler de aynı kültür mesajlarını taşımış ve kullanagelmışlerdir. Uzun göçler sonunda Anadolu'da yeniden bir araya gelen bu aileler, kendi özel giyimlerini çok önemli geleneksel kimlik sistemi olarak korumuşlardır. Bugün Anadolu'daki Türk folklor giysileri bu sistemin günümüze kadar gelebilen örnekleridir.

Ancak bu köklü giyim sistemi, gerek coğrafyanın ve iklimin değişikliğiyle, gerek diğer kültürlerle etkileşim nedeniyle yavaş yavaş değişikliklere uğramaya başlamıştır. Ama öte yandan bu giysilerin üretimi için “yerel sanayi” de diyebileceğimiz organizasyonlar başlamıştır. Bunun sonucunda bugün Anadolu'nun birçok bölgesinde çok sayıda dokuma ve giyim üretimi merkezi olan şehirler ortaya çıkmıştır. Ayrıca Anadolu içlerinden geçen o dönemlerin uluslararası ticaret yolları, kervanlar yardımıyla bu sistemin canlılığı büyük ölçüde sağlanmaktadır. Ve hiç kuşkusuz, bu hareketlilik, geleneksel giyim sistemini de bir ölçüde etkiler.⁸

⁸ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.22

Anadolu'da "Selçuklular" döneminden gelen belgeler, o tarihlerde de bu geleneksel giysi sisteminin canlı olduğunu göstermektedir. Nitekim "Selçuklular" ve daha sonra da "Beylikler" dönemindeki dokuma üretiminin göstergesi olan kumaş, halı, giysi örnekleri, müzelerde bulunmaktadır. Ve bu ürünlerdeki geleneksel süreklilik açıkça izlenebilmektedir.

Osmanlı döneminde ise bu eski giyim geleneği birçok yönleriyle hemen hemen aynen sürdürülmüş, ama bazı yönleri ise çok büyük değişiklikler geçirmeye başlamıştır.

Bu değişimin nedenlerinin başında Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarının gittikçe genişlemesi gelmektedir. Böylelikle diğer kültürlerle, giyim gelenekleri ve üretim merkezleri ile yeni ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Öte yandan İstanbul, Bursa, Bilecik, Denizli, Ankara, Konya, Trabzon, Rize, Kastamonu, Gürün gibi dokumacılıkta uzmanlaşmış üretim bölgeleri ortaya çıkmıştır. Köylerde de kendi ihtiyaçlarını gidermek için küçük el tezgâhları bulunmaktadır. Bunun sonucunda, zamanla köylerin ve bunların oluşturduğu küçük bölgelerin bile kendi kimliğini taşıyan kumaşlar ve giyim ürünleri oluşmaktadır.

Ama asıl büyük değişim Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarının gelişmesiyle yaşanır. Değişik iklim bölgelerinin alınmasıyla, bu yeni sınırların içindeki giyim sistemi de renklenmeye, zenginleşmeye başlar. Çünkü hemen her bölge, doğal olarak kendi kimliğini ve üretim kaynaklarının gerçeği olan giysi sistemini korumak ve geliştirmek zorundadır.

İşte böylece her yeni fetih sonunda alınan bölgeler, imparatorluğun giyim kimliğini ve bu konudaki otoritesini bir anlamda değiştirmeye zorlar. Burada öncelikli olarak temel sorun bulunmaktadır. Askerî giyim geleneğinin yeni alınan bölgelerin iklimine göre değiştirilmesi zorunluluğudur. Hiç kuşkusuz Yemen, Cezayir, Romanya gibi çok değişik iklim bölgelerinde, teknik olarak aynı giysiler kullanılamaz. Bu yeni durum, askerî otoritenin, giyim üzerinde çok karmaşık çözümler bulmasını gerektirir. Çünkü +50, -50 dereceler arasındaki iklimlerde aynı kumaşlar ve giyim sistemi geçerli olamaz. Ama buna karşılık askerî kimlik de çok fazla değiştirilemez.⁹

⁹ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs,1996, s.23

İşte bu nedenle Osmanlı devleti için askerî giyim sistemi her zaman önemli tasarım sorunları ortaya çıkarmıştır. Ayrıca büyük bir orduyu “üniforma” giydirmek, üniforma kumaş yapabilecek kapasitedeki üretim potansiyelini de sağlamak demektir. Oysa o dönemde yerel atölyeler kendi kaynaklarının sınırları içinde üretim yapmaktadır ve bu üretim sınırlıdır.

Askerî giysi için özel kumaş üretimi yaptırmak hemen hemen imkânsız gibidir. 19. yüzyıl başına kadar askerî giyim bile yerel tezgâhların dokumalarıyla yapılan kumaşların “kendi aralarındaki görsel mesajları” olan renk, doku, desen, motifleri devlet tarafından kontrol edilerek sağlanabilmektedir. O nedendir ki, Osmanlı ordusunun giysi sistemi çok renklidir. Öte yandan askerî giysilerin tasarımında karşılaşılan bu sorun, halk için de geçerlidir. İmparatorluğun karmaşıklaşan yapısı içindeki her kesim belirlenen normlar içinde giyinmek zorundadır.

“Kıyafet normu” olarak belirlenen bu normların iki amacı bulunmaktadır. Birincisi ülkenin karmaşık yapısı, giysileriyle kolayca kodlanabilir. İkincisi ise böylece bir anlamda ülke içindeki üretim-tüketim dengesi sağlanabilmektedir. Nüfus ile üretim sayısı arasındaki ilişkiler ve böylece ticari yapı da genel anlamda dengede tutulabilir. Tabii giyim sisteminin çok yönlü denetiminin en genel hedefi imparatorluğun kimliğinin sağlanmasıdır.

15. yüzyıldan itibaren başkent olan İstanbul, bütün bu düzenlemelerin yapıldığı bir genel tasarım ve üretim planlarının merkezi olarak büyük bir önem kazanmış olur.¹⁰

¹⁰ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.25

5. ANADOLU'DA SELÇUK DÖNEMİ GİYİMİ

Anadolu Selçuklu giysilerini gösteren kaynaklarda o dönemde çok sayıda değişik giyim ve başlık biçimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu giysilerin bir kısmı Asya kaynaklı, bir kısmı da Selçuklular tarafından Yakın Doğu'da temas ettikleri kaynaklardan etkilenecek geliştirilmiş bulunan örneklerdir.

1195 yılından gelen bir kaynakta Anadolu Selçuklularında kadın ve erkek giyimi arasında herhangi bir fark bulunmadığı görülmektedir. Kadın ve erkek için özellikle kolları şeritlerle süslü, önden açık ve diz altına kadar uzanan elbiseler kullanılmıştır. Bunların tamamlayıcısı olarak bellerinde kemer ya da uçları aşağıya sarkan püsküllü kuşaklar, ayaklarda uzun çizmeler kullanılmıştır. Selçukluların Anadolu'da yerleşip genel olarak bütünüyle yeni bir sentez yaratırken, hem kendi kimliklerini, hem de yerel değerleri dengeli olarak yaşatacak çözümleri geliştirmiş oldukları görülmektedir. Selçuklular dönemindeki bu genel özellikler, giyim sistemlerinde de sürdürülmüştür.

Anadolu Selçuklular döneminin kıyafet sisteminin çeşitli örneklerinin tam olarak izlenebildiği en iyi kaynaklar 13. yüzyılda yapılmış bulunan minyatürlerdir. Bu minyatürler yanı sıra Anadolu Selçuklu mimarisindeki taş işlemleri arasında bulunan bazı örneklerden de, dönemin giyim türleri hakkında fikir edinilebilir.

Bu belgelerden Selçuklu kadın ve erkek giysilerini bazı temel ilkeler üzerinde gelişen zengin bir sistem oluşturduğu anlaşılır. Nitekim Selçuklu kıyafetlerinin günümüze ulaşan kaynaklardaki örneklerinden, bir kısım niteliklerinin, daha erken tarihlerdeki Asya ve Türk özellikleri taşıdığı çok kesin olarak görülmektedir. Selçuklu öncesi Türk kıyafetlerinin unsurları, uzun etek, kaftan, keçe çorap ve çok çeşitli başlıklardır. Ama buna karşılık Yakın Doğu'ya geldiği zaman kullanılan sarık, Anadolu'da büsbütün gelişerek, bir anlamda giyim statüsü durumuna dönüşür.

Selçuklu elbise türleri arasında, önden açık ve yuvarlak, kapalı yakalı örneklerin, yaygın kullanıldığı belgelerden anlaşılır.¹¹

¹¹ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs 1996, Baskı s.25

Selçuklu dönemi giysileri, yün, keçe, devetüyü, kürk, pamuk, ipek gibi ham malzeme kullanılarak üretilmektedir. Ayrıca bu malzemelerin kendi aralarındaki çeşitli karışımları ile zengin bir ürün yelpazesi elde edilebilir. Ancak hiç kuşkusuz, bunlar arasında ipek en önemli kumaştır ve yalnız çok önemli giysilerde kullanılmaktadır.

Öte yandan Anadolu'nun büyük iklim değişiklikleri de zengin ve her koşulda kullanılabilir kıyafetleri gerektirmektedir. Böylece soğuk aylarda giyilen elbiselerin astarlarında kürk kullanımına kadar varan çözümler kullanılmış ve en pahalı giysi örnekleri ortaya çıkartılmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde eldiven, mendil gibi ürünler de kullanılmıştır. Çok sayıda el işlemesi ve nakış gibi çözümlerle zenginleştirilmiş olan Selçuklu dönemi giysileri, Anadolu'da meydana getirdikleri mimarinin zengin örnekleriyle büyük bir paralellik oluşturduğunu göstermektedir. Selçuklu giysilerindeki çok özenli çözümlerin, savaşçı kıyafetlerinde bile uygulanmış bulunması, o dönemdeki giyim sisteminin bugünkü anlamından daha önemli bir statü değeri taşıdığını açıkça göstermektedir.

Asya Türk kıyafetinin en önemli unsurlarından olan süslü kemerler de Selçuklu döneminin bir simgesi biçimini almıştır. Bu kemerlerin biraz değişerek askılı çanta gibi fonksiyonlarda ulaştırılmış bulunduğu da görülmektedir. Ayrıca pek çok çizme ve çarık türü üretilmiş ve bunlar da işlemlerle zenginleştirilmiştir.

Bazı belgelerden, Selçuklu döneminde de elbisenin değerli bir armağan anlamında kullanılmış bulunduğu anlaşılır. Nitekim "hâkimiyet sembolü" anlamındaki bir hediye olan hilatların arasında "elbise-kaftan" da bulunduğu bilinmektedir. Mesela, 1068 yılında Sultan Alparslan'a Kafkas zaferi sonunda hükümdarlığına devam karşılığında sunulan hediyeler arasında altın ve gümüşle işlenmiş olan çeşitli türde 500 elbise bulunması ilginç bir örnektir.

Öte yandan Selçuklu sultanlarının hediye olarak elbise alıp verdikleri ve bu elbiselerin gerek işleme, gerek sayıları yönünden işin önemini ve gösterilen saygıyı ifade ettikleri anlaşılmaktadır.¹²

Nitekim 1807 yılında Melik Şah'ın kızı Mehmelek Hatun'un Türk geleneğine göre yapılan evlenme töreninde 130 deve yükü çeyizi ve 72 katırın taşıdığı 12 sandık içinde hazinesi, atlas, diba ve ipekli elbiseleri bulunmaktadır.

¹² Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.27

Aynı kaynaktan Alparslan'ın tahta çıkmasından sonra Abbasi halifesinden, adına para basılmasını, hutbe okunmasını ve Sultani sembolleri taşıyan hilat istediği anlaşılır. Halife bütün istekleri yerine getirmiş, ancak elbisenin üretimi için gereken sanayi tesislerinin ve aletlerin hazırlanması için uygun zaman ve paraya ihtiyaç olduğunu bildirmiştir. Buna rağmen baskı sürünce, elbiseler saray imalathanelerinde parça parça yapıp Selçuklu hükümdarına gönderilmiştir. Bu elbiseler için kullanılan kumaşlar altın ve gümüş tel kullanılarak üretildiği için çok değerlidir.

Anadolu Selçuklularında bu üretim ve tüketim dengesi içinde ortaya çıkarılmış bulunan kadın ve erkek elbiselerinin farklı olmaması ve kadın giysilerinin oldukça açık bir biçimde tasarlanmış bulunması, halkın ve sarayın müzikli oyunlu eğlenceler düzenlemesi, rahat bir hayatın yaşanmış bulunduğunu göstermektedir. Selçuklu giysilerinde görülen bu zenginlik ve doğallık, Osmanlı İmparatorluğu'na kadar kesintisiz olarak devam etmiştir.

Selçuklu döneminde kadın ve erkek giysileri, genellikle, cübbe ya da uzun ve geniş etekli, dar kollu "ferace"ler biçimindedir. Bu geniş elbiselerin etek uçları kemere sokularak rahat yürümeyi sağlar. Bu yönüyle Selçukluların, Orta Asya giyim sistemini Anadolu'da da büyük bir etkinlikle sürdürmüş oldukları görülmektedir. Kaftan, mintan, elbise, hırka, üç etek gibi günlük giysilerin yanı sıra savaşçılığın koşullarına uygun giysi sistemleri de kullanılmıştır. Şalvar, çakşır, potur, çarık, terlik, pabuç, dolak, tozluklar bu sistemin ürünleridir. Ayrıca bu giyimin tamamlayıcısı olan geleneksel başlık ve saç biçimleri Anadolu'da da sürdürülür. Aslında Türk geleneğinde saç hem erkek, hem de kadın için süs anlamında biçimlendirilmiştir. Hatta saç, erkeklerde yiğitliğin bir sembolü olarak kabul edilmektedir.

Asya kaynaklı olan bu giysilerin kimlik yönünden büyük önem taşıdığı anlaşılır. Nitekim o dönemden gelen belgelerden Hıristiyanların ve Musevilerin kimliklerini giyimle belirttikleri görülür.¹³

Örneğin çeşitli kaynaklarda Hıristiyanların kısa saçlı ve başlarında mavi mendil ve kemerle, Musevilerin de başlarına sarı mendil sarılı, omuzlarına kırmızı kumaş atılmış olarak çizildiği görülmektedir.

¹³ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.29

Öte yandan Asya'da kırmızı renkli çizmelerin hükümdarlık sembolü olduğu, Anadolu'da ise sarı çizmelerin aynı anlam taşıdığını, dönemlerinde yapılmış belgelerden izlenebilmektedir. Selçuklu sultanları, başlarına küçük sarıklar sarar. Aslında tebrik ve kabullerde tahta oturduklarında ise taç takmaktadır. Türklerin orta büyüklükte ve kıvrımlı sarığı, Yakın Doğu'ya geldikleri dönemde kullandıkları bilinmektedir. Nitekim Mısır'da bu tür renkler Türkmen sarığı olarak isimlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra, Selçuklular Asya geleneklerini Anadolu'ya aktarırken, İslam kültürünün etkisiyle yeni sentezlere de ulaşmışlardır. Bu sentezler en genel anlamıyla mimariden başlayıp, her türlü üretimde görülebilmektedir. Bu yeni sanayi ve sanat geleneği hiç kuşkusuz dokuma ve giyimde de yeni yorumlara ulaştırılmıştır. Bu derin sentezlerin pratik bir sonucu olan yeni semboller günlük hayatın içinde, mimariden giyime kadar her alanda etkili olmuştur. Böylece Anadolu'da bir anlamda yeni bir modayı Selçuklular yaratmış olur. Kumaş desenlerinde yeni yorumlar ortaya çıkmış, bunları yaratan sanatçıların da göçlerle yer değiştirmesi ile giysi geleneklerinde yeni sistemler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Selçuklu döneminde başlayan bu değişimin hem geleneksel yönleri, hem de yeni sentezlerin ürünleri olan giysilerin uzantıları bugün bile Anadolu'da kolaylıkla izlenebilir.¹⁴

¹⁴ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.31

6.ANADOLU'DA İLK KERVANSARAYLAR, KERVANLAR VE DOKUMA TİCARETİ

10. yüzyılda, Türkistan'dan başlayan ve Anadolu'nun her yerinde ana yollar üzerinde kurulan kervansarayların temel amacının ulaşım ve ticareti sağlamaktır. O nedenle her ülkeden, her dinden yolcular bu kervansaraylarda ücretsiz olarak kalır, yer, içer, yıkanır, yoksulsa ayakkabıları onarılır ya da yenisi verilir, hayvanları beslenir, hastalıkları tedavi edilir; hatta ölürse yakındaki mezarlığa gömülür. Bu kervansaraylar genel olarak birer “vakıf”tır ve sultanlar, eşleri, vezirler ve diğer devlet adamları tarafından yaşatılmaktadır. Anadolu, Selçuklular döneminde bir anlamda uluslararası ticaret açısından Doğu-Batı, Kuzey-Güney yönünde iki ana yola sahiptir.

Doğu-Batı yolu, Antalya-Burdur, Isparta, Konya, Aksaray, Kayseri, Erzurum, Tebriz'i birbirine bağlamaktadır. Tebriz-Konya arası yaklaşık 40 gün kadar bir süre içinde aşılır. Kayseri'den ayrılan Elbistan-Malatya, Halep yolları da askerî ve ticari açıdan önemlidir. Kuzey-Güney yolu ise Sinop limanından başlayıp, Sivas, Malatya, Halep'e ulaşır, ayrıca Musul ve Bağdat'a bağlanır.

Selçuklular döneminde Sivas uluslararası bir ticaret merkezi durumundadır. 12. ve 13. yüzyıllarda Cenevizlilerin ve İranlıların ticari temsilcileri bulunmaktadır. Suriye, Mısır, Irak, İran, Türkistan'dan gelen tüccarlar Sivas'ta, Venedik, Ceneviz, Napoli, Piza gibi İtalyan tüccarlarıyla buluşup geniş çapta ticaret yapabilir. Bu dönemdeki ticari malzemeler, şap, gümüş, bakır, demir, tuz, boraks, zırnık gibi madenler, deri, halı, yün, tiftik, kereste, meyve, tahıl, at, koyun, balık, hatta köle olarak da sıralanabilir.¹⁵

Selçuklular döneminde Anadolu'da, Kayseri çevresinde her yıl kurulan uluslararası büyük bir fuar olan “Yabancı Pazarı” bu konudaki büyük örneklerden birisidir. Belgelere göre Yabancı'da her yıl baharın başında 40 gün süren bir pazar kurulur.

¹⁵ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.33

Orada “Atlas” ve “sakallat” kumaşlarından yapılmış elbiseler, kunduz, deniz köpeği kürkleri, “Burtas” (Volga civarı) kürkleri satılır ve alınır, kusurlu malların kusurları hayret verici bir şekilde gizlenerek satışa sürülür.

Satılan mal asla geri verilmez. Bu önemli pazara yetişmek için bütün tüccarlar büyük gayret sarf ederler ve her ülkeden gelmiş mallar bulunur. Burada sözü edilen “Sakallat”, en güzelleri Bağdat’ta dokunan kırmızı, mavi renkte, altın işlemeli ipekli kumaştır. Bu ipekli kumaş, Avrupa’da büyük üne sahiptir ve “ciclatun”, ”ciclat”, “saklatun”, “saklatin”, “sakarlat” olarak anılmaktadır.

1226 yılında Erzurum’dan Tebriz’e bir defasında 200.000 baş koyun ihraç edildiği, yalnız Malatya’da sof dokuyan 12.000 tezgâhın bulunduğu bilinmektedir.

16. yüzyıl ortalarına doğru, İstanbul, Bursa gibi sanayinin hızla geliştiği ve genişlediği bölgelerde, yeni tezgâhlar kurulmaya, yeni imalathaneler açılmaya başlamıştır. Bu yeni kuruluşlar, var olanlarla rekabet eder ve Lonca kuralları dışında geliştikleri için üretimlerine serbestçe devam etmek isterler. Bu nedenle Lonca ile bunlar arasında çetin anlaşmazlıklar ve bir tür çıkar çatışmaları çıkar. Lonca yetkilileri “Bab-ı Ali”ye başvurarak, loncalar dışında gelişen ve sayısı çok artan bu yeni kuruluşların “haksız rekabetinin önlenmesi için devlet desteği isterler.”¹⁶

Osmanlı dokumacılığı 16. yüzyılda gerek teknik, gerek malzeme ve işçilik gerek desen bakımından doruk noktasına ulaşmıştır. Bu büyük imparatorluğun kuruluşunun 13. yüzyıl sonu 14. yüzyıl başı olduğu düşünülürse klâsik döneme gelinceye kadar bazı aşamalardan geçtiği açıktır. Bir taraftan Anadolu Selçuklulardan etkilenmiş, diğer taraftan Doğu ile Batı’yı bağlayan ticaret yolu üzerinde bulunduğundan her iki kültürle de temas içinde olmuştur. 15. yüzyıl ortalarında İstanbul’un fethinden sonra Rimana Bizans İmparatorluğu’nun başşehrine sahip olmuş ve kendini doğrudan bu kültürün içinde bulmuştur.

Ayrıca Hint ve İran sanatlarının Osmanlı sanatı üzerindeki etkileri çok belirgindir. O kadar ki, başlangıçta Türk desenleriyle İran desenlerini ayırmak güçtür. Ancak Osmanlılar İstanbul’u başkent yapıp, tamamen yerleştikten sonra saraya bağlı nakışhane ve diğer atölyenin çalışmaları ile 16. yüzyılda gerçek kimliğine kavuşmuştur. Başka bir ifadeyle, Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde bütün bu etkilerin sentezini yaparak 16. yüzyılda kendine özgü sanatını yaratmıştır.

¹⁶ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.35

Osmanlı öncesinde Denizli'nin pamuklu dokumacılığı çok ünlüdür. İbni Batuta (1304 — 1369) seyahatnamesinde:

“Burada eşi emsali olmayan altınla işlemeli pamuklu elbiseler dokunur. Çevre pamuğunun iyi vasıflı oluşu ve kuvvetlice eğrilmiş bulunuşu onun uzun süre dayanmasını sağlar.” şeklinde bilgi vermektedir ¹⁷Denizli ve çevresinde, Buldan, Sarayköy, Tavas'ta bugün de pamuklu dokumacılık sürmektedir. Gene, Bergama, Soma, Tırhale, Akhisar Germiyanogulları zamanında pamuklu dokuma merkezleri olarak bilinmektedir. Osmanlılar zamanında ise, Gelibolu yelkenlik bez üretiminde büyük bir üne kavuşmuştur. Batılılar çabuk kuruyan, dayanıklı yelkenlik bezden alabilmek için uzun yollar kat ederek Gelibolu'ya gelirler.¹⁸

Yünlü dokumacılığın merkezi Ankara ve çevresidir. Burada dünyaca ünlü tiftik keçileri üretilir ve yapağından sof, şalî, denilen değişik kalitede yünlüler dokunur. Yünlü dokumacılığın ikinci önemli merkezi Selanik ve çevresidir. Burada dokunan çuha için gerekli yün ipliği koyun yapağından elde edilir, çuhadan artan yünden çorap, fanila, velense (bir çeşit uzun tüylü battaniye) dokunur.

İpekli dokumacılığı başta Bursa olmak üzere İstanbul, Amasya, Tokat, Sakız, Bilecik, Alaşehir, Aydos gibi merkezlerde gelişmiştir. Güneydoğu'da Diyarbakır, Mardin, Şam, Halep gibi şehirlerde de önemli ölçüde ipekçilik yapılmıştır.

Osmanlı ülkesi geçmişi çok eskiye dayanan önemli bir dokuma merkezi olmakla beraber kumaş üretimi, ihtiyacı karşılayamamış, devamlı dışarıdan ithal etmek zorunda kalmıştır. Hindistan'dan pamuklu ve ipekliler, Fransa, İngiltere, Hollanda Venedik, Macaristan'dan çuha almıştır, ipeklileri ise, hem İran, Hindistan gibi doğu komşularından, hem de ticaret yaptığı Batı ülkelerinden temin etmiştir.

Osmanlı dokumacılığı ipeklileriyle ünlenmiştir. Kaynaklar 14. yüzyıldan itibaren Bursa ve çevresindeki ipekçilik hakkında bilgi verir, İstanbul 14. yüzyıldan itibaren Bursa ipeklerini dokuyan önemli bir merkez olmuştur, ipeğin üretiminden dokuma haline gelinceye kadar geçirdiği safha çok uzun ve meşakkatlidir. Pahalı, lüks bir ürün olmasına rağmen yüzyıllar boyu vazgeçilmez bir meta olmuştur. Osmanlılar bunu en güzel şekilde işlemişler, ayrıca dokuma ipliğine altın ve gümüş alaşımını tel katarak (Buna klaptan denir) güzelliğini arttırmışlardır.¹⁹

¹⁷ İsmet Parmaksızoğlu, **İbni Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler**, İstanbul, 1971 s.14, s.38

¹⁸ Halil Sahillioğlu, **18. yüzyıl ortalarında Sanayi Bölgemiz ve Ticari İmkânları**, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 11 Ağustos 1968, İstanbul, s.61, s.66

¹⁹ Kamil Su, **Tiftik ve Sofuculuk**, Türk Etnografya Dergisi, Ankara 1982, s.59, s.72

İpekli dokumaların bu mükemmeliyetini aynı standartta tutmak her zaman mümkün olamamıştır. Yüzyıllar boyunca yükselen piyasa fiyatları, dokumacıların malzemedен çalmaları giderek kumaşın kalitesini bozmuştur. Devlet, hem kumaş kalitesini sabit tutmak, hem de muhtemel hileleri önlemek için bazı kanunlar²⁰ çıkararak bu sektörü kontrol altında tutmuştur. Ayrıca fiyatları değişen hayat şartlarına göre yeniden ayarlayan narh sistemiyle²¹ fiyatları sabit tutmaya ve tüketiciyi korumaya çalışmıştır.

Bu kanunlarda, ipek (harîr), kumaşın boyunu belirleyen çözgü telleri “meşdud”, takviye çözgü telleri “peşürî”, enine atılarak dokumayı sağlayan atkı telleri “pot”, kadifenin tüylü kısmı “hav” olarak geçer. Bütün ipekli çeşitlerinde kullanılacak çözgü ve atkı tellerinin uzunluğu, ağırlığı belirlenmiştir. Bu standartların dışına çıkanların şiddetle cezalandırılacağı bildirilmiştir. Özellikle dokumanın iskeletini teşkil eden ve kalitesini belirleyen çözgü tellerinde yapılacak tel sayısını azaltma, ipeğin yerine başka iplik koyma en büyük hilekârlık sayılır.

İpeklilerin çözgü ve atkıları kadar boyanması da önemlidir. Türklerin çok sevdiği ve kullandığı kırmızı rengi veren “lâk”ın da ne miktarda ve hangi katkı maddeleriyle kullanılacağı kanunnameye belirtilmiştir. Örneğin lâk fiyatları artınca, içine kızılboya katılmış; bunun sonucunda boya bozulmuş, bununla boyanan ipeklerin rengini çabuk atmış olduğu Bursa Kanunnamesi’nden anlaşılmaktadır. Ancak gene de bu durumun devam ettiği 1530 tarihli bir kayıttan anlaşılır. Belgede, “...eni ve teli nakış, rengi kalp olan kumaşa...” devlet adına bu işi yapan görevliler (muhtesip) tarafından el konulmuştur.²²

Yukarıdaki standartlara göre 16. yüzyıldan itibaren dokunduğu bilinen belli başlı ipekli dokuma çeşitleri şöyle gruplanabilir. Tafta ve valâlar, atlas ve kutnular, kadifeler, kemhalar, seraserler, futalar, gibi. Çok ağır ve pahalı olan, seraserden yapılan kıyafet eskidiğinde tellerin eritilip, altın haline gelmesi mümkün olmadığı için 16. yüzyılda saray tarafından çıkarılan bir emirle seraser dokuyan tezgâhların sayılarının azaltılarak yerine serenk dokunması istenmiştir.

²⁰ Ömer Lütfü Barkan, **15. Asrın Sonunda Kanunname-i İhtisab-ı Bursa 1502 II**, Belgeler 7 Haziran 1942, Mayıs 1943, s.15-40

²¹ Halil Sahillioğlu, **Osmanlılar’da Narh Müessesesi ve 1525 yılı sonunda İstanbul’da Fiyatlar**, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi 3, Aralık, 1967, s.50, s.53

M. Kütükoğlu, **Osmanlılar’da Narh Müessesesi ve 1640 tarihli Narh Defteri**, İstanbul, 1983

²² Fahri Dalsar, **Bursa’da İpekçilik**, İstanbul, 1960 ,s. 257

Osmanlı dokumacılığı bozulan ekonomisine paralel olarak 17. yüzyıl sonundan itibaren düşüşe geçmiştir. 1786'da Avrupa'da Jakar adlı mühendisin el tezgâhlarını makineleştirmesiyle dokuma sanayinde bir devrim yaratması elle işleyen osmanlı dokumacılığını çok zor durumda bırakmıştır. Batı'nın seri üretim neticesi ortaya çıkan mal fazlası Osmanlı pazarlarını doldurunca Türk dokumacıları bunlarla rekabet edemez duruma gelmiştir. İşte bu sırada devlet işe el koymuş, III. Selim'in Üsküdar Selimiye Camii civarında kurduğu tezgâhlar üretime geçmiştir. Burada çatmaların yanı sıra kurucusunun adına izafeten Selimiye denilen hafif ipekliler dokunmuş ve 19. yüzyılda üretimi yaygınlaşmıştır.²³

²³ Fahri Dalsar , **Bursa'da İpekçilik**, İstanbul 1960,s.272, s.271.

7. İSTANBUL'DA KUMAŞ ÜRETİMİ VE KIYAFET DENETİMİ

Osmanlı döneminde insanların değişik özelliklerine göre tanımlanmasında, giyim sistemi çok önemli bir görsel iletişim dili olarak kabul edilmiş ve bu yönde tanımlamalar gerçekleştirilmiştir. Bu öylesine kesin olarak uygulanmaktadır ki, herhangi bir şekilde yapılan küçük bir değişiklik bile hemen uyarılmaktadır.

Kumaş üretimi ve kıyafet denetimi ile ilgili kararlar ve bu düzenlemeler hakkında ilgi çekici belgelerde 1564 yılında, İstanbul'daki kumaş tezgâhlarına ait bir karar şöyledir:

“Adı geçen büyük şehirde altın veya gümüş telle dokuma yapılan, sırmalı ve gümüş telle kumaş ve kuşak işlenen tezgâhlar çoğalarak, bunların sayısı kontrol altına alınamaz durumu gelerek, bu tezgâhlarda dokunan kumaşlar değiştirilerek, ibrişimleri düzeltilmeyerek çeşitli hile ve dalavereye girişmişlerdir. Bu doğrultuda birtakım şeylerin geciktirildiği belirlenip yüce fermanımla bildirilmiştir. 318 tezgâh tespit edilmiş ve adı geçen tezgâhların sahiplerinden, yararlı olan ve güven veren üstatlardan 100 adet tezgâh belirlenerek, sürekli olarak kabul edilenlerin kaldırılmamasını emir buyurdum ve Dergâh-ı Muallâm çavuşlarından şücca Zeyd Kadir'e verilmesini emrettim.

Bu konuyu özellikle büyük bir dikkat ve özenle bizzat kendin gözleyesin. Adı geçen tezgâhların sahiplerinden kiracı olup, tezgâh karşılığında akçe ile kira verenlerin dışında, mal sahibi olup, güven veren üstatlardan 100 tezgâhı belirleyip, bunların nerelerde bulunduğu sahiplerinin isimlerini yazarak bir defter oluşturup, imzalayıp makamıma gönderesin.

Ayrıca geri kalan ne kadar tezgâh varsa tamamını kapatıp adı geçen kumaşların düzeltilmesi ve korunması için, kararlaştırılan tezgâhlarda işlenen altınlı kumaşlara devlet hazinesine ait damga vurulsun. Damgasız olanların alınıp satılmasına izin vermeyip, bilirkışı kabul edilen silahdarlarımdan Çerkes Hüseyin gözetiminde “seraser” denilen altın veya gümüş telle dokunmuş kıymetli kumaşın işlenip tamamlandıktan sonra 35 altından aşağı alınıp satılmasına izin vermeyesin.²⁴

²⁴ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs,1996, s.36

Tamamını, yukarıda adı geçen çavuşuma damgalatıp, damgasız olanları sattırmayasın. Ve bundan sonra bu “Hüküm-ü Hümayun”umu sicil defterine kaydettirip aksi davranışlara izin vermeyesin. Bunu böyle bilesin.”

1557 yılında “Gayri Müslimlerin İslam kıyafetlerinde gezmemeleri” için ilan verilen karar şöyledir:

“İstanbul kadısına hüküm...

Yukarıda adı geçen büyük şehirde yaşayan Yahudi ve Hıristiyan halkın eskiden beri giydikleri giysileri, tülbentleri, pabuçları giymeyip, hazır elbiseler giyip, boyalı ince tülbentleri sarınp, beyaz ve kırmızı renkli çorap giyip, Müslümanlara benzeyen tavır ve görünürlere sahip oldukları bildirmiştir. Bu husus, önceden de yüce kararla yasaklanmıştı. Yahudilerin ve gayrimüslimlerin, açıklanan nedenlerle elbise giyip tülbent sarınp, çorap giymelerine asla iznim yoktur. Bu hususların yasak olup durdurulmasını yazı ile ifade etmedim, ama emrettim. Bu konuya şahsen dikkat edilip, önce ciddi bir uyarı, daha sonra sözlü duyuru ilan edilsin. Bundan böyle Yahudi ve gayrimüslim halkın giydikleri “ferace”ler ve parlak kırmızı “Venedik çuhaları” ve “kaftanları”, “atlas ve “havsız kadife” ve diğer ipekliler gibi olmasın. “Ferace”lerine ipek koydurmayıp, tamamen boğazlı olsun ve başlarına sardıkları tülbentleri ince olmasın. Sözün kısası, İslamların kıyafetlerini giydirmeden ve tavırlarına benzetmeyip, verilen emirleri karşı gelmeyip bu davranışları yasaklansın. Yüce fermanıma karşı gelenler hakkında yazılı işlem yapılarak hapsedileceği bildirilsin.”

1577 yılında İstanbul’da “seraser” denilen altın veya gümüş telli kumaşların dokunduğu tezgâhların azaltılmasına dair karar şöyledir:

“İstanbul Kadısına hüküm...

Bundan böyle adı geçen büyük şehir İstanbul’da işlenen “seraser” atölyeleri denetlendiğinde “Dergâh-ı Muallâm” kullarından ve bunun dışında birçok kimsenin atölyeleri olup, seraser kumaşına uygun olan gümüş bir iki kere koparılıp işlendikten sonra işe yaramaz duruma gelen gümüş ziyan olmakta ve bu durum sıkıntı yaratmaktadır. Yalnızca 100 kapı seraser dükkânından daha fazla olmaması gerektiği, merhum atam Sultan Süleyman Han ve babam Sultan Selim Han zamanlarında yüce emir verilmişti.²⁵

²⁵ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.37

Şimdiki dükkânlara bakınca Dergâh-ı Muallâm kullarından 28 kişinin 88 dükkânı, diğer işçilerinde 180 adet tezgâhı olup, tamamı 268 kapı tezgâh olduğundan dolayı oldukça fazla gümüş ziyan olmaktadır. Bundan dolayı, öncelikle “Dergâh-ı Muallâm” kullarından olanların birer tezgâhlarının işlemlerini, diğerlerinin kapatılmasına emir edip şunları buyurdum:

“Dergâh-ı Muallâm Müteferrikaları’ndan (Padişah emirlerini götürenler) Karhane amiri olan Ferhad vasıtasıyla bir husus araştırılıp, onun gibi Dergâh-ı Muallâm kullarından Seraser dükkânı olanların, birer tezgâhlarını işletip, diğerlerini durdurup İstanbul’da 100 kapı seraser tezgâhından başka olmasın. Durdurulan tezgâh sahiplerinin sıkıntıya uğramaması için, ipek kumaş, havsız kadife dokunsun. Ve bu “Emr-i Şerif”i Gizli Sicil defterine kaydedip, bundan böyle ödenmesi gerekenleri ödeyip, aksi davranışlara izin vermeyesin.”

1580 yılında Yahudilerle Hristiyanların şapka giymeleri için verilen karar şöyledir:

1582 yılında İstanbul’da satılan çuhanın cinsine ve fiyatına dair hüküm şöyledir:

“İstanbul Kadısı’na ve belediye memuruna hüküm...

İstanbul Kadısı mektup gönderip, satılan çuha ile yünlü ve pamuklu dokumasının ve astarın yeteri kadar mükemmel olmamasından dolayı her birinin bilirkişi eli ile belirlenmesine dair “Ferman-ı Hümayun” olması gerektiğini ve bilirkişiden gelecek öneri üzerine Kadı Kapısı’nda yapılacak toplantıya hazır olduğunu söylemiştir.

100 çilenin 75–90 santimliği 200 akçeye, 80 çile kırmızıdan başka renklisi alacası 160 akçeye, 60 çile kırmızı çuhanın 75–90 santimliği 120’şer akçeye, diğer renkli olanlar 110’ar akçeye, kırmızı 70 çile çuhanın 75–90 santimi 75’er akçeye, havsız, rengârenk, gül ve kırmızı renkli olan kadifelerin her birinin en iyisinin yaklaşık 75–90 santimi 100’er akçeye, daha düşük kalitede olanın 75–90 santimi 90’ar akçeye, “Mertebal Atlas”ın en iyisinin 75–90 santimi 80 akçeye, İstanbul’un “Dernek” havsız kadifenin en iyisi 85’er akçeye, Şam “Bağdadisi”nin en iyisi 360 akçeye, Şam “Toplusu”nun en iyisi 200 akçeye, şehir astarının en iyisinin 12 ölçülüğü 34 akçeye, burma astarın en iyisi 32 akçeye, Halep astarının 30 akçeye, Adana astarının 6 akçeye olması uygundur.²⁶

²⁶ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.38

Fakat tüccar elinde hâlâ fazla miktarda pahalı alınmış mal olduğundan, bu şekilde konulacak fiyatların büyük zarar getireceğini söyleyerek, durumundan şikâyet ettiği için, “şevval” ayının onuncu gününden sonra, açıklandığı şekilde bırakılanların hakkından gelirsın diye önerge sunmuşsun.

Şimdi buyurdum ki:

Hükm-i Şerif'im ele geçtiği zaman, bildirdiğin gibi, çuha, kumaş ve diğer elbiseler uygun bulunan fiyatlara satılsın ve emrime karşı gelinmesin. Kim karşı gelirse hakkından kuvvetle gelesin.”

1584 yılında Avrupa'dan gelen çuhanın İstanbul esnafına paylaştırılmasına dair hüküm ise şöyledir.

“İstanbul ve Galata Kadılarına hüküm...

İstanbul ve Galata'da Çuhacılar Kethüdası Hoca Yusuf, Yiğitbaşlarından Hacı Sinan oğlu İbrahim, Yahya, Süleyman ve diğer çuhacılar, kadıların yanında kanuni karar alınması için yapılan toplantıya gelip eski günlerde Avrupa'dan gelen malların kethüda ve yiğitbaşı eliyle en iyisi, ortası ve kötüsü olarak satış yapıldığını ve tüccara düşmeden sıra ile herkese verildiğini söylemişler. Ancak bazı Yahudiler ortaya çıkıp, karlı bir şey geldiğinde, mal sahipleri de çuhayı pahalı satmaları yanında, parasını, günlerce bekletip sıkıntı çekilmesine neden olmuşlardır. Hepimizin kar ve kazancına zarar getirmesinden dolayı, eski günlerdeki gibi kethüda ve yiğitbaşlarımızın birleşmesi ile gelen malların üzerine gidip sıra kiminse, ona adaletle dağıtılması için yüce emrimi rica ettiklerini söylediği için gidip bu hususu göresin. Bunun gibi mallar geldiğinde çuhadar, bölükbaşları ve yiğitbaşları ile üzerlerine gidip, eski adet ve kanuna göre değer biçip satıp, paralarını alıp, kimseye aykırı işler yaptırmayasın. En doğru selametli biçimde gerçek ihtiyacı arz edip, onlara bildiresin ki bunlar doğrulanıp haklarından gelinsin.”²⁷

²⁷ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996,s.39

8. OSMANLI İMPARATORLUĞU GİYİMİNDE DEĞİŞİMİNDE MODA

8.1. Çuha

Kelime anlamı, yünlü dokuma, yünlü dokumadan yapılan giysi olan çuha yüzyıllar boyunca hem yerli olarak üretilmiş, hem de ithal edilmiştir.

Çuha, çoğunlukla cepken, yelek, çakşır, kaput gibi erkek giysilerinde kullanılmıştır. Avrupa'dan İngiliz ve Fransız tüccarlar tarafından ithal edilen kumaşlar deniz yoluyla İstanbul'a taşınıp çuhacı esnafına devlet kontrolü ile satılır. Böylece çuha ve çuhadan yapılmış elbiselerin satışında haksızlığın önüne geçilir.

Öte yandan askerî giyimde kullanılan çuha ihtiyacı da yeniçeriler döneminden bu yana belirli sistemlere bağlanmıştır.

Başta yeniçeriler olmak üzere, bütün "kapıkulu" askerlerine kişi başına 10 "arşın" çuhadan oluşan bir kat giyim verilir. Selanik'te dokunan mavi renkli bu asker çuhaları, İstanbul'da Beyazıt'taki Darphane'nin bulunduğu "Simkeşhane"deki ambarlarda bulundurulmaktadır. Askere çuha dağıtımı, bir gelenek olarak her yıl ramazanda kadir gecesi başlar, üç gün sürer. Görevleri İstanbul'a uzak olan yerlerdeki askere de çuha yerine para olarak değeri ödenir. Bunun adı "Çuha beha" dır. Ayrıca çuha ile birlikte astarlık bez, sarıklık tülbent ve donluk, göyneklik bez dağıtılır.

Yüzyıllar boyunca, şehir ve kasaba delikanlıları arasında da bir kat çuha elbiseye sahip olmak önemli bir olaydır. Hatta yaşlı, dul, zengin İstanbul yosmalarının, yalın ayaklı, yarım pabuçlu, kaşı gözü yerinde, eli ayağı düzgün ve bıçkın takımından delikanlıları elde etmek için, onlara bir elmas "gül yüzük", gümüş yahut altın "koyun saati" armağan edilip bir de mutlaka çuha elbise "kestirip diktirdiği" bilinmektedir.²⁸

²⁸ Önder Küçükerman, *Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları*, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.41

Çuha üretimi açısından ülkenin geleneksel sanayi ile Avrupa'daki Sanayi Devrimi'nin yeni ve kaliteli ürünleri arasında daima bir rekabet bulunmaktadır. Yerli olanlar genellikle Ankara, Tosya, Koçhisar ve Selanik'ten sağlanmaktadır. Avrupa kaynaklı olanlar ise İngiliz "Londura", Fransa'nın Paris ve Carcassone bölgesinde üretildiği için "Karkaşone", İtalya, Floransa'dan gelen "Florentin" olarak iç piyasada bilinmektedir. Aslında bu büyük ticaretin geniş ve çok yönlü bir düzenlemeyle gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılır. Örneğin Fransız olanın İngiltere'de Hollanda malı olanın birçok ülkede taklit edilerek ithal edildiği bilinmektedir. 18. yüzyıl başlarında, "Carcassone"da, büyük bir kısmı Doğu Akdeniz için üretim yapan 33'ü çok önemli boyutta, 150 çuha fabrikası bulunmaktadır.

İngilizlerin "Londura" çuhası 17. yüzyılda "londrine" adıyla Hollandalılar tarafından taklit edilmiş, 18. yüzyıldan sonra ise bu isim Fransızlar tarafından da kullanılmıştır. Osmanlı döneminde Avrupa'dan ithal elden çuhalar bu markalar dışında ayrıca "parangon", "vidal", "karziyye", "karınca ayağı" gibi isimlerle tanımlanmaktadır.

Çuhalarda dokuma tekniği ile ilgili olarak "çile" deyimini kullanılmıştır. Çile, bir dokumacılık terimidir ve kamyş taraklarda her 40 diş, bir "çile" anlamına gelir. Çile sayısı ile 40'in çarpımıyla toplam tarak dişi sayısı bulunur. Her diştten bir veya daha fazla tel geçirebildiği için, kumaş seyrek veya sık olabilir. Örneğin 17. yüzyılda, 70 çilelik çuhaların, 60 çileye göre daha pahalı olduğu belgelerden izlenebilmektedir.²⁹

²⁹ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs,1996, s.41

Şekil 8.1. Anadolu'nun zengin giyim geleneği içinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun üst düzey yönetici giysilerinden örnekler.³⁰

Kaynak: Küçükerman, Mayıs, 1996, s.42

³⁰ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.42

8.2. Aba Cepkenler

17. yüzyıldan giyim örnekleri arasında aba cepkenler ve gemici ayakkabıları genellikle modadaki yeniliklerin kaynakları arasında bulunmaktadır. Örneğin IV. Sultan Murat döneminde Abaza Mehmet Paşa'nın giyim kuşamı ile İstanbul'da tanınmış olduğu söylenmektedir. Çünkü çok özenli giyindiği anlaşılan bu paşanın giysileri bütün gençler ve padişah tarafından bile izlenilmiştir. Özellikle aba kumaştan kestirip giydiği cepken, şehirde kısa süre içinde moda olmuş, padişah da aynı cepkeni giyince Abaza kesimi aba cepkenler biranda İstanbul'daki gençlerin üzerinde görülmüştür.

Aslına bakılırsa aba, ülkenin her yerinde üretilebilen kalın, koruyucu ve ucuz bir kumaştır. İstanbul'daki tezgâhlarda da aba üretimi çok yaygındır. İstanbul'da birden moda olan aba cepkenlerin arkasında belki de bambaşka nedenler vardır. Bu nedenlerin başında herhalde "Abacı" ların eski adıyla "Büyük Kapalı Çarşı"nın ve Eski Bedesten'in dış esnafın en ünlüleri arasında bulunması yatmaktadır. Evliya Çelebi'nin o dönemden verdiği bilgilerden, İstanbul'da 300 dükkânda usta ve çırak olarak 7000 kişinin "Abacı" olarak çalışmış bulunduğu anlaşılır.

Öte yandan 17. ve 18. yüzyılda özellikle gemicilerin kullandığı ve daha sonra da İstanbul'da "Tulumbacı Yemenisi" adını almış olan ökçeli, hafif erkek ayakkabıları "Filar"lar, adeta denizcilere ait özel bir ürün olarak çok uzun süre kullanılmıştır. 17. yüzyıldaki tespitleriyle dönemin görüntülerini günümüze taşıyan Evliya Çelebi de "Seyahatnamesi"nde "Filar"ı, imparatorluğun kıyı bölgelerinde yaşayanların ve korsanların giymekte olduğunu anlatır. Aslında çok yalın bir tasarımı olan bu ayakkabıların çok zengin işlenmiş olanları da kullanılmaktadır. Ayakkabının en belirgin özelliği arka kısmına basılarak giyilmesidir. Bu ayakkabı, tasarımı ve kullanımıyla bir anlamda "bıçkın" lığın sembolü gibi özellik kazanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin ücretli daimi asker ocakları olan "Kapıkulu Daimi Asker Ocakları"nın giyim sistemi de şöyle çözümlenmektedir. Askere gerekli olan kumaş dağıtılır ve ayrıca terzi ücreti de nakit olarak verilir. Terzi ücreti olarak verilen para ise "Yaka Akçesi (Yaka Parası) olarak isimlendirilir.³¹

³¹ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.43

8.3.Başmak

Osmanlı toplumu içinde yüzyıllar boyunca kadın, erkek, çocuk, asker, yani çoğunluk tarafından giyilen bir ayakkabı olan “Başmak”lar, gerçekte bir tür statü durumundadır. Çünkü bu ayakkabıyı gayrimüslimlerin giymesi yasaktır. Öte yandan bu önemli özelliğinden ötürü başmaklar, giyenin işine, mevkiine göre sarı, kırmızı ve siyah boyalı, cilalı deriden üretilmektedir.

Tasarım bakımından “Yemeni”ye benzeyen bu ayakkabıların üstü açıktır ve ön kısmı da parmakları bütünüyle örtebilecek şekilde biçimlendirilmektedir. Oysa yemenide parmak aralıklarının bitimi görülebilir. Hatta “Galata Yemenisi” denilen modelde, ayağı sadece parmak uçlarından tutar. Başmağın diğer bir özelliği ise arka kısmının sert olması ve yemeni gibi arkasına basılıp topuk altına alınamamasıdır. O nedenle içindeki ayağın topuğu görülmez. Ayrıca tabanı da yemenideki gibi ince değil, kalın köseleden kesilir, ama nalça ve kabara-çivi çakılmaz.

18. yüzyılda III. Sultan Osman, bu ayakkabı üzerinde kendisi için küçük bir tasarım değişikliği yaparak başmakların tabanına gümüş kabaralar çaktırmıştır. Böylece Topkapı Sarayı’nın harem kısmında dolaşırken ayak sesinin duyulması ile kadınların gizlenmelerini sağlar. Saray içinde cariyelerin her an yoluna çıkmasını istemediği düşünülmektedir.

İstanbul’da başmak satışı ise Kapalı Çarşı’daki “Kavaflar Çarşısı”ndadır ve kadınlar için özel dükkânlar ayrı bir grup olarak toplanmıştır. Böylece kadınların alışveriş sırasında rahat hareket etmeleri sağlanmıştır. Tasarım bakımından erkek ve kadın başmakları arasındaki tek fark boyutları ve taban astarının değişik oluşudur. Çünkü kadın başmağına, taban astarı olarak “sahtiyan” yerine “atlas” parçası konulur. Başmağın tabanı da yemeni gibi düz olup içine çok kısa bir ökçe konulur.³²

³² Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, Baskı s.45

9. SARAY HAREMİ'NDE ERKEĞİ ÖRTEN TASARIM

9.1.Zülüflü Baltacılar

Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim yeri olan Topkapı Sarayı'nın harem kısmında, belirli görevleri bulunan "Zülüflü Baltacılar" için özel giysi tasarımları yapmak gerekir. 1826 öncesi, eski saray teşkilatında Zülüflü Baltacıların giydiği külah olan "Tepedar", beyaz keçeden yapılır. "Armudi Külah" olarak da isimlendirilen bu başlığın iki yanından "zülüfler" sarmaktadır. Enderun Ağaları'nın (saray zülüflü iç oğlanları) zerrin külahlarında da aynı zülüfler vardır.

Zülüflü Baltacılar, aslında sarayın kaba temizlik işlerini yapan görevlilerdir. Bu görev kapsamında, sarayın odun ambarları da bulunmaktadır. Kışın gereken yerlere odun taşır. Hareme odun taşımak gerektiğinde, özel olarak yapılmış bir cepken giyerler. Bu cepkenin "Teberdar Yakası" denilen özel yakası hem arkadan başı göstermeyecek kadar diktir, hem de başın iki yanına da örtecek şekilde biçimlendirilmektedir. Bu durumda, haremde odun taşıyan baltacı, sadece önünü görebilmektedir.³³

9.2.Fermene

Çuhadan ve abadan kesilen, kolsuz, vücuda sımsıkı yapışan ve önden çapraz kavuşan bir yelek türü de "Fermene"dir. Daha çok Rumeli'de kullanılan ve elbisenin önüne dikilen süsler demek olan "paramentum"dan geldiği düşünülen bu yelek türü, yangın tulumbacıları tarafından çok yaygın olarak kullanılmıştır. Özellikle 1827 - 1880 arasında "Ağır çardaklı yangın tulumbacıları" döneminde, usta bir terzinin elinden çıkmış güzel bir fermene, dizlik ve kuşağın üzerinde tulumbacının kıyafetinin önemli bir parçası olmuştur.³⁴

³³ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.50

³⁴ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.50

9.3.“Selimi” Kavuk

Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen her döneminde, üst düzeydeki kişilerin giyimleri, bir anlamda model olarak kabul edilmiş ve çok kesin protokol kurallarına rağmen çevrede etkili olmuştur. Örneğin; Yavuz Sultan Selim'in kavuğu “Selimi” adıyla, dönemin bir simgesi biçimini almıştır. 65 cm boyunda, tepesi düz ve üstü daha geniş olan bu kavuk devlet yapısı içinde belirli normlara bağlanmıştır. Örneğin, Sadrazamlar “Serdar” olarak tayin edilip sefere giderken padişaha veda ederken, sadrazam ve vezirler “Divan” günlerinde, şehirde teftişe çıkıldığında, bayramların üçüncü günü Eyüp Türbesi ziyaretlerinde “Selimi Kavuk” giymişlerdir.

Burada ilginç olan, sadrazam ve vezirlerin “Divan”dan sonra “padişah huzuruna” çıktıklarında “Selimi”leri çıkarıp “Kallavi”leri giymesidir. Vezirler, “Divan” günlerinden başka huzura çıktıklarında da “Selimi” giymişlerdir. Öte yandan, vezirlerin “Selimi” giydikleri her yerde diğer devlet adamları ve Yeniçeri ocağının büyük ağaları da aynı kavuğu takmaktadırlar.³⁵

9.4.Mercan Terliği

Osmanlı döneminde giyim ürünlerinin isimlendirilmesinde, tanımlanmasında değişik yollar izlenmiştir. Bazen üretildiği bölge, bazen geleneksel kaynaklar, bazen de kişiler, bu ürün isimlendirmesine kaynaklık yapar. “Mercan” terliği de böyle bir örnektir.

İlk kez 15. ve 16. yüzyıl arasında, İstanbul'da “Mercan” semtindeki pabuç atölyelerinde üretilmiş olan bu terlikler, halk arasında “Mercan Terlik” adını almıştır. Hem kadın, hem de erkekler tarafından giyilen ve yaygın olan bu terlik topuksuz, yanları ve arkası açıktır. O dönemde İstanbul'un bekâr hanlarının en büyüklerinden sekiz kadarı Mercan' dadır. “Mercan odaları” olarak anılan bu hanlardaki “pabuççu bekârları” bu bölgenin pabuç üretimi geleneğini kurmuşlardır.³⁶

³⁵ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.54

³⁶ Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996, s.54

10. 16. ve 17. YÜZYILDA TÜRK KUMAŞ SANATI

Selçuklularla başlayan Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma olgusu 16. yüzyılda tamamlanmış ve imparatorluk güçlü ve zengin duruma erişmiştir. Çeşitli ırk ve dinden insanların yaşadığı Cezayir, Mısır, Suriye, Arabistan, Irak, Kafkasya, Yunanistan, Bulgaristan ve Macaristan Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine alınmıştır. Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman gibi büyük padişahların yetiştiği bu dönemde imparatorluğa dâhil edilen ülkelerin kültürlerinin birleşmesinden oluşan ve Anadolu'nun antik sanatlarının etkileri Asya'dan getirilen eski Türk kültürü içinde eritilerek sindirilmesi sonucu kendine özgü bir sanat ortaya çıkmıştır. “Klasik Dönem” diye nitelendirebileceğimiz bu senteze ulaşmada sanatçılar kadar padişahlar da büyük rol oynamıştır.

10.1. İpek ve ipekli kumaş dokumacılığı

Osmanlı İmparatorluğuna en büyük geliri sağlayan sistem ipekle ilgilidir. Osmanlı saray kumaşları denince akla sanatsal ve teknolojik düzeyi çok yüksek olanlar gelir. Bu tip kumaş ve tekstilin imparatorluğun ekonomisine katkısı çok büyüktür. En önemli ihraç malı olduğu gibi, İran'dan ithal edilen ham ipekten birçok defalarca alınan vergilerle hükümet hazineye büyük gelir sağlamıştır. Bu üretim ve alışverişler ilk önce Bursa'da, 16. yüzyıl ortasından itibaren de İstanbul'da gelişme göstermiştir.

10.2. Dokuma merkezi olarak İstanbul

Arşiv kayıtlarında 1550'den sonra ikinci dokuma merkezi olarak Bursa'dan sonra İstanbul'un adı geçmeye başlar. İstanbul'da saraya bağlı kumaş atölyesi girişimi, saraya iyi cins kumaş temin etmek isteğinden kaynaklanmıştır³⁷.

³⁷ Yasemin Kablan, *Türk Kumaş Sanatına Genel Bir Bakış*, bitirme tezi, M.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü., 1999, s.41

Devlet ağır kumaşlarda kullanılan altın ve gümüş tellerin savurganlığını önlemek ve hilelerin önüne geçmek amacıyla, bu tür kıymetli kumaşları devlet gözetimi ve kontrolü altında dokutmak isteği ile İstanbul saray atölyelerini kurdu muştur.

Devletin İstanbul'da ipekli kumaş dokutmak için kurdu ğu teşkilâta ait ilk belge 1555 tarihlidir. Bursa muhasebecilerinden Emin adında bir şahıs kadıya yaptı ğı müracaatla, şehir kethüdasına Hassa Kârhane mühimmatına ipek almak için 6.000 akçe verdi ğine dair belgeler vardır. "Şehir Kethüdası-Mülki amiri" denilen kimsenin hangi şehre ait oldu ğu belirtilmemiştir. Emir İstanbul'dan verildi ğine göre İstanbul mülkü amir olması akla yakındır. Bu belge Bursa'nın hâlâ dokuma merkezi olarak önem taşıdı ğı ve di ğerlerine önderlik etti ğini gösterir. Arşiv kayıtlarında Koca Üstad adlı kemha ustasının hızlıca Bursa'dan İstanbul'a gönderilmesine dair belgeler vardır. Bu usta ilk seferde bulunamamış, İstanbul'dan ikinci bir emirle derhal yollaması istenmiştir. Belgede bu şahsın ne maksatla çağrıldı ğı açık de ğildir. Fakat büyük ihtimalle İstanbul'daki saray atölyesinde çalışmak ve bilgisinden faydalanmak üzere istendi ği sanılmaktadır.

Bu belgelerle Bursa atölye ve ustalarının yeni kurulan İstanbul atölyelerini yönlendirdi ği kanaati kuvvet kazanır. Hatta yeni atölyenin tezgâhları için atkı ve çözü ğü ipliklerinin dahi Bursa'da hazırlandı ğı ve İstanbul'un ipek ihtiyacının temin edildi ğine dair arşiv belgeleri vardır.

10.3.İstanbul'da atölye planı ve yeri

Devlet hesabına kumaş dokuyan atölyenin yani resmi veya özel iş yerlerinin, Beyazıt'a yakın bir yerde şimdiki Çarşıkapı'da oldu ğu Topkapı Sarayı Müzesi arşivindeki kayıtlardan anlaşılır. Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde bir kumaş atölyesi planı, 19. yüzyıla aittir. Fakat nerede bulundu ğuna dair herhangi bir kayıt yoktur. Aynı atölye planı Tahsin Öz'ün "Kumaş ve Kadifeler" kitabında 16. yüzyıla ait bir dokuma atölyesi planı olarak geçer. Ancak planın üzerindeki 1223 tarihi bunun 19. yüzyıla ait bir dokuma atölyesine ait oldu ğunu gösterir.³⁸

Planda Kemhacılar Karhanesi'nin daha büyük, kadifecilerin ise daha küçük oldu ğu gözlenir.

³⁸ Yasemin Kablan, **Türk Kumaş Sanatına Genel Bir Bakış**, bitirme tezi,M.Ü.Güzel Sanatlar Enstitüsü., 1999, s.42

NakıŖbentler odası, ipek mahzeni ve koridor etrafına sıralanmıŖ birçok odadan oluŖan geniŖ bir alanı kaplayan imalathane, geleneksel dokuma atölyesine örnekle oluşturur. Muhakkak ki eski tarihlere ait atölyeler de aynı kısım ve aynı tip plana sahip idiler. Birçok küçük odanın olması sayıları hayli fazla olan iŖçilerin burada kaldıklarına iŖaret eder. (Ŗekil 11.1.)³⁹

Topkapı Sarayı Müzesi arŖivinde 1572 tarihli belgede İstanbul Tavuk Pazarı civarında bulunan kumaŖ imalathanesinde dokunmuŖ kumaŖlardan bahseden kayıtlar vardır. Kaynak, Tavuk Pazarı'ndaki sipahi binalarının imalathanelere ayrıldığından söz eder. Bu kaynaktan sarayın kumaŖ ihtiyacının belirli diğer atölyeler tarafından da karŖılandığı anlaşılır.

İmparatorluğun yükselmesine paralel olarak saray kumaŖ sanatı 16. yüzyıl ikinci yarısında en parlak dönemini yaŖamıŖtır.

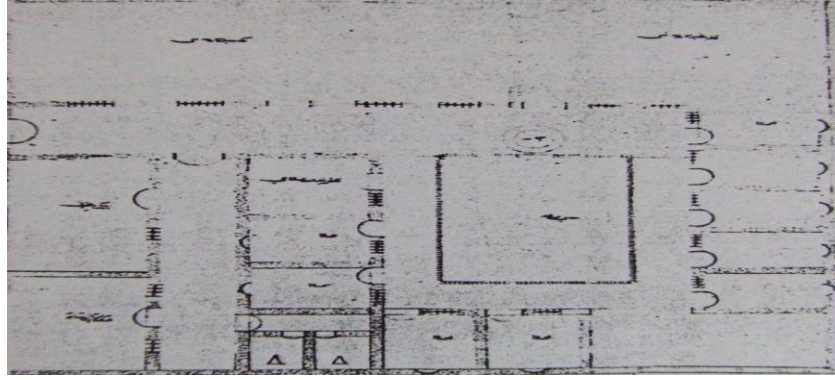
16. yüzyılın baŖından itibaren ve bilhassa ikinci yarısında kumaŖ cinsleri ve desenleri fevkalade çeŖitlilik ve zenginlik göstermiŖtir.

16. yüzyıl süresince saray için dokunan kumaŖların türleri hakkında en önemli kaynak Topkapı Sarayı Müzesi arŖiv bölümündeki kayıtlarda bulunmaktadır.

Topkapı Sarayı Müzesi arŖivinde Osmanlı İmparatorluğu'nun kumaŖ sanatının en yüksek dönemi olan 16. yüzyıl saray kumaŖları ile ilgili Ŗu kaynaklardan faydalanılmıŖtır:

16. yüzyılda çeŖitli tarihlerde saraya giren kumaŖ listeleri, hediye defterleri, imam defterleri ve Ehli Hiref defterleri, Kanunnamelerdeki dokuma ile ilgili maddeler, seyyahların notları gibi tarihi vesikalar ve minyatürler...

³⁹Yasemin Kablan, **Türk KumaŖ Sanatına Genel Bir BakıŖ**, bitirme tezi, M.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü., 1999, s.42

Şekil 10.1. Bir dokuma atölye planı, 19.Yüzyıl Topkapı Sarayı Müzesi arşivi E. 6342
Kaynak: Kablan,1999,s.43

10.4.Tarihi kaynaklar

1502 tarihli Bursa İhtisab Kanunu: Kanun her ne kadar 16. yüzyıl başına ait ise de, 15. yüzyıl sonuna ait kumaş sanatı için de bilgiler içerir. Aynı kanundan "15. yüzyıl kumaşı" bahsinde de söz edilmiştir.

1502 Bursa İhtisab Kanunu'ndaki kumaşlara ilgili maddeler kumaş dokuma tarihi, cinsleri ve teşkilatı hakkında çok önemli bilgilerle doludur. Belgelerden kumaşların nitelikleri, kullanılacak malzemenin kanun ve nizamlarla belirlendiği ve merkezden gönderilen müfettişler tarafından devamlı kontrol edildiği anlaşılır. Mahalli kadı kalite ve fiyat kontrolünü yapar ve yeni ihtisab kanununun iyi bir şekilde uygulanmasını sağlar.

1502 Bursa İhtisab Kanununda ipekli kumaşların en, boy ve bir dirheme giren tel sayısının yasalarla belirlendiği anlaşılır.

1514 senesinde Çaldıran seferinden sonra alınan *ganaim defteri* Türk kumaşlarının ihraç malı olarak önemli bir rol oynadığını gösteren bir belge niteliğindedir. Yavuz Sultan Selim'in Tebriz'de Heşti-Bihişt sarayından aldığı eşyalar arasında Bursa kumaşından yapılmış 91 elbise bulunması, Türk kumaş sanatının kapasitesi hakkında kesin bir bilgi verir. İran'da kumaş imalatı ileri olduğu halde sarayda Türk kumaşının kullanılması, 16. yüzyıl başındaki kumaş sanatının kalitesi ve yüksek düzeyini göstermesi bakımından önem taşır.

16. yüzyılda en yüksek dönemini yaşayan Türk kumaşçılığına çok kâr nedeni ile hile karışmış ve tezgâh sayılan daima fazlalaşmıştır. Hükümetin sık sık çıkardığı ferman ve kanunlardaki dokuma ile ilgili maddelerle ve devamlı müfettişlerin kontrolü ile kumaş kalitesini bozan bu gibi olaylar daima önlenmeye çalışılmıştır.

16. yüzyıl ortasından itibaren İstanbul'da faaliyete geçen saray atölyesine devlet sahip çıkmıştır. Özellikle altın ve gümüş tellerle dokunan ağır ipekli kumaş dokumacılığını kendi tekeli altında tutmak istemiştir. Ancak belirli şartlar altında diğer atölyelere izin verilmiştir. 1550'den itibaren İstanbul saray atölyesinde dokunan "seraser, zerbaft, şah-ı benek" gibi kumaşlarda kullanılan kıymetli altın ve gümüş tellerinin israfını önlemek ve kalitesini korumak için sık sık kanun çıkarılmıştır.⁴⁰

Kanunlardaki kumaşlarla ilgili maddelerden anlaşıldığı gibi, devlet kumaş kalitesini korumak için, çok sıkı önlemler almıştır.

Gezginlerin gözlem ve notları, kumaşlar için tarihi belge niteliğindedir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kutsal Roma İmparatorluğu'nun elçisi olarak İstanbul'da bulunan "Ogier Ghiselin de Busbecq" o devrin izlenimlerini mektuplarında belirtir. 1 Haziran 1560 tarihli mektubunda padişahın resmigeçit törenindeki ihtişamı ve muhafızların pırıl pırıl kıyafet ve görkemli at kuşamlarından bahseder. 16. yüzyıl kumaş desenlerinin ne kadar zenginleştiği minyatürlerdeki realist kaftan görüntülerinden anlaşılır.⁴¹

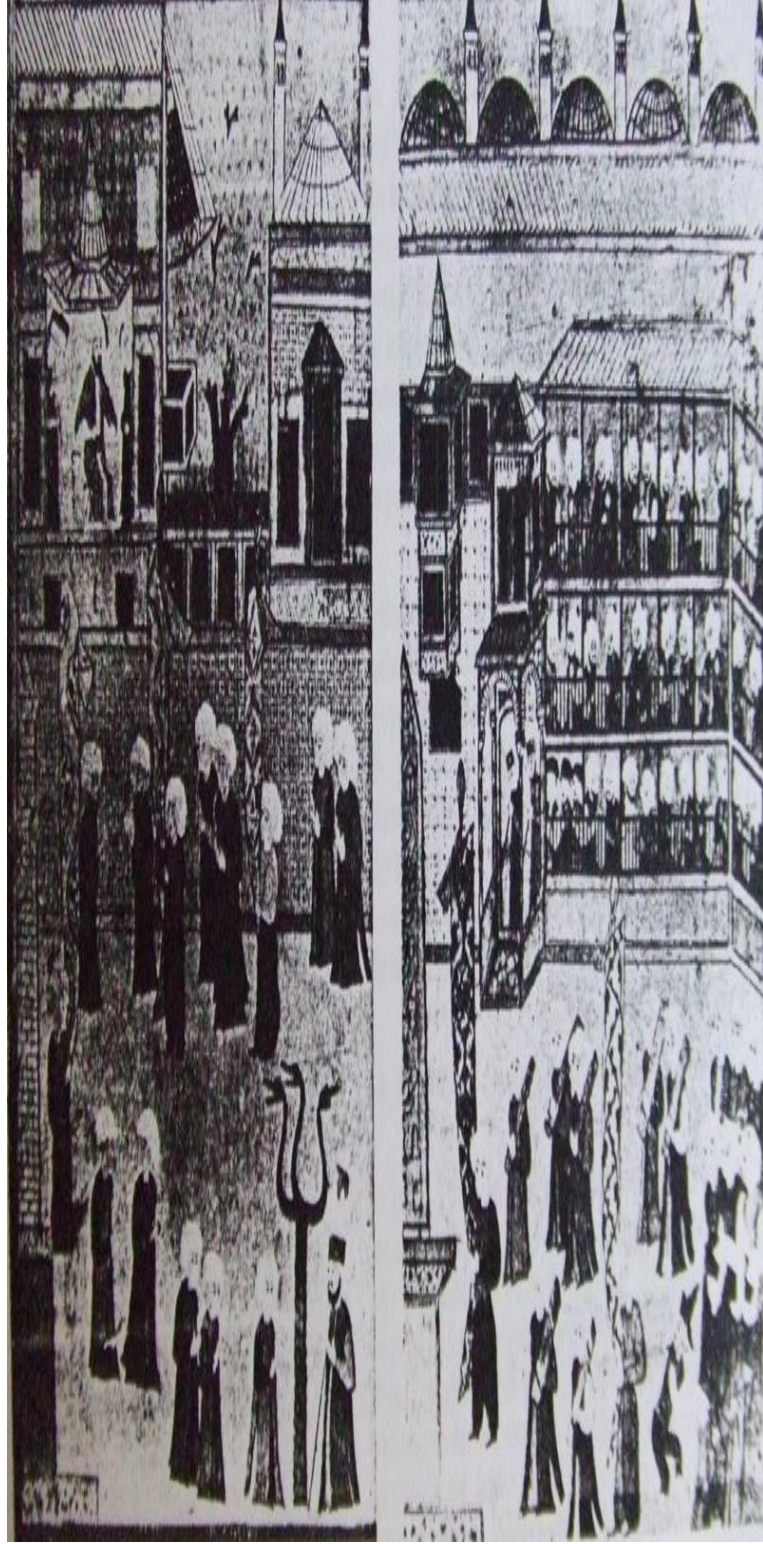
Osmanlı sultanlarının kıyafetlerini gösteren "Kıyafet-el insaniye fi şemail el Osmaniye" adlı yazmada dönemin bütün kumaş desenleri sergilenir. Nakkaş Osman ve ekibi tarafından 1581'de minyatürlenmiş iki ciltlik "Hünernâme" adlı eserde de kaftan desenleri açık seçik natüralist bir üslupta çizilmiştir. Sultan III. Murat'ın (1574–1595) oğlu Şehzade Mehmet'in 1582'de İbrahim Paşa sarayında yapılan sünnet düğünü sebebiyle meydana getirilmiş, 432 sayfa ve 427 minyatürden oluşan "Surname" adlı eser, bu vesile ile yapılan eğlenceyi, töreni, getirilen hediyeleri ve lonca örgütlerinin geçit törenlerini gözler önüne serer. Ünlü Nakkaş Osman tarafından yapılmış minyatürlerdeki şahısların kaftan kumaşları, resmigeçitte lonca üyelerinin ellerinde taşıdıkları, yollara serdikleri "payendaz" adı verilen kumaş örtülerinin bezemeleri dönemin kumaş çeşitleri, desenleri ve nerelerde, nasıl kullanıldıklarına dair çok iyi bilgiler verir. Eserin metninde töreni tarif ederken kumaşlarla ilgili açıklama vardır. Darüssade kapısına kadar seraser, diba, zerbaft, atlas, kemhaların kucak kucağa taşındığı ve yerlere payendaz serildiği yazılmıştır.

⁴⁰ Yasemin Kablan, **Türk Kumaş Sanatına Genel Bir Bakış**, bitirme tezi, M.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü., 1999, s.42

⁴¹ Yasemin Kablan, **Türk Kumaş Sanatına Genel Bir Bakış**, bitirme tezi, M.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü., 1999, s.44

Bu eser iki minyatürde dokuma loncasının geçit resmini gösterir. Kemhacılar dokudukları kumaş toplarını ellerindeki sııklara asarak bayrak gibi geçit törenine katılırlar. Minyatürlerde devrin çeşitli kumaşlarının renk ve desenleri açıkça görülür. (Şekil 11. 2.)⁴²

⁴² Yasemin Kaban, **Türk Kumaş Sanatına Genel Bir Bakış**, bitirme tezi, M.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü., 1999, s.44

Şekil 10. 2. 16.Yüzyıl Kemha loncası geçit törenini gösteren minyatürler, Surname Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H.1344 fol.330 b,331b

Kaynak: Kablan, 1999, s.43

11.16. YÜZYIL KUMAŞ ÖZELLİKLERİ

İstanbul'da saray içinde ve dışında çeşitli atölyeler kurularak, özellikle sarayın dokuma kumaş gereksinimi karşılanmaya çalışılmıştır. 1504 tarihli Kanunnâme'de Osmanlılarda kumaş ve kadifeciliğin oldukça ileri olduğu, iyi cins kumaş üretmek için alınan önlemler anlatılmakta ve atkı ölçüsü, bükümleri, altın ve gümüş telin niteliği ve boyları belirlenmektedir.

1514 Çaldıran Seferi'nin ardından Tebriz Hişti-Bihişt Sarayından elde edilen ganimetler arasında Bursa kumaşından doksan bir giyim adının bulunması bu dönemde kumaş dış satımının yapıldığını göstermektedir. 1525 tarihinde Ehl-i Hiref defterlerinde dokumacılarla ilgili aba, kemha ve çeşitli kumaş dokuyan yirmi yedi kişilik bir ekipten söz edilir. Bu sayı 1557 tarihli defterde 146'ya çıkmıştır. Ayrıca; 40- 50 nakkaş desen işlemlerinde çalıştırılmaktadır. 1568 tarihli Kârhane-i Hassa defteri her ay dokunan ve hazineye sunulan kumaşların isimleri ve ağırlıklarını içerdiğinden kumaş dokumacılığı açısından değerli bir kaynaktır. 16. yüzyıl dokumacılığı ile ilgili en yararlı kaynak Surname, Hünernâme ve Şehinşahnâme gibi el yazmaları ve bunların minyatürleridir.

II. Murat Surname'indeki minyatürler, giysi biçimleri ve desenleri hakkında bilgi vermekle birlikte, kumaş isimleri, türleri, nerede yapıldıkları ve kullanış biçimlerini de ayrıntılarıyla aktarmaktadır.

Bu dönemde kumaş ve kaftan armağanı dokumacılığın gelişmesinde önemli bir etken olmuştur. 16. yüzyılda Osmanlı toprakları içinde Bursa, Bergama, Soma, Ankara, Amasya, Mardin, Şam, Halep, Bağdat, Humus, Selanik gibi merkezlerde kumaş ve bez dokunmuştur. Ayrıca saray giyimleri için, Avrupa'dan özellikle Venedik'ten Frenk Kadifesi adıyla tanınan kumaşlar alınmıştır. Bu dönemin kumaş türleri, Kemha, Çatma gibi kadifelerin yanı sıra sarı, seraser, şahbenek, zarbaft, dibadır. Yine bu dönemde Çuha ve Sof gibi yünlü kumaş dokumacılığı ile Kutnu, Alaca, Kırpas diye tanınan bez dokumacılığı da yapılmaktadır. Padişah kaftanlarının kumaşı genellikle "Kemha"dır.⁴³

⁴³ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.15

16. Yüzyıl dokumacılığı ile çini sanatı arasında örgü ve desen anlayışı açısından büyük benzerlik, saray içinde çeşitli sanat kollarının birbiriyle ilişkilerini göstermesi açısından ilginçtir. Osmanlı döneminde; halkın giyim ve yaşam tarzından tamamen farklı konumda olan padişah, hanedan ile saray mensuplarının giyimleri için özel olarak dokutulan kumaşlara "Saray kumaşları" denmiştir. Saraya ait kumaşlar gerek süslemeleri, gerekse kullanılan malzemenin zenginliği bakımından diğerlerinden üstün olmuştur. Padişah ile tüm saraylı giyimlerinin belli kurallara bağlı kalması nedeniyle, özellikle padişahın günlük kıyafetlerinde, tören elbiselerinde kumaş cinsine ve desenlerine büyük önem verilmesi, dokumacılığın ve saray tezgâhlarının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. İmparatorluk büyüdükçe de üretim çeşitlenmiş ve zenginleşmiştir.

Osmanlılarda kullanılan Çatma, Çuha, Kadife, Atlas, Kemha gibi kumaşların ünü o yıllarda Macaristan, Lehistan, Fransa ve İtalya'ya kadar yayılmıştır. Osmanlı Devleti'nin en değer verilen kumaşı "Seraser" olmuştur. En iyi türünün İstanbul'da saraya bağlı tezgâhlarda, seraserci başının nezaretinde dokunduğu ve adına da "İstanbul Seraseri" denildiği bilinmektedir.⁴⁴

⁴⁴ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.16

12. 17. YÜZYIL KUMAŞ ÖZELLİKLERİ

16. yüzyılda en yüksek noktasına ulaşan Türk sanatı, 17. yüzyıl boyunca siyasal ve sosyal olaylarla birlikte devam ederek varlığını bir süre korumuştur. Ancak yüzyılın sonlarına doğru yavaş yavaş hızını kaybetmiştir. Özellikle tezgâhta dokunan klaptanlı ve ipekli kumaşları alacak kadar zengin olmayan kimselerin moda uymak için bu tip kumaş örneklerini taklit ederek daha ucuza üretilen giyimler elde ettikleri görülmüştür.

17. yüzyılda iyi kumaşların yanı sıra kalitesi düşük kumaşlarda dikkat çekmektedir. III. Ahmet kumaşlarda gümüş sarfiyatını azaltmak için gümüş iplik kullanımını yasaklamıştır. Yüzyılın sonunda kumaşların yüzeyine motiflerin düzenli aralıkta uzunlamasına dokundukları görülmüştür.⁴⁵

⁴⁵ ⁴⁵ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.16

13. OSMANLI DÖNEMİNDE KULLANILAN KUMAŞ TÜRLERİNİN ÖZELLİKLERİ

13.1. Aba

Dokunması ve kullanılması zamanımıza kadar devam etmiş olan kalın yünlü bir kumaştır. Yıkanmış ve taranmış yün yapağının keçeleştirilmesiyle elde edilir.

13.2. Abani

İpekli kalın bir kumaştır. Geniş desenleri klaptan ve renkli ipekle işlemelidir. Döşeme ve benzer ihtiyaçlarda kullanılır.

13.3. Ahmetiye

İpekli düz bir kumaştır. Çeşitli türleri arasında fitilli Ahmetiye kumaşı en meşhurdur.

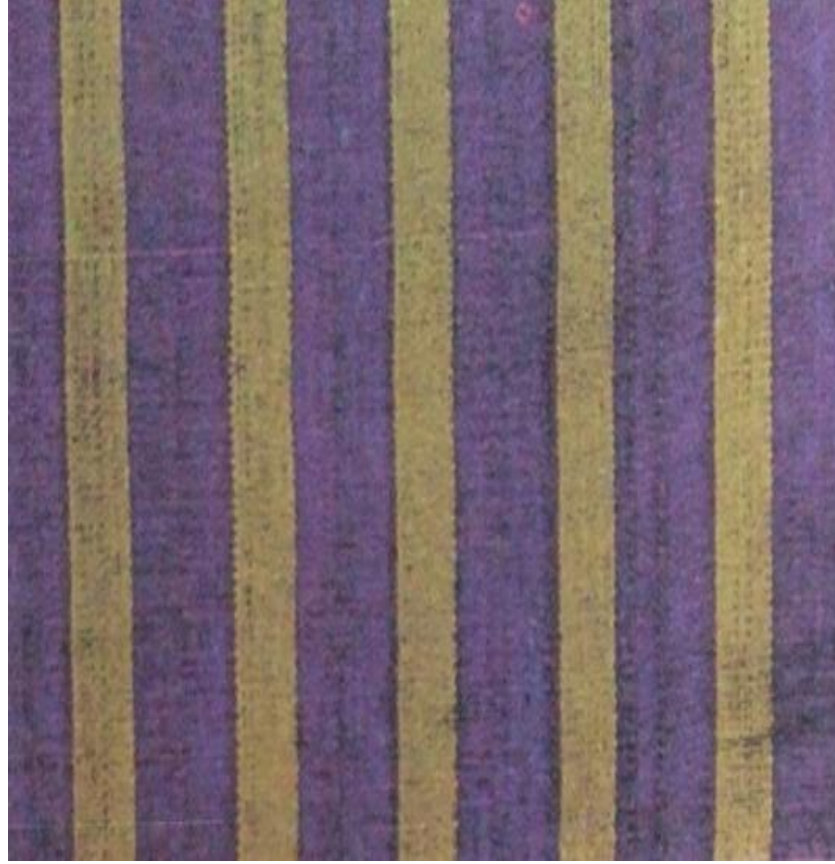
13.4. Alaca

İç giyimde, tefrişte ve çeşitli ihtiyaçlarda kullanılan pamuklu bir dokumadır. Bursa, Halep, Manisa alacaları meşhurdur.⁴⁶

⁴⁶ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.21

13.5. Altıparmak

Çizgileri çeşitli renklerden yapılan yarı ipekli bir kumaştır. Bu renkler en az üç renk bir arada kullanılmıştır. Renk sayısı altıya kadar yükselmiştir. Renkli iplikler ipekli ve harelidir. Bu kumaştan erkek gömlekleri ve peşli kadın elbiseleri dikilmiştir.⁴⁷

Şekil 13.1. Altıparmak kumaş örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.21

13. 6. Arşın

Altın, gümüş ve ipekle dokunmuş ve özellikle giyimde kullanılmış bir kumaş türüdür.

⁴⁷ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1997, s.21

13. 7. Atlas

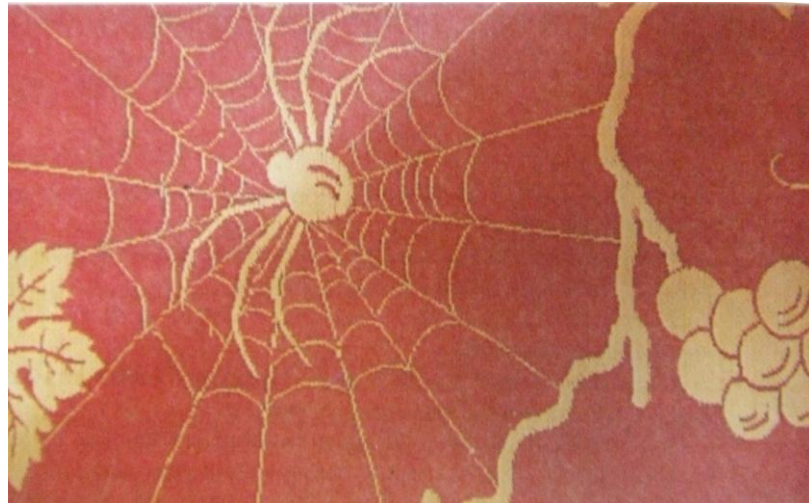
İnce ipekten sık dokulu düz renkte sert ve parlak bir kumaştır. Atlas kaftanlar en çok kırmızı, mor, mavi ve yeşil renklidir. Atlas tel adedine ve doku özelliğine göre değerlendirilen bir kumaştır.

Padişahlara ait giyim eşyası arasında atlastan kaftanlara çokça rastlanmaktadır. Düz dokulu atlasların yanı sıra uzunlamasına yollu olan ve "taraklı" denilen atlas kumaşlarda kullanılmıştır. Kaliteli atlas türüne de "DİBA" denilmektedir.⁴⁸

Şekil 13.2. Desenli Atlas Örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.21

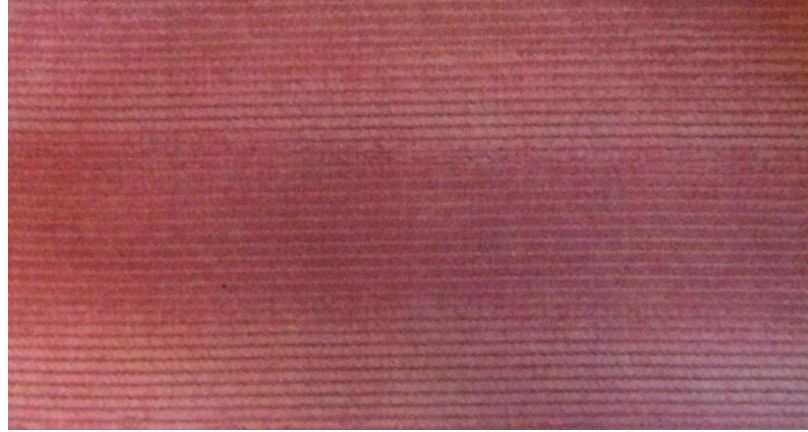
Şekil 13.3. Atlas kumaş örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s. 22

⁴⁸Prof. Dr.Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997 s.21

13. 8. Astar

Kürk kaplamada ve astarlamada gereken kısımlarda kullanılmıştır. Genellikle pamuklu olup, nadiren ipekten dokunmuştur.⁴⁹

Şekil 13.4. Astar kumaş örneği

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.22

13. 9. Beledi

Bu kumaşa İzmir ve Bursa’da beledi, Konya’da “velidi”, diğer bölgelerimizde “Karaoğlan dimisi” denmiştir. Dokuma maddesi tamamen pamuktur.

13. 10. Bindallı

Büyük dallarla süslü bir kumaştır.

13. 11. Bürümcük

Düz kıvrak olarak iki türü bulunur. Kadın ve erkek iç giyimine ait çamaşırlarda kullanılmıştır.

⁴⁹ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.21

Kadın giyimleri, yatak, yorgan çarşafları bürümcük kumaştan yapılmıştır. Bazılarının tamamı ipek dokuludur veya pamuk ve ipek karışımıdır. En tanınan bürümcük kumaşları Üsküp, İskodro, Bursa ve Kastamonu'da dokunmuştur.⁵⁰

13. 12. Car

Örtünmeye uygun büyüklükte bir veya iki kanat halinde pişmiş ipekle dokunmuş bir kumaştır.

13. 13. Çatma

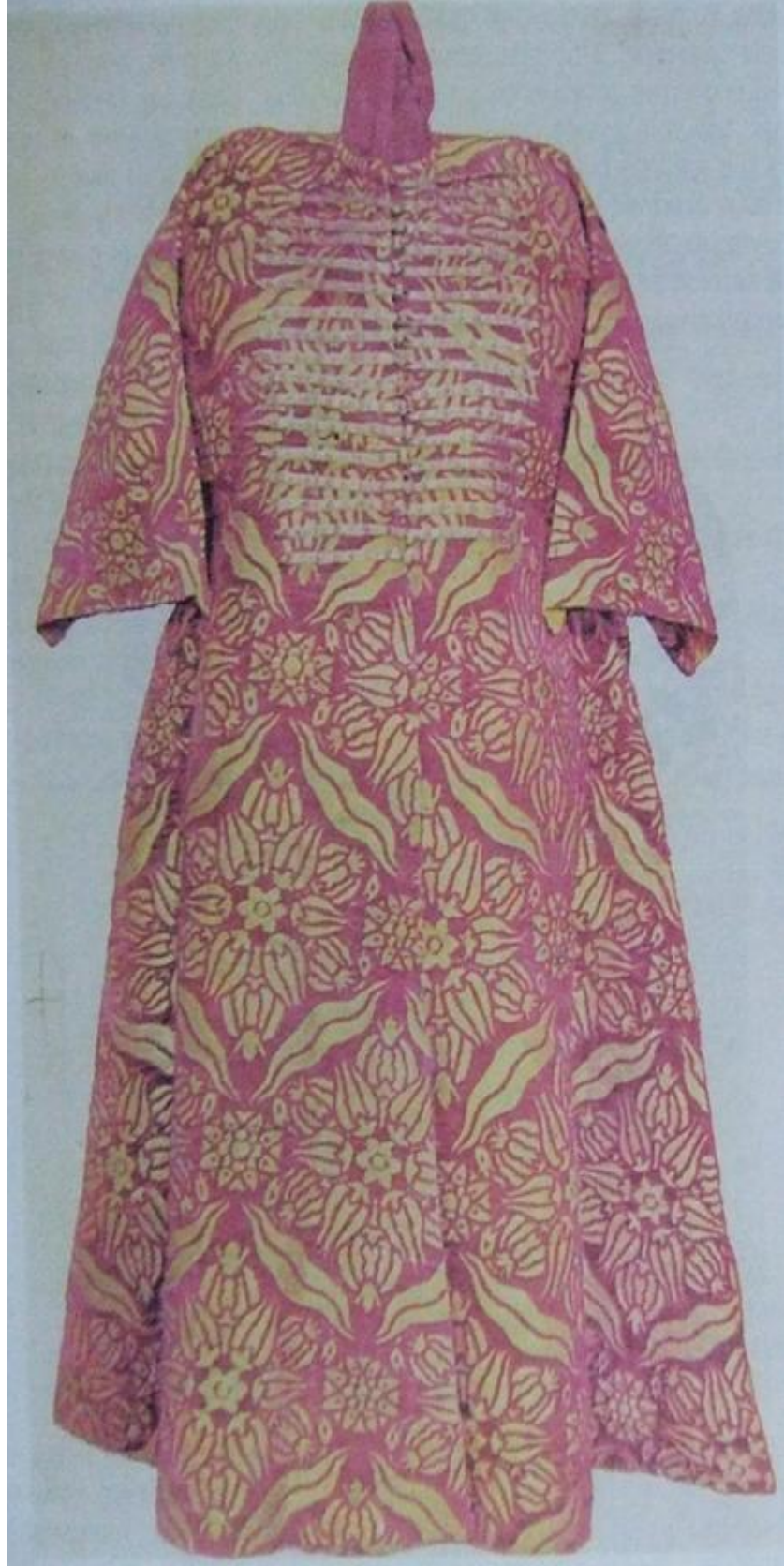
Dokusuyla, Kadifenin bir cinsi olan ve Fransızların "Velours a Double Hauteur" dedikleri çatma kumaşın kadifeden farkı, zemine oranla desenlerinin veya süslemesinin havının daha yüksek oluşundadır. Eski kayıtlarda ala, evsad, ednâ türleri ile "Kadife-i çatma" olarak geçer. Dokunduğu bölgelere göre de; Üsküdar, Bursa, Bilecik ve Aydos çatmaları ismiyle alınır.

Çatma kumaşta zemin ipek olup, desenler (çiçekler) kabartma kadifedir. Çoğu lale desenlidir. Altın telli çatma çok değerli bir kumaştır.

Şekilde görülen çatma kumaşın zemini güvezdir. Beyzi çerçevelerden oluşmuş, sarı telli ve üzerinde tavus tüyüne benzer süslemeler yeşildir. Bunun ortasında lale şeklinde bir saptan çıkan, karanfil palmeti bir hurmaya da benzemekte olup üzerinde bulunan lale ve karanfiller kırmızı, sapları yeşildir.⁵¹

⁵⁰Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 22

⁵¹Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 22

Şekil 13.5. Çatma kaftan.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.23

Şekil 13.6. Çatma kaftan, Mehmet III.
Kaynak: Altay, 1979, s.17

Şekil 13.7. Çatma kaftan, Murad III.
Kaynak: Altay, 1979, s.15

13. 14. Canfes

Atkı ve çözüğü ince bükülmüş, dört ayrı renkten dokunmuş renkli ve ince bir ipekli kumaştır. Bir kat çözüğü, bir kat atkı ipliği sıralaması ile örgü özelliğinde dokunmuştur. Başlıca çeşitleri yanardöner, kumru göğsü vb. şeklindedir.

13. 15. Çuha

Çözüğü ve atkı iplikleri yün yapağından iğrilmiş iplikten, havlı, düz renkte, zarif ve tok bir kumaştır.

13. 16. Çitari

Altıparmak kumaşının tekniğinden, işlenmiş ve çubukları daha ince dokulu olan tek renk bir kumaştır.⁵²

13. 17. Gezi

Çözüğü ipliği, ipek, atkı ipliği ipek ve pamuk iplik karışımına sık dokunmuş hareli (muare görünümlü) kumaştır. Çözüğü ipliğine nazaran atkı ipliği birkaç kat ipek ve iplikle karışık ve birlikte dokunduğundan atkılar, ince çözüğüler arasında kalın görünümlüdür. Kumaşın hâresi, dokunduktan sonra, iki kızgın (mengene) silindir arasında ezmek ve sürtmek işlemleriyle elde edilmektedir.

16. yüzyılda dokunan gezi kumaşlardan padişahlara dış kaftanlar yapılmıştır.

13. 18. Hatai

İpek ve klaptanla dokunmuş sert bir kumaştır. Çözüğü ipliği ham ipekten olup, kumaşa istenilen sertlik bununla verilmiştir. Atkısı ise bükümlü iki ipek telli ve bir klaptanlıdır.

⁵²Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 24

16. yüzyıl ikinci yarısından sonra rastlanan bu kumaştan da padişahlara çeşitli dış kaftanlar yapılmıştır.⁵³

13. 19. Hareli

Üst üste desenleriyle bakıldığı zaman atlas tekniğinde dokunmuş dallı bir kumaştır.

13. 20. Hind Kumaşı

Krem renginde pişmiş ipekle dokunmuştur. Bürümcüğe benzeyen bir dokumadır.

13. 21. İpek

İpeğin öyküsü tarihin çok derinlerine kadar inmektedir. Çin Kraliçesi Hsi Ling, MÖ 2640 yılında, dut ağacı yaprakları arasında oluşan kozaların kumaş, için dokunabilen ince lifleri olduğunu görmüştür. İpek yapımının sırrı Çinliler tarafından sır olarak saklanmış ve ancak gezgin satıcılar aracılığı ile Batı'da tanınmıştır. Başlangıçta ipek, altın-mücevher gibi alım-satımda kullanılan değerli eşyalar arasında yer almıştır. İpekböcekçiliği (ipek üretimi) binlerce yıl nasıl yapılmışsa bugün de aynıdır. İpek kumaşların çeşitleri ipliklerin işleminden geçirilmesine göre belirlenmektedir. Kesintisiz tek doğal filament ipektir. Lifler dokuma aşamasına gelmeden birkaç iplik birlikte kullanılabilir ya da değişik şekillerde bükülebilir. Ülkemizde ipek kumaşı üretimi Bursa ve civarında yapılmaktadır. Osmanlı döneminde ipek üretimi özendirilmiş ve en yüksek verim alınmıştır. Saray giyimlerinde kullanılan kumaşların hammaddesini daima ipek lifleri oluşturmuştur.

İpeğin çok değerli olması nedeniyle, artan küçük lifler ve ipekböceği kozaları bile toplanmaktadır.⁵⁴ Bu küçük lif parçacıkları, yumuşatılır, taranır ve bükülerek ipliğe dönüştürülerek dokunur. Elde edilen kumaşın içine koyu renk ipek böceği kozasının parçaları katıldığı için pürtüklüdür. Bu tür ipeğe "döküntü ipek" adı verilir.

⁵³ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.24

⁵⁴ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.24

Şekil 13.8. İpek kumaş örneği, Kanuni Sultan Süleyman I.

Kaynak: Altay, 1979, s.9

13. 22. Kadife

Çözü ve atkı ipliği ipek olan havlı kumaştır. Atkı ipliğinde klaptan bulunan kadifelere "telli kadife" denilmiştir. Kadife kumaşın dış yüzeyindeki havlı kısım, esas çözümlerin arasında olan fazla çözümlerden yapılır. Bunlar kumaşın yüzüne atkının bulunduğu kısımlara yerleştirilen teller aracılığı ile çekilip çıkarılır ve düzlenir.

Türk kumaşları arasında kadife kumaşa, 15. yüzyılın ikinci yarısında rastlanmaktadır. Bu tarihe kadar ithal edilen ipekle çalışılmaktadır. 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra Bursa'da kadife kumaş dokunmaya başlanmış ve ilerleme göstermiştir. Özellikle üst giyimlerde düz kadifelerin yanında desenli kadifelerde çok kullanılmıştır.⁵⁵

⁵⁵ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.26

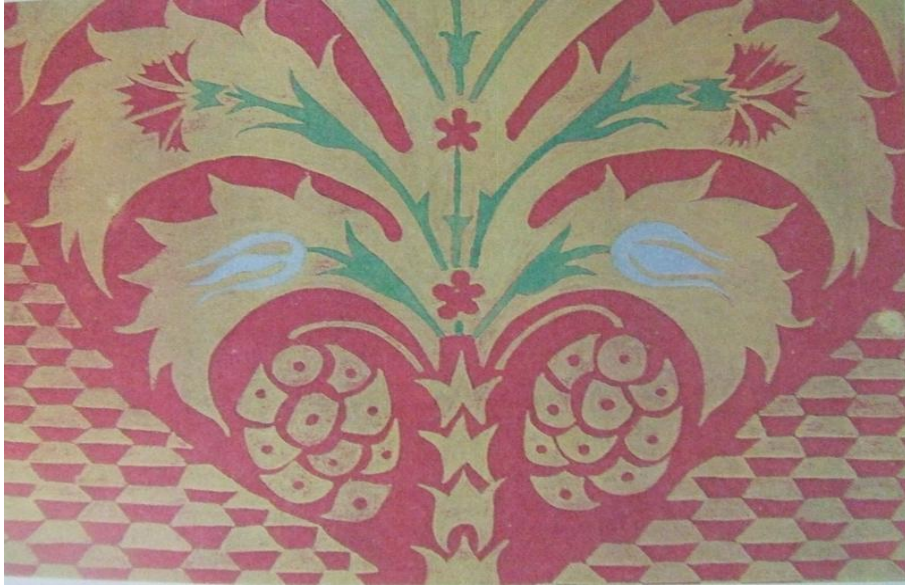
Şekil 13.9. Kabartma desenli kadife örneği, Murat IV.
Kaynak: Altay, 1979, s.25

13. 23. Kemha

Çözgü ve atkı ipliği ipek, üst sıra atkı ipliğinde ayrıca altın, alaşımli gümüş veya doğrudan doğruya gümüşlü klaptanla dokunmuş ipekli kumaşa verilen isimdir. 6600 tel ile dokunduğu söylenmektedir. Seraser kumaş ile farkı tel yerine klaptanla dokunmuş olması, renk ve desen özelliği ile daha gösterişli olmasıdır. 15. yüzyıl sonlarına kadar İran (Yezd) ve Avrupa (Frenk) kemhalarının çok ilgi gördüğü kayıtlarda geçmektedir. Kemhanın sim ve sırma ile dokunmuş olanları da bulunmaktadır. 15. yüzyıl sonu ile 16. yüzyıl başlarında çeşitli isimler altında sekiz tür kemhanın ülkemizde dokunduğu belirlenmiştir.

Dokuma özelliklerine göre şöyledir: Yek-renk Kemha, Peşuri Kemha, Müzehhep Kemha, Dolabi (Tolabi) Kemha, Tabi Kemha, Güvez Bursa Kemhası, Kırmızı Amasya Kemhası.

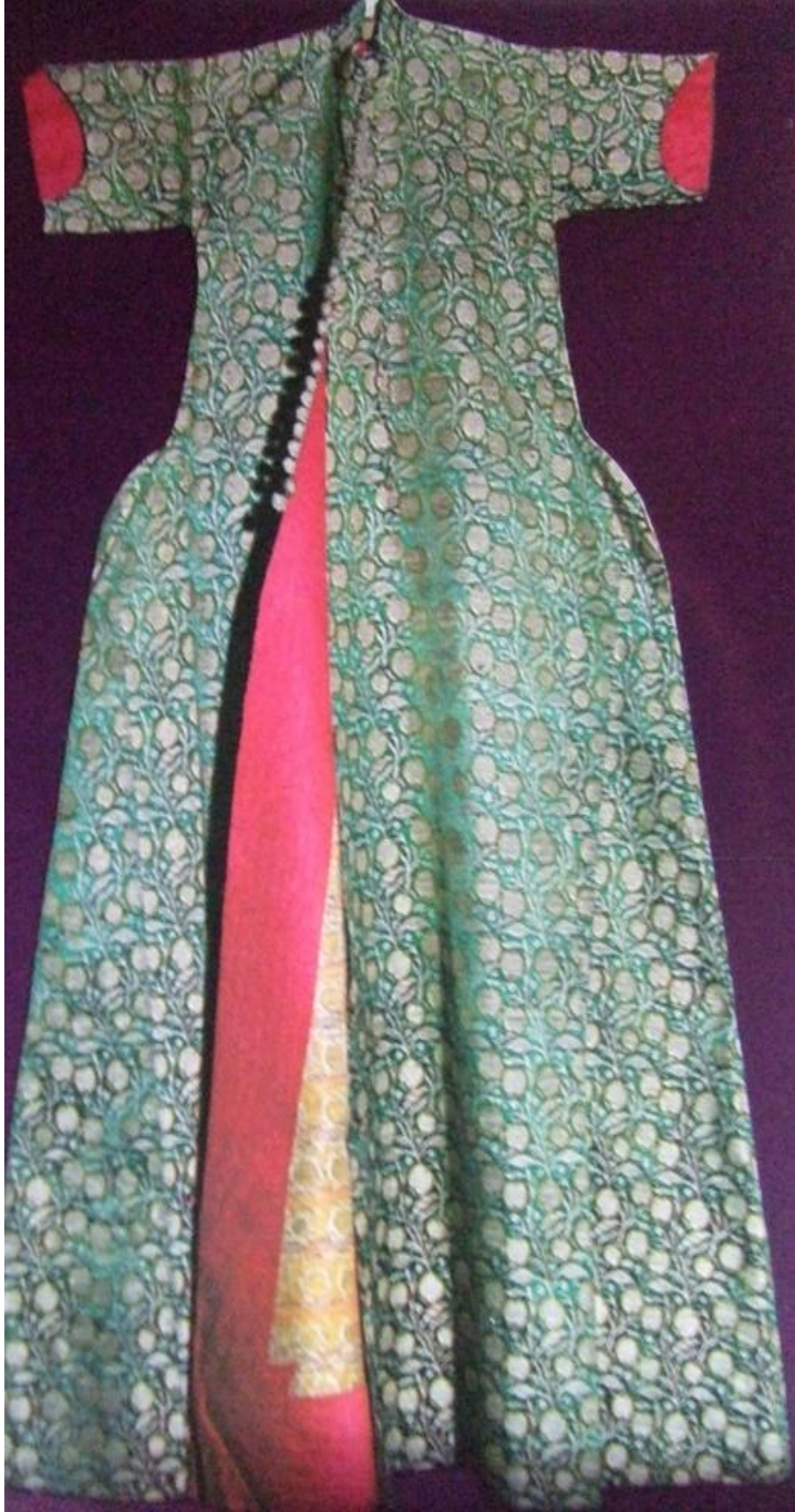
Bu kemha örneğinin zemini kırmızıdır. Hurmalar ve yapraklar altın tel ile dokunmuş ve yaprakların üzerinde mavi laleler kırmızı karanfiller bulunur.⁵⁶

Şekil 13.10.Kemha kumaş örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.29

⁵⁶Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.27

Şekil 13.11. Kemha kaftan, Selim II.
Kaynak: Altay, 1979, s.10

13. 24. Kutni (Kutnu)

Çözgü ipliği ince ipek, atkı ipliği iki pamuk ipliği ve bir ipek ipliğinden dokunan enine ve boyuna çizgili (yollu) kaba kalın dokulu bir kumaştır.⁵⁷

Şekil 13.12. Enine kutni kumaş örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.29

Şekil 13.13. Boyuna kutni kumaş örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.29

⁵⁷ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.27

13. 25.Seraser

Çözgü ipliği ipek atkı ipliği altın alaşımlı gümüş tel veya gerçek gümüş tel kullanılarak dokunan kumaştır.

En iyi türünün; İstanbul'da saraya bağlı tezgâhlarda Seraserci başının nezaretinde dokunduğu ve "İstanbul Seraseri" denildiği bilinmektedir.

Düz dokuluların yanında çiçekli seraser kumaşlarda kullanılmıştır. İki doku arasında kullanılan malzemeye göre farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle sahtesi dokunmasın diye tezgâhlar daima kontrol altında tutulmuştur. Yine de son zamanlarda bozulmuş, IV. Murat zamanında altın ve gümüş telli kumaşların dokunması yasaklanmıştır.

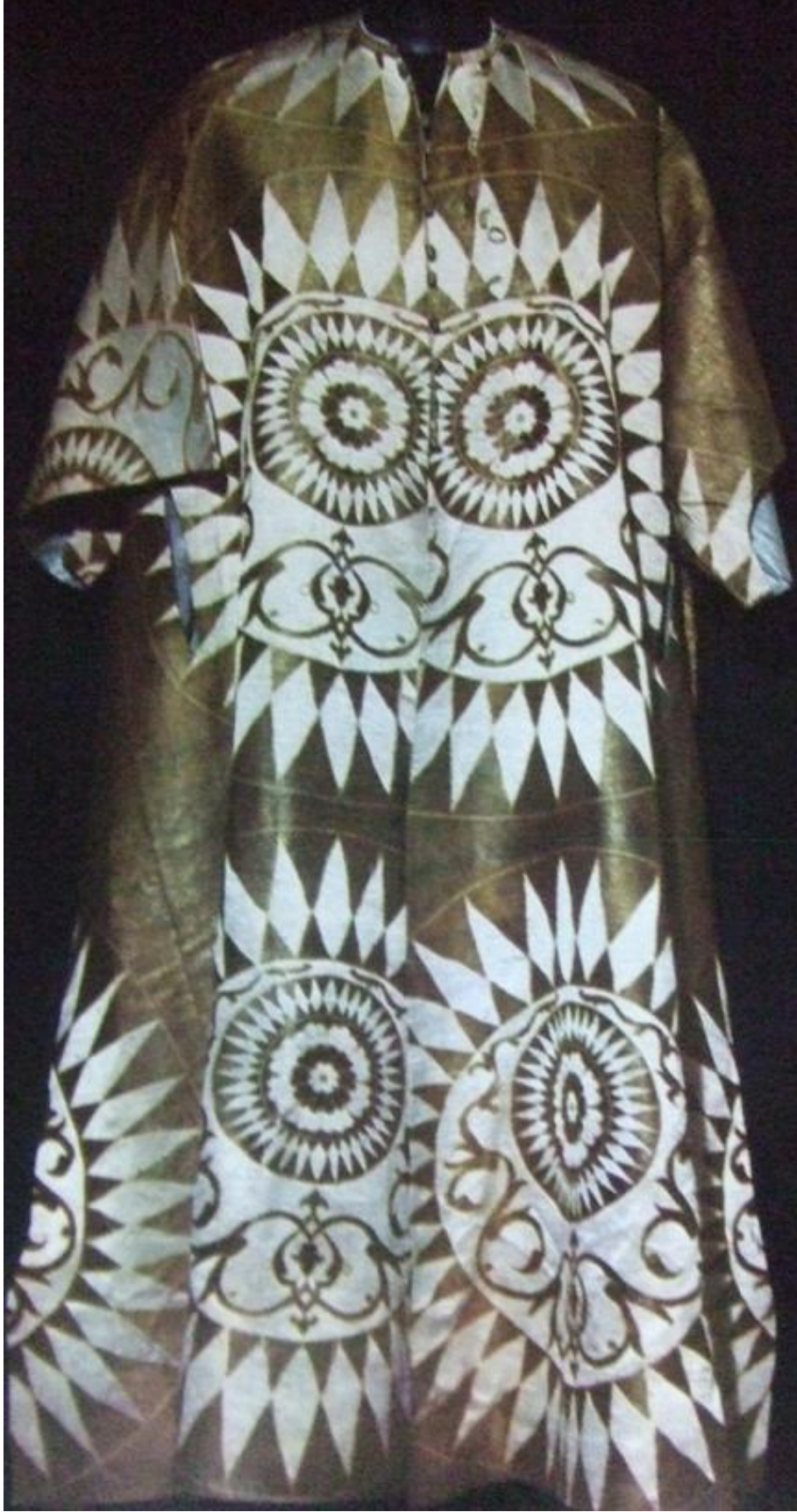
Seraser kumaşın zemini gümüş teldir. Kumaşın ortasında bir çam kozası, etrafı karanfil ve güllerle çevrelenmiştir. Bu desenler altın tel ile kaplanmış kenar hatları yeşille çevrelenmiştir.⁵⁸

Şekil 13.14. Seraser örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.30

⁵⁸ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 27

Şekil 13.15. Seraser kaftan, Selim II.
Kaynak: Altay, 1979, s.13

13. 26. Serenk

15. yüzyılın ikinci yarısından sonra görülen ve ipekle dokunmuş bu kumaşın motiflerinde sırma ve tel yerine sarı ipek kullanılmıştır. Genelde zemin güvez renkli ve kendinden desenli olup üç renkli dokunmuştur. Çiçeklerdeki verevine çizgiler kumaşa işlenmiş hissini vermektedir. Çiçekli olanına "Serenk" beneklisine "Şahbenek" düz olanına ise "Sade Serenk" denilmiştir. Bu kumaştan elimizde bulunan en eski örnek II. Beyazid' ın bir kaftanıdır.⁵⁹

Şekil 13.16. Serenk kaftan örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.31

⁵⁹ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 30

13. 27. Selimiye

Çözgü ve atkı ipliği ipekten olup genellikle boyuna çizgili ve küçük çiçeklidir.

18. yüzyıldan sonra dokunmaya başlayan ve Üsküdar'da Ayazma Camii çevresindeki tezgâhlarda üretilen bu kumaşa Selimiye adının verilmesi, III. Selim zamanında ortaya çıkmasından olabilir.

Bu kumaştan I. Mahmud' a ait bir kaftan Topkapı Sarayı'nda bulunmaktadır.

13.28. Sof

Tiftik yapağından ince bükülmüş iplikle dokunan düz kumaşa “Ham sof” ve “Som sof” denir. Eni bir arşındır. Dokunan kumaş, yıkanıp fırınlandıktan sonra kullanılır. Kumaştaki parlaklık fırınlama sonucunda oluşur. Beyaz, siyah, kırmızı renkleri çok aranan ve kullanılan türlerdir. Diğer renkleri de vardır.

Halk tarafından (kadın ve erkek için) giyim eşyası yapımında kullanılan sof kumaştan padişahlara kaftanlar yapılmıştır.

13.29. Tafta

Sert ve dayanıklı bir kumaştır. Dokunduktan sonra yüzüne özel bir zamk sürülerek pürüzleri düzeltilirdi. Giyim kuşamda olduğu kadar ordu ve donanma için de özellikle kırmızı, yeşil, beyaz taftalar üretilmiştir.

13.30. Zerbaft

Atkı ve çözgü ipliği ipek, motifleri bazen alaşımli gümüş telle dokunmuş sert bir kumaştır.⁶⁰

⁶⁰ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.31

14. 16. YÜZYIL OSMANLI KADIN GİYİMİ

Osmanlı döneminin başlangıcından 16. yüzyıla kadar olan, ilgili zamana ait belgeler eksik olmakla birlikte, ilk devirlerde, Türk kadınlarının oldukça hür yaşadıkları anlaşılmaktadır.

İstanbul kadın giyimi, başlı başına bir zerafettir. Yerli dokumalardan yapılan çeşitli renk ve desendeki kadın kıyafetleri Avrupalıların hayranlığını kazanmıştır. 16. yüzyılda kadın kıyafetleri ayak bileklerine kadar uzun olarak iki katlı dikilir. Kıyafetlere önden, yeldirmeye benzer bir açıklık bırakılmaktadır. Kıyafetlerde, düğmeler bedenden bele kadar kapalı, yakalar açık ve belden kuşaklar sarılmıştır.

Kadınların sokak giyimleri, yanları cepli, önleri göbeğe kadar düğmeli uzun etekli "yeldirmeler", "feraceler" şeklindedir. Osmanlı kadını aksesuara da büyük önem vermiştir. Boyuna gerdanlıklar takılmış, saçlar uzun ve arkadan omuzlar üstüne düşürülmüştür. Tepeye önce sert ve işlemeli hotoz yerleştirilerek, ince bir örtü hotozun üstünden ve ortalarından arkaya doğru alınarak çenenin altında düğümlemiştir. Üstüne kurdele bağlanmış, tül ise birkaç kez boyuna sardırılmıştır.

Bulunan belgelere göre; 16. yüzyıldan Tanzimat devrine kadar olan zamana "kapalı devir" denmektedir. Kadınlar için çıkarılan bütün emirlerde, daima kadının kapanması istenmiştir. Şeriat ve ahlâk adına, kadın kıyafeti üzerinde ayrıntıları ile durulmuş, feracelerin yakaları, nakışları, yaşmakların biçimleri, kumaşların kalınlığı inceliği sürekli olarak devlet tarafından düzenlenmiştir.

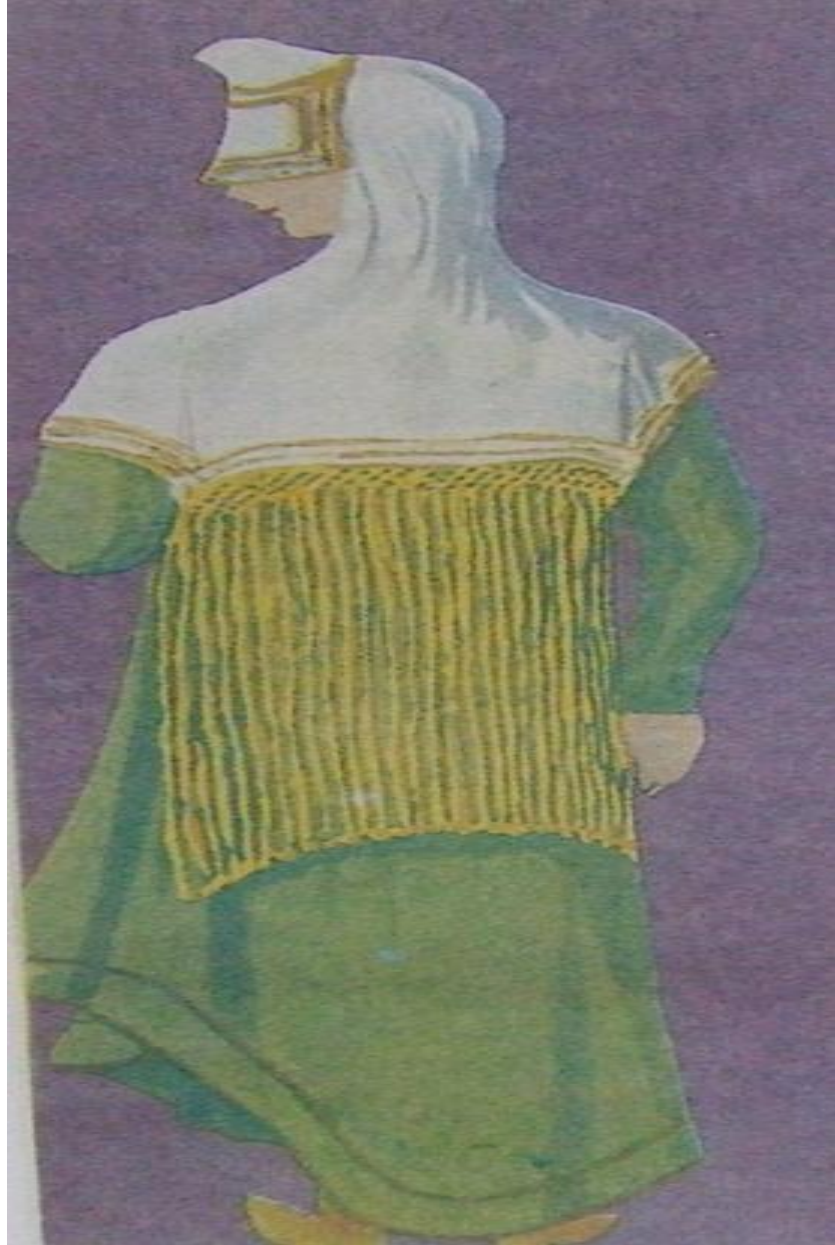
1555 yılına doğru kadınlar içlerine ince bir kumaştan gömlek ve üstüne bir elbise giymişlerdir. Daha sonra da dar kollu, kolları elin içini kapayacak şekilde uzun bir ferace giymişlerdir.

Kadınların baş tuvaleti zaman zaman değişmektedir. Başta hotoz, bunun üzerine etrafı sırma işlemeli ve arkası sırma püsküllü beyaz başlık üzerine yuvarlak bir peçe örtülmektedir.⁶¹

16. yüzyılda Doğu'ya ve Batı'ya yapılan seferler, hızla sürmüştür. İmparatorluğun yayılması ve genişlemesi, çeşitli kültürleri de beraberinde getirmiştir.

⁶¹ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.107

16. yüzyıldan günümüze aktarılan, kuş bastılar, mendiller, şalvarlar, bohçalar, kavuk örtüleri, perdeler, yastıklar ve kalkanlar bu dönemin giyim, kuşam, ev süsleme ve gündelik eşya türleri ile ilgili bilgi vermektedir. Kuş bastılar; değişik baş bağlama biçimlerini, kadın kuşamı bohçalar; çanta işlevini, kavuk örtüleri; baş süsü ve gelin duvağını, mendil, kalkan gibi erkek giyimini tamamlayan nesnelere ve şalvar, yelek, kaftan gibi giysi türleri Osmanlı giyimi konusunda bilgi vermektedir.⁶²

Şekil 14.1. 16. yüzyıl kadın sokak giyimi.

Kaynak: Sevuçtekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.108

⁶² Prof. Dr. Melek Sevuçtekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.107

Şekil 14.2. 16. yüzyıl kadın ev içi giyimi.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.108

14.1. 16. Yüzyıl Kadın Giyimine Örnek Haseki Sultan Giyimi Özellikleri

Osmanlı devletinin kuruluşundan 16. yüzyıla kadar padişah eşlerine ve kızlarına "hatun" sıfatı verilmiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda padişahların sarayı ve halk tarafından bilinen eşleri durumuna yükselen, çocuk sahibi olan cariyelerine "Haseki Sultan" unvanı verilmiş; daha sonra da "kadın efendi" olarak değiştirilmiştir. Padişahın ilk kadını "başkadın" olarak diğerlerinden üstün tutulmuştur.

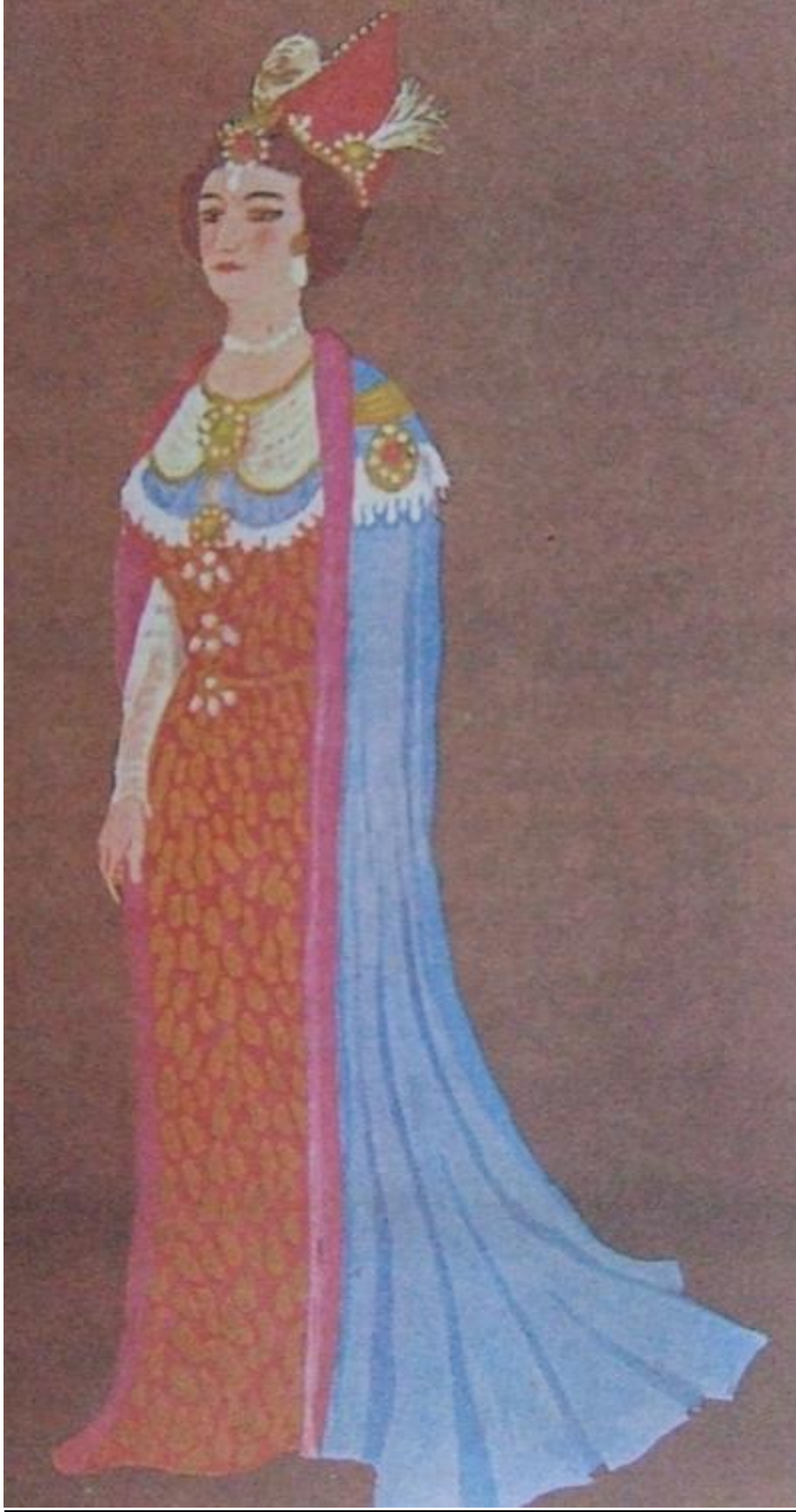
Haseki Sultan üst elbisesi; mevsimlere göre değişmekle birlikte çoğunlukla ince, ipek kumaştan, dekolte yakalı ve özellikle beden hatlarını ortaya çıkaracak nitelikte yapılmaktadır. Üst elbise, bele kadar elmas düğmelerle iliklenmektedir. Belden aşağısı serbest durmaktadır. Elbisenin üzerine dört parmak genişliğinde, üzeri elmas ve değerli taşlarla süslenmiş kemer, elmas bir toka ile bağlanmaktadır.

Haseki Sultan (Gömlek) iç elbisesi, dış elbisenin formuna uygun etekleri kabarık yapılmıştır. Üst elbisenin serbest kalan etek uçları bel kemerinin içinden geçirilerek estetik bir görünüm sağlanmaktadır. Ayrıca, şalvar, yelek, dizlik hotoz, yaşmak, ferace, kürk ve şal haseki sultanın diğer giyim çeşitlerindedir.⁶³

Haseki Sultan giyimlerinin bir başka versiyonu da şöyledir: Başına burmalı hotoz, yakalı entari, arkasına üzeri altın işlemeli kepenek (kaftan), kırmızı şalvar ve sarı yemeni. Şekilde görülen III. Murad'ın hasekisi ve III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan'ın giyim şeklidir.⁶⁴

⁶³ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.109

⁶⁴ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.110

Şekil 14.3. Gülnüş Sultan

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.109

Şekil 14.4. Hürrem Sultan

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.110

Şekil 14.5. Safiye Sultan

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.110

14.2. 16. Yüzyıl Kadın Giyiminde Örnek Ev İçi Giyimi

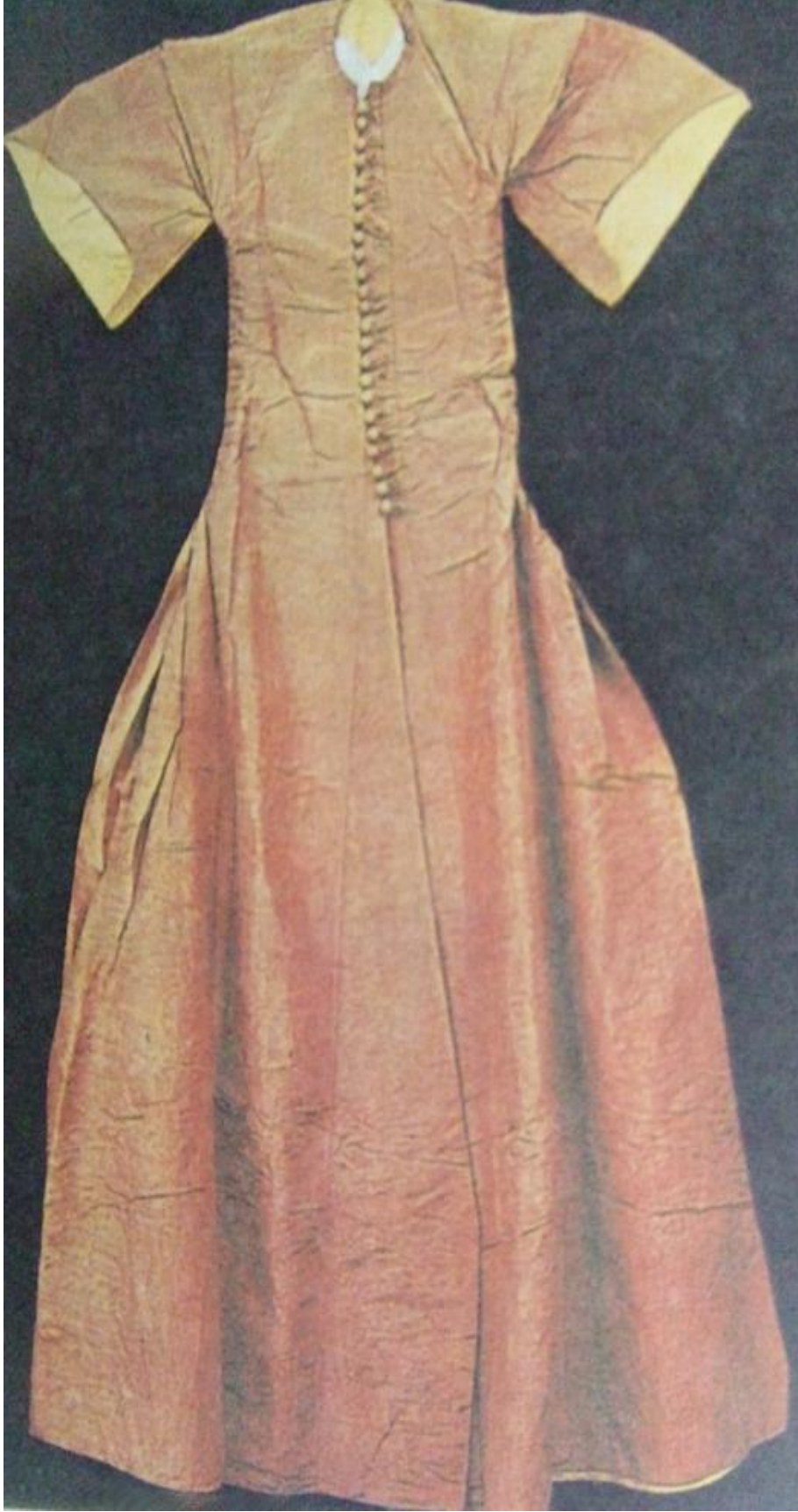
16. yüzyıl ev kıyafetleri uzun elbiseler şeklindedir. Üst elbiseler ayak bileklerine kadar uzun, bele kadar düğmeli, belden aşağısı serbest bırakılmaktadır. Göbeğe doğru sarılan kuşaklar kullanılmıştır. İç gömlek genellikle şeffaf kumaştan yapılmaktadır. Kollar oldukça geniş ve uzun görünümlüdür. İç elbisenin altına çeşitli kesimli bol paçalı-dökümlü-sıkı paçalı uçkurulu şalvarlar giyilmektedir. Boyuna gerdanlıklar takılmış; başa hotoz geçirilmiştir. Hotoz ve kâküller ve perçemler dışında bütün saç içine toplayan bir tür başlıktır. Daha çok şehirde, İstanbullu kadınlar için ev içinde giyilir. Kadınlar, ev içinde başları açık dolaşmamış yemeni ve hotoz kullanmışlardır. Sokakta hotoz üzerine yaşmak bağlanmıştır. Şekilde görülen ev kıyafetinde kullanılan kumaşlarda, ince, yüksek dokuma tekniğinin örneği görülmektedir, iç gömlek şeffaf kumaştan, üst elbise parlak atlas kumaştan yapılmıştır. Ev kıyafetlerinde kullanılan Türk kırmızısı giysiye canlılık vermiştir.

Osmanlı döneminde ev kıyafeti olarak kullanılan giyim tarzı, diğer giyim tarzlarından farklılık göstermemiş, aynı gösteriş ve zenginlik içinde sunulmuştur.⁶⁵

Sadberk Hanım Müzesi'nden alınan ev içi giyimi, Hanzade Sultan'a aittir. Soluk gülkurusu harelî kumaştan dikilmiş son derece dar olan bedeni ve boyun çevresi bu elbisenin Hanzade Sultan'ın evlilik dönemi öncesi veya ilk evlilik yıllarına ait olduğu izlenimini verir.⁶⁶

⁶⁵Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.111

⁶⁶Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.112

Şekil 14.6. 16.Yüzyıl Hanzade Sultan ev içi giyimi.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.112

Elbise ipekli, gezi kumaş, boyu 147 cm, önden açık, yakasız ve kısa kolludur. Erkeklerin giydiği entarilerin modelinden dikilmiş ve Sultan Hanım'ın bedenine göre yakasından bele kadar alınarak daraltılmıştır. Yan dikişlerde cebi bulunmaktadır. Bele kadar ibrişim düğme ve birit iliklidir. Geniş ve dökümlü eteğin ön ve arkasına ikişer peş eklidir. Yaka, kol, etek ve açık olan ön kısmının iç kenarları açık turuncu rengi canfes kumaşla çevrilmiştir. Elbisenin iç kısmı bele kadar ince beyaz pamuklu kumaşla astarlıdır.⁶⁷

Şekil 14.7. 16.Yüzyıl Ev içi giyimi.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.111

⁶⁷ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 112

15. 17. YÜZYIL OSMANLI KADIN GİYİMİ

17. yüzyılda kadınların iç elbiseleri basit ve göynek şeklindedir. Üste giyilenler daha çok ipek, kadife ve saten kumaştan, zenginler için ise brokar kumaştan yapılmış elbiselerdir. Elbiselerin kenarları şeritler ve saçaklar kullanılarak süslenmektedir.

Elbisenin üzerine altın veya gümüş süslemesi bulunan bir kuşak sarılmıştır. Ayrıca mücevher ve takılarda ihmal edilmeyen çeşitler arasında bulunmaktadır. Kadınlar, sokakta, kol boylan çok uzun olan, ancak parmak uçları görünebilen feraceler giymişlerdir. Yürürken feracenin bir tarafı, diğerinin üzerine getirilerek çakıştırılmıştır. Kışın feracenin üzerine kolları oldukça uzun olan kürkler giyilmiştir.

Türk kadınları, gözlerine sürme çekerek, güzelliklerini belirginleştirmiştir. Saçlar, örgü yapılarak bele kadar uzanan bir şekil verilmiştir. Saçları az olanlar ise; satenden bir örtü içine saçlarını toplayarak örtünün uçlarını bele kadar uzatmıştır.

17. yüzyılda kadınlar evde başlarına kırmızı kumaştan yapılmış dört parmak yüksekliğinde, etrafı bir sıra inci ile süslenmiş hotoz giymişlerdir. Hotoz bir tarafı eğik olarak ve muslinden ve mendil ile çenenin altından bağlanmaktadır.

Sokakta ise, başlarına beş altı köşeli altın yaldızlı mukavva veya altın işlemeli brokar kumaştan yapılmış bir hotoz geçirmişlerdir. Hotoz oldukça yüksek, üst kısma doğru daralmaktadır. Hotozlar, altın, gümüş ve mücevherlerle ya da doğal çiçeklerle süslenerek sade bir mendille gelişigüzel bağlanmıştır. Hotoz üzerine örtülen yaşmakla alnın bir kısmı ve ağız gizlenmektedir. Kadının yalnızca gözleri açıkta kalmaktadır.⁶⁸

15.1. 17. Yüzyıl Saray Kadın Giyimine Örnek Düğün Elbisesi (Gelinlik)

Osmanlı sarayında kullanılan kumaşlar çeşitli kültürlerle etkileşim içinde gelişmiştir. Düğün kıyafetlerinde kullanılan kumaşların daha sembolik olmasına özen gösterilmiştir. Türk kırmızısı ile hazırlanmış, düğün kıyafetine kalem işi desenler, altın, gümüş ve klaptan ipliklerle kutsal çiçekler ve ayetler işlenmiştir.

⁶⁸ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.113

Kumaşlar ayrıca çeşitli iğne işleri, püskül ve saçak gibi aksesuarlar ile zenginleştirilerek kullanılmıştır.

17. yüzyıla ait gelinlik en üstte pelerin ve arkaya doğru uzun bir kuyrukla tamamlanmıştır. Pelerin önden kıymetli taşlarla ve süslemelerle yapılmış ince bir bantla iç elbiseye değerli bir broşla tutturulmuştur, iç elbise, dekolte yakalı, omuzları açıkta bırakacak şekilde ve etek boyu önden arkaya doğru bir miktar uzatılmıştır. Ayrıca en alta yakası firfırlı ve uzun kollu göynek giyilmiştir.

Rabia Gülnüş Valide Sultan tarafından Girit adasında Resmolu Versizsi ailesindedir. Girit serdari Deli Hüseyin Paşa'nın Resmo'yu fethetmesi sonucunda esir alınarak Saray-ı Hümayun'a sunulmuştur. Saray geleneklerine göre kendisine Gülnüş adı verilmiştir. IV. Mahmut'u kendisine bağlamayı başararak "başkadın"; Şehzade Mustafa doğunca da "Kadınfendi" olmuştur. Valide Sultan olarak harem en nüfuzlu kadındır.

Valide Sultan haremde başına hotoz giymiştir. Harem dışında ise, başına yaşmak örtmü; üzerine çok kaliteli kumaşlardan göğsü ve kolları kapalı, ferace ve sevai şalvar giymiştir.

II. Abdülhamit zamanına kadar sultanlar, hanedanın rengi olan kırmızı kumaştan yapılan gelinlik elbisesi giymiştir. Bunu ilk kez II. Abdülhamit'in kızı Naima Sultan yıkmış, davetlilerin önüne, beyaz kumaştan yapılmış gelinlik ile çıkmıştır. Bundan sonra sultanlar, beğendikleri renklerden gelinlik giymişlerdir.⁶⁹

⁶⁹ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Filiz Onat Gündüz, Doç. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.114

Şekil 15.1.17. yüzyıl Naima Sultanın Gelinliği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.116

15.2. 17. Yüzyıl İşlemeli Kumaştan Üç Etek Entari

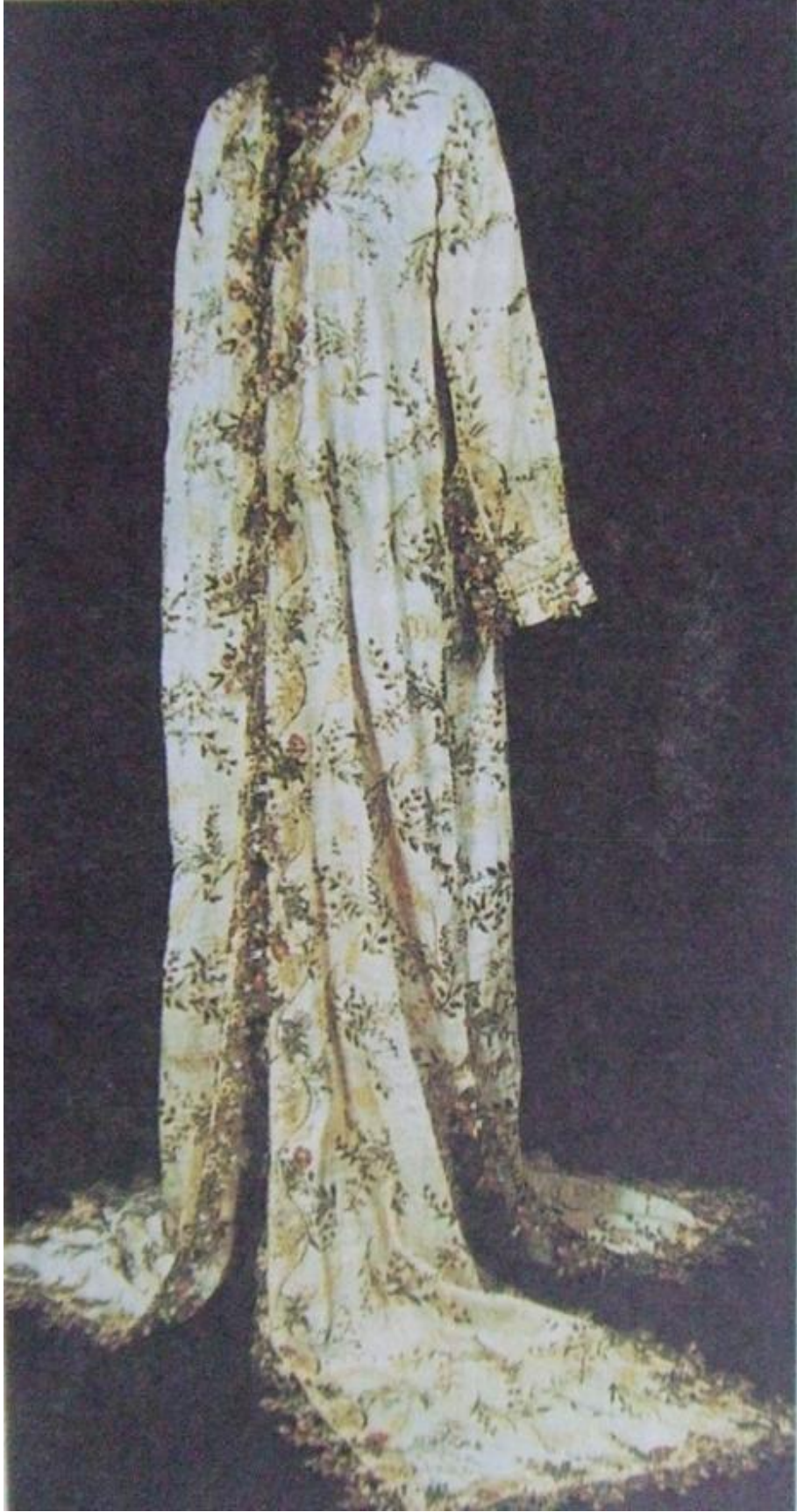
Topkapı Sarayı'ndan alınmış bindallı gelinlik, tülbent inceliğinde keten üzerine ipek iplikle çiçek buketleri işlenmiş kırık beyaz renkte kumaştan dikilmiştir. Çiçek buketlerinde yeşil, pembe, eflatunun çok çeşitli tonları, kahverengi ve sarı kullanılmıştır.

Olağanüstü uzunluktaki entarinin uzun kollu, yakası önden açık yanları üç etek tarzında yırtmaçlıdır. Entarinin ön eteklerine tek peş eklenmiştir.

Yan dikişleri gizli cep şeklindedir. Önü tamamen bele kadar düğme ve birit iliklidir. Kıyafetin, gelinlik olarak giyildiği tahmin edilmektedir.

Beyaz üç eteğin boyu 210 cm uzunluğundadır ve ince keten ipek iplik kullanılmıştır.⁷⁰

⁷⁰ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 115

Şekil 15.2. 17. Yüzyıl İşlemeli kumaştan üç etek entari.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.117

16. OSMANLI SARAY KADINLARININ ÜNVANLARINA GÖRE GİYİMİ

16.1. Valide Sultan

Padişah annelerine “valide sultan” denilmiştir. Valide sultanlar, bazen Osmanlı sarayının statüsünü çok etkilemiş veya daha ileri giderek içlerinde saltanatı ele geçirenler dahi olmuştur.

Valide sultan harem iç kısmında "valide sultan dairesinde" oturmuştur. Harem içinde buldukları zaman başlarına hotoz giymişler ve başörtüsü örtmüşlerdir. Harem dışına çıktığında ise, yaşmak ve ferace kullanmışlardır. Ayağa ise mengub giymişlerdir.

Mengub, bir tür pabuçtur. Burun kısmı yemeni gibi sivri olmayıp yuvarlaktır. Dikişlerin üzerine gümüş veya sırma şeritli süslemeler yapılmıştır. Renk renk derilerden yapılan mengubların üzerine bazen inci ve elmas taşlar dikilmiştir.⁷¹

Şekil 16.1. Valide Sultanın Harem Dairesi

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.59

⁷¹Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.59

16.2. Başkadın Efendi

Saraya getirilen Türk, Gürcü ve Çerkez kızları saraya has talim ve terbiyeyi öğrendikten sonra padişah tarafından beğenilerek; birkaç tanesi seçilir. Bu seçilenler arasından padişahın en çok sevdiğine "Baş ikbal", adı verilir ve padişah o kadını nikâhına alırsa "Başkadın efendi" olarak isimlendirilir. Başkadın efendinin çocuklarına da "şehzade" denilmiştir. Padişahın nikâhsız bıraktığı kadınlara; "Haseki kadın veya Haseki sultan" denilir.

Kadın efendi, valide sultandan sonra, saraydaki kadınların en yüksek derecelisidir. Daha alt kademedeki olanlara "gedikli" denilmiştir. Kadın efendiler samur kürk giyerek, padişahın eteğini öper ve şahsına ait bir dairede yaşar. Kadın efendiler; kıdem sırasına göre, baş kadın, ikinci kadın, üçüncü-dördüncü kadın gibi isimler almışlardır. Kadın efendiler, omuz, sırt ve yakaları kürklü, zemini sevai kumaştan yapılmış bir elbise giymişlerdir. Elbiselerinin bir kısmına "tepe-başı" denilmiştir. Bunlar, üzeri sırma işlemeli ağır kumaşlardan yapılmıştır. Altın sırma işlemeli sevai kumaş özellikle tercih edilmiştir. "Simsimiye" adlı kumaşlarda kullanılmıştır.

Kadın efendilerin, "bağtak" isimli hotozları güzel renklerden ve tepesi sivri olarak yapılan bir başlığın üzerinde değerli taşlar ve çiçeklerden yapılmıştır. Başlığın tepesine tüyler yerleştirilmiştir. Hotozların bir kısmında tepelik bulunmaktadır.

Uzun saçlar topuz yapılarak başlığın üst kısmına yerleştirilmiştir. Boyuna değerli gerdanlıklar takılmıştır. Gerdanlıklar, inci, elmas ve altın paralardan yapılır. Yirmi altın birleştirilerek "yirmilik altın siyeç" gerdanlık, altı beşlik altın bir arada "kayma" gerdanlık, beşi bir arada "beşi bir yerde" gerdanlık isimleriyle bilinmiştir. Kulaklara değerli küpeler takılmıştır.⁷²

⁷² Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.60

Şekil 16.2. Başkadın Efendi.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.60

16.3.Haseki Sultan (Haseki Kadın)

Padişahların nikâhsız zevceleri önceleri tek olmuştur. Sonradan arttığı gözlenmiştir. I. Mahmut zamanında altıya, 1. Abdülhamit zamanında yediye yükselmiştir. Padişahların zevcelerine, Haseki Sultan, Hürrem Sultan, Nurbanu Sultan denilmiştir.

Haseki sultan, yakalı elbise, üstüne altın işlemeli kepenek, kırmızı şalvar ve sarı yemeni giymiştir. Başa burmalı hotoz geçirilmiştir.

Haremde giyilen kadın elbiseleri arasında "Lahur" şalından içi canfes astarlı "boy hırkaları" yumuşak ipekten "bel şalları" kışın yaşmak üzerine örtülen "acem şalları" kullanılmıştır. Kadın sultanlar; atlas, diba gibi kumaşlarla kaplı, samur, vaşak, kakum, feyyüm vb. kürkler giymişlerdir.⁷³

Şekil 16.3. Haseki Sultan (Haseki Kadın)

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.62

⁷³ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.62

16.4. Gedikli Kadın

Acemilikle saraya giren cariyelerin, en yüksek derecesi padişahın özel hizmetlerine bakan kimselerdir. Kalfaların sorumluluğunda bulunurlar. Bunlar yeteneklerine göre; caşnıgır usta, çamaşır usta, hazinedar usta gibi gedikli takımını tamamlamışlardır. Gedikli kadınlar; padişaha özel hizmet etme sebebiyle çok güvenilir kimselerdir. (Hamamda padişahı yıkamak) gibi görevleri bulunmaktadır. Gedikli cariyeler de şerbet vs. getirmektedirler.

Gedikli kadınlar; omuzları kürklü, kolsuz kaftan, şalvar ve yemeni giyer. Bele gümüş kemer, boyunda gerdanlık ve başında hotoz bulunmaktadır.⁷⁴

Şekil 16.4. Gedikli Kadın.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.63

⁷⁴ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.63

16.5. Kadın Kalfa

Zaman zaman haremden cariyelerden sorumlu kadın kalfalar bulunmaktadır. Kadın kalfa, sevai elbise, kırmızı şalvar ve sarı yemeni giymiştir. Başına; üzerine tülbent sarılan "yuvarlak tepeli" başlık giymiştir. Elinde cariyeleri korkutmak üzere bir değnek bulundurur.⁷⁵

Şekil 16.5. Kadın Kalfa.

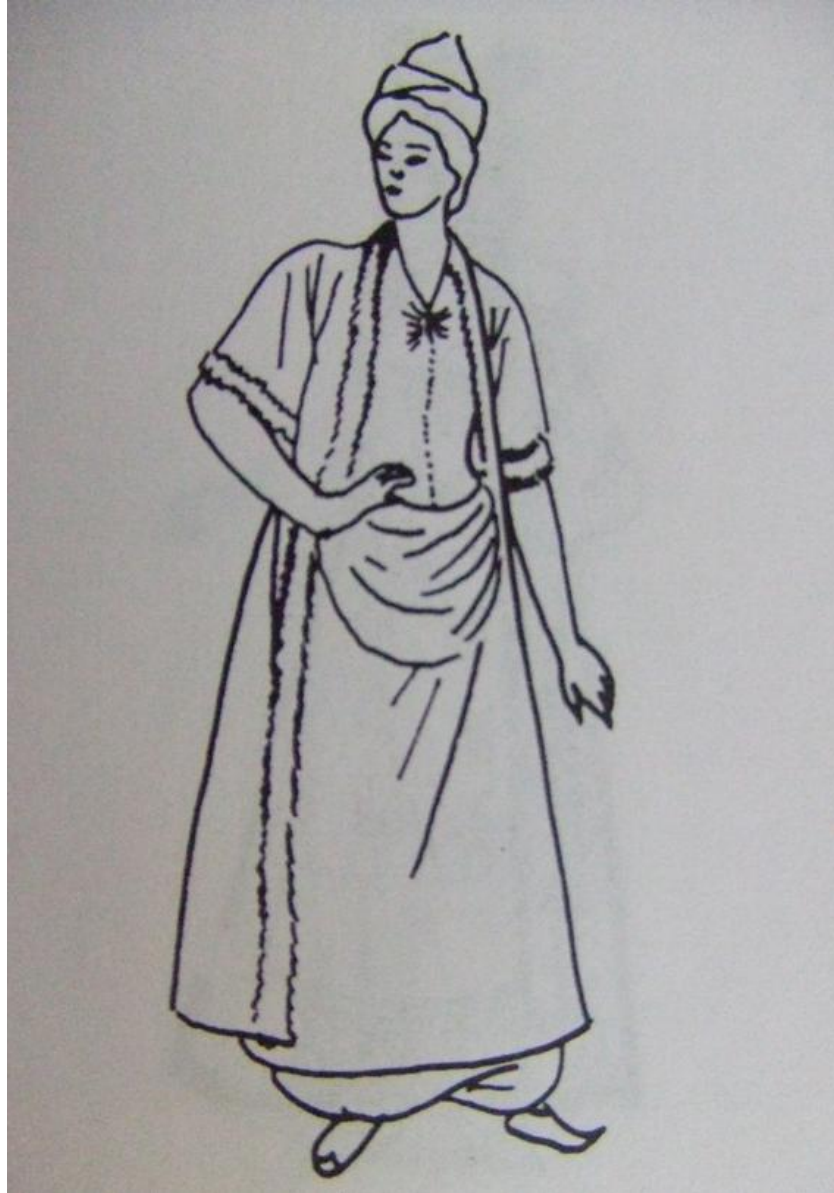
Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.64

⁷⁵ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.64

16.6. Kadın Kızlar Ağası

Hareme bir süre harem ağalarının girmesi yasaklanmıştır, iç haremi, kadın kızlar ağası denilen yaşlı bir kadın idare etmiştir. Aynı zamanda padişaha da hizmet etmiştir.

Kadın kızlar ağası; yaka ve kol kenarları kürklü, kısa kollu bir kepenek, kırmızı şalvar ve sarı yemeni giymiştir. Başına tepelik ve belde kuşak kullanılmıştır.⁷⁶

Şekil 16.6. Kadın Kızlar Ağası.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.65

⁷⁶ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.65

16.7. Odalık

Haremin gedikli sınıfından olan odalıklar, padişahın kişisel hizmetlerinde bulunurlar. Padişah alt hizmetlerden birine ait bir odalık ile evlenebilir. Fakat bunlar hiçbir şekilde kadın efendi olamaz.

Odalıklar; yakası kürklü kutnu denilen üzeri çiçekli, kırmızı renkli dayanıklı ve tok kumaştan, göğüs üstü büzgülü, beli kuşaklı kısa bir elbise ile bunun altına canfes eteklik giymişlerdir. Canfes çeşitli renklerde olup; alt kırmızı renkte olanı tercih edilir. Şalvar ve bindallısı, "kıpan" isimli çiçekli bir kumaştan yapılmıştır.⁷⁷

Şekil 16.7. Odalık.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.66

⁷⁷Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.66

16.8. Büyük Oda

Büyük odalar; içlerine çeşitli renklerden şalvar, değerli kumaşlardan elbiseler giymişlerdir. Onun üzerine de sağ taraftan omuza bir lahur şalı atılarak diğer taraftan gevşek bir şekilde bağlanmıştır. Bu şal gerektiğinde başın üzerine atılarak yaşmak ve ferace görevi görmüştür. Başlarına "Bağtak" isimli hotoz yerleştirmişlerdir. Harem dışında çarşaf veya meşlah giyilmiştir. Meşlahlar yere kadar uzun olup başa başörtüsü örtülmüştür.

Çeşitli kumaşlardan yapılan bu giyimlere "beyaz meşlah" veya "sador meşlah" antep işi olanına da "işlemeli meşlah" gibi isimler verilmiştir.⁷⁸

Şekil 16.8. Büyük Oda

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.67

⁷⁸ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.67

16.9. Baş İkbal

Padişahın gözdesi olan has odalık veya ikballer arasından padişah bir baş ikbal tayin etmiştir. İkballer sırasıyla, baş ikbal, ikinci ikbal, üçüncü ikbal, dördüncü ikbal gibi kidedlere ayrılmıştır. Baş ikbal; kırmızı, yeşil ve sarı renklerde kaftan, elbise, kırmızı şalvar, sarı işlemeli yemeni üzerine kürk giymiştir, başa hotoz yerleştirilmiştir.

Haremde kadınların giydiği elbiseler arasında bir teli keten ipliğinden bir teli ipekten ince- kıvrık dokunan ipek kenarlı "hilali gömlekler" vardır. Bu gömleklerin kollarının üst parçasına "sığıza", etekten bileğe kadar olan kısma "yen kapağı" denmiştir. Kenarlarına çeşitli özelliklerde oyalar yapılmıştır. Dikiş dikmek, haremde bir çeşit eğlence olarak görüldüğünden her ikbalin dairesinde bir iğnedenlik bulunur, ikballerin, iç giyimlerinde de kaliteli kumaşlar kullanılmıştır. Bazı cariyeler, gergef işleri, makromeler, şerbet peşkirleri, sofrta takımları işlemişlerdir. Harem dışında, Hindistan'dan gelen "car" şallarına çarşaf gibi sarınılmıştır.⁷⁹

Şekil 16.9. Baş İkbal

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.68

⁷⁹ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.68

16.10. Harem Dairesi Hademesi

Harem dairesinde, düzen ve disiplini sağlamakla görevli kişidir. Harem dairesi hademesi, üzerine göğsü açık bir elbise, eteklik, şalvar ve işlemeli yemeni giymiştir. Beline altın parçalı boncuk (asma), başına büyükçe bir bağıtık yerleştirmiştir.⁸⁰

Şekil 16.10. Harem Dairesi Hademesi.

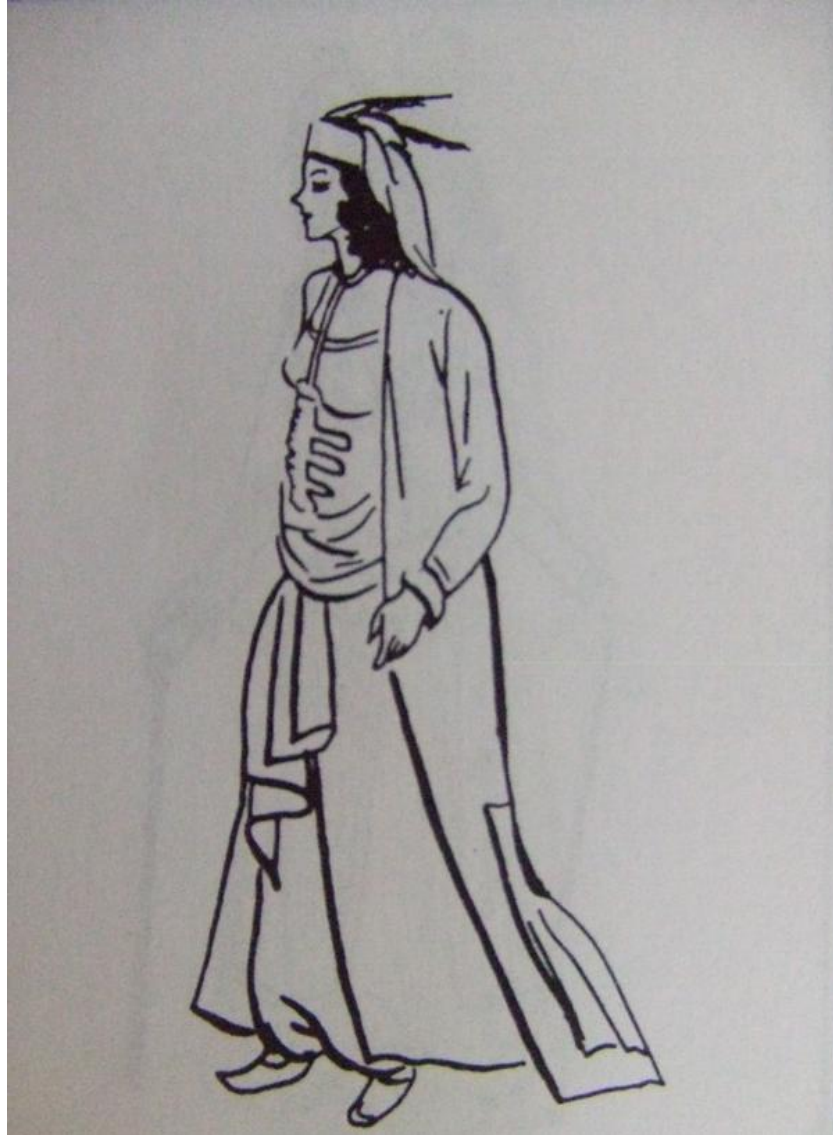
Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.69

⁸⁰ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 69

16.11. ırağan

Padişahların çeşitli hizmetlerini gören kadınlar yaşlandıkları zaman maaş karşılığında saraydan çıkarılmıştır. ırağana, sarayda giydiklerini birlikte götürme izni verilmiştir. şekilde görülen 17. yüzyılda giyilen bir Çırağan giyimidir.

ırağan, üstüne göğüs kısmı işlemeli elbise, beline geniş fermayış, çeşitli renklere kaftan, lacivert şalvar, kırmızı yemeni giymiştir. Başına tüylü bir hotoz geçirmiştir.⁸¹

şekil 16.11. ırağan.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, ztrk Eray, 1997, s.70

⁸¹ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma ztrk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.70

16.12.Kadın Sultanın Oda Lalası

Oda lalası bol bir elbise, eteklik, şalvar ve yemeni giymiştir. Üstüne, kenarlı çeşitli renklerde ve işlemeli kepenek giymiştir, işlemler cariyeler tarafından işlenmiştir. Kadın elbiselerinin belli bir şekli ve rengi yoktur. Başa hotoz giyilmiş ve başlığın alt kısmı kulakları örtecek şekilde yerleştirilmiştir.⁸²

Şekil 16.12. .Kadın Sultanın Oda Lalası.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.71

⁸² Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.71

16.13.Gözde

Haremde cariyelerin padişah tarafından sevilenlerine gözde denilmiştir. Haremdeki kadınlar zarif sırma işlemeli elbiseler ve sırmalı terlikler giyerler. 17. yüzyılda şık giyinme ön plana çıkmıştır. Çok geniş (iki arşın) yakalı, atlas, saf veya sıkma çuha feraceler giyilmeye başlanmıştır.

Makromeler ve ince yaşmaklar altından yüzler görülmeye başlanmıştır. Sokağa çıkarken yaşmak ve ferace giymişlerdir.⁸³

Şekil 16.13. Gözde.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.72

⁸³ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.72

16.14. Çerkes Halayık

Kafkasya'dan özel olarak getirilen çok güzel kadınlardır. Önü büzgülü elbisenin üzerine fermayış kuşak sarmışlardır. Üzerine kısa kollu kaftan, kırmızı şalvar, işlemeli yemeni giymişlerdir. Başlarına üst kısmı sivri bir başlık yerleştirmişlerdir.⁸⁴

Şekil 16.14. Çerkes Halayık.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.73

⁸⁴ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.73

16.15. Saraylı

Haremde yaşayan kadınlar beş bölüm halinde görevlendirilmiş ve saraylı adıyla anılmışlardır.

Sultanın özel hizmetlerine bakmak, hanım sultana yardımcı olmak, eğlendirmek, gezintilerde yanında bulunmak görevleri arasındadır.

Önden düğmeli göynek, altına elişî şalvar, üstüne yarım kollu kaftan giyilmiş, bele kuşak bağlanmış, ayağa işlemeli yemeniler giyilmiştir. Osmanlı sarayında dünyanın en güzel kadınları, aldıkları terbiye ile güzellikleri bir kat daha artarak, kendilerini ön plana çıkarmayı başarmışlardır. Bakış ve hareketlerinde daima bir asalet gözlenmiştir.⁸⁵

Şekil 16.15. Saraylı.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.74

⁸⁵ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.74

16.16.Cariye

Hareme ait cevare ve gözdeler kısmında oturan cariyeler saraya, acemi cariyeye ismiyle alınmıştır.

Cariyeler saray içinde kolları ve bedeni işlemeli libade isimli kısa elbise, çeşitli renklerde şalvar ve yemeni giymişlerdir. Başa, çeşitli şekillerde hotoz yerleştirmişlerdir. Sokağa çıktıkları zaman çarşafa bürünerek peçe takmışlardır.⁸⁶

Şekil 16.16. Cariye.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.75

⁸⁶ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.75

16.17. Saray Çengisi (Rakkase)

Haremdeki cariyelerin bir kısmı ayrılarak kadın sultanların ve valide sultanların yanlarına verilmiştir. Bunlara "saray çengisi" veya "çengi" denilmiştir. Bu cariyeler padişahları da eğlendirme görevindedir.

Çengiler, Libade isimli boyu kısa elbiselerin üzerine kemer ya da kuşak yerleştirmişlerdir. Altına geniş etek ve çeşitli renklerde ayakkabı giymişlerdir. Çengiler başlarına örtü örtmüşler ellerinde zil, maşa veya kaşıkla estetik ve uyumlu hareketlerle aşırılığa kaçmadan gösterilerini yapmışlardır.⁸⁷

Şekil 16.17. Saray Çengisi (Rakkase)

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.76

⁸⁷ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.76

17. SARAY KADINLARININ SOKAK GİYİMLERİ

Evlerinden veya saraydan çıkma fırsatını pek az yakalayabilen, pencere arkalarından dünyayı izleyen Osmanlı kadınları, yine de giyimlerine özen göstermeyi ihmal etmemiştir. Günümüze gelen örneklerden bu açıkça görülmektedir, İstanbul saray kadını, yanları cepli, önleri bele kadar düğmeli, uzun etekli yeldirmeler giymişlerdir. Baş süslemelerine de ayrıca özel bir önem verilmiştir. Özenli saç tuvaletinin üzerine peçeler örtülmüş istendiğinde peçeler kaldırılmıştır.

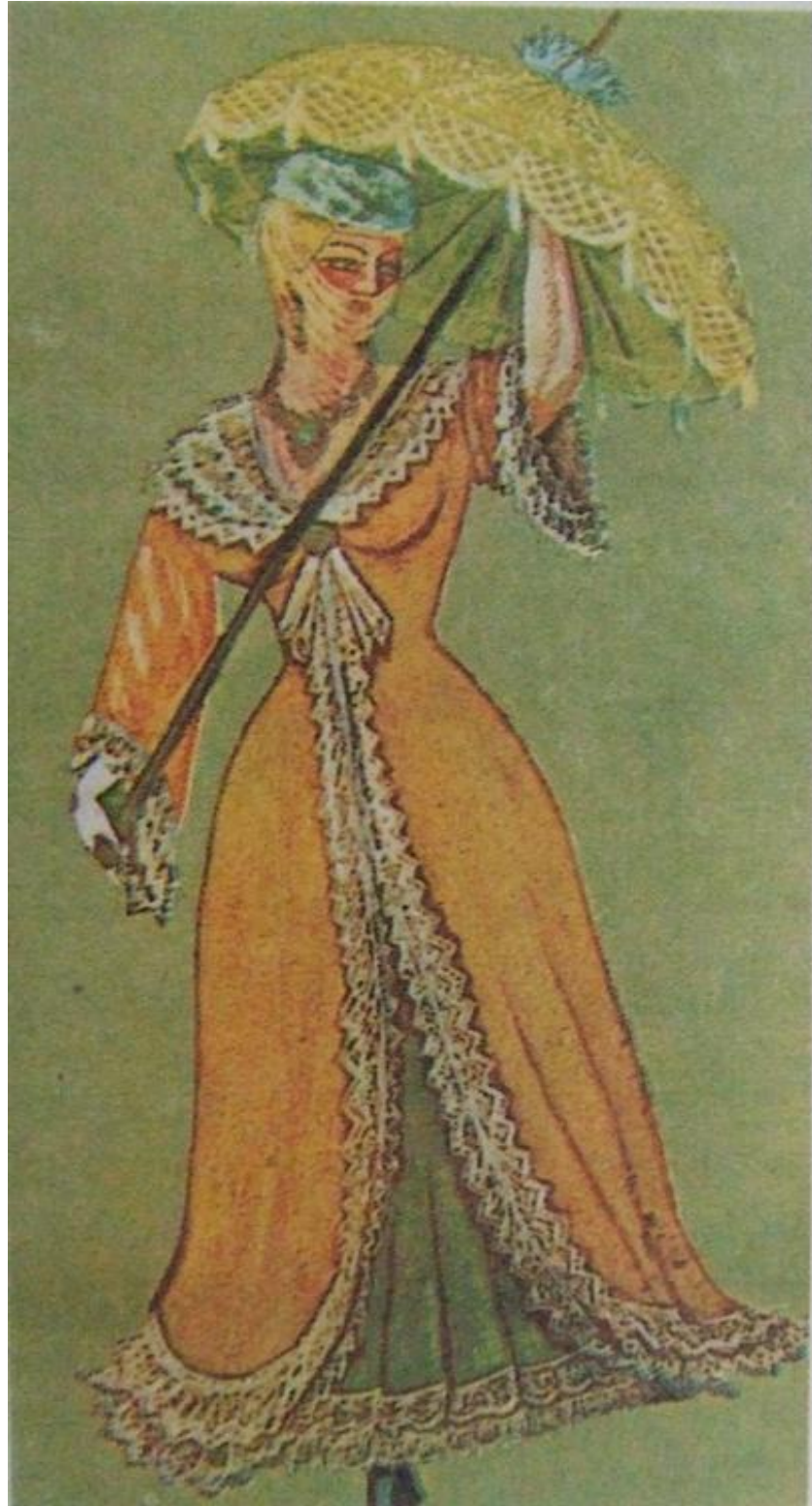
Zengin sınıf kadınlarının başörtüsü süslemeleri daha ayrıntılı ve incelikli yapılmıştır. Başörtülerinin kenarları ince altınla süslenmiş, bazen de topuklara kadar inen pelerinler şeklinde yapılmıştır. Pelerin, boyundan tek ve incili bir düğme ile tutturulmuştur. Osmanlı sarayının başkadınının (valide sultan) pelerini zamanın en değerli mücevherlerinden yapılmış bir iğne ile süslenmiştir.⁸⁸

Şekil 17.1. Saray Kadınının Sokak giyimi.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.77

⁸⁸Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.77

Şekil 17.2. Zengin Kadının Sokak giyimi.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.77

18.SARAY KADINININ SAÇ TUVALETİ VE BAŞLIKLARINÖZELLİKLERİ

İstanbul saray kadınları saçlarını arkadan uzun bırakmış, önden kısa (perçem) kesmişlerdir.

Önden alın üzerine giydikleri elbiselerinin rengine uygun kadife bir kurdele bağlamışlardır.

Arkadan, tepelerine ipekten sert işlemeli bir hotoz yerleştirerek bunun üzerine de tül den örtülerini örtmüşlerdir. Tül, hotozun üzerinden ve başörtü ile birlikte yüze düşürülerek iki-üç kez boyunu çevrelemiştir. Yüze örtülen tülün ve başörtünün rengi, giyilen elbisenin renginde veya bir ton açık renkte seçilmiştir.

Baş giyimleri çeşitli dönemlere göre farklılık göstermektedir. Türk kadınları "fes, takke, hotoz, arakçin, tas, tepelik" gibi çeşitli başlıklar giymişlerdir. Özellikle 14. yüzyılda giyilen başlık hâlâ Türkistan'da Kırgızlar arasında giyilmektedir. Kıyafetname'de başlığın çeşitli krokileri çizilmiştir. Başlıktaki siper istendiği zaman gözlerin üstüne indirilip, kaldırılabilir.

Başlığın kenarı 1,5 cm kalınlığında dört sıra şeritle üst üste çevrilmiş; tepesi 20. yüzyıl Osmanlı zabitlerinin giydiği kalpakların tepesi gibi merkezde toplanan sıрма atkılarla süslenmiştir. Ensesinden boyuna doğru ince bir tül bent boynu kaplamaktadır. Yüz açık bırakılmaktadır.

Yüzün yarısını kapayan yaşmak Türkiye'de 17. yüzyılda kullanılmaya başlamıştır. Buna göre; İbni Batutan'ın kayıtlarında onayladığı gibi önceki yüzyıllarda Türk kadınının erkekten kaçmadığı bu şekilde belgelenmektedir.⁸⁹

Başörtüsü yüksek bir hotozun üstüne sarılmıştır. Göz siperi katmerli olup, tamamen indirildiğinde bütün yüzü örtmektedir.

Yüksek bir hotozun üstüne örtülmüş bir başörtüsüdür. Başörtüsü siperinin kenarları işlemelidir. Tepelik üstüne sarılmış, altında hotoz bulunmaktadır.⁹⁰

15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet zamanında erkeklerin üzerine sarık sardıkları külah biçimi başlığın aynısını kadınlar, özellikle gelinler giymişlerdir.

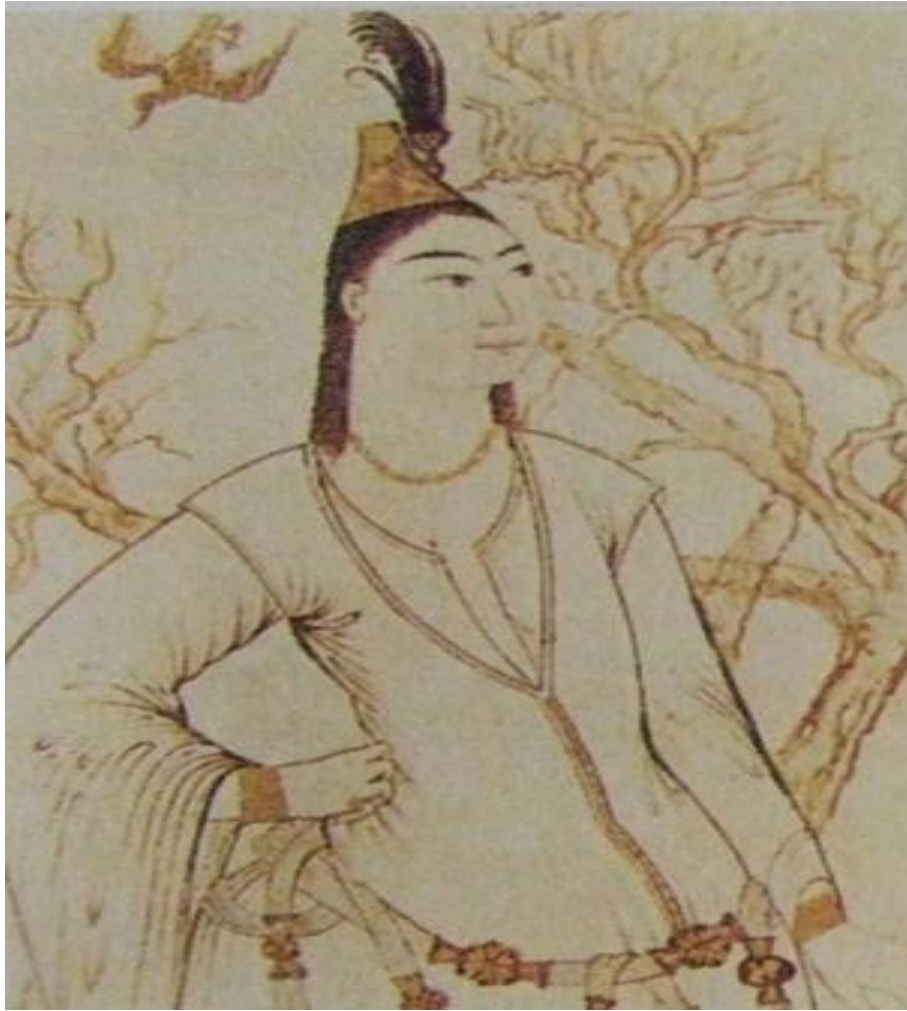
⁸⁹ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.78

⁹⁰ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak, Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.79

Daha sonraki yüzyıllarda kadın hotoz ve başlıklarının çağdaşları erkeklerin başlıklarına çok benzediği görülmektedir. Doğu illerimizde, köylülerinde bu tarz başlıklar hala giyilmektedir. Kırgız gelinlerinin giydikleri de bu türdendir.⁹¹

Başlıklar, gelinin servetine göre baştan aşağı mücevher veya telli-pullu yapılmıştır.

Duvak külahın tepesine bir elmas iğne ile iliştirilmektedir. Bu duvaklar 19. yüzyıla kadar İstanbul'da da giyilmiştir. Ortaçağ Avrupa giyimlerinde de benzer başlıkların varlığı dünya modasının daima uluslararası iletişime bağlı olduğunu göstermektedir.⁹²

Şekil 18.1.Yukarıya doğru daralan altın yaldızlı sorguçlu başlık örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.78

⁹¹ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 80

⁹² Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 81

Şekil 18.2. Seraser kumaştan yapılmış arakçin örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.78

Şekil 18.3. Yüksek hotozlu baş süslemesi örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.81

Şekil 18.4. Siperli kadın başlığı örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.79

Şekil 18.5. Kûlah biçimli başlık örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.80

Şekil 18.6. Hotozlu siperli başlık örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.79

Şekil 18.7. Hotozlu baş süslemesi örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.81

Şekil 18.8. Hotozlu başlık örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.79

Şekil 18.9. Yüksek hotozlu başlık.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.80

19. OSMANLI SARAY KADINLARININ KULLANDIĞI AKSESUARLAR

19.1. 16. - 17. Yüzyıl Düğmeler

İstanbul'dan gelen yabana seyyahlar, kadın giyimlerinde değerli taşlardan yapılan düğmelere özellikle dikkat çekmiştir. Saray hazinesinden günümüze ulaşan bu bir çift düğme, gömlek yakası veya elbise için kullanılmış olmalıdır. Etrafı dilimli çiçek biçimindeki altın düğmenin ortasında, aynı şekilde dilimli ve yükseltilmiş bir yuva içersine, birer ak yakut yerleştirilmiştir. Ucunda kumaşa tutturulmak için bir çıkıntısı vardır. Arkalarıagraflıdır. Orijinal etiketinde "birer hürde ak yakutlu kopça" kaydı bulunmaktadır.

Şekil 19.1. 16. - 17. yüzyıl Düğme örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.83

19.2. 17. Yüzyıl Mühür Yüzük

Zümrüt yüzük taşı altıgen, düz kesimli ve 1 cm boyutundadır. Üzerine talik hatla bir mısra ve "Rukiye" adı hak edilmiştir. Yazının zemininde ayrıca küçük bezemeler bulunur. Halka ve tas yuvası altındır. Yüzük yuvası ve halkanın dış kenarları beyaz üzerine kırmızı ve yeşil stilize çiçek, yaprak motifli mine işçiliği ile bezelidir. Yüzük kaşının alt orta kısmında, oval bir madalyon içersinde mine işçiliği ile siyah üzerine uçuk mavi ve krem rengi yaprak arasından çıkan kırmızı ve beyaz bir karanfil işlenmiştir. Madalyonun iki tarafından, halkanın içine doğru taçvari kaideler üzerinde yeşil birer servi motifi yükselir.

Osmanlı kuyumculuk ve mine işçiliği açısından olduğu kadar mühür işlevi görmesi bakımından önemli bir örnek olan eser, IV. Murat'ın kızı Rukiye Sultan'a ait olmalıdır. Rukiye Sultan'ın 1696 yılında ölümü üzerine saray hazinesine ait eşyalar arasında bulunmuştur.⁹³

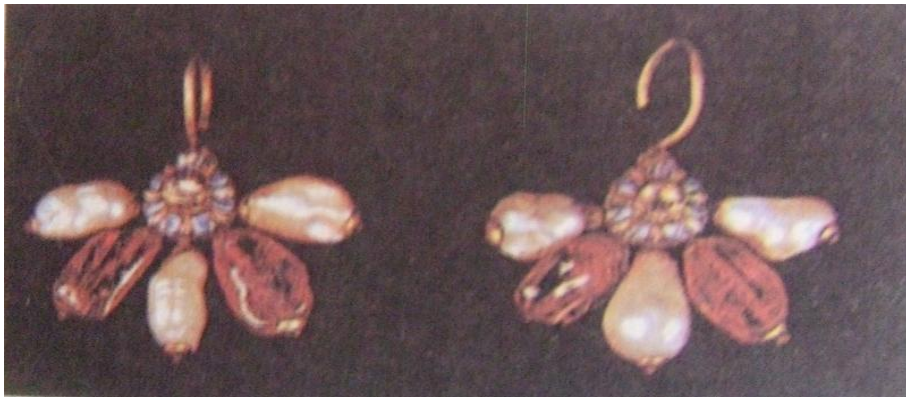

Şekil 19.2. 17. yüzyıl mühür yüzük örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.83

19.3. 17. Yüzyıl Bir Çift Küpe

4,1 ve 4,4 boyutlarındadır. Açılmış yarım çiçek biçimindedir. Altın halkanın ucuna tutturulmuş olan göbeğinin çevresini, pembe ve mavi renk mineli yapraklar çevirir. Ortasında yükseltilmiş, altın yuva içinde bir elmas bulunur. Alt yarısında, ortaları delinmiş, gayri muntazam armudi formda üçer inci ve ikişer yakut sıralanır. Açılmış yarım çiçek biçimi küpeler Osmanlı kadınının 17. ve 18. yüzyıllarda çok kullandığı örneklerin başında gelir.⁹⁴

Şekil 19.3. 17. yüzyıl Bir çift küpe örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.84

⁹³ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 81

⁹⁴ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 84

19.4. 16. - 17. Yüzyıl Altın Gerdanlık

Gerdanlık 1.9 cm uzunluğunda üst kısmı yaprak motifli bezemeli, aşağı doğru daralan, döküm 69 parçadan oluşur. Sicimin görünmemesi için aralarına boncuğa benzer altınlar, geçirilmiştir. 17. yüzyıl belgelerinde geçen "altun cûb gerdan" tanımının bu tür kolyeleri ifade ettiği düşünülmektedir.⁹⁵

Şekil 19.4. 16. - 17. yüzyıl altın gerdanlık örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.84

19.5. 17. Yüzyıl Kemer Tokası

Kemer tokası içten sürgü ile kapatılır. Gümüş üzerine, hafif kabartma yaprak stilize çiçeklerle bezeli plaka halinde altın kaplıdır. İç kısmına yerleştirilmiş yeşil paftaların üzerine altın tellerden dallar, yapraklar ve çiçek biçimli yuvalar içinde lalelerle bezenmiştir. Tokanın kenarlarını ve pafta aralarını dilimli, yüksek altın yuvalara yerleştirilmiş laleler çevirir. İşçiliği 16. yüzyılın ikinci yarısı ve 17. yüzyılın başlarında saray ve başkent beğenisini yansıtır. Benzeri kumaş tokalarına Batılı sanatçıların resimlerinde ve bazı minyatürlerde 18. yüzyılın ortalarına kadar rastlanır.⁹⁶

⁹⁵ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 81

⁹⁶ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.85

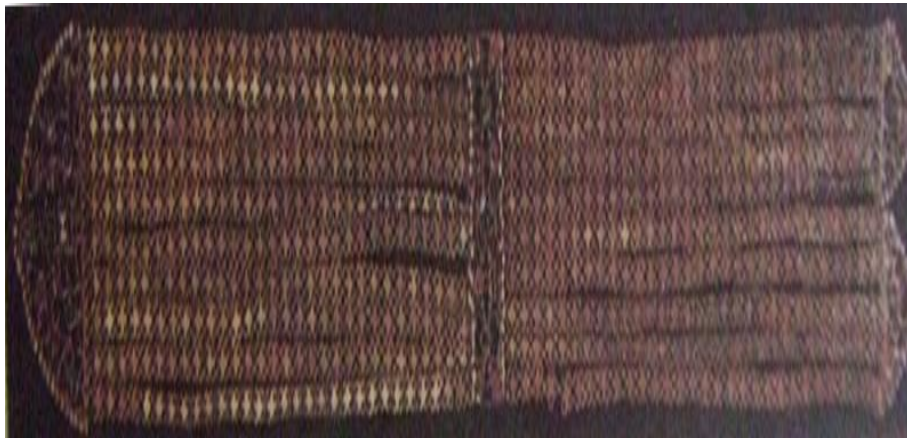

Şekil 19.5. 17. yüzyıl kemer tokası örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.85

19.6. 17. Yüzyıl Enselik

Hanımların baş süslerinin önemli bir parçası olan “enselik” başlığa arkadan takılarak uzun örgülü saçlarla birlikte bele doğru uzanan bir takıdır. Kaynaklardan yaygın olarak kullanıldığı ve gümüş, altın ve kıymetli taşlarla bezeli örneklerinin olduğu anlaşılmaktadır. Tepesinde, ortasında alt ucunda ve uçlarında kenarları incili, içi kıymetli taşlarla bezeli filigre paftaları vardır. Bunların arasındaki ön sıra altın zincir, dört taç yapraklı çiçek biçimini andıran parçaların küçük halkalarla birbirine bağlanmasıyla oluşmuştur.⁹⁷

Şekil 19.6. 17. yüzyıl enselik örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.85

⁹⁷ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 85

19.7. 17. Yüzyıl Çaprast

Kaftan ve elbiselerin yaka ve bel arasındaki kısmına karşılıklı olarak ve sıra sıra dikilen özel bantlardır. 15. - 19. yüzyıllar arasında kadın ve erkek giyiminde yaygın olarak kullanılmıştır. 15. - 17. yüzyıllar arasında genellikle sırma veya ibrişimden yapılıdır. Sultan I. Mahmud döneminden itibaren kuyumculuk işçiliği gösteren ve değerli taşlarla bezeli olanlar giderek yaygınlaşmıştır.⁹⁸

Şekil 19.7. 17. yüzyıl Çaprast örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.86

Şekil 19.8. 17. yüzyıl Çaprast giyimli bir kadın örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.86

⁹⁸ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 86

20. SOKAK GİYİMİ ÖRNEKLERİNDEN FERACE-ÇARŞAF-PEÇE-YAŞMAK-YELDİRME-MEŞLAH

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yüzyıllar boyunca kadın giyiminin en önemli özelliği, şalvar, gömlek, hırka, kaftan (entari) ve sokak giyimi olan feracelerin, erkeklerin giyimiyle aynı adı taşıması ve benzer biçimde olmasıdır. Zengin ve fakir kadınlar arasında kumaşın kalitesi dışında, model ve giyim çeşidi değişikliği söz konusu olmadığı gibi, Müslüman kadınlarla, gayrimüslim kadınların giyimi arasında da fazla bir fark yoktur.

Ancak sokakta, Müslüman ve gayrimüslim kadınların ayırt edilebilmesi için ferace ve ayakkabılarını statülerini belirleyici renklerde giymeleri öngörülmüştür. Müslüman kadınlar sokakta sarı "çedik" pabuç, gayrimüslimler ise siyah ve koyu renklerde pabuç giymek zorunda bırakılmıştır.

Ferace renklerinde de ayırım yapılmış, Müslümanlar kırmızı, mavi, yeşil gibi renkler kullanmışlar, gayrimüslimler ise daha açık renk feraceler giymişlerdir. Özellikle yeşil renk giymeleri yasaklanmıştır. Konuyla ilgili bu yasak çeşitli buyruklarla halka bildirilmiştir.

Anadolu Selçukluları döneminde kadınların başlarını örttükleri, ancak yüzlerine peçe takmadan dolaştıkları günümüze ulaşan örneklerden anlaşılmaktadır. 13. yüzyılda muhtemelen Musul'da resimlendirilmiş "Kitab el Diryak" adlı eserin takdim sayfalarındaki minyatürde seyahat eden kadın tasvirlerinin gözleri ve burunları açıkta kalacak şekilde başlarını örttükleri dikkat çekmektedir.

İstanbul'un fethi ve yerleşik döneme geçiş, imparatorluğun getirdiği ekonomik koşullar, kadın-erkek dünyasının ayrılmasına damgasını vurmuş ve kadınların sokak giyimlerine birtakım sıkı kurallar getirmiştir.⁹⁹

20.1. Ferace

16. yüzyılın başlarından itibaren yerli ve yabancı resimli sanat eserlerinde ferace yaşmak ve peçeli kadınlara rastlanmaktadır.

⁹⁹ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.86

Ferace; Bedeni ve kolları bol, önden açık ve eteği yere kadar uzun, yakasız bir giyimdir. Yazın ipekliden, kışın yünlü kumaşlardan yapılmıştır. Kışlık feracelerin içi çoğunlukla kürkle kaplanmıştır. 16. ve 17. yüzyıl boyunca ferace modellerinde bir değişiklik olmamıştır.

18. yüzyılın başlarından itibaren kadın ferace ve yaşmaklarında değişim başlamıştır. Bu dönemde feracelere birer karış uzunluğunda yakalar takılmış ve gerdanda bir açıklık kalması sağlanmıştır. Ayrıca Müslüman kadınlar ince kumaştan açık renk feraceler giymişlerdir. Yüzyılın sonlarına doğru feracelerin yakaları bele kadar uzamış ve kadınlar peçe takmaktan hemen hemen vazgeçmişlerdir. II. Mahmud' un döneminde feracelerin yakası topuklara kadar uzamıştır. Padişahların tüm buyruklarına rağmen giyimdeki kadın baş kaldırısının önüne geçilememiştir.¹⁰⁰

Şekil 20.1. Ferace.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.106

¹⁰⁰ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1997, s.86

Ferace 19. yüzyılın ikinci yarısındaki yenilikler çerçevesinde kısmen şekil ve model değiştirmiş, ön etekleri yuvarlak kesimli, tek düğmeli, yakaları mini pililerle (kırma) süslü, gece tuvaletine benzer bir görünüm kazanmıştır. Cumhuriyet yıllarına doğru ise feracenin uzunca bir manto biçimine girdiği gözlenir.¹⁰¹

Şekil 20.2.Çeşitli Ferace örnekleri.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.102

20.2. Çarşaf

Önceleri "zar" adı verilen çarşaf 1872 yılından sonra ferace ile birlikte kullanılmaya başlanır. Suriye'den gelen bir giyim tarzı olan çarşaf, yüze örtülen bir peçe ile tamamlanmıştır. Tutucu kesimin bir tepkisi olarak görülen çarşafın, kadını tümüyle örtmesinin bazı sakıncaları görüldüğünden II. Abdülhamit tarafından saraylı kadınlara yasaklanmış ve ferace giymeleri öngörülmüştür. Giderek iki parçalı, etek ve pelerinden oluşan çarşaf, değişik modellerin uygulandığı bir giyim tarzına dönüşür. Ekonomik gücü düşük ve tutucu çevrelerde ise, basit kesimli tarzda kullanılmıştır.

Bir nesil kadını, tepeden-tırnağa örtmeyi hedef alan çarşaf ve peçenin en klasik şekli ile dolaşırken, bazı Türk hanımları, o zamanki Paris modasına uymaya çalışarak bu giyim tarzında zarif değişiklikler yapmışlardır. Peçeyi tüle, çarşafı da kısa bir pelerine çevirmişlerdir. Daha sonraları Fransız modacılarından Fath ve Nina Ricci pelerini esas alarak kreasyonlar hazırlamıştır.¹⁰²

¹⁰¹ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 102

¹⁰² Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 103

Şekil 20.3. 17. yüzyıla ait Çarşaf örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.103

20.3. Peçe ve Yaşmak

Kadınların yüzlerini peçeyle tamamen kapatmadan sokağa çıkmaları erken Osmanlı döneminde de sürdürülmüş olmalıdır. Yaşmaklar ise, beyaz renkte dokunmuş yumuşak kumaştan iki parçalı olarak başı örtmüştür. Alt parça, buruna kadar ağız kapatmış, diğer parça alnı örtecek şekilde bağlanmıştır. Bunun üzerine siyah renkte bir peçeyle kadının tümüyle örtünmesi sağlanmıştır.

Ancak tasvirler, siyah peçeyi kadınların tümünün kullanmadığını, özellikle yaşlı kadınlarda görülmediğini ortaya koymaktadır.

18. yüzyılda yaşmaklarda da değişim başlamıştır. Yaşmakların kumaşı şeffaflık kazanmış, başı genişleten hotozlar kullanıldığından yaşmaklar, gevşek bağlanmaya başlanmış ve çeşitli sırmalarla süslenmiştir. Bu durum, gerek ahlaki, gerek ekonomik açıdan toplumu rahatsız etmiş ve padişahların birbiri ardına fermanlar çıkararak yasaklar getirmesine neden olmuştur. Fakat önlenememiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısında yaşmak giderek incelmış, kadınların yüzlerini örtmekten öte, güzelliklerini ortaya çıkaran bir zarafete bağlanmaya başlanmıştır.

20.4. Yeldirme

Ferace (çarşaf) modası değişince Boğaziçi'nde, kırlarda ve bahçelerde ağır çarşafarla gezmek yerine daha hafif yeldirme denilen üst giyimler tercih edilmiştir. Eşarbi andıran işlemeli, süslü başörtüleri baş üzerine ilıştırılıp kırlara, bahçelere, gezintilere gidilmiştir.

Yeldirmeler genellikle yandan cepli, önden bele kadar düğmeli uzun sokak giyimi olarak hafif kumaşlardan yapılmıştır.

20.5. Meşlah

Torba şeklindeki eni ve boyu eşit, dört köşe ipekli bir kumaştan yapılan bir üst giyimdir. Bir tarafın ortası kesilmiş ve kapalı kısmından el sığacak kadar boşluk bırakılmış etrafı ve arka bedeni işlemeli sade-zarif bir giyimdir. En gözde meşlahlar Antep'te dokunan Antep işi meşlahlardır. ¹⁰³

¹⁰³ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.105

Meşlahlar daha çok yalnızca kadınların bulunduğu eğlence ve gezintilerde giyilmiştir. ¹⁰⁴

Şekil 20.4. Meşlah örneği.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.106

¹⁰⁴ Prof. Dr. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.105

21.SARAY ÇOCUKLARI VE KIYAFETLERİ

Şehzadeler için düzenlenen büyük eğlenceler hakkında sûrnâmeler bilgi verir. Sürnamelerde, günlerce süren düğün şenlikleri; düğünün geçtiği mekânlar, saray protokolü, kullanılan eşyalar, gelen hediyeler, düğün sebebiyle düzenlenen çeşitli gösteriler; esnaf alaylarının geçişi, hokkabazların, cambazların çeşidi ayrıntılarıyla gösterilir. Sarayda şehzadelerin bedenen gelişmelerine de önem verilmiş, özellikle binicilik ve at sporları, atıcılık gibi dallarda eğitilmişlerdir. Saray koleksiyonunda çocuklar için hazırlanmış küçük boyda eğerler, ok ve yaylar daha geç devirlere ait kayışlarıyla takım halinde küçük kılıçlar bulunmaktadır. Küçük çocukların at sırtında emniyetle taşınabilmeleri için iki taraflı içi çukur özel sepetler, keçiler tarafından çekilen küçük, kapalı arabalar bugün saray koleksiyonlarında korunmakta ve saray çocuklarına verilen önemi belgelemektedir.

Şehzadeler on beş, on altı yaşlarına geldiklerinde sancağa çıkarılır. Gittikleri yerlerde kendilerine valilik verilir, böylece idarî işlerde yetişmeleri sağlanır. Eyaletlerde valilik yapan şehzadelerin yanlarında işlerini idare eden ve lala denilen güvenilir adamları olur. Örneğin Sultan II. Murad Amasya'da, Fatih; Amasya ve Manisa'da, Yavuz; Trabzon'da, Kanunî; Bolu, Kefe, Manisa'da valilik yapmışlardır. Sultanlar, sancakta bulunan şehzadelerine; isimleri ile tuğra çektirme, emir yazdırma yetkisi vermişlerdir. Böylece şehzadeler kendi idareleri altındaki bölgelerde bir padişah gibi hüküm sürmüşlerdir.

Şehzadelerin ve hanım sultanların kıyafetleri, hiç şüphesiz onlara olan ilgi ve verilen önemin en belirgin ifadeleridir. Topkapı Sarayı'nda 16. yüzyıldan itibaren bebeklikten on beş, on altı yaşına kadar gençlerin giydiği kıyafetlerden oluşan zengin bir koleksiyon vardır. Bu kıyafetlerin çoğu sarayın eşyası olarak hazineye kaydedilerek, günümüze ulaşan eserlerdir. Türklerde çok eski bir geleneğe göre; ölen kişinin bazı eşyaları türbelerine konur. Böylece özellikle padişah türbeleri sultanların kendilerine ait çocukluk, yetişkinlik eşyalarıyla küçük bir müze görünümünü alırlar. Ancak türbeler ziyarete açık olduğundan rahatça gezilebilen yerlerdir.¹⁰⁵

¹⁰⁵Yasemin Kablan, **Türk Kumaşına Genel Bir Bakış**, bitirme tezi, M.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü., 1999, s.71

Özellikle 19. yüzyıl ortalarında Batı'da artan eski eser merakı ve müzecilik hareketleri Batılıları, henüz bu bakımdan bilinçlenmemiş toplumların eserlerini her türlü yolla ele geçirmeye teşvik etmiştir. İşte padişah türbelerindeki eserlerin kaybolması ile Londra Victoria and Albert Museum'da otuz kadar çocuk kaftanının ortaya çıkması aynı zamana rastlar.

Müze kayıtlarına İstanbul ve Bursa türbeleri menşeli olarak kaydedilen kaftanların hazin hikâyesi burada bitmez. Edinburgh şehrinde yeni açılacak olan Royal Scottish Museum'a eser istenir. Victoria and Albert Museum'undaki kaftanları dikişlerinden sökerek ikiye ayıran ve ön parçaları bir müzeye arkası diğer bir olmak üzere paylaşılır. Cumhuriyet döneminden sonra türbelerde geri kalan kaftanlar toplanarak müzeye getirilmiştir. İşte çocuk kıyafetlerinin bir kısmı saray koleksiyonuna bu yolla girmiştir.

Bunların hepsi atlas, canfes, kutnu gibi yumuşak, hafif ipeklilerden dikilmiştir. Kışlık, olarak hazırlanan içleri pamukla kapitone edilmiştir. Daha büyük çocuklara; içleri samur kürklü yünlü, kumaşlarla kaplı dış kaftanları, uçlarına deri pabuç dikilmiş çuha çakşırlar ve yumuşak ince pamuklu çoraplar hazırlanmıştır. Saray koleksiyonunda bebek kaftanlarından kullanılmadan kalmış, oldukça çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bu durum; saray terzihanesi tarafından bebek giysilerinin önceden hazırlanarak hazineye bekletildiğini ve ihtiyaç halinde yeni doğan bebeğe verildiğini açıklar. Bu seriden bazı kaftanları ünlü sultanların bebekliklerinde giydiği; üzerlerindeki etiketlerden anlaşılmaktadır. Bunlardan; "Sultan Süleyman, Sultan Ahmet, Sultan Mahmud hazretlerinin çocukluk libasıdır" ifadesini taşıyanlar vardır. Etiketlerden biri Sultan I. Ahmet'in kızı Hanzade Sultan'ın kaftanı üzerindedir. Beş, altı yaşındaki bir çocuğun giyebileceği kaftanın üzerindeki ilginç etikette; sultan, kızının elbisesini beğenmediği ve "niçin böyle kara kaftanlar dikersiniz, al renk yok mudur?" diye ilgililere çıktığı anlaşılır.

Terzilerin çocuklar için hazırladığı giysilerin mevsime uygunluğu dışında bazı hususları da göz önünde bulundurdıkları dikkati çeker. Altı bağlanan bebeğe giydirilen şalvarın ağının açık bırakılıp, bezin kolayca değişiminin sağlanması gibi. Bazı çocuk giysilerinde çocuğun bedensel özrüne uygun bir kesimin uygulandığı görülür; bedenin ön açıklığından bir kolu bileğe kadar açık, bağlarla bağlanan bir kaftan gibidir.¹⁰⁶

¹⁰⁶Yasemin Kablan, **Türk Kumaşına Genel Bir Bakış**, bitirme tezi, M.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü., 1999, s.72

Şehzadelerin merasimlerde giydiği kaftanlar da büyüklerinki gibi ağır ipeklilerden uzun boylu ve gösterişli bir şekilde dikilir, ayrıca uzun takma kolluklarla daha heybetli görünmesi sağlanır.

16. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıl başlarına kadar çocuk kıyafetleri de yetişkinlerin kıyafetleri gibi geleneksel özelliklerini devam ettirmiştir. Ancak 18. yüzyıldan itibaren Türk sanatına, Batı etkileri girmeye başlar.

Giyim-kuşamda bu etkiler önce aksesuarda kendini gösterir. Son devir Osmanlı kumaşçılığının ürünü olan Selimiye, Sevâî gibi kumaşlardan dikilen kaftanlar, Avrupa'dan getirilen parlak sarı yaldızlı harçlar, oyalar ve geniş dantellerle süslenir.

Daha sonra kıyafetlerin kesiminde farklılaşma görülür. Geleneksel tarzdan yavaş yavaş sıyrılarak, Batı tarzındaki giyime yönelen bir dönem yaşanmaktadır.¹⁰⁷

Şehzade ve hanım sultanlarla ilgili yapılan bu araştırmanın bölümleri içinde, mevcut örneklerle temsil edilen en zengin konu, saray çocuklarının giyim kuşamıdır. Sarayda ölen padişahın giysilerini bohçalayıp, üzerine ismini yazarak saklamak, eski bir saray geleneğidir. Bunun yanı sıra kız çocuklarının da bazı giysilerinin hatıra olarak saklandığı, üzerlerindeki etiketlerden anlaşılır.¹⁰⁸

Osmanlıların kadın, erkek ve çocuk kıyafetlerinin arasında, ölçülerinden başka fark yoktur. Kıyafet, iç giyimin üzerine giyilen şalvar, bürümcük gömlek, iç entarisi ve dış kaftanlarından oluşur. Mevsime göre, ağır ipekli kumaştan dikilen kaftanların içine kürk kaplanır veya günlük kaftanlar pamukla kapitone edilirdi. Törenlerde giyilen ağır ipekli kaftanlar yere kadar uzundur; yine yere kadar inen ve omuzlardan geriye atılan kollarıyla dikkati çeker.

Osmanlılarda baş giyimi çok önemlidir. Ev içinde ve dışında hiç kimse başı açık gezemez; bu, toplumda affedilmeyen bir hatadır. Geceleri yatarken bile gecelik takkeleri giyilir. Padişahlar genellikle dilimli, renkli uzun tepeliklerin etrafına sarılan ve tülbentlerle büyütülen sarıklar giyer.¹⁰⁹ Bunların mücevveze, selimi, yusufi gibi isimleri vardır. Küçük şehzadeler de, başlarında kocaman sarıklarla gezerler. Bu başlıklar çok değerli mücevherli sorguçlarla süslenir. Saraylı kadınlar ise başlarına, kısa basık fesler, altı dar üstü geniş veya tam tersi özellikte hotozlar takarlar.

¹⁰⁷ Yasemin Kablan, **Türk Kumaşına Genel Bir Bakış**, bitirme tezi, M.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü., 1999, s.74

¹⁰⁸ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.224

¹⁰⁹ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.225

Saraylı kadınların statüleri bu başlıklara taktıkları mücevherlerle belirlenir. Hanedan içinde doğan kız çocukları da küçüklüklerinden itibaren böyle mücevherlerle donatılır.

Kadınlar, erkekler ve çocuklar ayakkabı olarak, öncelikle diz altına kadar yükselen çizmeler giyer. Bunun yanı sıra sahtiyan (keçi derisi) ve meşinden (koyun derisi) yapılan mest ve pabuçları olur. Sarayda çocuk pabuçlarından oluşan bir koleksiyon bulunmaktadır. Bu koleksiyon 16. yüzyılın erken örneklerinden başlar, 20. yüzyıla kadar örnekler içerir. Değişen moda, bu örnekler sayesinde izlenebilir.

Pamuklunun tülbent gibi en incisinden, patiska gibi sık dokunmuş olanından dikilmiş zıbınlar, iç giyim grubundadır. İçleri genellikle bir tabaka pamukla kapitone edilmiş basit çamaşırlardır. Çocuk donları ince tülbentten dikilmiştir, uçkurla bağlanan, önü açık, kullanımı kolaydır. Bebeğin yüzünü örtmek için kullanılan tülbentlerin etrafının çok ince telle antika yapılması, en basit saray işinin bile işçiliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Saray koleksiyonunda bir yaşna kadar olan bebekler için dikilmiş 30 kadar kaftan bulunur. Bu kaftanlar için en çok kutnu kumaşların tercih edildiği görülür. Kutnu, çözüğü ipek, atkısı pamuk olan atlas yüzlü, renkli, yollu kumaşlardır. Ayrıca atlas, canfes, damask tekniğinde kendinden desenli yumuşak kumaşlar, bebek giysileri için tercih edilen diğer kumaşlardır. Sultan I. Ahmet'in kızı Hanzade Sultan'a (1608?-1650) ait böyle bir kaftanın kesimini gösteren bir çizim bulunmaktadır. Kaftanların kesimlerinin genel özelliği, önden açık, küçük hâkim yakalı, kısa kollu, kollarının ön kısmı oyuntulu, boylarının 43–45 cm oluşudur. Kaftanlar bel hizasından aşağıya doğru üçgen şeklindeki peşlerle genişletilmiştir. Yumuşaklık kazandırmak için içleri bir kat pamukluyla kapitone edilmiş kaftanların içi, beyaz tülbentle astarlıdır. Bu küçük giysilerin kemhadan dikilmiş üç örneği, Ayasofya'nın avlusundaki padişah türbelerinden ilkinin içinde bulunan sandukalar üzerindedir.¹¹⁰ Kaftanların ikinci grubunu biraz daha büyük çocuklar için dikilmiş kemha kaftanlar oluşturur. Kemhalar, atkısı ve çözüğü ipek olan, ekstra çözüğü telleriyle dokunan, takviye atkılı ağır ve tok kumaşlardır. Dokumasında gümüş üzerine altın yaldızlı tel kullanılarak zenginleştirilmiştir¹¹¹

¹¹⁰ Hülya Tezcan, **Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III Şehzadeler Ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Aygaz Yayınları, 2006, s.226

¹¹¹ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s. 226

Türbelerde sandukalar üzerine örtülenler daha çok kemha kaftanlardır. Bu kaftanların kesimleri yakasız, yarım kollu, eteğin iki yan ucu yırtmaçlıdır. Önden çarpanayla dokunmuş ilik-düğme bantlarıyla kapanırlar. İki yanda bel hizasında birer yırtmaçla girilen torba cepleri vardır. İçleri beyaz veya nohut rengi pamukluyla astarlı, etrafı yeşil, mavi renkli taftayla pervazlıdır. Aynı pervaz kol ağzlarını ve içten yakayı da çevirir.

Bu kaftanların takma kolluklarının olması, törenlerde kullanıldığına işaret eder. Çünkü bayram törenlerinde şehzadeler, Babüssaade önüne kurulan tahtın arkasında sol tarafta yer alırlar.

Çocuk kaftanları içinde, düz ve desenli olabilen, seraser denen altınlı ve gümüşlü telle dokunmuş çok pahalı bir kumaştan dikilmiş olanları da vardır. Bunlardan uzun kolları düğmeyle bileğe ayarlanabilen iç entarileri olduğu gibi, içi samurla kaplı kapanıç tarzında olan tören kıyafetleri de vardır.

16. yüzyıl hanım sultanlarına ait, uçuk mavi renkli atlas zemin üzerine gümüş yaldızla basılmış üç benek deseniyle süslü bir kaftandan bahsedilmektedir. Kaftanın etiketinde III. Murat'a ait olduğu yazılıysa da, kesimi ve ölçüleri bakımından III. Murat'ın Safiye Sultan'dan olan kızı Ayşe Sultan'a (?-1605) ait olabileceği ileri sürülür, bu da mantıklı bir yaklaşımdır. 130 cm uzunluğundaki kaftan yarım kolludur ve yaka oyuğu derindir. Önü ipek ibrişimle sarılmış düğmeler ve britlerle kapanır. İçi beyaz pamukluyla astarlanmış, etrafı nohut rengi tafta üzerine gümüş yaldızla üç benek deseni basılmış pervazla çevrilidir. Ayşe Hanım Sultan'ın 1605 yılında ölümü üzerine muhallefatı saraya alınmıştır; bazı giysileriyle, gümüşleri kayıtlıdır. Bu elbisenin terekesiyle geldiği zannedilir.¹¹²

17. yüzyıla ait hanım sultan kıyafetlerinden biri I. Ahmet' in kızı Hanzade Sultan'a aittir. 1623 yılında Bayram Ağa ile evlenen genç sultan 1638 yılında dul kalmış, kendisi de 1650 yılında ölmüştür. Gülkurusu harelî taftadan dikilmiş entarisi yakasız ve yarım kolludur. Kollarının ön kısmı oyuktur. 14.7 cm boyunda oldukça geniş görünen entarinin önlerine ve arkasına ikişer peş eklidir. Muhtemelen 12–13 yaşındaki genç sultanın bedenine oturabilmesi için, iki yandan içeri alınmıştır. Önden açık olan kaftanın ön açıklığı yirmi üç ibrişim düğme ve birit ilikle kapanır. İçi, sırt kısmı bele kadar beyaz tülbentle astarlı, etrafı çepeçevre nohut renkli canfesle pervazlıdır.

¹¹²Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s. 227

17. yüzyılın hanım sultan kıyafetlerinden diğeri IV. Murat'ın kızı Kaya İsmihan Sultan'a (1632/33- 1659) ait bir entaridir. Bej rengi atlas üzerine damask tekniğinde çiçek buketi desenlidir. 119 cm uzunluğundaki entari, kesimindeki peşleri bakımından Hanzade Sultan'ın entarisine benzerse de, dik hâkim yakası ve ibrişimden sarılmış ceviz büyüklüğündeki düğmeleriyle ondan ayrılır. Aynı şekilde iri düğmeli bir başka entari, kız kardeşi Rukiye Sultan'a aittir.¹¹³

Kaftanların altına giyilen şalvarlar çocuk kullanımına uygundur, uçları patikli olarak dikilmiş olanları, altının kolay temizlenebilmesi için ağı açık olanları bulunur. Çuha denilen yünlü kumaştan hazırlandığı gibi, ipekli dikilip, içi bir kat pamukla kapitone edilmiş olanları da vardır. Şalvarların beli uçkurlu, ağı geniş, içi beyaz tülbent astarlıdır.

Şehzadelerin günümüze ulaşan baş giyimleri atlas ve kemhadan dikilmiş basık küçük takkelerdir. Atlas takkelerin içi astarlıdır, tepeleri dilimli ve çok ince işçilikle dikişlidir.

Çocuk giyimleri de büyüklerinki gibi 16 ve 17. yüzyıl boyunca değişmeden devam etmiştir. Bu arada kişiye özel dikilmiş, istisna teşkil eden giysiler de vardır. Sol kolu omuz dikişinden kol ağzına kadar açık bırakılmış, kaytanlarla bağlanan bir küçük kaftan, herhalde kolundan hasta bir çocuk için dikilmiştir.¹¹⁴

Padişah elbiseleri koleksiyonuna genel olarak bakıldığında 15. – 17. yüzyıla ait en seçkin kaftanların, şehzadelerin yetişkinlik dönemlerine ait olduğu görülür. Bu kaftanlarda saray nakkaşhanesinin bu yüzyıllarda ürettiği desenleri ve nakkaşhanenin desen programını izlemek mümkün olmaktadır. Fatih döneminde düğümlü ince kıvrık dallar arasında rozet şeklinde bütün yüzeyi dolduran desen, Timurlu dönemi sanatının bir yansıması olarak görülür. Fatih'in açık mavi zemin üzerine klaptanla dokunmuş, siyah renkle konturlanmış kaftanı bu üslubun en güzel temsilcisidir.

Kanuni'nin şehzadeleri Mehmed, Mustafa ve Bayezid için hazırlanan kaftanlar da koleksiyonun en seçkin örneklerindedir. Mehmed' in iki kaftanı sarayın hassa sanatçılarından Zerduzan bölüğü tarafından işlenmiştir. İşlemeli geniş bantlar ön açıklığını, etek uçlarını, yaka ve kol kapaklarını, çevirerek kaftanın özelliğini oluşturur.

¹¹³ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.228

¹¹⁴ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.229

Bantlar, tamamen altın telle işlenmiş zemin üzerine ipek iplikle desenlendirilmiştir; biri bulutlu, diğeri üç benekli desenleriyle ünlüdür. Saray atölyelerinde işlenmiş bantların bulut ve çintemani deseni, 16. yüzyılın başlarında kullanılan en yaygın desenlerdir.¹¹⁵

17. yüzyılın sonundan itibaren, kumaş kalitesinde ve desenlerinde başlayan bozulma, 18. yüzyılda iyice hissedilir. Klasik dönem desenlerinin sağlam zemin şemasının parçalandığı, bu şemanın yerini, kumaş yüzeyine kaydırmalı eksen üzerine sıralanmış çiçek buketlerinin aldığı görülür. Kumaşların ağırlığı giderek azalmış, dokumada kullanılan altınlı telin kalitesi düşmüş ve dokuma içinde belirli yerlerde kullanılmıştır. Abartılı işlemeli kumaşlar moda olmuştur.

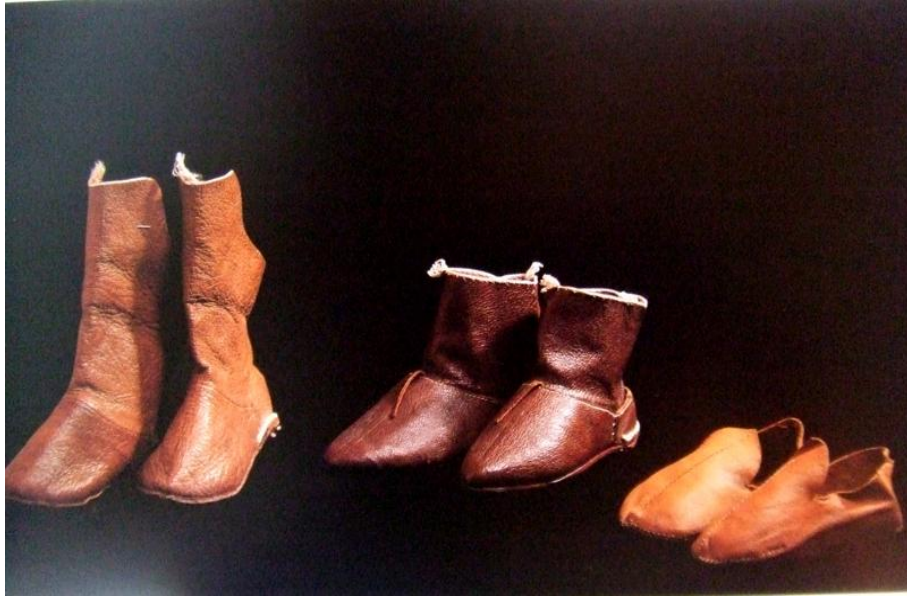
Çocuk giyim kuşamı, büyüklerin giysilerinin küçük ölçülerde uygulanmış olanlarıydı. Bu sebeple 16. yüzyıldan 20. yüzyıl başına kadar izlenen çocuk giysilerinin, kumaş, desen, kesim ve dikiş özellikleri bakımından saray giyim kuşam koleksiyonunun bütününe özetleyen bir birikim olduğu söylenebilir.¹¹⁶

16.–17. yüzyıla ait yumuşak koyun derisi olan meşinden yapılmış iç ayakkabıdır. İçi krem renkli ipekle astarlıdır.¹¹⁷ (Şekil 21.1.)

¹¹⁵ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.242

¹¹⁶ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.245

¹¹⁷ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.227

Şekil 21.1. 16-17. yüzyıl Çocuk mesisi. Topkapı Sarayı Müzesi,13/786
Kaynak: Tezcan, 2006, s. 227

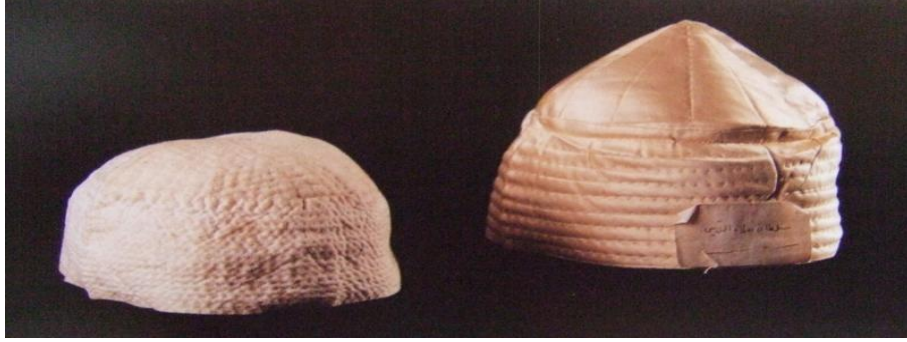
16. - 17. yüzyıl Kemhadan dikilmiş, içi pamukla kapitoneli, mavi renkli taftayla astarlıdır. (Şekil 21.2.)¹¹⁸

Şekil 21.2. 16-17. Çocuk takkesi. Topkapı Sarayı Müzesi 13/1970
Kaynak: Tezcan, 2006, s.228

¹¹⁸ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.227
 Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.228

1610 yılına ait çocuk gecelik takkesi. Pamukludan dikilmiştir. II. Osman'ın çocukluğuna aittir. (Şekil 21.3.)¹¹⁹

Şekil 21.3. 16. yüzyıl Çocuk gecelik takkesi. Topkapı Sarayı Müzesi 13/328

Kaynak: Tezcan, 2006, s.229

Gündelik çocuk takkesi, ipek atlastan, tepesi 12 dilimli, içi pamukla kapitoneli, beyaz pamukluyla astarlıdır. IV Murat'ın şehzadesi Alaadin'e aittir. 1640 Topkapı Sarayı Müzesi 13/435

16. - 17. yüzyıllara ait takma kolluklar, Avrupa ipeklilerinden dikilmiştir. Takma kolluklar, genellikle saray toplantılarında kıyafetin daha gösterişli olması için giyilmektedir. (Şekil 21.4)¹²⁰

Şekil 21.4. 16–17. yüzyıl Takma kolluklar. Topkapı Sarayı Müzesi 13/284–286, 13.264.13.281, 13/1262, 13/1263, 13/1233

Kaynak: Tezcan, 2006, s.229

¹¹⁹ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.229

¹²⁰ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.229

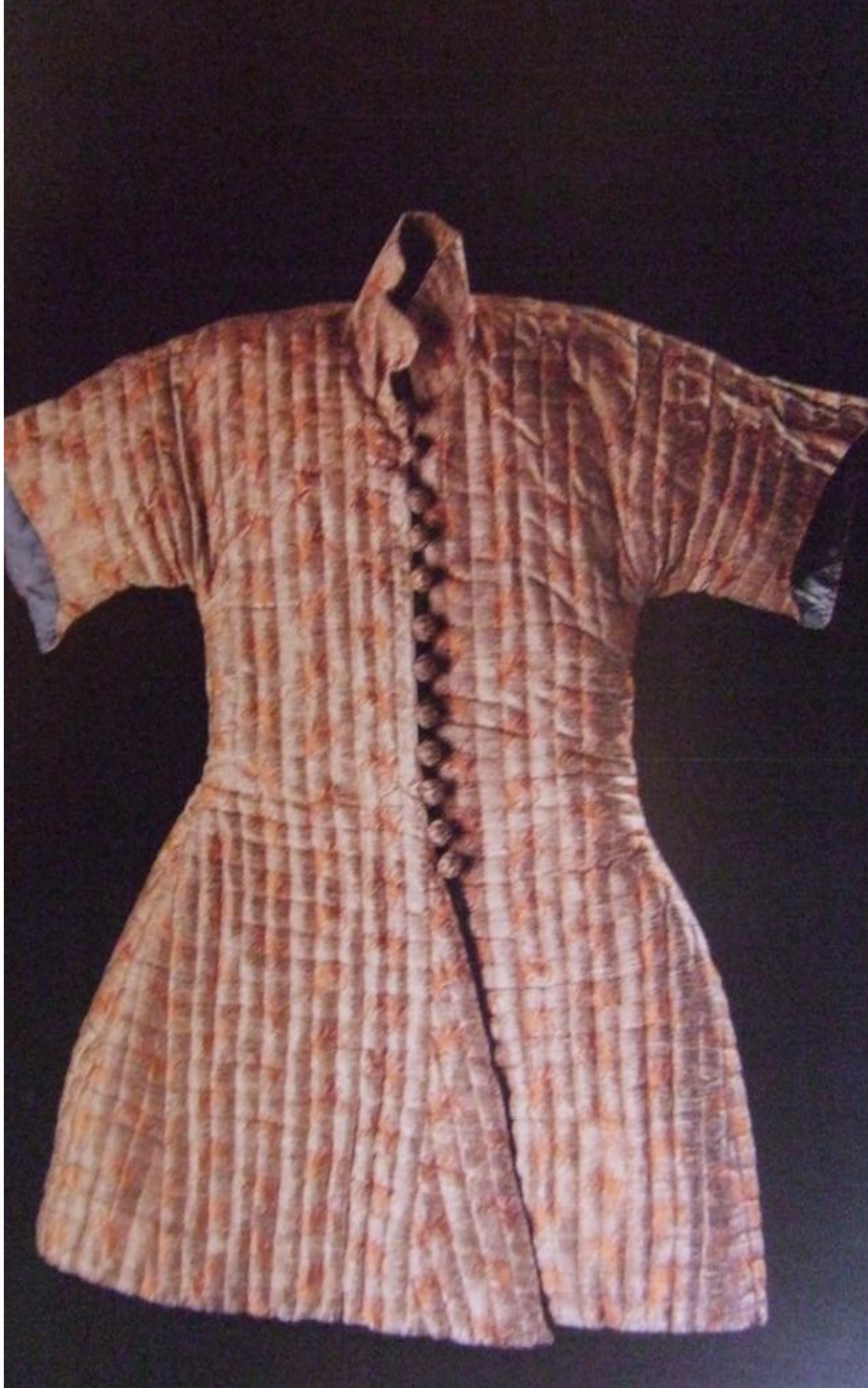
İpek-pamuk karışımı kutnu kumaştan dikilmiş kışlık kaftandır. I. Ahmet' in kızı Hanzade Sultan'a aittir. Kaftanın üzerine iliştirilen kâğıt etikette sultanın kaftanın renklerini çocuklar için uygun bulmadığını gösteren ifade yer almaktadır. (Şekil 21.5.)¹²¹

Şekil 21.5. Çocuk kaftanı. 1610 yılları. Topkapı Müzesi Sarayı, 13/275
Kaynak: Tezcan, 2006, s.230

¹²¹ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.230

17. yüzyılda ipek ve gümüş klaptanla dokunmuş seraserden dikilen kışlık kaftandır. İçi pamukla kapitoneli, kalın beyaz pamuklarıyla astarlı mavi ipekleriyle pervazlıdır. (Şekil 21.6) ¹²²

Şekil 21.6.17.yüzyıl Çocuk kaftanı. Topkapı Sarayı Müzesi 13/1829

Kaynak: Tezcan, 2006, s.230

¹²² Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.230

17. yüzyıl ipek atlastan üstü baskıyla geniş zig zaglı olarak desenlendirilmiştir. Sırt kısmı beyaz pamuklarıyla astarlı, kaftanın içi çepeçevre nohut renkli bir pamukluya çevrilidir. Oval kalıplar üzerine, klaptanla balıksırtı şeklinde sarılmış düğmeleri göz doldurur. (Şekil 21.7.)¹²³

Şekil 21.7. 17.yüzyıl Çocuk kaftanı. Topkapı Sarayı Müzesi,13/1231

Kaynak: Tezcan, 2006, s.242

¹²³ Hülya Tezcan, **Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III Şehzadeler Ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Aygaz Yayınları, 2006, s.242

17. yüzyıl İpek ince kesme telle dokunmuş kumaşı Avrupa ipeklisidir. Okuma tekniği ve desen çizimleri özellikle dolgun laleler Batı özelliği gösterir. Ancak tarzı saray atölyesine aittir. Sırt kısmı beyaz pamukluyla astarlı, kaftanın içi çepeçevre koyu sarı renkli taftaya pervazlıdır. (Şekil 21.8.)¹²⁴

Şekil 21.8. 17.yüzyıl Çocuk kaftanı. Topkapı Sarayı Müzesi13/1230

Kaynak: Tezcan, 2006, s.243

¹²⁴ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.243

İpek ve klaptanla dokunmuş, kemha cinsi kumaştan dikilmiştir. Kemha atkı takviyeli, tok bir kumaştır. Osmanlı kaynaklarında dolaşma nakış olarak geçen dalgalı hat üzerinde yaprak ve çiçeklerle zenginleşen desene sahiptir. (Şekil 21.9)¹²⁵

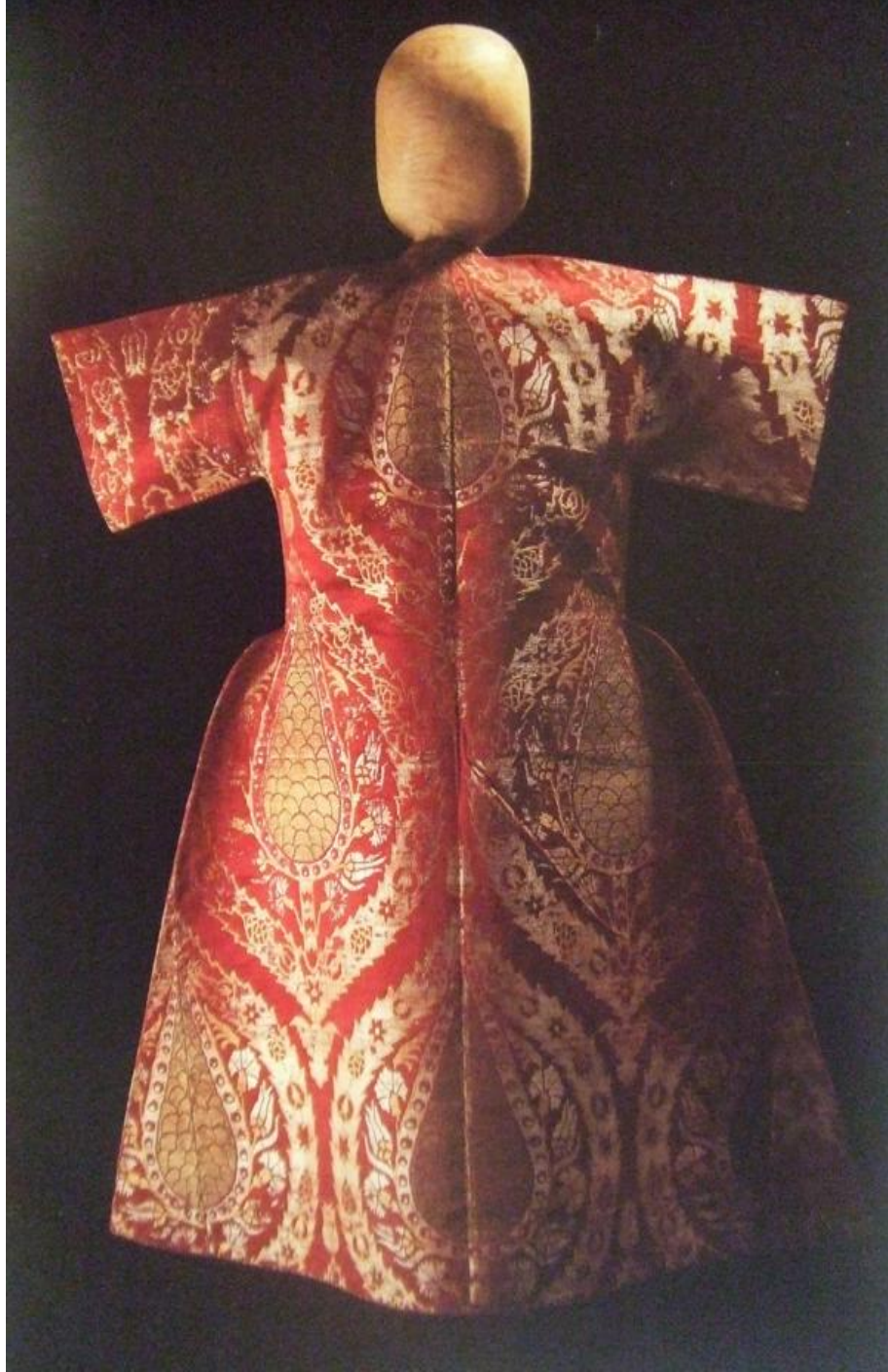

Şekil 21.9. Çocuk kaftanı.

Kaynak: Tezcan, 2006, s.244

¹²⁵ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.244

Kemha cinsi kumaştan dikilmiştir. Devrinin desen özelliğini en iyi yansıtan kumaşlardandır. Deseni yüzeyi dolduran iri oval madalyonlar içinde selvi motifleri oluşturur. İçi astarsız etrafı çepeçevre yeşil renkli pervazla çevrilidir. (Şekil 21.10)¹²⁶

Şekil 21.10. Çocuk kaftanı. Topkapı Sarayı Müzesi 13/266

Kaynak: Tezcan, 2006, s.249

¹²⁶ Hülya Tezcan, **Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III Şehzadeler Ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Aygaz Yayınları, 2006, s.230

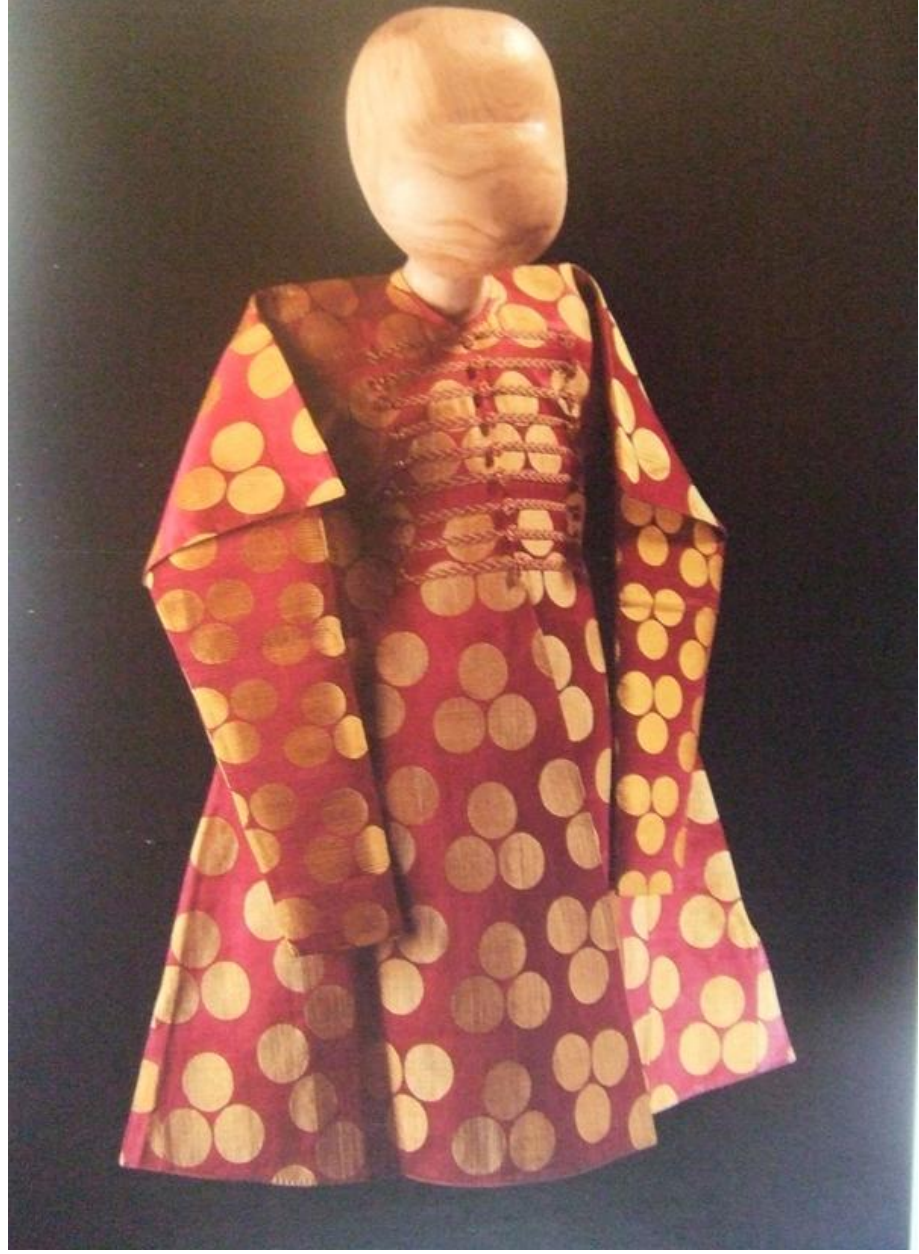

Şekil 21.11. Çocuk kaftanı detay örneği

Kaynak: Tezcan, 2006, s.248

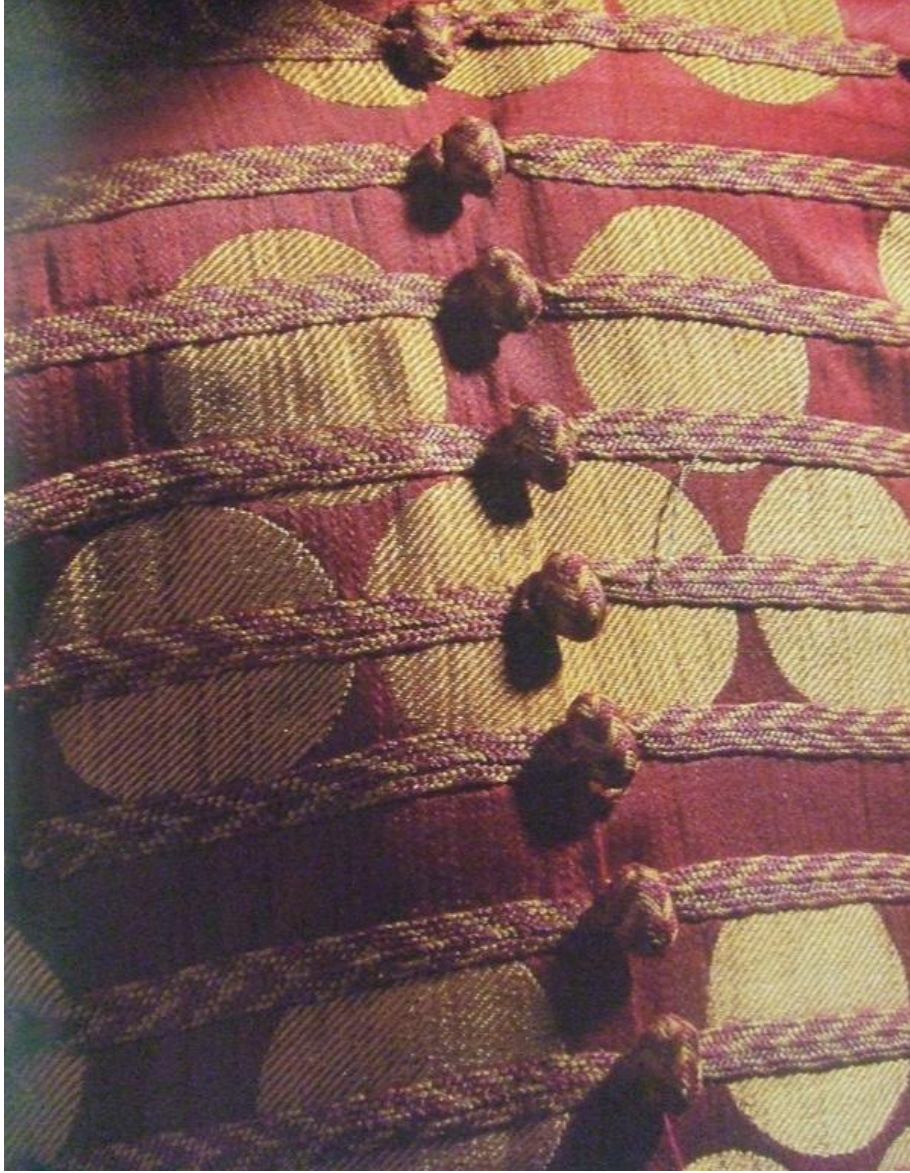
16. yüzyılın ikinci çeyreğine ait olan ipekle dokunmuş serenk denilen kumaştan dikilmiştir. Kemha kumaşın klaptan kullanılmayan cinsidir. Dokumalarda altınlı ipliğin çok kullanılması israfa yol açtığından devlet önlem olarak, kemha yerine klaptan kullanılmayan serenk dokumasına kadar vermiştir. Kaftanın içi nohut renkli kalın pamukluyla astarlı, etrafı mavi taftayla pervazlıdır. (Şekil 21.12)¹²⁷

¹²⁷ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.250

Şekil 21.12. 16.yüzyıl Çocuk kaftanı ve takma kolluğu. Topkapı Sarayı Müzesi13/1015, 13/927 (kolluklar)

Kaynak: Tezcan, 2006, s.250

Şekil 21.13. 16.yüzyıl Çocuk kaftanı detay örneği

Kaynak: Tezcan, 2006, s.251

17. yüzyılın başına ait olan kaftan, altınlı kemha kumaştan dikilmiştir. Şehzadeler, babalarının huzuruna çıktığında, bayram ve cülus törenlerinde takma kolluklarla zenginleşen kaftanlar giyerler. İçi nohut rengi kalın pamuklarıyla astarlı etrafı fıstık yeşili paftayla pervazlıdır. Sultan Ahmet'in türbesinden gelmiştir. (Şekil 21.14.)¹²⁸

¹²⁸ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.s.252

Şekil 21.14. 17.yüzyıl Çocuk kaftanı ve takma kolları. Topkapı Sarayı Müzesi13/268, 13/929 (Kolluk)

Kaynak: Tezcan, 2006, s.252

Şekil 21.15. 17.yüzyıl Çocuk kaftanı detay örneği

Kaynak: Tezcan, 2006, s.253

Yassı tel ve klaptanın birlikte kullanıldığı ipekliden dikilmiştir. Dokuma sırasında verilen su buharıyla kumaş hareli bir görünüş kazanmıştır. Entarinin sırtı bele kadar tülbentle astarlı, etrafı nohut rengi taftayla pervazlıdır. IV. Murat'ın çocukluğuna aittir. (Şekil 21.16)¹²⁹

¹²⁹Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.255

Şekil 21.16. Çocuk entarisi. Topkapı Sarayı Müzesi13/443
Kaynak: Tezcan, 2006, s.255

Şekil 21.17.Çocuk entarisi detay örneği

Kaynak: Tezcan, 2006, s.254

16. - 17. yüzyıllara ait olan kaftan, ipek taftadan dikilmiştir. Kumaşın çözüğü pembe, atkısı yeşil olduğundan kumaş yanar-döner görünür. Oval kalıplar üzerine gümüş klaptanla, balıksırtı şeklinde sarılmış düğmeleri kaftanın başlıca süsleridir. (Şekil 21.18)¹³⁰

¹³⁰ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.257

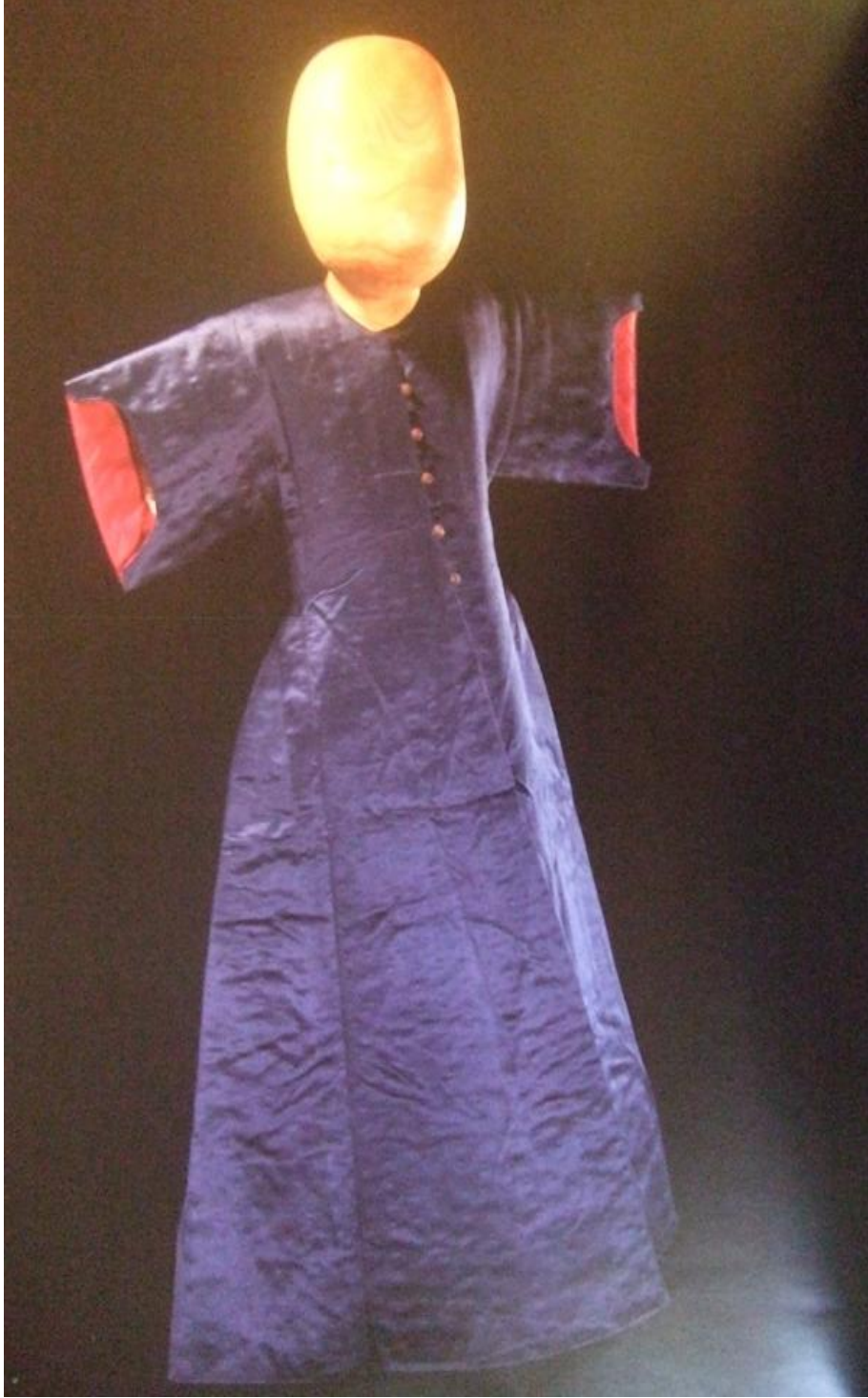

Şekil 21.18. 16–17.yüzyıl. Çocuk kaftanı Topkapı Sarayı Müzesi13/1232

Kaynak: Tezcan, 2006, s.257

16. yüzyıla ait olan kaftan, taraklı atlastandır. II. Selim'in şehzadeleri için değişik renkli düz taraklı atlastan dikilmiş seri kaftanlardan biridir. (Şekil 21.19)¹³¹

¹³¹ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.262

Şekil 21.19. 16.yüzyıl Çocuk kaftanı, Topkapı Sarayı Müzesi13/17

Kaynak: Tezcan, 2006, s.262

16. yüzyıla ait olan kaftan, ipek atlastan dikilmiştir. Dokumadan sonra kumaşın üzeri sıcak baskıyla preslenerek boyuna ince çizgiler oluşturulmuştur. Bu deseni almış atlasta kaynaklarda “taraklı atlas” adı verilir. Osmanlılarda kumaş desenlerinde sıkça uygulanan bir bezeme tekniğidir.

Kaftanın içi beyaz pamuklu bezle asla astarlı etrafı yoksul rengi kırmızı taftayla pervazlıdır. II. Selim'in Őehzadesine ait olduğu yazılıdır. Koyu rengi cenaze t6reninde giyilmiş olabileceğini d6Őund6r6r.

(Şekil 21.20)¹³²

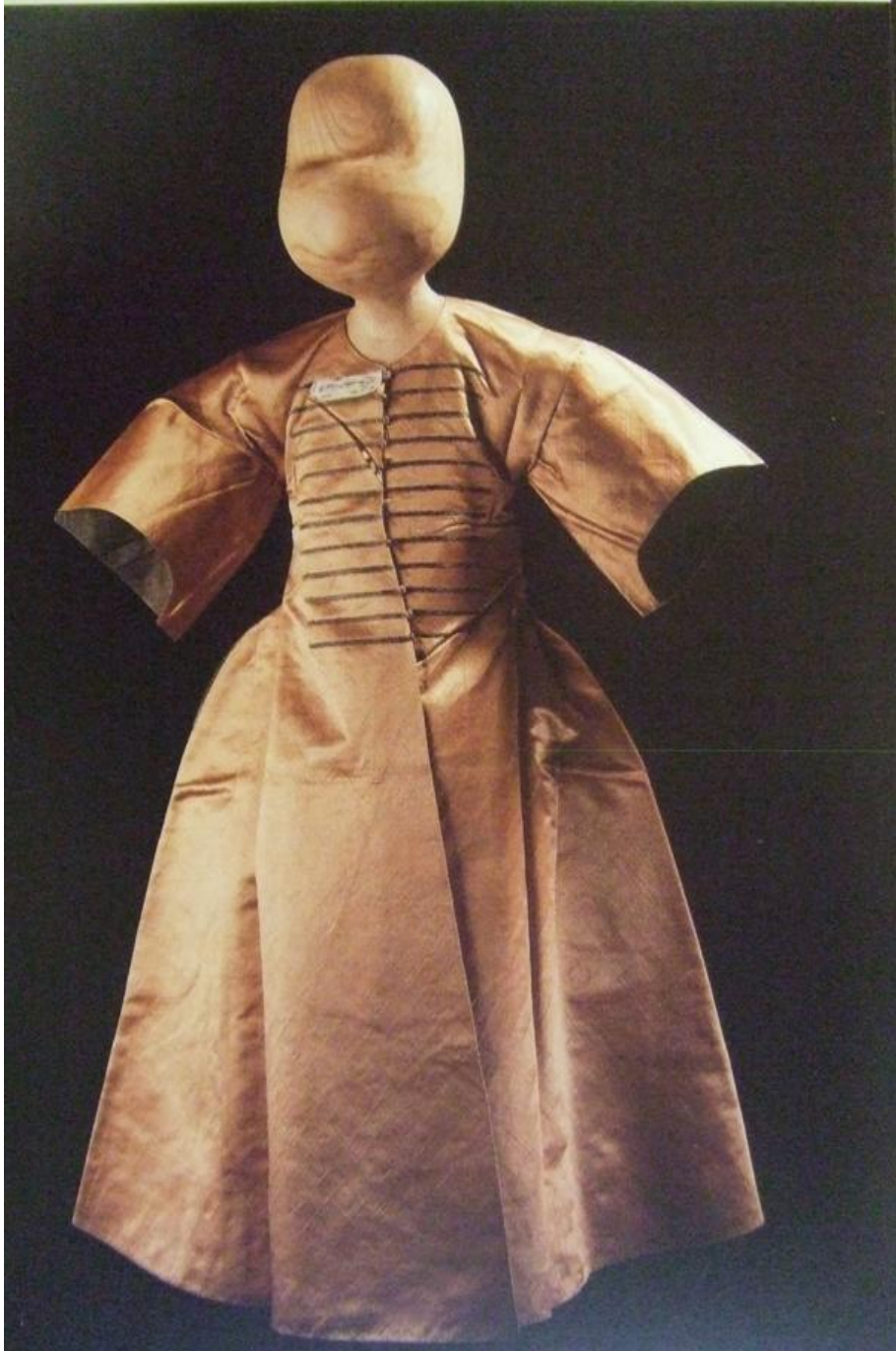

Şekil 21.20. 16.y6zyıl ocuk kaftanı, Topkapı Sarayı M6zesi 13/180

Kaynak: Tezcan, 2006, s.263

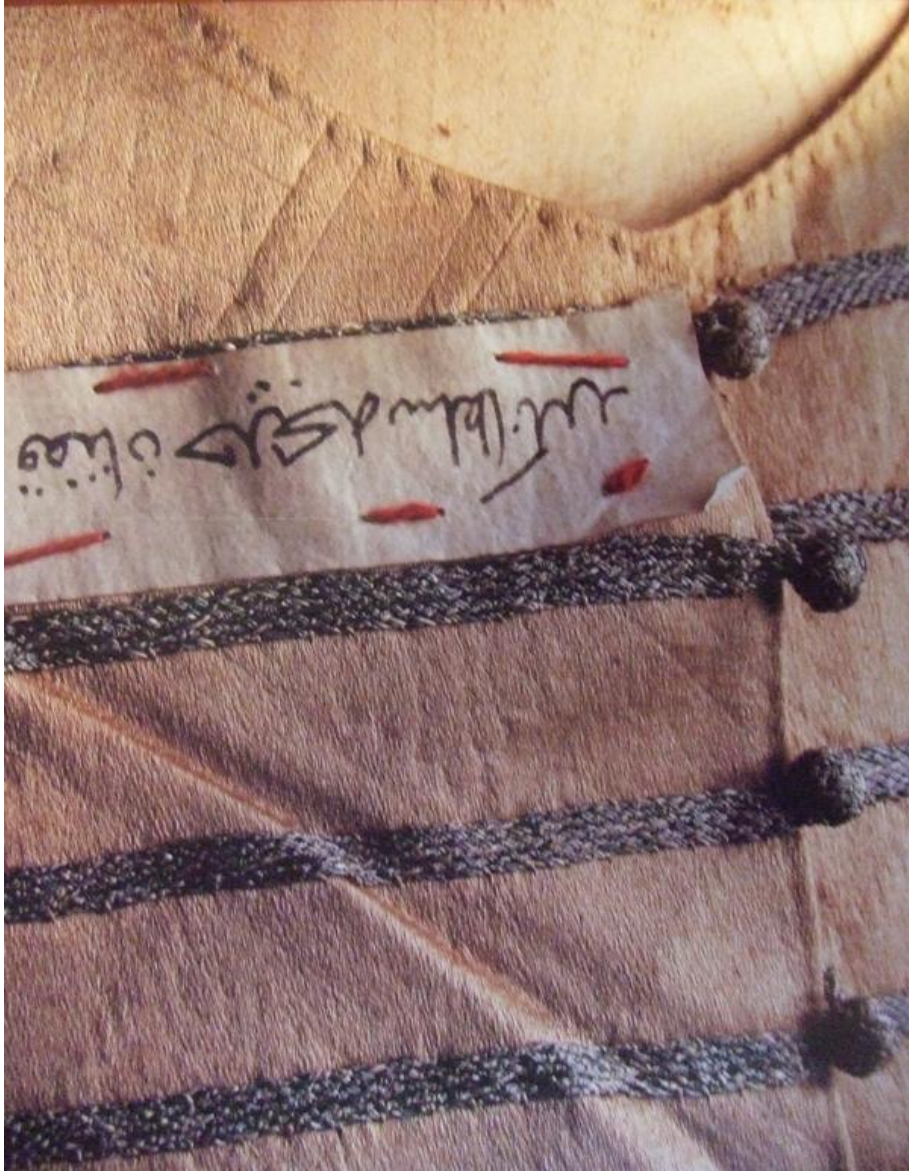
¹³² H6lya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları B6l6m III, Aygaz Yayınları, 2006, s.263

17. yüzyıla ait olan bu kaftan, baskıyla desenlendirilmiş atlastan dikilmiştir. Üzerindeki etikette “bu kaftan Hatice Sultanındır” yazılıdır. Desenlendirmesine ve kesimine bakarak IV. Mehmed’in kızı Hatice Sultan’a ait olduğu söylenebilir. (Şekil 21.21)¹³³

Şekil 21.21. 17.yüzyıl Çocuk kaftanı, Topkapı Sarayı Müzesi,13/7852
Kaynak: Tezcan, 2006, s.269

¹³³ Hülya Tezcan, **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı'nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006, s.269

Şekil 21.22. 17.yüzyıl Çocuk kaftanı detay örneği
Kaynak: Tezcan, 2006, s.270

21.1. Tek Renkli Saten Çocuk Kaftanı

I.Süleyman (1520- 1566)

Bu kaftan; yüksek yakalı, kısa kollu, kenarları dar bronz şerit taftalı fıstık renkli satenden yapılmıştır. Tek aksesuarı yukarıdan aşağıya doğru olan yedi yeşil saten ve iliktir. Kıyafetin etiketi bunun Sultan Süleyman'a ait olduğunu belirtir ve bu yüzden yıl olarak 1510 yazılmıştır. Fakat bu kıyafetin onunla aynı adı taşıyan iki torunundan biri içinde de yapılmış olması mümkündür. İslamiyet'te yeşil, Hz. Muhammed ve Cennetle bağdaştırılmıştır.

1371 yılında Hz. Mıhammed'in soyundan gelenler, kıyafetlerinde yeşil renginden bir şey bulundurur ve toplumdaki görmeleri gereken saygı sağlar. Bu gelenek Osmanlı sultanları tarafından da desteklenir. Resimlerde saray soyundan gelenler mesela hükümdarlar yeşil yapraklı kavukları veya kaftanlarıyla ayırt edilmektedir. Genişlik: 72cm. (Şekil 21.23)¹³⁴

Şekil 21.23. 16.yüzyıl Tek renkli saten çocuk kaftanı, I.Süleyman (1520-1566)
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.205

21.2. Tek Renkli Satenden Yapılmış Çocuk Şalvarı

I. Süleyman

Ayak bileklerine dikilmiş terlik ya da kısa botlarla bu pantolonlara Türkçede çakşır adı verilir. Bu pantolonlar fıstık yeşili saten ve pamuklu kumaşla yapılırken kısa botlar krem rengi taftalardan yapılmaktadır. Ayrıca pamuklu kumaştan yapılmış bir de kemer eklenmektedir. Tıpkı kaftan gibi bu kıyafet etiketi de sahibinin Sultan Süleyman olduğunu göstermektedir.

¹³⁴ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.206

18. yüzyılda Osmanlı'da yeşil şalvar giymek Hz. Muhammed'e bir saygısızlık işareti olarak görülür. Ancak Osmanlı sultanları Mekke ve Medine gibi kutsal bölgelerin koruyuculuğunu üstlendiği için onların yeşil şalvar giymesine izin verilmiştir. Boy: 70 cm. (Şekil 21.24)¹³⁵

Şekil 21.24. 16.yüzyıl Tek renkli satenden yapılmış çocuk şalvarı, I. Süleyman (1520-1566)

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.207

21.3. Madalyon Şekilli İpekli Çocuk Kaftanı

I. Ahmet (1603–1617)

Kısa kollu ve yakasız kaftanın kenarları fıstık yeşili nakışlarla kaplıdır. Zemini gül kırmızı ve ipekli kumaştan yapılmıştır. Üzerinde detaylı desenler vardır. Geniş kumaş bölümü gül, lale, karanfil ve yapraklarla bezenmiştir.

¹³⁵Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.206

Altın işlemler aşağı kadar bol miktarda kullanılmıştır. Kaftan, Sultan 1. Ahmet ve ailesinin mezarından alınmıştır.

Kol bölümü sökülebilir yapılmıştır. Yine kenarlar fıstık yeşili işlemlerle bezenmiştir. Resimlenmemiş diğer parça ise açık mavi ağırlıklıdır. Asıl fark uzunluktadır, Sultan büyüdükçe kol uzunluğu ayarlanmıştır. Her iki parçanın da giyildiğine dair bir kanıt yoktur. Uzunluk: 70 cm. Kollar: 42 cm. (Şekil 22.25)¹³⁶

Şekil 21.25. 17.yüzyıl Madalyon şekilli ipekli çocuk kaftanı, I.Ahmet (1603-1617)
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.117

21.4. Kıvrımlı Çiçek Desenli Çocuk Kaftanı

I. Ahmet (1603- 1617)

Hemen hemen bir önceki kaftan ile aynı dizayndadır. Aynı şekilde kırmızı ipek saten ve kenarlarda fıstık yeşili vardır.

¹³⁶ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.116

Çiçek desenleri geniş yapraklar arasında yapılmıştır. Kompozisyonu tamamlayan nergis ve diğer çiçeklerin resimleri vardır. 17. yüzyıl Osmanlı dönemi romantik şiirlerinde nergis hep bahtsız âşıkları simgelemiştir. Ön tarafta ilikleme için kullanılan 12 yuvarlak düğme vardır. Uzunluk: 76.5 cm. (Şekil 21.26)¹³⁷

Şekil 21.26. 17.yüzyıl Kıvrımlı çiçek desenli çocuk kaftanı, I. Ahmet(1603- 1617)
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.121

¹³⁷ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tezcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.116

21.5. 16. Yüzyıl Üçlü Noktalı Süslemeli Çocuk Kaftanı

Bu giysinin kumaşı, kapalı dokuma mercan rengi pamuk ile astarlanan ve kenarları açık mavi tafta ile çevrilen kırmızı saten zemin üzerinde sarı renkli büyük üçlü noktalara sahip kabarık dokumadır. Kısa kollu kaftan olarak yapılmasına rağmen, ayrılabilir uyumlu kollara sahiptir. 1583 tarihli sarayda hazırlanan Sûrnâme manüskribinde (Topkapı Sarayı Müzesi H.1344) kaftan yapımcıları birliğinin bir temsilcisi sultanın huzurunda geçiş sırasında bu model kaftanı sunarken görülmektedir. Saray sanatçıları tarafından yapılan diğer manüskriplerde sultan cüppelerinin minyatür modellerini giyen genç Osmanlı Sultanleri göstermektedir. Dokuz küçük silindirik düğmeyi tutan ön ilikler ve halkalar kumaşla aynı renklindedir. Uzunluk: 72 cm. Topkapı Sarayı Müzesi 13/1015 (Şekil 21.27.)¹³⁸

Şekil 21.27. 16.yüzyıl Üçlü noktalı süslemeli çocuk kaftanı

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.69

¹³⁸ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.68

22.SULTAN KAFTANLARI

Topkapı sarayının sakinleri, sultanlar, aile üyeleri ve divan azaları, kıyafetlere büyük önem vermişlerdir. Kıyafetleri ülkenin en iyi dokumacılarının yaptığı en iyi kalite ve en pahalı kumaşlardan biçilir. Kısmen lüks ve üstün kalitenin Osmanlı tekstil endüstrisinde oynadığı rol büyük bir şekilde buna bağlıdır ve kumaştaki kalite ve tasarımı yansıtmaktadır.

16. yüzyılda, imparatorluk politik ve ekonomik olarak zirvedeyken, Osmanlı sanatı, bir daha asla geri kazanamadığı, ifadeye sadelik ve gücü yakalamıştır. Bu zenginlik gümüş ve altın ile zenginleştirilmiş, sadece imparatorluk sınırlarında değil; yurt dışında da büyük talep gören, Osmanlı ipek kumaşçılığının bir kanıtıdır. Bu dönemde, kumaşlar, Bursa ve İstanbul'daki tezgâhlarda dokunmak üzere getirilir.

Saray ve divanda kıyafet dikim ve döşeme amaçlı kullanılacak olan kumaşlar sarayda kurulmuş olan dokuma tezgâhlarında, divan tasarımcılarının belirttiği kalıp ve özelliklere göre dokunur. Arzın talebi karşılayamadığı bazı durumlarda siparişler Bursa ve/veya İstanbul'daki dokumacılara verilir.

Tüm ipek dokumacılığı, ürünler halk veya divan kullanımı için olsun, ciddi devlet gözetiminde gerçekleşir, dokumanın tüm öğeleri, eğirmekten, iplik boyamaya bir sıradaki düğüm sayısından, örgüye kadar her şey belirlenmiş kanun ve emirlere göre yapılır ve tüm bunların duyurulması ve takibi kadıların sorumluluğunda gerçekleşir. 1502 tarihli bir belgede divan tarafından görevlendirilmiş bir kişinin İstanbul, Bursa ve Edirne'yi dolaşıp denetlemesi ve kurallara uyup uyulmadığını gözlemlemesi istenmiştir.¹³⁹

Günümüzde zarafeti ve zenginliğiyle gözlerimizi kamaştıran padişah kostümleri, “kemha, kadife, çatma, diba, seraser ve atlas” adı verilen ağır ve pahalı ipek ve kadifeden dikilmiş; “canfes, tafta ve vala, hafif ve ipekten” yapılmış, bazıları da yünlü kumaş kullanılarak, (sağlam çuhada ince şal) ya da çeşitli pamuklu kumaşlarla dikilmiştir.

¹³⁹ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.10

Ceneviz’de dokunmuştur. Topkapı Sarayı koleksiyonda, renkleri, dizaynları Osmanlı dönemini yansıtan, Hindistan’da yapılmış, bir top kaftan kumaşı da yer almaktadır¹⁴⁰.

Şekil 22.1. Sultan Süleyman

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.11

¹⁴⁰ r. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman İmperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.12

Türk toplumunun geleneklerine bağlılığı ve saygısı kendisini bireylerinin giydiği giysilerde göstermiştir. Şalvar, cüppe ve kaftanlar Anadolu'ya Selçuklular tarafından getirilmiştir. Osmanlılar elbiselerin orijinal tarzına sadık kalmışlardır. Elbiselerin şekli Selçuklu minyatür ve seramiklerinde görülebilir ve bunlardan anlaşılan, Sultaniplerin yüzyıllarca değişmeden kaldığıdır. Ancak bazı detaylarda farklılıklar vardır. Bunlardan en çok göze çarpan Selçuklu kaftanının V biçimindeki yakasının ve omuzdaki dar süsleme olan tiraz bandının eksikliğidir.

Bu kıyafetler, sarayın ilk kayıtlarında “Kazaki” olarak adlandırılmaktadır ve bunlardaki Selçuklu etkisi oldukça fazladır. 1545 yılında İstanbul'u ziyaret etmiş olan Bassano da Zara isimli bir İtalyan gezgin Türk kostümleriyle ilgili ilk bilgileri bize vermektedir. Onun verdiği bilgilere göre Kazaki kelimesi kullanımdan kalkmıştır; çünkü kıyafet eski moda olmuştur ve bırakılmıştır. Diğer yandan, Kaba ve Cübbe ifadeleri Selçuklu zamanında kullanılmıştır ve imparatorluğun sonuna kadar Osmanlılar arasında kullanımda kalmıştır. Sultanların gardıroplarının zenginliğinden dolayı, Hazine kayıtlarında yer alanlar, en değerli olanlardır. Örneğin, bunlar dış kaftanlar ve çok değerli taşlarla, metallerle ve kürkle süslenmiş olan cübbelerdir. 1680 tarihli kayıtlar, kapaniçe, Kontuş, Erkan Kürkü, Divan Kürkü ve Beden kürküne değinmektedir. Ayrıca, bu kayıtlarda hafif cübbeler, yağmurluklar, vaşak ve samur kürkle süslenmiş saten cübbelerdir. Başka kaynaklarda, kıyafetler için kullanılan isimlerde artma vardır. Bu kaynaklarda, Dolama, Kapama, Ferace, Harmani, Meşlah,¹⁴¹ Pelerin, Kürdiye ve Melluta isimleri de geçmektedir. Sıradan zamanlarda giyilen kıyafetler arasında değişik uzunluklardaki kaftanların yanı sıra cübbeler, pelerinler, gömlekler, şalvarlar, çoraplar ve iç çamaşırları da bulunur.

Kışın giyilen iç çamaşırları iyi kalite yün ve yumuşak pamuktan ve astardan yapılmıştır. Yazın giyilenler de astar dışında aynıdır. Kütahane ve Cebedonu olarak adlandırılan iç çamaşırları da özellikle yazın ve kışın giyilmek için yapılmıştır. Uzunlukları üstlerine ne giyildiğine bağlı olarak ayarlanmıştır.

Özel hayatlarında sultanlar şalvar denilen bol bir pantolon, gömlek, bol bir cübbe ve cekete benzeyen ya da daha uzun olan kısa bir kaftan giyerler. Özel zamanlardaysa, ayarlanabilir yenleri olan dirsekten bileğe kadar düğmeli uzun kolları olan Entari giyerler. Bunun üstüne, Kemha, Seraser, Kadife ya da Çatma denilen ipekten yapılmış kısa kollu bir kaftan giyerler.

¹⁴¹ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.14

En üste de mücevherli kopçalarla ve kürkle süslenmiş uzun kollu, uzun ve dökümlü bir cübbe giyerler. Bu harika dış giyim, bir çağdaş kaynaktaki tanımına göre: parlak taşlarla süslenmiş, siyah tilki kürkünden yapılmış, geniş bir yakası ve uzun kolları olan Kapaniçe olarak adlandırılan cübbedir. Diğer kaynaklar, kapaniçenin kolsuz da olabileceğini belirtmektedir. 1680 Hazine kayıtları, bu şekildeki büyük sayıda cübbeden bahsetmektedir. Bunlardan bazıları, samur ve vaşak kürküyle süslenmiş, Seraser ipeğinden yapılmış olanlardır. Diğerleri de devetüyü ve kürklü tiftikten yapılmış olanlardır. Önleri mücevherlerle süslenmiş olan kopçalarla kapatılmaktadır. Ayrıca, bakıldığında gözleri kamaştırmak amacıyla; tasarlanmış ve kıyafetin ön tarafına dikilmiş yedi, dokuz, on ya da daha fazla ilik ve düğmeye sahiptir. Kayıtlar yakut ve elmas kaplı, beyaz mine ve amberle doldurulmuş, içi boş altın düğmelerden bahsetmektedir. Bunların ağırlıkları da dirhemle belirtilmiştir.¹⁴²

¹⁴² Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.15

23. SULTANLARIN TERZİLERİ

Sultana bir giysi dikileceği zaman, önce bir deneme modeli dikilir ve sultana denetilir. Eğer bu model beğenilirse bu örnek ayrı tutulur ve diğerleri için bir örnek olarak saklanır. (Aynı prosedür sultanların kadınları için dikilen giysiler için de uygulanmıştır.)

Beğenilmeyen örnekler değişimler için geri gönderilmiştir. (Topkapı Sarayı Müzesi13/747 kodlu kısa ceket) Etiketinde "Bu Sultan Mahmut'un ceketidir. Gereğinden fazla kısadır. Uzatılsın. Dört çift bağı olsun. Madalyonların takılacağı yerler olmalıdır ve bu yerler işaretlenmiştir. Ceketin kolları ve beli daha geniş yapılmalıdır." şeklinde uyarılar bulunur.

Sultanların giyim tercihlerine yönelik göndermeler de bulunmaktadır. Mütevazı kişiliğiyle tanınan I. Murat (1389), devetüyünden yapılmış bir pelerinden başka bir şey giymez; ama kendinden sonra gelen I. Beyazıt'ın altın işlemeli ve altın düğmeli giysilere büyük bir eğilimi vardır. II. Mehmet giyimine çok özen gösterir, hem farklılığını hem de beğenisini yansıtan giysileri ile ün yapmıştır. Tüm bunların yanında II. Beyazıt atalarının giydiği yüksek yakalıklı giysileri tercih eder. I. Selim sadece yerli malı ipekten üretilmiş giysiler giymesıyla ün salmıştır. Oğlu I. Süleyman'ın canlı ve rengârenk giyimlere olan eğilimi olgunlaştıkça daha yalın kumaşlara doğru kaymıştır.¹⁴³

IV. Murat'ın vezirlerinden biri olan Abaza Mehmet Paşa kayda değer ölçüde yakışıklı giyim tarzı takipçileri ve destekçileri tarafından taklit edilen, profesyonel güreşçi gibi giyinmekten hoşlanan, iri yapılı bir adamdı. Veriler gösterir ki o zamanlar sultan ve bu vezir iyi ilişkiler içindedirler.

Murat IV. kalın yün kumaştan bir ceket giyer ve türbanını aynı tarzda bağlar. Bu, Abaza Mehmet Paşa'nın gidişine kadar süren geniş çapta taklit edilen bir moda yaratır. Yenilikçi Sultan II. Mahmut (1801- 1839) imparatorlukta pek çok yeniliğin yazarıdır.

¹⁴³ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.19

Osmanlı kostümünün Avrupalılaştırılması onun saltanatı zamanında başlar. Bu nedenle anlıyoruz ki Topkapı Sarayı'nda ona atfedilmiş giysi koleksiyondaki giysilerin yarısı geleneksel tarzda yarısı da Avrupalı modasına göre dikilmiştir.

Kürklere şeref kaftanlarını (killutlar) saraylıların ve sultanın kaftanlarının diken iki grup terzi vardır. Her iki grupta hazine memurunu sorumluluğu altındadır.

Sultanın saraydaki yüksek rütbeli kişilere armağan ettiği şeref kaftanlarını diken ilk 20–23 kişilik gruptur. Saraya ait diğer giysi, aksesuarları hazırlayan özel terzilerden oluşan diğer grup mobilya iç döşeme ve bu gibi işlerle ilgilenirler. 17. yüzyılda yazan Evliya Çelebi'ye göre İstanbul'da 500'ü saray emrinde çalışan 5000 terzi ve 3000 terzhane vardır.

Her şeyde olduğu gibi saray, sadece insanların nasıl giyindiği ile değil; aynı zamanda paranın değerini de satın alınabilir fiyatlarda giysiler yapılmasını garantiler ve bununla ilgilenir.

Kurallar giyime hazır giysilerin terziliğini de kapsar. Mesela belli bir modelde hazırlanmış kaftanın etek ve kol boyları belirlenmiş ölçüsünden daha kısa olmamalı, giysi astarlarında kol ağızlarında kumaş kıvrım yerlerinde hiç dokundurma yapılamaz, pervazlar sadece teyellenmiş değil, kumaşın üzerinde dikilmiş olmalıdır. Eğer kenarlar yanlardan kesilirse daha iyi bir kalite için biraz paylı kesilmelidir. Yahudi terziler kadife yakaları Müslüman terzilerin yaptığı ölçülerde daha küçük olmayacak şekilde kesmekle yükümlüdürler. Yapılan hatalar için cezalar belirlenir ve zorla uygulanır.¹⁴⁴

23.1. Osmanlı Sarayı'ndaki kıyafetlerde Avrupalılaştırma

17. yüzyıl Osmanlı topraklarındaki Avrupa etkileri ile imparatorluğun sürüncemedeki ekonomik ve politik düşüşünün başlangıcına işaret eder. Etkisi yaygındır ve teknolojiden sanata kadar her şeyi etkiler. İmparatorluğun ekonomik yaralarla tüm cephelerde kuşatılmasıyla tekstil imalatı sanayisi diğerlerinden daha çok çeker. Yüzyılın sonlarına doğru örgü kumaşların kalitesindeki bozulma oldukça belirgindir. Belli bazı kumaşları yapabilmek için kullanılan ipek miktarı düşürülür ve altın, gümüş gibi pahalı materyallerin kullanımını en aza indirilir. Boyaların karıştırılması gün geçtikçe daha yaygınlaşır.

¹⁴⁴ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**, 1996, s.20

Aynı zamanlarda kumaş desenlerinde değişiklikler olur. Bazen kuralların, ahenkli yüzey desenlerini yönlendirdiği bir anda unutulmuş gibi görünür; desenler umutsuzca rasgele ve karışık bir şekilde karşımıza çıkar. Yeni tasarım elementler de tanıtılır. Rastgele serpiştirilmiş çiçek buketleri 17. yüzyılın sonlarında fazlasıyla modadır. 18. yüzyılda, Avrupa etkisi, tomurcukların daha da genişlemesiyle ve tonsal geçişlerin kendini göstermesiyle daha da belirginleşir. Türk dekoratif sanatı, kademeli perdelik kumaşlarla çerçevelendirilmiş kompozisyonlardan ve çiçekler bağlanmış dalgalanan fiyonklardan bunalmıştır. Dantelâ ve sırma (yaldızlı dantelâ) saray kıyafetlerinde görünmeye başlar.¹⁴⁵

23.2.Özel Günler için Giysiler

Festival günleri, devlet cenazeleri, tahta çıkma, konsoloslukla ilgili davetlerde ve askerî gemilerin suya indirilmesi gibi özel günlerde, Sultan özellikle törene uygun bir şekilde dikilmiş giysiler giyer. Birçok görgü şahidi vardır. Törenleri gözlemleyen Chevalier d'Arvieux, 1672'de Edirne Selimiye Camii'nde IV. Mehmed'in liderliğinde yapılan dualardaki muhteşem giysileri ve takılan aksesuarlar, parlak terimlerle tanımlar.

“...Padişah; kenarları kürklü, 12 altın düğme ve zümrüt, pırlanta kaplı çengellerle iliklenen, altın işlemeli yeşil bir kıyafet giymişti. Altına ekoseli, Çin sateni bir şalvar giymişti.”

Elçilerin kendilerini tanıttıkları dinleyicilerin de bir o kadar muhteşem olduğu belirtilir. Bu seremonilerde amaç zenginliği ve ihtişamı muhteşem bir gösteriyle sunarak izleyicilerin gözlerine hitap etmek ve onları imparatorluğun gücüyle izleyicileri etkilemektir. Elçiler içeri kabul edildiği zaman, taht, üzerinde, yakut, pırlanta, zümrütle işlenmiş rozetler bulunan eşsiz kumaşlarla kaplanır.¹⁴⁶

Topkapı Sarayı Koleksiyonu arasında Osmanlı padişahlarına ve şehzadelerine ait lacivert, mor ve siyah gibi koyu renkli birçok kaftan bulunmaktadır. Bu kaftanlar büyük bir olasılıkla yas dönemi içindir.

¹⁴⁵ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.22

¹⁴⁶ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.23

3. Mehmet'e (1595- 1603) ait olan mor satenden çizgili kısa kaftanın etiketinde şunlar yazmaktadır: "...vilayetten dönüp tahta oturduğu zaman giydiği kıyafet "TAC'ÜT TEVARİH, 1481 yılında 3. Mehmet'in cenazesinden sonra olanları şöyle anlatır":

"Ataları tarafından hükümdar ilan edilen II. Bayezid geleneksel yas ayinini izledikten sonra yas kıyafetlerini çıkarıp egemenliği simgeleyen kıyafetlerini giydi. Şemle yerine turban taktı; koyu renkli pelerin/panço yerine Atlas dedikleri kıymetli ipek bez denilen DİBAK (ağır, parlak, desenli ipek kumaştan altın veya gümüş dikişli) kumaşlı kıyafet giydi. Yas görevlerinde azad etmek için üst düzey memurlara, beylere, şanlı kişilere pahalı hediyeler ve şeref simgesi olan killut veya kellaut adı verilen değerli elbise dağıttı." ¹⁴⁷

Neredeyse bir asır sonra 1574' te II. Selim'in yas döneminden devletin üst kademesindeki görevlilerini azad etmek için aynı yukarıdaki gibi bir seremoniyle onlara hediyeler ve killutlar dağıtılmıştır. Bu seremonide sadrazam; 6000 altın, beyaz saten şeritli siyah samur kürklü elbise, işlemeli/simli en iyi ipekten iki çeşit kıyafet ve mücevher işlemeli bir kılıçla onurlandırılmıştır. Daha düşük kıdemli sadrazamlara sunulan hediyelerin arasında yas döneminin bittiğini simgeleyen beyaz kıyafetler bulunmaktadır.

Ayrıca beyaz yeni seçilen hükümdarın hanedanın kurucusu olan Osman'ın kılıcıyla kuşandığı seremonilerde tercih edilen renktir. Bu töre Avrupa'daki taç giydirme törenleriyle aynıdır. Adet olarak bu seremoni tahta geçme işleminde birkaç gün sonra yapılır ve hükümdarın Eyüp Sultan Camii'ne alayla gitmesini de içerir.

Sefere giden savaşçı hükümdarlar darbelerden korunmak için tüm vücudu kaplayan zırh ya da zırhlı kıyafetler giyerler. Daha az hissedilen darbelerden korunmak için ise tılsımlı gömlek giyerler.

Peçevinin tarihinde I. Süleyman'ın 1526 Mohaç Savaşı'nda kürklü zırh giydiği söylenir. Naiman'ın tarihine göre IV. Murat İstanbul'a tekrar girdiğinde Erivan kampanyasından sonra altın ve siyah muhteşem bir sarık giydiği söylenmektedir. Yıllar sonra IV. Mehmet'in Polonya'ya karşı yürüttüğü kampanyada mücevherli bir zırh giymiştir. Topkapı sarayının silahlar ve Hazine bölümlerinde silahlar ve kaftanlar sergilenmektedir.

¹⁴⁷ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.24

Bunlardan biri III. Mustafa'ya aittir ve hazine bölümünde sergilenir. Buradaki zırhlardan biri kırmızı kadife ile çizgilenmiştir. Bir başka örnekte pembe ipek çizgiler ve yaprak ve yonca şekilleriyle süslenmiştir.¹⁴⁸

Bir diğeri kolları ve yakası koyu kırmızı kadife ile dikilmiş bir yeledir. Topkapı sarayında sergilenen kaftanlar iyi bir durumdadır. Bunlar genellikle sade koyu sarı, hardal veya krem rengi satenle çizgilenmiştir. Koleksiyonda II. Mehmet' e ait kısa zırlı kaftan bulunmaktadır. Çok ağırdır, oysaki bunu gören bu kadar uzun zaman nasıl giyildiğini merak eder.

Bu gömleklerin ten üzerine direk giyildiği düşünülür. Bunlar beyaz ve krem rengi pamuklu olmalarına rağmen bazı örnekleri de hafif ipekli pembe ve sarıdır. Bunlar mürekkep dökülmelerine karşın elle yazılmıştır. Kumaş kâğıt gibi ölçeklendirilmiş gömleğin yüzeyi geniş ve küçük bölümlere ayrılmıştır. Kareler, daireler, yan daireler, elipsler de kullanılmıştır.

Bunların üzerinde Salamon' un mühürleri, yıldızları, burçlar ve Ali'nin çift taraflı kılıcı Zülfikar da bulunmaktadır. Bu gömleklerin geometrik elementleri siyah, kırmızı, lacivert ve yeşil mürekkeplerle yazılmış ve küçük karelere bölünmüştür.

Bu kareler soldan sağa, yukardan aşağıya ve çapraz toplandığında eşit çıktığında sihirli kareler olarak bilinir ve yorumlandığında gelecekte haberler verir. Bu karelere ek olarak Allah'ın ismi ve peygamberlerin ve 4 halifenin isimleri de kullanılmıştır. Bu gömlekler lekelenmiş halde giyilmiştir; fakat bazıları asla giyilmemiştir ve bazılarının bitmemiş boyunları vardır. Genellikle gömleğin sahibinin ismi ve de gömleği yapanın ismi tarihle birlikte belirtilir.

¹⁴⁸ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.25

24.OSMANLI KAFTANLARINDAKİ TEKSTİL MODELLERİ

İslam tekstilinin işçiliğinin, tekniklerinin ve hammaddesinin üstün kalitesi, onu yüzyıllardır tüm Avrupa'da en çok rağbet görür duruma getirmiştir. İpeğin, ketenin, pamuğun ve yünün üretimi, ticareti ve bunlara ilişkin ağartma, boyama gibi uygulamalar Ortadoğu üzerindeki yerel ve bölgesel ekonomileri idaresi altına alır. Devlet liderlerini ziyarete gelenlere, refah seviyesini ve zenginliğini göstermek için görkemli kumaşları ve muhteşem güzellikteki memur kıyafetlerini büyüleyici saraylarda göstermekten daha iyi bir yol var mıdır? Bu politikayı uygulamayı öneren en inandırıcı kişi tüm Ortadoğu'da saygı duyulan Selçuk veziri Nizam al-Mülk'tür. (ö.1092) Üç yüzyıl sonra, Mısırlı siyasi filozof İbn-i Haldun (ö.1406), herhangi bir devlete ait ordu ve siyaset üstünlüğünün o toplumun kültür ve gösteriş düzeyleriyle açığa çıkarıldığını vurgulayarak duygularını açıklar. Gelişmiş bir toplumun asıl göstergesi, sırmalı ipek kumaşların dokuması ve sanatsal açıdan modernleşmiş el sanatlarıyla beraber elbiselerin tarzı olduğu savunur.

Sosyal statünün ve mevkiinin giyilen elbiselerin cinsiyle ve kalitesiyle gözler önüne serilmesi çok çabuk bir gelenek haline gelir: kumaş ne kadar pahalı olursa, tarzı ne kadar nadir bulunan tarzda olursa, kıyafeti giyen memur çok daha güçlü olur ve çok daha fazla saygı gösterilmek zorundadır. Bu tarz kumaşların bedeli devletin bütçesini büyük oranda azaltır: Bu bedelin neredeyse yarısı 1960'da tüm yeniçeri alayının kıyafetlerine harcanan paradır. Unvan elbiselerinin sadesiyle en mükemmeli arasında değişen en az dört kategorisi vardır.¹⁴⁹

Yüce makama çıkan delegeler güncel politik ve ticari varlıklarını beraberindekilere teklif edilen kaftana göre hemen değerlendirilir. 1674 yılında, İngiliz delege Sir John Finch Venetian, delegenin her zaman on yedi tane aldığını duyduğunda, kendisine genelde verilen 15 tanenin yanında iki tane daha kaftan istediğinde bunun kabul edildiğini Londra'ya gururla duyurur.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.31

¹⁵⁰Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s. 32

Elbise kendi başına Osmanlı sultanlarının güç ve otoritesini göstermek için bir metafor olmuştur; Kraliyet tahtının yeni sahibi bile "otoritenin kolsuz manto giyimi"nin yeni sultanı olarak anons edilmiştir. Yüksek mevki sahibi Saray görevlileri, kraliyet huzuruna çıkarken ya da ayrılırken, Avrupa'da gelenek olanın aksine, padişahın elini öpmezler, imparatorluk eteğinin kenarını öperler. Vali ya da benzeri mevkideki resmi görevlilerin karşısına çıkan ulaklar da sultanın elçiliğinin otoritesini kabul ettiklerini göstermek amacıyla aynısını yaparlar. 16. yüzyılda, Macaristan-Krçskemet' in son belediye başkanı, Sultan'dan kabul ettiği HİLAT'ı giyerek ve giysi eteğine saygı gösteren komutanların önünde boy göstererek, baş belası Osmanlı birliklerini kolayca bastırmıştır. Osmanlı bakanları, yenilenen atamalarını göstermek için "memuriyette devamlılık kaftanı" giyerler ya da güç sahibi başka bir bürokrat hakkında, terfi edilmesi için "eteklerine kapanması"nın gerekli olduğunu sertçe emreder. Resmi Osmanlı tarihçilerinden olan, Naima (1665'de doğmuştur), 18.yüzyılın başlarında, "Var olan şanıımızı iyi ve kötünün ipliğiyle nakşetmek" ve böylece spekülasyon kumaşını kendi isteklerine göre kesmenin kolayını bulmakla eleştirilmiştir. Sarığın şekli ve boyutu da, mahkemelerdeki memuriyetlerde olmasa bile, sınıf ve statü anlamına gelmekteydi.¹⁵¹

Osmanlı saray resimleri ilk olarak, Topkapı Sarayı'ndaki Siyah ve Beyaz ırk Hadımların Reislerinin bir örnek ve kürk şeritli kaftan giydiklerini ve uzun silindirik şeklinde sarıklar taktıklarını göstermektedir. 18.yüzyılın ortalarında ise son kolordu komutanı geniş, piramit şeklinde, köşegen altın çizgili, ayrıca baş vezir ve baş amiral tarafından da giyilen yivli sarıkla resmedilmiştir. Sarıklardaki bu değişim gösteriyor ki Siyah Hadımların Reisinin görev ve yetkileri aynı kalsa da kişisel etkileri dramatik bir şekilde artmıştır. Osmanlı saray giysileri bu kadar öneme sahipken bu giysilerin desenleri hakkında ne söyleyebiliriz? Biliyoruz ki Osmanlı dünyasında 17. yüzyıl başlarında Ulema (hukukçular), en azından namazlıkların üzerindeki desenler bakımından, belli sembollerin ne anlama geldiğini kendileri farkına varmıştır.¹⁵²

¹⁵¹ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.32

24.1. Kesim

Elde dikilmiş kumaşların sınırlı genişlikleri, en küçük kaftanın bile tek parçadan kesilemeyeceğini ve ek kumaş parçalarının vücudu tamamen sarması için birlikte dikilmesi gerektiğini göstermiştir. Kumaşın enini tamamen merkeze yerleştirmek ve kenarlara üçgen parçalar ekleyerek bütünlük yaratmak, onları uçlara doğru yayılmaları için kalçalara tutturmak mantıklıdır. Bu giysinin kalçalara doğru genişlemesini ve bu sayede hareketin gereksiz yere kısıtlanmamasını sağlamıştır. Kaftanlarda açıklık öndedir ve sağ tarafın solun üstünü örtebilmesini sağlamak için genellikle üçgen bir parça eklenmesi gerekmektedir.

Bu yapı, en kolay I. Mahmud' un çizgili ipek kaftanında görülür. Bu kaftanda şeritlerin yönü, öndeki örtüşmeyi ve yayılan kenarları yaratmak için parçaların çapraz çizgilerden nasıl kesildiğini açıkça göstermektedir.

Kumaş parçalarını bir arada tutmak için atılan ilmekler basittir ve giysinin temizlenmesi için sökülmesi gerektiğinde çıkarılabilir şekildedir. Su ipek kumaşa zarar vereceğinden kaftanların yıkanması mümkün değildir; ancak her kültürün ağartma kili gibi doğal maddelerden yararlandığı kendine ait kuru temizleme metotları vardır. Eğer giysilerin iç kısımları kirlenirse, pamuk astarlar kolaylıkla çıkarılabilir ve yıkanabilir ya da yenilenebilir.¹⁵³

Toptan üretim modern tekstil metotlarıyla, bugünlerde terzilikte ya da giysi dikiminde kumaş israfından kaygılanmama eğilimindeyiz; fakat 18. yüzyılın sonunda güç destekli dokuma tezgâhlarının tanıtımına kadar bütün kumaşlar zahmetli bir şekilde elle dokunur, süslenmemiş olanlar bile çok kıymetlidir. Giysi için parçalar keserken, terzinin olabildiğince az kumaş zıyan etmesi önemlidir.

Yuvarlak boyun, kalçadaki küçük kıvrımlar ve kısa ön kol uçları dışında dikişler düzdür ve ya kumaşın çizgilerinden ya da onun çaprazından kesilir. Terzinin kumaş harcamadaki isteksizliği o giysiye kıvrımlı dikişler, pensler, pliseler, büzgüler yapamayacağı anlamına gelir; çünkü bu teknikler israfla sonuçlanır. Oysaki diktirenler terziye insan vücuduna oturan ve uygun şekilli kıyafetler yaratma izni vermelidir. Kıyafetlerin yerine, kaftanlar basit ve görkemlidir, kumaş gevşek bir şekilde aşağı sarktığından terzi altın ve gümüş ipliklerle zenginleştirilmiş ağır ve katı ürünler kullanabilir.

¹⁵³ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**, 1996, s.47

Giysiler için yumuşak ve esnek kumaşlar üretmek gereksiz olduğundan mobilyacılık ve elbise tekstili arasında gerçek bir ayrım olmadığı anlaşılmaktadır; süslemeli duvar örtüsü olarak kullanılmış bir kumaş, kaftan olarak da kolayca kullanılabilir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ve hiç şüphesiz Osmanlı hukukunda pazar kuralları terzinin hem kumaşın orijinal uzunluğunu hem de giysinin bitmiş halini ölçmesi gerektiğini ve onun her parçasından sorumlu olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü üzere bazen mümkün olduğunca artan her bir parça uygun boyutta giysi yapımında kullanılır: Avrupa kumaştan yapılan kaftanların çoğunda küçük üçgen parçalar arka kenar panelleri tamamlamak için kullanılır. Bunlar I. Ahmet' in ithal İtalyan kadife kumaşından yapılmış kırmızı ve altın sarısı tören kaftanında ve lalelerde süslenmiş ipekli kadife kaftanında desenlerin uyumsuz birleştiği alt köşelerde görülebilir. Küçük parçaların aynı şekilde kullanımı pahalı “Seraser” kumaşla yapılan kaftanlarda görülebilir. Bunlara örnek gümüş iplikli çam kozalağı desenli kaftanla, III. Ahmet'in tırtıklı yaprak madalyonlu kaftanıdır. Kuşkusuz Avrupa kumaş almanın zorluğu ve seraser metal içeriği bu iki cinsi de çok değerli kılar ve bunların kaynaklarının çok sınırlı olduğunu kabul etmek ve giysi yapımında her santimetrenin kullanılması gerektiği gerçeği anlamsız değildir.¹⁵⁴

Diğer yandan, daha sıradan Osmanlı ipeklerinden yapılmış kaftanlarda yamalar görmek alışılmış bir şey değildir. Bu yüzden I. Ahmet'in çam kozalağı motifleriyle süslenmiş kaftanında ön taraftaki üst panellerde kullanılan tek parçalar, o sırada kumaşın yetersiz olduğunu ve terzinin bu tek parçaları bir araya getirmek için hünerini ustalığını sergilemesi zorunda kaldığını gösterir.

Terziler yuvarlak yüksek yaka, sağ tarafı solu örten giysinin ön tarafında merkezdeki yırtmaç ve dolgunluk yaratmak için kenarlara eklenen üçgen paneller gibi genel Sultanipleri takip etseler de kumaşların nasıl kesileceğine dair katı kurallar yoktur. Terziler mevcut uzunluklarda dikkatlice çalışırlar ve kumaşı en ekonomik ve en uygun şekilde keserler. Üçlü noktalarla süslenen çocuk kaftanı terzinin tarzının esnek olduğunu gösterir ve bu tarzın terzinin çalıştığı kumaşın miktarına göre çeşitlendiği görülür. Mevcut kumaş miktarı ne kadar fazlaysa kullanılan parça ve dikiş sayısı o.kadar azdır. Küçük bir çocuk için olan bu giyside kol dikişleri ve yan paneller öne alışıldığı gibi eklenmiştir.

¹⁵⁴Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.49

Yeterli derecede kumaş verildiğinde terzi dizaynı dikişlerin karşısına eşleştirebilir. Bu normalde gereksiz bir harekettir; çünkü kumaşın küçük parçaları atılabilir ve bu çok fazla zaman ve konsantrasyon gerektirir. Böylelikle doğru desen eşleştirmesinin sadece hala moda olan birkaç kıyafette rastlanması şaşırtıcı değildir. 16 yüzyılın mühürlerle dekore edilmiş kaftanında, dizaynı dizmek için özel bir ilgi harcanmıştır; çünkü aksi takdirde dizaynın etkisi azalmış olacaktır. 1. Ahmet'in kaftanında dizili kürkte başka iyi bir örnektir. Benzer dizaynlardaki iki kaftan farklı şekillerde yapılmıştır. 3. Ahmet'in yaprak madalyon desenli kaftanı çok dikkatli bir şekilde kesilmiştir, böylece desenle kaftanın ön tarafı eşleşmektedir. Fakat III. Selim'in güneş motifleriyle süslü kaftanı çok iyi eşleşmemektedir. Buradan da III. Selim'in daha iri bir adam olduğu ve iri bir adam için kaftanı uydurmaya çalışan terzişinin de ön tarafta sarkma yarattığını ve bu yüzden de desenle eşleşemediğini fikri çıkmaktadır. Terziler desenleri dikişlerin karşısına yapmak istediklerinde en çok ilgiyi açılan ön kısma, azını ise kolu gövdeye tutturarak dikişlere verirler. 1. Ahmet'in ilkbahar tomurcuklarıyla süslü kaftanı kolların detaylara göre daha az ilgi gördüğünü gösterir. Sağ kol desenin ters durduğu bir parça kumaştan kesilmiştir. Muhtemelen giyicinin omuzlarının eğimi ve kolların hareketi kollardaki anormallikleri gizlemiştir. Böylelikle terzişinin bölgedeki uyum ile ilgili endişelenmesi gerekmemiştir ve kalça ve ayaklardaki; motifin daha iyi görünmesini sağlayan kumaşa konsantre olmuştur. Bu, mahkemelerde giyilen kıyafetlerde çok önemli olmuştur. Kaftanlarda kullanılan kumaşların çoğunda çok açık yönsel motifler vardır, çiçekler altta başlar ve daha yukarı doğru yeşillenir. Terzi kumaşı parçalara ayırmada o kadar dikkatlidir ki hem ön hem de arkadaki motif, en alttan üzere kadar doğru yönlerde devam eder. Fakat kaftana benzeyen kısa ceket olağandışıdır. 1. Ahmet'in taç motifli kaftanının ön omuz dikişlerinin olmaması geniş bir motifin yukarıya düzgün bir şekilde çıkmasını sağlar, fakat arka tarafta motif terstir. Diğerlerinde değil de bu özel kumaşta bunun olmasının hiçbir özel nedeni yoktur.

Bir tarafta motifin yönünün önemsiz olduğunu iddia etmek çekici gelirken; diğer yandan diğer kıyafetlerde ters motiflerden kaçınmak için önem gösterildiği ortadadır. Küçük detaylara dikkat edilmiştir. Motifin yönü giyenin yukarı kollarına kadar devam edebilsin diye kısa dikişler kumaşın eninden kesilmiştir.

Fakat kumaş, kıyafetin ana iskeletine uysun diye uzun dikişler kıyafetin uzunluğu boyunca kesilmiştir. Ayrıca terzinin motifi tamamlamak için kaftanın yatay bağlantılarında kullanılan örgüleri titizlikle seçtiği görülmektedir. Tomurcuklarla süslü kaftanda kırmızı ve sarı renkleri yine kırmızı sarı üç benekli maviyle kullanılmıştır. Motifin gücünden ayrılmasın diye aplik kaftanlara hiçbir örgü eklenmemiştir. Genel olarak düşünüldüğünde tekstil tasarımcısının rolü terziye göre daha önemlidir.¹⁵⁵

Şekil 24.1. Ahmet III. minyatür

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.40

¹⁵⁵ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.49

24.2.Üçlü Noktalı Ve Dağınık Yapraklı Kaftan

I. Selim (S. 1512- 1520)

Kışın giyilmesi düşünülen kısa kollu ve parçalı panellere sahip önü açık kaftan, kalın mercan kırmızısı pamuk kumaşla astarlanmıştır ve kapitonedir. Boyun, kol ve etek kısımları baskılı hatlarla süslenen kırmızı taftada ile çevrilmiştir. Koyu mavi saten zeminin üzerine, sarı ve soluk mercan kırmızısı, alev benzeri yaprak formlarını taşıyan parlak sarı dallar yerleştirilmiştir. Bu dekoratif çerçeve ve içerdiği daha soluk tonda mercan kırmızısı üçlü nokta takımları kabarık kumaştan yapılmıştır. Bu şekilde dağınık yaprak ve üçlü nokta kombinasyonları yanında koyu zemin, Osmanlı saray kaftanlarında nadiren görülmektedir. Ön kısımdaki ilik ve düğmeler ana kumaş renklerini yansıtır. Uzunluk: 140 cm. Topkapı Sarayı Müzesi. (Şekil 24.2)¹⁵⁶

Şekil 24.2. 16.yüzyıl Üçlü noktalı ve dağınık yapraklı kaftan, Topkapı Sarayı Müzesi, I. Selim (1512- 1520)

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.64

¹⁵⁶ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.62

Şekil 24.3. 16.yüzyıl Üçlü noktalı ve dağınık yapraklı kaftan detayı örneği.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.63

24.3.Üç Noktalı Motifli Kaftan

I. Selim (1512- 1520)

Bu kısa kollu, kapitone kaftan yüksek yaka kısmına sahiptir. Kalın mercan rengi pamukla astarlanan ve ince fıstık yeşili tafta kumaşla kenarları çevrilen kırmızı saten cüppe, sarı renkte üçlü noktalarla ve kabarık mavi dikişle hazırlanmıştır. İkili dalga hatlarının veya "Kaplan desenlerinin" bulunmaması "CİNTEMANİ" motifi olarak tanımlanmamasını gerektirebilir.

Ters üçgen içerisine yerleştirilen üç çember, Timur'Leng'in (Tanzerlaine) simgesidir. Yalnızca, Orta Asya, İran ve Suriye'yi ele geçirmekle kalmamış; ölümünden kısa süre önce, 1405 'te önce Osmanlı güçlerini yenerek, Sultan I. Beyazıd'ı esir almıştır. Bu motif saray bakımından sembolik anlama sahip olsaydı, üçlü noktanın Osmanlı hanedanını temsil eden üçlü noktayı ortadan kaldırdığı ve Timur benzeri imparatorluk hayallerini yıktığı söylenebilir. Aynı kırmızı ve sarı tonlarda on beş düğme ve ilik çifti giysinin göğüs çevresinde kapatılmasını sağlamaktadır. Uzunluk 144 cm, Topkapı Sarayı Müzesi13/41 (Şekil 24.4)¹⁵⁷

Şekil 24.4. 16.yüzyıl Üç noktalı motifli kaftan örneği

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.67

Şekil 24.5. 16.yüzyıl Üç noktalı motifli kaftan detay örneği
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.66

24.4. 16. Yüzyıl Üç Noktalı Motifli Şalvar

Şalvarın beli ayarlanabilir; ancak, büzgülü bağ bulunmamaktadır. Giysi hiç giyilmediğinden bağısız olabilir. Oturma yeri ve manşetlerin kesimi, resimlenen diğerleri kadar hacimli değildir. İnce beyaz pamukla astarlanan ve kahverengi tafta ile çevrilen krem rengi saten kumaş üzerinde geniş çemberler içerisinde üçlü noktalar yerleştirilmiştir. Bu motif çok eski zamanlardan başlayarak Osmanlı sanatındaki uygulamalarda yaygın şekilde kullanılmıştır. Çok küçükten büyüğe kadar değişen boyutlarda dolgu deseni ve ana motif olarak kullanılmıştır.

Saray şalvarı çoğunlukla pahalı ve lüks kumaşlardan yapılmasına rağmen, çoğu zaman, toplum kuralları nedeniyle gizlenmiştir. Bu nedenle, III. Osman, 1757'de şalvarı başında yürüyüş yaptığında halkın gözünde tamamen küçük düşer. Benzer şekilde, askerî seferberlik sırasında veziriazama altın dikişli şalvarın saray hediyesi olarak sunulması, derhal sultanın emirlerine uyulmadığı sürece rütbe indirimi ve ceza uyarısı getirir; sonuçta zafere hızla ulaşılır. Uzunluk: 88 cm. Topkapı Sarayı Müzesi13/985 (Şekil 24.6)¹⁵⁸

Şekil 24.6. 16. yüzyıl üç noktalı motifli şalvar örneği.
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.73

24.5.Üçlü Noktalı Motifli Kaftan

II. Ahmet, (S. 1691- 1693)

Kısa kollu ve yakasız giysi, önden açılmaktadır. Fıstık yeşili saten ile astarlanırken boyun, kollar ve etek kısmı, çiçekli resimle sıcakta ütülenerek baskı yapılmış morumsu, kırmızı satenden yapılmıştır. Bal sarısı üçlü noktaları içeren çemberler, krem rengi saten zemini süslemektedir. Üçlü noktaların motif, boyutu (Çap 13 cm) ve sıralı düzenleme Topkapı Sarayı Müzesi13/985 şalvar ile özdeştir; yalnızca renkleri farklıdır.

¹⁵⁸ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.72

Tekstil motifini diğerk renklerde tekrarlama uygulaması, Osmanlı üretimini ortak özelliğidir: Dokumacıya zaman kazandırır ve her yeni motif için gereken diğerk motif eğik ip grupları setine sahip karmaşık çekme dokuma tezgâhı düzenlemeleri giderlerini ortadan kaldırır. Halkaları ile birlikte aynı renkte on iki küçük silindirik düğme kaftanın ön panellerinin kapanmasını sağlamaktadır.

Uzunluk: 134 cm. Topkapı Sarayı Müzesi13/522. (Şekil 24.7)¹⁵⁹

Şekil 24.7. 17.yüzyıl Üçlü noktalı motifli kaftan örneği.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.74

24.6.Çintemani veya Peleng Motifli Tören Kaftanı

V. Murad (S. 1623- 1640)

Tam uzunluktaki önden açılan bu kaftanın uzun, geniş kollara ve bele kadar uzanan 74 cm genişlikte “Bahriye” (Deniz) modeli yakası bulunur. Beyaz pamuklu astar, etek kenarı ve manşetlerde yaka ile aynı koyu kırmızı saten kumaş ile çevrilmiştir.

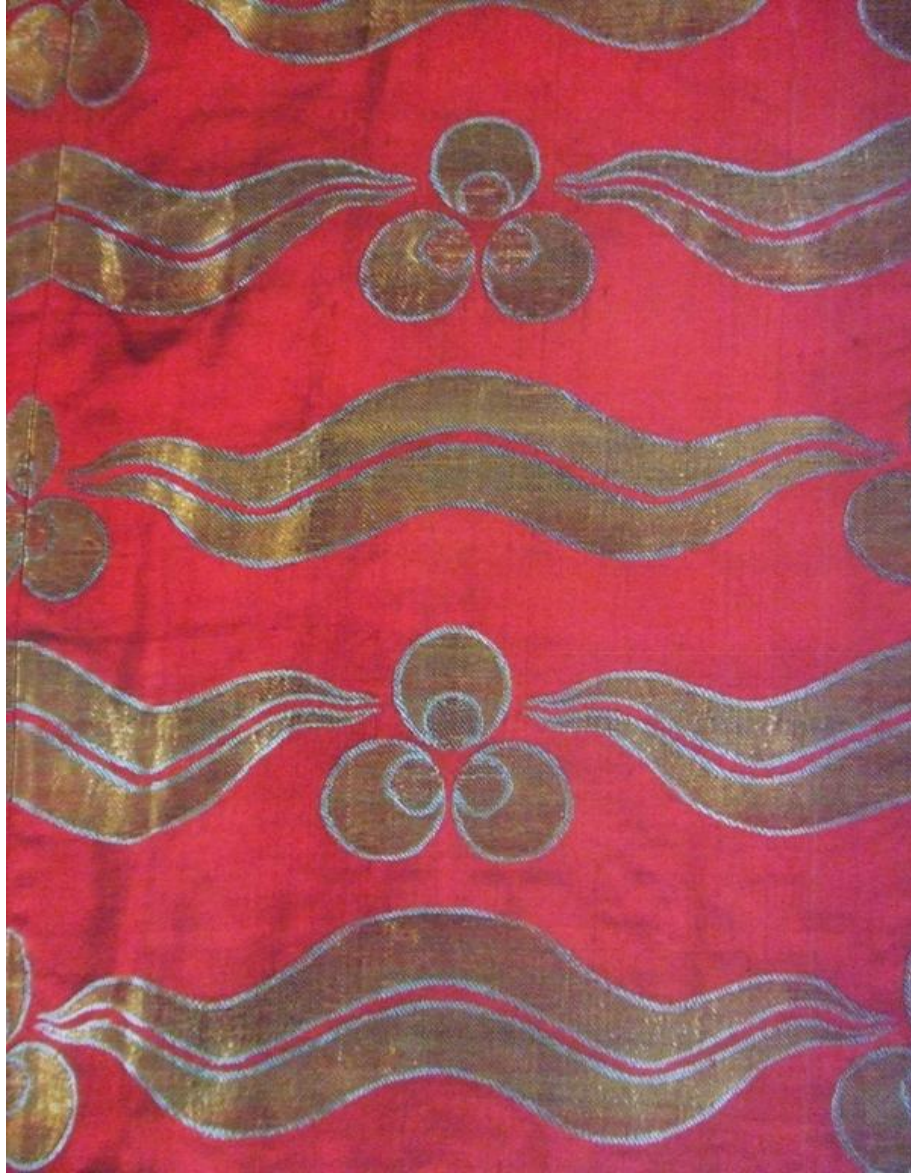
¹⁵⁹ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultens Ottoman İmperial Garment From Topkapı Palace**,1996, s.72

Düz, parlak kırmızı saten zemin ve gümüş, altın iplikli ÇİNTEMANİ veya PELENG motifin kabartma dokumasının soluk mavi renkle vurgulanmış diyagonal damar etkisi, ilginç görsel ve dokusal karşıtlık ortaya çıkarır. Aynı öğeler olarak, çemberler ve "Kaplan desenleri" İslami sanat içerisinde uzun geçmişe sahiptir. Savaşta at süren ilk Müslüman savaşçıların toynak işaretlerini temsil ettiği öne sürülen Mağrip İspanyası'nın Ortaçağ bayraklarının kenarlarını süsleyenlerin benzeri tekli kapalı yarım ay şekilleri süslemiştir. Bu motif, aynı zamanda, bazen, Kahire'deki Memluk devletinde (1250- 1517) sultanın baş seyisi tarafından hanedanlık sembolü olarak kullanılmıştır. İran resminde, kahramanlık, fiziksel güç ve mertliği göstererek her zaman efsanevi kahraman ve savaşçı Rustam'ın kıyafetini süsler. Bu kadar ihtişamlı cüppenin yalnızca, sade pamuktan yapılmasının gerekmesi gariptir. Başlangıçta iç kısmında ve yakasında kürk astara sahip olduğu düşünülebilir. Bu durumda, kapaniçe olarak bilinen giysi türünün hemen hemen yalnızca sultan tarafından giyilmiştir. Örneğin; askerî seferberlik durumlarında sultana vekâlet ettiğini göstermek gibi özel durumlarda veziriazama sunulduğundan açık şekilde hükümdarlık gücünü simgeler. Samur kürk ile kenarları çevrilen kırmızı, kapaniçe aynı zamanda, Osmanlı tahtı açısından diplomatik ve siyasi önemlerini göstermek üzere Sultan tarafından Wallachia ve Moldavya'nın bağlı hükümdarlarına verilmiştir. Uzunluk: 155 cm. Topkapı Sarayı Müzesi13/408¹⁶⁰ (Şekil 24.8.)

¹⁶⁰ L. Baker, Tezcan, Jennifer Wearden., **Silks for the Sultans** ,Ottoman imperial garments from Topkapı palace,1996, say.76

Şekil 24.8. 17.yüzyıl Çintemani veya peleng motifli tören kaftanı örneği.
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.77

Şekil 24.9. 17.yüzyıl Çintemani veya peleng motifli tören kaftanı detay örneği.
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.78

24.7. Saz Stili

24.7.1. Saz Stili Desenli Ayrılabilir Kollar

Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan kısa kollu kaftan yapmak üzere basitçe tasarlanmış bazı kol çiftleri daha gösterişli ve dokumacıları için bir yük gibi görünür. Bunlar gibi diğerleri daha fonksiyonel olmak üzere dizayn edilmiştir.

Kolların uzunluğuna rağmen manşette bulunan 3 çift düğme ve ilik pratiklik göz önüne alınarak tasarlandıklarını gösterir. Her birinin kenarında bulunan silindirik biçimindeki düğme tek omuz bağlantısıdır. Bu çiftin kullanıldığını gösteren hiçbir belirti yoktur. İnce pamuklu kumaşla astarlanmış ve manşetleri şeritli ve omuzları zeytin yeşili taftadan kaftan kumaşı, BELEDİ (Çift-kumaş) dokumasının bir örneği ya da saten zeminli ve kabarık kumaş destekli motifleriyle bir lampas dokuması gibi çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. Detaylı resim sade dokuma zemini açıkça ortaya koyar. Saz (su-sazı) stilinde kompozisyon karakteristik kıvrımları, tırtıklı yaprakları ve biçimlendirilmiş nilüfer çiçeği motifleriyle belirsiz gül rengi zemin üzerinde gümüş ipliklidir. 1530'ların saray atölyelerinde üretilmiş el yazmalı aydınlatmalara ve kitap ciltlerine çok benzer. Desen tekrarı 9 cm' de bir 16 keredir. Uzunluk: 95 cm. (Şekil 24.10)¹⁶¹

Şekil 24.10.Saz stili desenli ayrılabilir kollar örneği.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.91

24.8. 16. Yüzyıl İpek Brokarlı Tören Kaftanı

Bol kaftanın yere kadar uzanan kollan vardır; fakat giyenin kollarını rahat çıkarabilmeği için dikey yırtmaçlar yapılmıştır. Ayrıca aşağıya doğru cep yerleri açılmıştır. Sarı saten şerit kaim koyu kırmızı saten ile küçük bir dikişle tutturulmuştur.

¹⁶¹ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s.90

Koyu yeşil, siyah saten zemin neredeyse tamamı ile saz motifi ile döşenmiştir. Dönen yapraklar ve özel altın işlemeli kumaş ipeğin 5 rengi dokumada kullanılmıştır.

Yüksek kalitesini ve zengin işlemlerini ihtişamlı Osmanlı brokarından alan kumaş çağdaş gülistan örneklerindedir. Bunlar gibi göz kamaştırıcı ipekler saray sanatçıları tarafından dizayn edilip özel olarak dokunurlar. Bu özel kumaş 8000 dokumadan oluşmaktadır. 230 cm uzunluğunda 66 cm yan genişliğindedir. Gününün teknik özelliklerin bir göstergesidir. Öncelik dokunulacak kumaşların seçilip birbirine bağlanması çok uzun zaman alabilir.

Envanterler müzesinde bu kaftanın II. Beyazıd' a (1481-1512) ait olduğu yazılmıştır; fakat neredeyse 200 yıl sonra aynı işlemeli farklı renkteki bir kaftanı II. Mustafa (1695- 1703) giymiştir. Ne örme tekniği, ne de desen çalışmaları bu iki padişah saltanatı zamanında aynıdır, Birçok başka detay dikişler sonlandırmalar gibi birçok benzerlik göstermektedir. Bu da her iki kaftanın 16. yüzyılın ortalarında üretilmiş olduğunu göstermektedir. Birinci Süleyman'ın 1562'de ölen oğullarından olan Sultan Beyazıd' a ait olduğu düşünülen bu kaftanı, 1553' te ölen kardeşi Sultan Mustafa da giyer. (Uzunluğu: 150 cm) (Şekil.24.11)¹⁶²

¹⁶² Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s.92

Şekil 24.11. 16. yüzyıl İpek brokarlı tören kaftan örneği.
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.93

Şekil 24.12. 16. yüzyıl İpek brokarlı tören kaftan detay örneği
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.94

24.9. 16. Yüzyıl İpek Brokarlı Kürk Astarlı Çiçek Desenli Kaftan

I.Selim (1521-1520)

Yakasız kısa geniş kollu kürk astarlı kaftan yeşil satenle sonlandırılmıştır. Saten zemin üzerine kendinden renkli kabarık dokuma çiçek yaprakları ile süslenmiştir. Bu "Damask" dokuması adını tüm Avrupa da ipekleri ile ünlü Damaskus şehrinden almıştır. Bu giysi de kırmızı ipek kumaş brokarlı dokuma ile dokunmuştur. Beyaz, açık mavi ipek ve altın rengi iplik birlikte kumaşın üstüne örülmüştür.

Bu detayların olduğu ve silindiği eyerler saten zeminin zarar görmemesini sağlar. Envanter kayıtlarına göre bu kaftan II. Beyazıd' a (1481- 1512) aittir. Kalın dallı kenarları tırtıklı yapraklarla ve küçük mavi krem çiçekler ile süslenen kumaş 16. yüzyıl İznik Kütahya çini ve çömlek süslemesi ile çok benzerlik gösterir. Bol kaftan göğüsten 12 çift düğmeli ve ilikli örgü ile bağlanır. Örgülerin sayısı arttıkça giyen kişinin öneminin arttığını göstermektedir. 141 cm uzunluğundadır. (Şekil 24.13)¹⁶³

¹⁶³ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s.96

Şekil 24.13. 16. yüzyıl İpek brokarlı kürk astarlı çiçek desenli kaftan
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.99

Şekil 24.14. 16. yüzyıl İpek brokarlı kürk astarlı çiçek desenli kaftan detay örneği
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.97

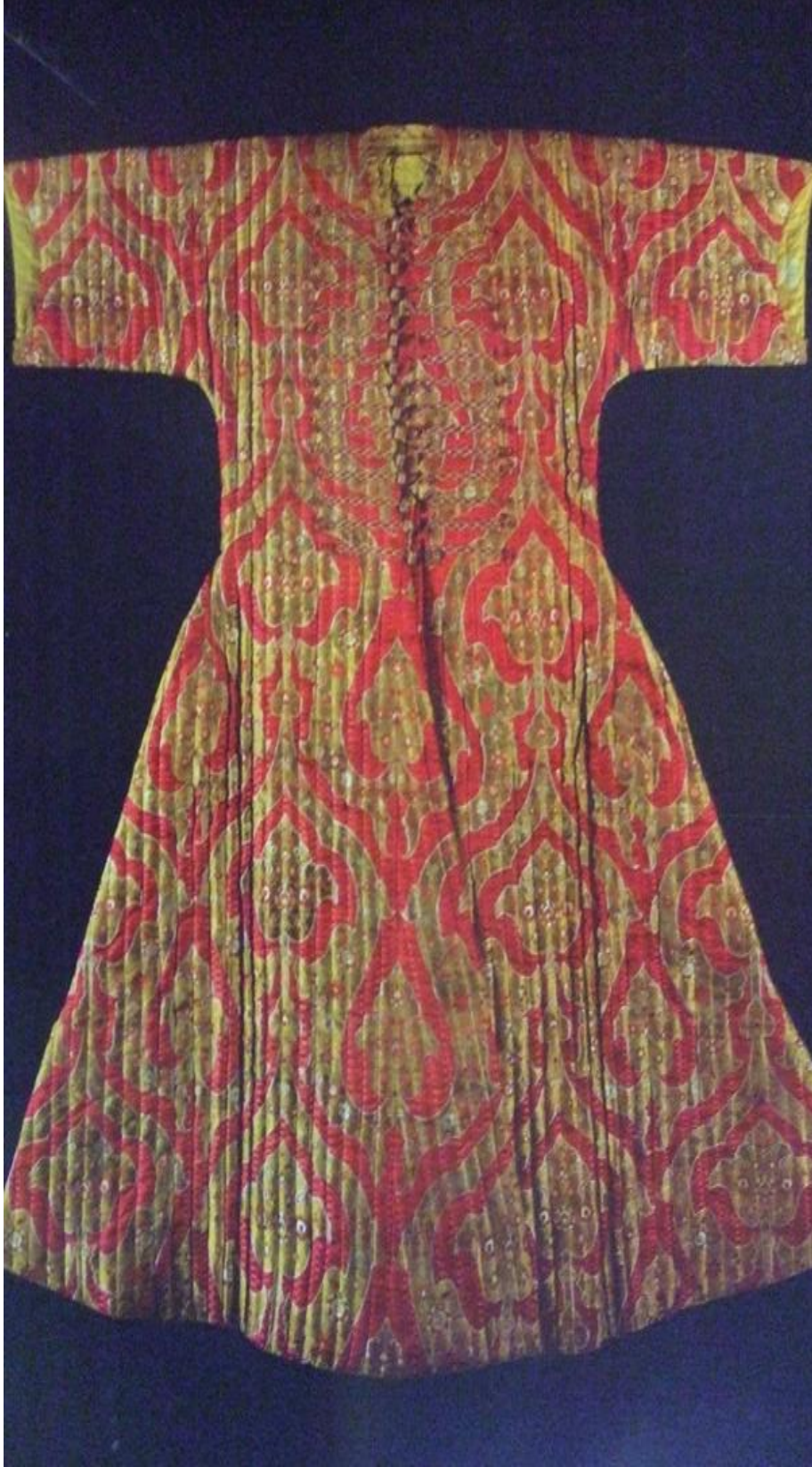
24.10. İpek Brokarlı Kısa Kollu Kaftan

I.Selim (1512- 1520)

Kalın vatkalı kısa kollu yakasız kaftan kışın giyinmek için kullanılır. Mercan rengi pamuk astarı fıstık yeşili tafta ile sonlandırılmıştır. Koyu gül rengi zemin damask deseni ile ya da kendinden renkli dokuma ile süslenmiştir. Parlak saten küçük üçgen motiflerle nervüllü dokuma etkisi kumaşta merak uyandıran bir zıtlık oluşturmuştur.

Brokar dokumasının asıl süslemesi neredeyse tamamı iki taraflı yonca yaprağı şeklindeki nakışlı süslemelerle biten el dokumasıdır. Altın renkli kabarık kumaşa fıstık yeşili açık mavi ve gül kırmızısı zemine çiçek desenli nakışlar işlenmiştir ve mavi çerçeve içine alman çiçek nakışları neredeyse üç boyutlu görüntü yaratmıştır. Bu el nakışları ve yonca yaprağı şeklindeki süsler çağdaş çini desenlerini ile benzerlik göstermektedir. On beş çift örgü ile kaftan önden bağlanmaktadır. Uzunluğu: 138 cm (Şekil 24.15)¹⁶⁴

¹⁶⁴ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s.100

Şekil 24.15. 16.yüzyıl İpek brokarlı kısa kollu kaftan
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.103

Şekil 24.16. 16.yüzyıl İpek brokarlı kısa kollu kaftan detay örneği.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.104

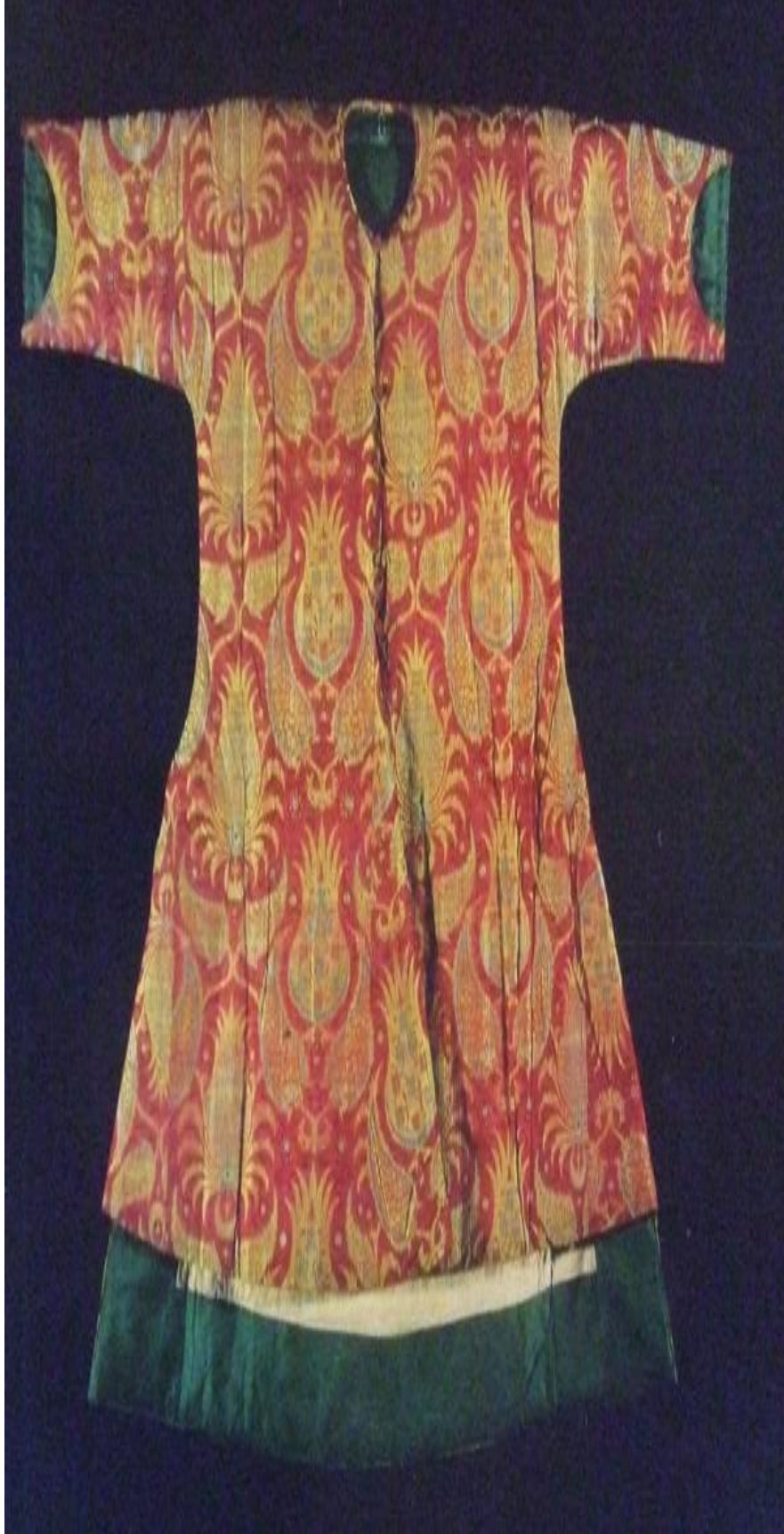
24.11. 16. Yüzyıl Parça Yapraklı Çiçek Desenli El Dokuması Kaftan

Bu kısa kollu yakasız kaftanın arka ve önü arasındaki 10 cm' lik uzunluk farkı ata binerken giyildiğini göstermektedir.

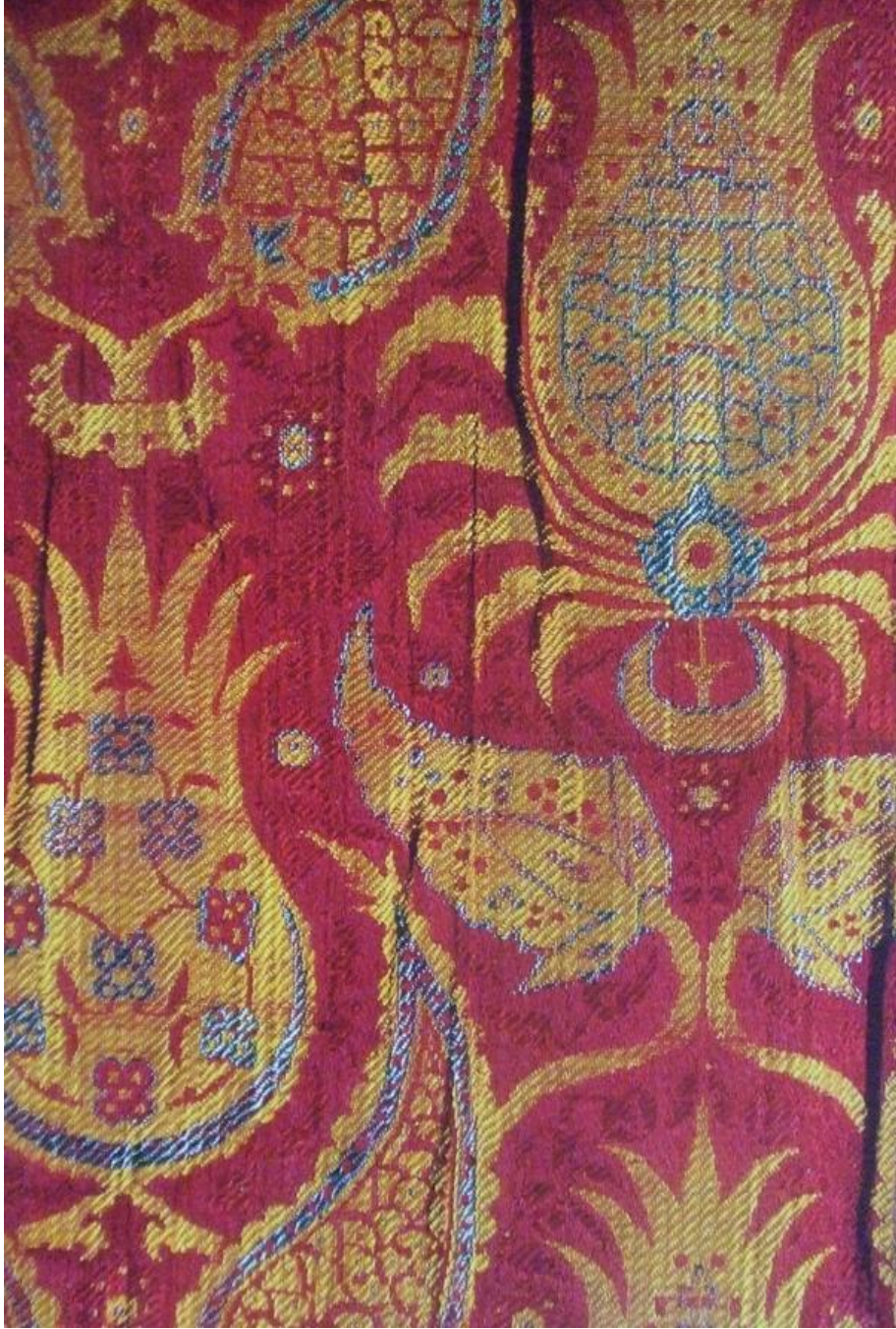
Pamuk mercan astarın üstünde zeytin yeşili tafta ile sonlanan pamuk vatka vardır. Kırmızı damask saten doku kendinden renkli ince damarlı çiçeklerle süslenmiştir. Bu çiçekler özel olarak açık sarı ve açık mavi dokuma kullanılarak zemin üstünde lale başları ve geniş yapraklar ile işlenmiştir.

İngilizce "tulip" kelimesi 16. yüzyıl Osmanlı lalesinden gelmektedir. (Edebî olarak vahşi çiçek gibi türban anlamında) Bugünün ünlü Hollanda lalesi varlığını, Sultan Süleyman (1566) zamanında Hapsburg büyükelçisi olan Ogier de Ghisail de Busbecq'e borçludur. Uzunluğu 76 cm. Topkapı Sarayı Müzesi 13/38 (Şekil 24.17.)¹⁶⁵

¹⁶⁵ L. Baker, Tezcan, Jennifer Wearden **Silks for the Sultans**, Ottoman imperial garments from Topkapı palace, 1996, say 106

Şekil 24.17.16. yüzyıl Parça yapraklı çiçek desenli el dokuması kaftan
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.107

Şekil 24.18. 16. yüzyıl Parça yapraklı çiçek desenli el dokuması kaftan detay örneği
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.108

24.12. Bahar Çiçekleri Deseni Kakmalı ve Kabartmalı İpek Kaftan

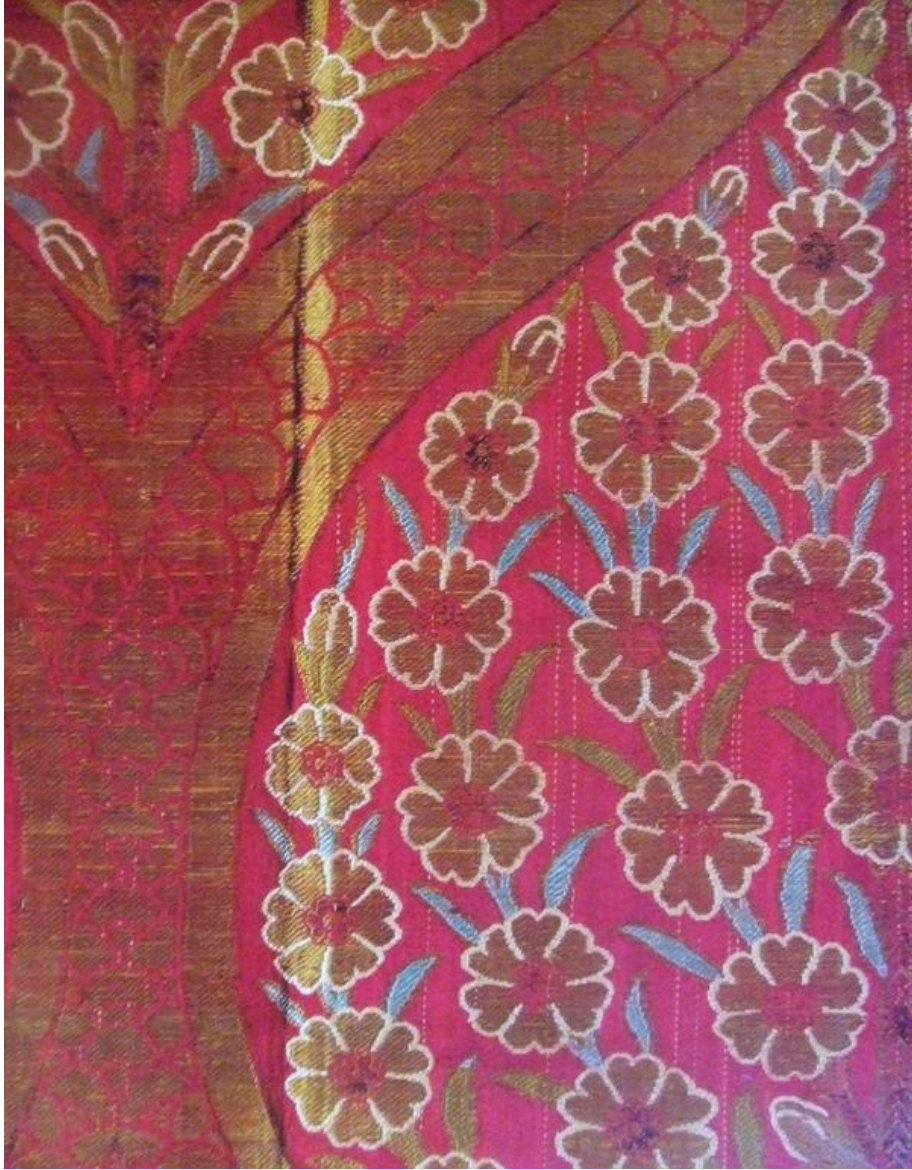
1. Ahmet (1603- 1617)

Bu kısa kollu, yakasız kaftan Topkapı Müzesi' ne 1. Ahmet'in türbesinden getirilmiştir. Daha kısa olan ön kıvrımları başta olmak üzere dizaynı bir önceki yüzyıla ait cübbeleri andırır. Hem gündelik kullanım hem de seremonilere yönelik giysiler incelendiğinde, mahkemelere özel giysilerin tasarımında meydana gelen değişimin çok yavaş gerçekleştiği söylenebilir. Büyük eğrisel formların deseni, kırmızı saten zemin üzerine kabarık ve çapraz bir şekilde dokunmuş altın rengi ipliklerden elde edilmiştir. Her biri, beyaz, altın, mavi, yeşil ve siyah renklerde ipekle oluşturulmuş kiraz ağacı desenleri içerir ancak bu desenlerde 16. yüzyıl mahkemelerindeki elyazması tezhiplerde ve daha sonraları seramik ve halılarda görülen natüralist uygulamalara rastlanmaz. Tasarımcı, büyük bir olasılıkla kiraz ağacının dallarının illüstrasyonunu basitleştirmek adına kesin bir simetriye sadık kalmıştır: motifin yarısı için gerekli olan eğri iplik gruplarını birleştirmiş, diğer yarısı için ise basitçe sıralamayı ters olarak uygulamıştır. Buna rağmen, detaylı illüstrasyonda açıkça görülen beyaz iplikler sayesinde iplikçinîn eğri grupları organize edişinde hata yaptığı görülmektedir. Uzunluk: 89 cm. Topkapı Sarayı Müzesi 13/967 (Şekil 24.19.)¹⁶⁶

¹⁶⁶ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s.110

Şekil 24.19. 17.yüzyıl Bahar çiçekleri deseni kakmalı ve kabartmalı ipek kaftan
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.111

Şekil 24.20. 17.yüzyıl Bahar çiçekleri deseni kakmalı ve kabartmalı ipek kaftan detay örneği

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.112

24.13.Çam Kozalağı Motifleriyle Desenlendirilmiş Kaftan

1. Ahmet (1603- 1617)

1. Ahmet'in türbesinden geldiği bilinen diğer kaftanlara göre kullanılan ipeğin ve işçiliğin kalitesi daha düşüktür. Kaplaması yoktur ancak kırmızı ve krem renkli ipek çemberlere iliştirilmiş fıstık yeşili taftalarla koruma altına alınmıştır. Kırmızı saten zemin, altın rengi iplikle çerçevelendirilmiş nar, çam kozalakları ve çiçeklerle dolu tırtıklı yapraklardan oluşan beyaz madalyonlarla neredeyse tamamen kaplanmıştır. Her birinin içinde bulunan, altın rengi iplikle oluşturulmuş kozalak veya selvi ağacı değişimli olarak laleler ve karanfillerle süslenmiştir. Özellikle lale ve selvi gibi çiçek tasvirleri, çağdaş Osmanlı şairleri tarafından 'cennet bahçeleri' çağrışımı yaratmak amacıyla kullanılmıştır. Örgüsüz, on iki çift düğme ve ilik kaftanın önünün kapatılmasını sağlamaktadır. Uzunluk: 89 cm' dir. Topkapı Sarayı Müzesi13/266 (Şekil 24.21)¹⁶⁷

¹⁶⁷ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace,1996, s.110

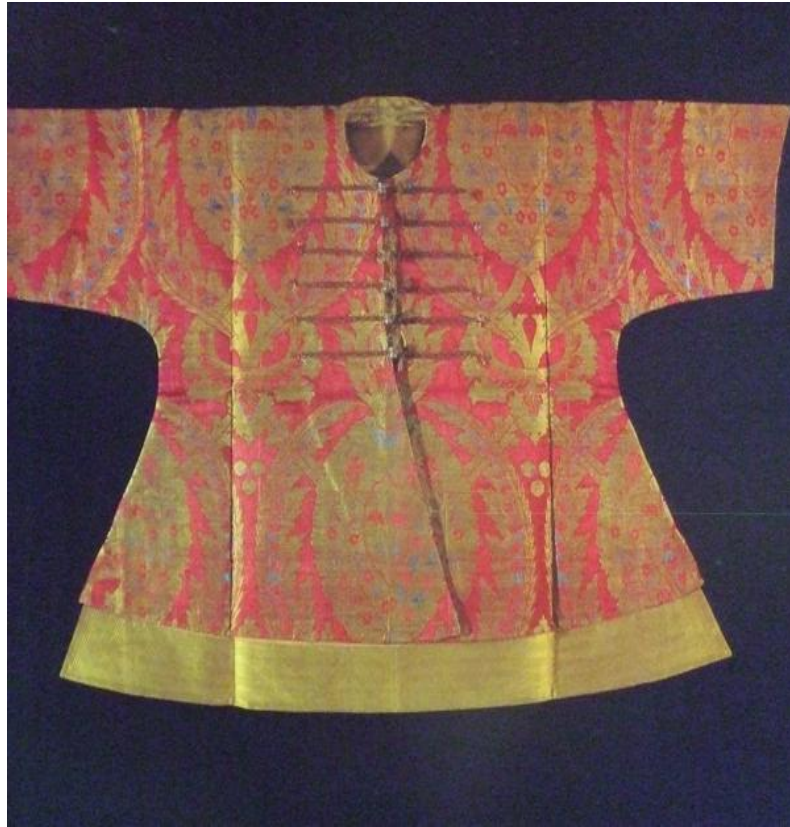
Şekil 24.21. 17.yüzyıl Çam kozalağı motifleriyle desenlendirilmiş kaftan örneği.
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.115

24.14. Taç Benzeri Motifler İçeren Kısa Kaftan

1. Ahmet (1603- 1617)

Önden açık - kısa kollu ve yakasız, öndeki etek paneli arkasına göre 10 cm daha kısadır. Bu da kaftana bir ceket görünümü kazandırmaktadır. Etkileyici saten çizgiler yeşilimsi sarı pamuklu hatlarla zenginleştirilmiştir. Kırmızı saten zemin geniş oval alev benzeri yapraklarla süslenmiş ve tüm bezemeler altınla pekiştirilmiştir. İtalyan etkisini gösteren taç figürleri görmek mümkündür. Küçük mavi ve kırmızı lale, karanfil vb çiçek resimleri oval şeklin etrafındadır. Detay olarak tomurcukları da görmek mümkündür. 1530' ların Osmanlısında esintiler vardır.

Elbette bol miktarda kullanılan altın bu ürünü pahalı hale getirmiştir. Belki de bu yüzden terzi biraz olsun daha ucuza mal etmek ve daha az altın kullanmak için omuzlarda büzgüye gitmiştir. Uzunluk 67.5 cm' dir. (Şekil 24.22)¹⁶⁸.

Şekil 24.22. 17.yüzyıl Taç benzeri motifler içeren kısa kaftan

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.125

¹⁶⁸ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s.110

24.15. 16. -17. Yüzyıl Nar Desenli Kısa İpekli Kaftan

Önden ve arkadan değişik uzunluklarda üretilmiştir. Bu kısa kollu kaftan belki de at binerken kullanmak için üretilmiştir. Osmanlı ailelerden birinin çocuğu için yapıldığına dair anlam çıkartılabilir. Önlerdeki dikey slitler cepli kısa ceket havası verir. Temel renk bej kenarlar ise soluk mavi. Geniş bir nar figürü değişik çiçek resimleri ile zenginleştirilmiştir. Bir sıra nar siyah bir diğer sıra nar ise açık mavi ile belirgin hale getirilmiştir. Değişik meyve resimleri de pekiştirici olarak vardır. Önden düğmelemek için 12 düğme ve ilik vardır. İlik yerleri kumaş ile aynı renk yapılmıştır. Minik silindirik düğmeler ise ipekle kaplıdır. Bu da onlara elmas havası verir. Uzunluk: 73 cm. (Şekil 24.23)¹⁶⁹

Şekil 24.23. 16 - 17. yüzyıl Nar Desenli Kısa İpekli Kaftan

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.128

¹⁶⁹Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 126

Şekil 24.24. 16. -17. yüzyıl Nar Desenli Kısa İpekli Kaftan detay örneği
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.127

24.16. Dokuma Desenli Kaftan

II. Osman (1618- 1621)

Bu krem renkli ipekli kısa kollu kaftanını desenleri dokuma tezgâhında hazırlanmıştır ve iki veya daha fazla dokuma tekniğini içermektedir. Fakat kıvrımlarda tek renk hâkimdir. İki değişik renk ipek kullanılıyor gibi gözükse de bu dokuma sırasında değişik kalite dokuma malzemesinden kaynaklanan görsel bir oyundur. Hepsi de büyük bir nar figürünü esas alan değişik çiçekler ve yapraklar süslemede simetrik olarak kullanılmıştır. 16. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak Osmanlı el yazmalarında ve seramiklerde kullanılmaya başlanmıştır. Özenle seçilmiş bitki figürlerinin ve enfes çiçeklerin yer aldığı yem yeşil bahçe cennetin ve saf güzelliğin tasvir edilmesinde şiirlerde bir benzetme olarak kullanılmıştır. Kaftanda krem renkli ipek saten çizgiler vardır. Kenarlar (uçlarda) kırmızı renk hâkimdir. Önden iliklemede ise altın işlemeli iplikler kullanılmıştır. Bu kaftanın giyilmiş olduğuna dair hiç bir belirti yoktur. Uzunluk 131 cm. (Şekil 24.25)¹⁷⁰

Şekil 24.25. 17.yüzyıl Dokuma desenli kaftan.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.131

¹⁷⁰ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s.130

Şekil 24.26. 17.yüzyıl Dokuma desenli kaftan detay örneği.
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.132

24.17. 16. Yüzyıl Altın ve Gümüş İplik Kullanılmış İpekli "Salamon'un - Süleyman'ın Mührü" İle Süslenmiş Kaftan

Bu kaftan kısa kollu, yakasız ve kırmızı kenarların uçlarına parlak ipek işleniş bir giysidir. Kaplan derisi çizgilerin altın iplerle dalgalı bir şekilde işlendiği kumaşa birbiri üzerine Salamon (Süleyman) mührü motifi işlenmiştir. Bu mühürlerin etrafı ise başta lale olmak üzere gül ve karanfillerle süslenmiştir. İslam sanatında, bu mühür sembolü astrolojik bir sembol olarak nadiren kullanılmıştır. Bu sembol Kuran'da Hz. Süleyman, İncil'de ise Salamon diye bilinen peygamberin adaleti ve kudretini de göstermek için de kullanılmıştır. Giyildiğinde, mühür motifleriyle, kaplan çizgileriyle, çiçek bahçesi ile giysiyi görenlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun haşin gücünü ve sultanların adaletini görmüş hissi uyandırır.

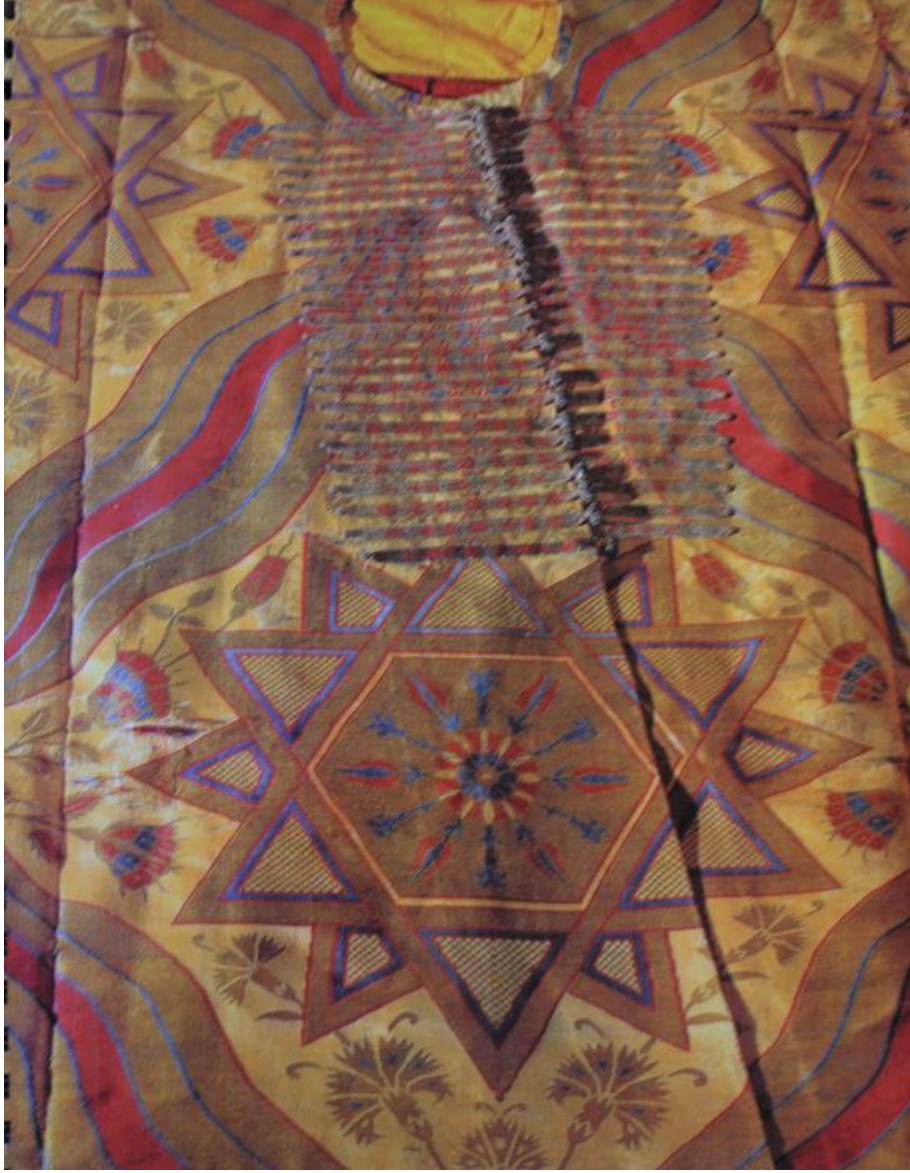
Mühürlerin etrafında yer alan küçük kareler ise 16. yüzyıl Avrupa ipeklerinde görülür ve bu etkiyi taşır. Örneğin; kırmızı ipek üzerindeki örnekler Romanya'nın kuzeyindeki Sucoava Manastırı'nda da görülmüştür. Müzenin resmi kayıtları bu kaftanın II. Mehmed'e ait olduğunu söylemektedir. (1451 – 1481) Bununla birlikte, doğadan fazla esinlenilmiş olması 1540'lı yılların bir etkisidir bu yüzden 16. yüzyılın ikinci yarısı olarak kullanım tarihi belirtilebilir. Uzunluk. 138.5 cm (Şekil 24.27)¹⁷¹

¹⁷¹ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s.134

Şekil 24.27. 16. yüzyıl altın ve gümüş iplik kullanılmış ipekli "Salamon'un - Süleyman'ın mührü" ile süslenmiş kaftan

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.136

Şekil 24.28. 16. yüzyıl altın ve gümüş iplik kullanılmış ipekli "Salamon'un - Süleyman'ın mührü" ile süslenmiş kaftan detay örneği.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.137

24.18. Kürk Astarlı Törenselle Çok Renkli Kaftan

Sincap kürkünden astarı ve kenarları fıstık yeşili satenden bu törenselle kaftanın uzun ve bol kolları bulunmaktadır. Kırmızı üst yüzeyindeki saten dokusu, desenli motiflerde kullanılan çapraz ve kabarık dokuma ile zenginleştirilmiştir.

Mavi kök olan çiçeksi madalyonlarla süslenmiş bu kaftan, üzerindeki diğer dallar vurucu lale başlarıyla bütünleştirilmiş ve güller laleler ve bahar çiçekleri ile bezelenen asmalarla son bulmuştur. Üç boyutlu hayali görüntü iyi kalite sarı arabesk (Arap tarzı) üzerinde çiçeksi ve yapraksı elementlerle ki bu Hayati tarzına ya da Çin tarzında görülür, süslenmiş tomar kumaşla zenginleştirilmiştir ve abartılmıştır. 1570'lerde yaşamış ünlü ressam Nigari' nin II. Selim'i resmettiği tablosunda II. Selim'in giydiği kaftandaki desenlerle birebir benzerlik gösterir. Muhtemelen, bu kumaş daha sonra Nigari tarafından dizayn edilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Bu kaftan önden 12 örgüyle bağlanmıştır. Daha önce giyilmemiş benzemektedir, Uzunluk: 67,5 cm'dir. Topkapı Sarayı Müzesi,13/932 (Şekil 24.29)¹⁷²

¹⁷²Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace,1996, s. 134

Şekil 24.29. Kürk astarlı törensel çok renkli kaftan
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.141

Şekil 24.30. Kürk astarlı törensel çok renkli kaftan detay örneği.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.139

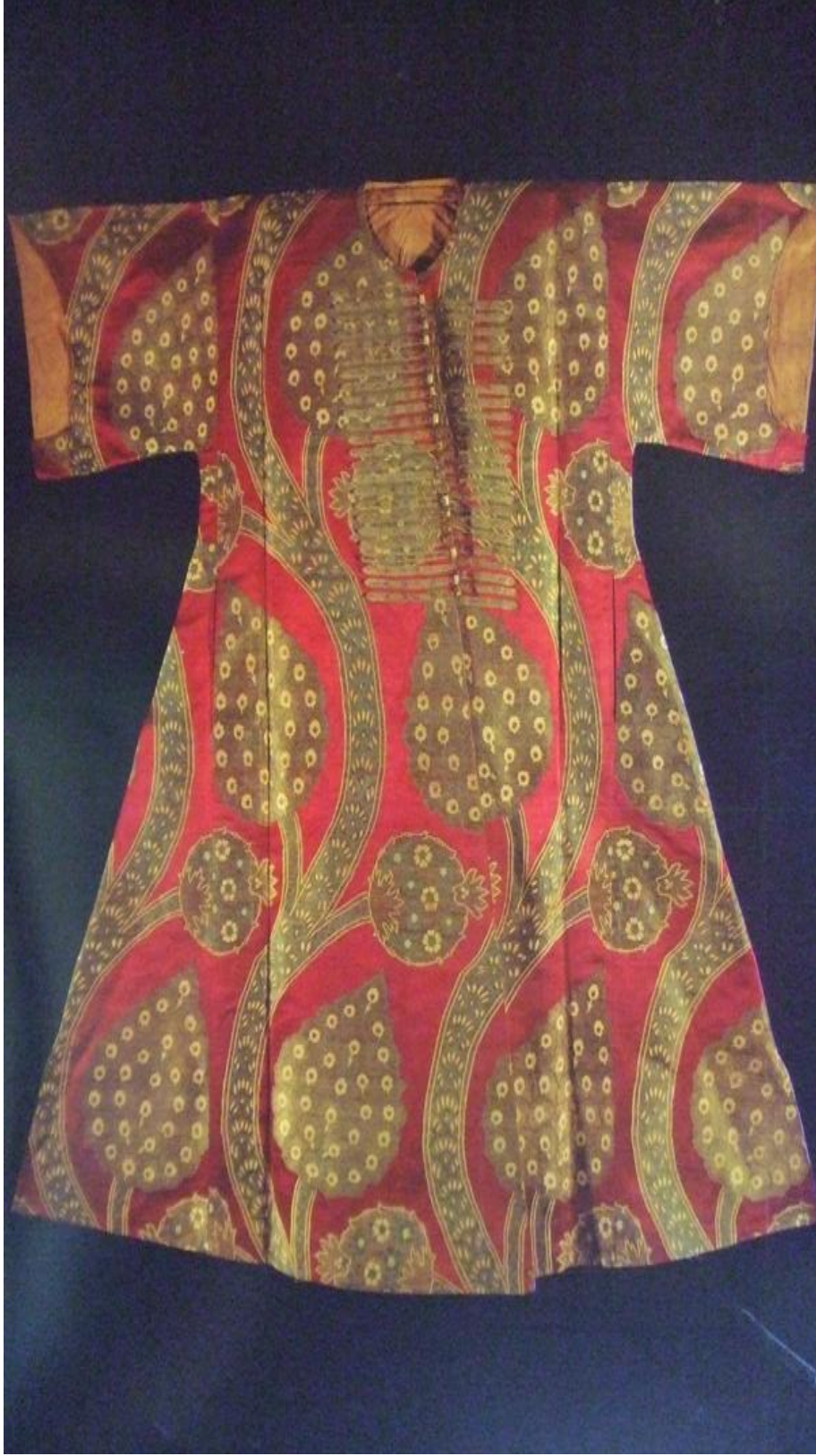
24.19. 16. Yüzyıl Nar ve Çam Kozalaklarıyla Süslenmiş Sim İşlemeli Kısa Kollu İpek Kaftan

Bu yakasız kaftanın kısa geniş kolları vardır ve derin kırmızı saten kenarları sarı taftayla süslenmiştir. Kenarları siyah ve sarı bantlarla form kazandırmak için genişletilmiş, küçük dekoratif karelerin içleri kırmızı, kremi saten ve metalik tonlarıyla doldurulmuştur. Bu tip süslemeler ara sıra krallara ait kaftanlarda görülür ve bu kaftanların terzilerin izleri olduğuna inanılır fakat buna dair geçerli bir kanıt yoktur.

En önemli tasarım, kırmızı saten taban üzerine paralel dalgalı bedene altın ipliklerle işlenmesidir. Büyük nar ve çam kozalağı motifleri ana gövdede altın ipliklerle filizlenir, mavi ve kremi çiçeklerle süslenmiştir. Yirmi dört düğme ve ilik halkası önden birleştirilmiştir.

Bu kaftanın nitelikleri hiç şüphesiz ki bunlardan çok daha fazlasıdır. Önceki kayıtlar, bu kaftanın III. Osman'a (1754- 1757) ait olduğunu söylerken, daha sonraki bir doküman, sahibinin atası olarak I. Mahmut'a (1730- 1754) ait olduğunu söylemektedir. Giysinin yapısı ve üstün işçilik ve kumaş kalitesi 16. yüzyıla ait olabileceğini gösterir. (Şekil 24.31)¹⁷³

¹⁷³ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 144

Şekil 24.31. 16. yüzyıl Nar ve Çam kozalaklarıyla süslenmiş sim işlemeli kısa kollu ipek kaftan.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.146

Şekil 24.32. 16. yüzyıl Nar ve Çam kozalaklarıyla süslenmiş sim işlemeli kısa kollu ipek kaftan detay örneği.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.145

24.20. Altın Ve Gümüş İpliklerle Süslü Kaftan

Bu kaftanın kolları yere kadar uzanmaktadır; fakat muhtemelen işlevsel değildir, bunun nedeni de giyen kişinin kollarını uzatması için yapılmış ön paneldeki iki adet yırtmaçtır. Aşağılara doğru cepler için iki adet daha yırtmaç vardır. Kırmızı satenin üstündeki dikiş izleri, içindeki kıvrım kenarı giysinin orijinal olarak kürkten astarlandığını gösterir. İpekten yapılmış olan bu kumaş tamamen altın ve gümüş ipliklerle bezenmiştir.

Osmanlı Türkiye'sinde en az iki ya da üç çeşit lüks altın giysisi türü ipek yapılmıştır ve bu da buna örnek bir ipektir. Bu kaftan müze belgelerine göre II. Mehmet'e aittir. Etiketinde de yazdığı gibi; "Onun yüceliği, Sultan Mehmet". Fakat seraser kumaşları 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar beklenen görüntüyü yapamadı bu yüzden de bu giysi daha çok III. Mehmet'e (1595- 1603) ya da IV. Mehmet'e (1648- 1687) ait olması daha muhtemeldir. Uzunluk: 155 cm' dir. Topkapı Sarayı Müzesi13/9. (Şekil 24.33)¹⁷⁴

¹⁷⁴ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 144

Şekil 24.33. 16–17. yüzyıl Altın ve gümüş ipliklerle süslü kaftan
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.163

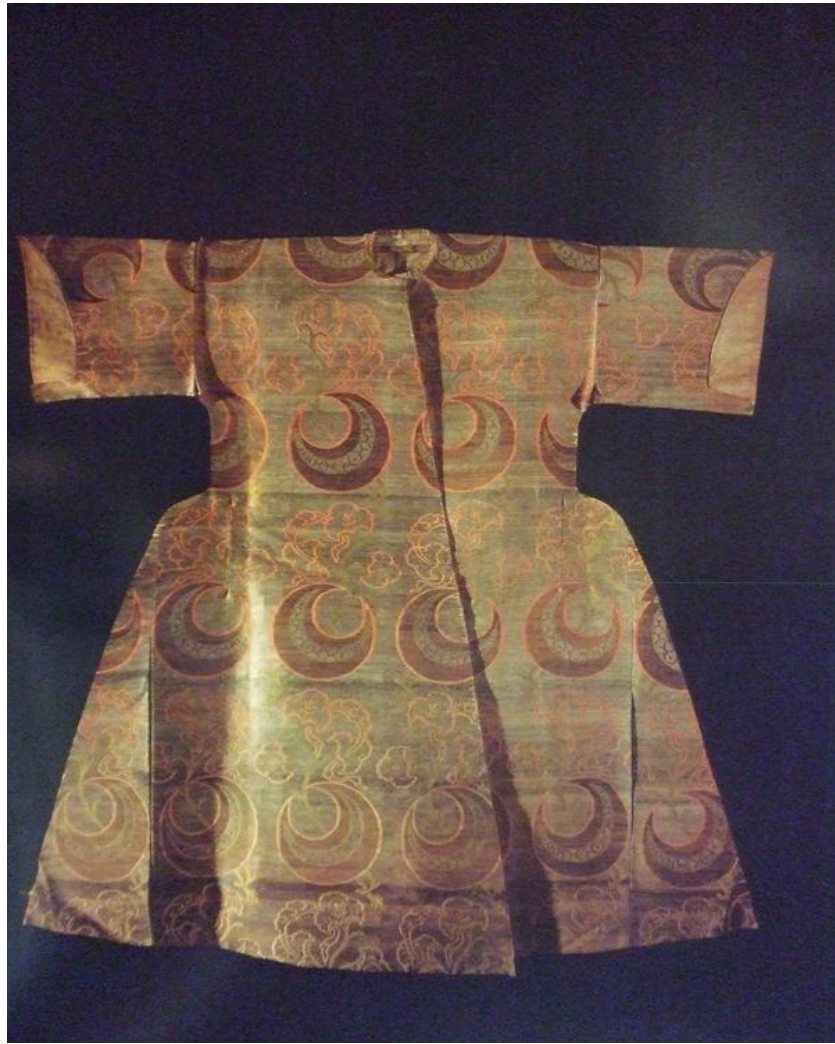

Şekil 24.34. 16–17. yüzyıl Altın ve gümüş ipliklerle süslü kaftan detay örneği
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.161

24.21. Çiçek Desenli Kaftanlar

Ahmet (1603- 1617)

Bu kısa kollu pamuklu ve düz çizgili ve uç noktalarında az ipek bulunan bu kaftan çizgileri kürk kullanılarak yapılır. Bu çizgileri oluşturan hatlar, kıvrımları olan altın desenler de içerir. Fıstık yeşili bu yuvarlakların içinde kıvılcık renkli çiçek motifleri bulunur. Bu asimetrik düzenleme ve çizgisel hatlar çağdaş İran desenlerinden esinlendiğini gösterir. Kaynaklar bu kaftanın 1. Ahmet'in mezarından alındığını gösterir. Uzunluk: 110 cm' dir.(Şekil 24.35)¹⁷⁵

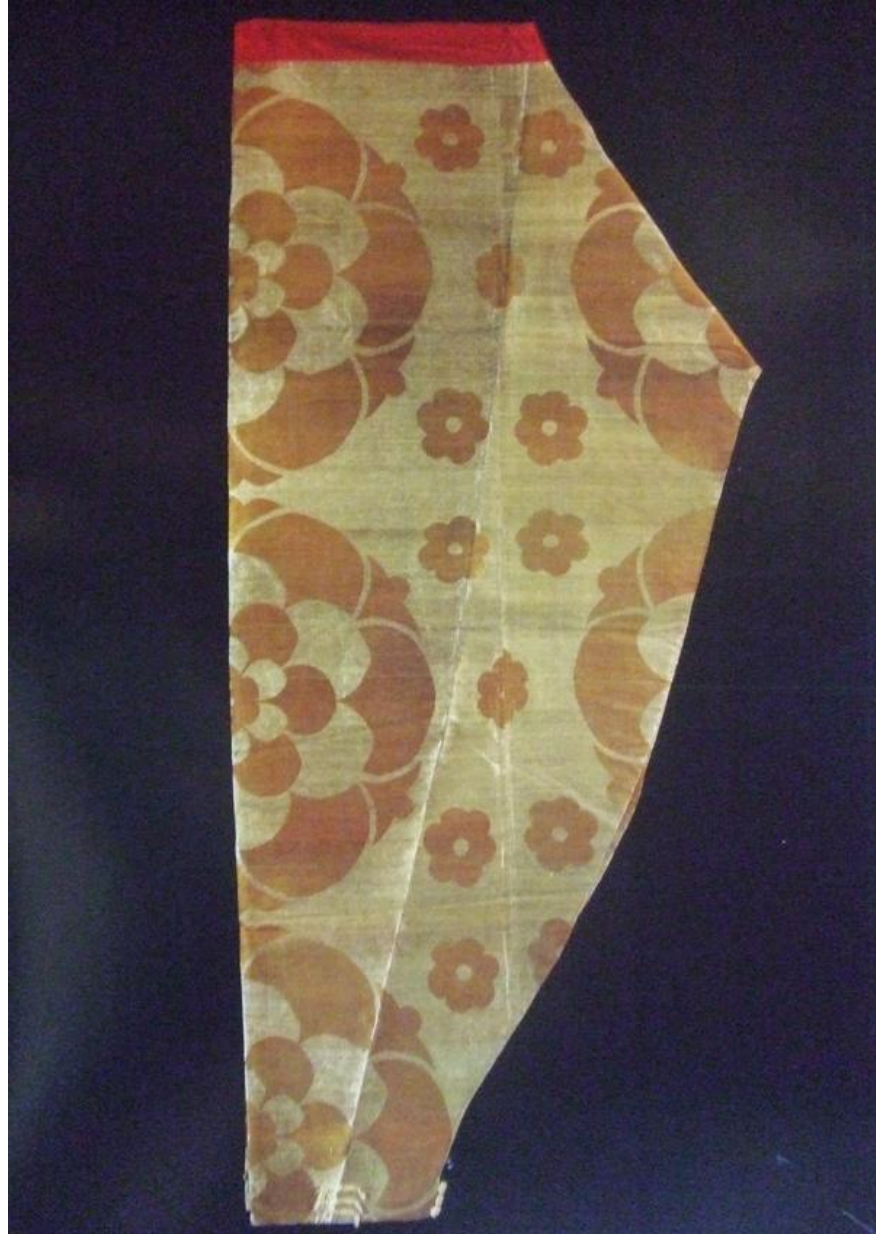
Şekil 24.35. 17. yüzyıl Çiçek desenli kaftan.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.174

¹⁷⁵ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 172

24.22. 17. Yüzyıl Altın ve Gümüş İşlemeli Kumaştan Şalvarlar

Oldukça mütevazı kesimlerle, basit terzilik anlayışı ile üretilen bu şalvar kullanan kişinin zenginliğini simgeler. çiçek motifleri iki boyutlu altın ve gümüş metalik dizayn ile pekiştirilmiştir ve bu ihtişamı daha da belirgin hale getirir. Şalvarın bilek kısmı gümüş renkli üç düğme ile daha iyi bir görünüme sahip olur. Uzunluk: 138 cm' dir. (Şekil 24.36)¹⁷⁶

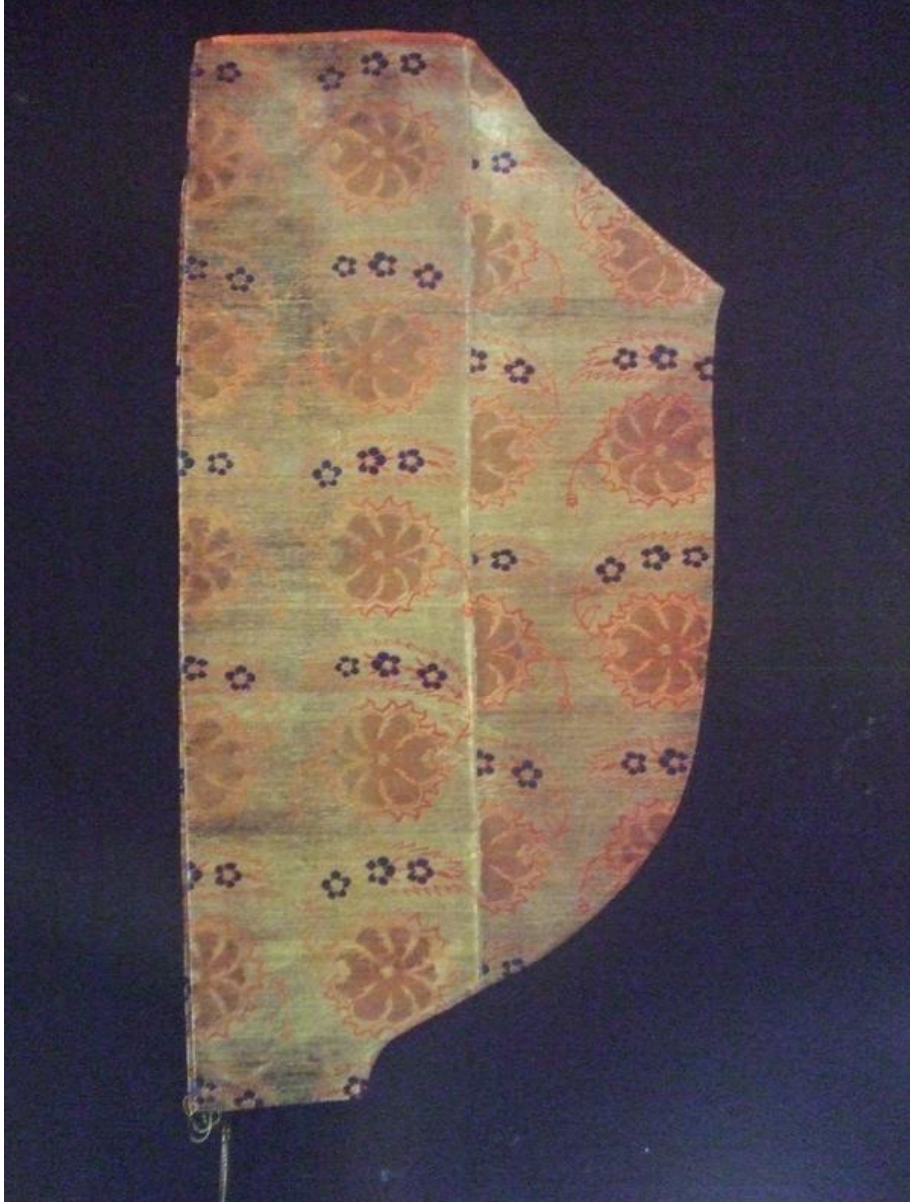

Şekil 24.36. 17. yüzyıl Altın ve gümüş işlemeli kumaştan şalvar
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.176

¹⁷⁶ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 172

24.23. 17. Yüzyıl Tutku Simgeleyen Çiçeklerin Motifleri İle Bezenmiş Gümüş İşlemeli Şalvar

Bu şalvar genişten başlayan ve aşağıya doğru daralan bir tasarımda üretilmiştir. Büyük bir yaprak motifinin içine üç adet üç mavi ipek rozeti ve tutkulu bir çiçeğin altınla bezenmiş motifini yerleştirilmiştir. Her ikisi de kıvrım ayrımlarını belirleyen kırmızı çizgiler arasında yer alır. Uzunluk: 130 cm. (Şekil 24.37)¹⁷⁷

Şekil 24.37. 17. Yüzyıl Tutku simgeleyen çiçeklerin motifleri ile bezenmiş gümüş işlemeli şalvar

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.177

¹⁷⁷ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 172

24.24. 16. Yüzyılın Mahkemelerinde Giyilen Giysilerin Avrupa Kumaşları Lale Motifleri İle Bezenmiş İpek Kadife Kaftan

Kısa kollu yakasız bu kaftanın parlak şeritleri ve uçlarda parlak koyu sarı satenleri vardır. Bazen bu uçlara kırmızı ve mavi ipekte ilave edilmiştir. Kalın kumaştan dokunmuştur. Radyal bir kompozisyonda lale ve nar figürleri vardır. Bu figürlerin detayları ise altındandır. Merkezdeki bu nar figürünü güçlendirecek küçük rozetler köşelere yerleştirilmiştir. Bu yapım biçimi İtalyan mahkeme giysi dizaynı ve İran modeli çağırışımı yaptırmaktadır. Lale ve Süleyman mührü sembolleri taşıyan 16 adet ilik ve düğme vardır.

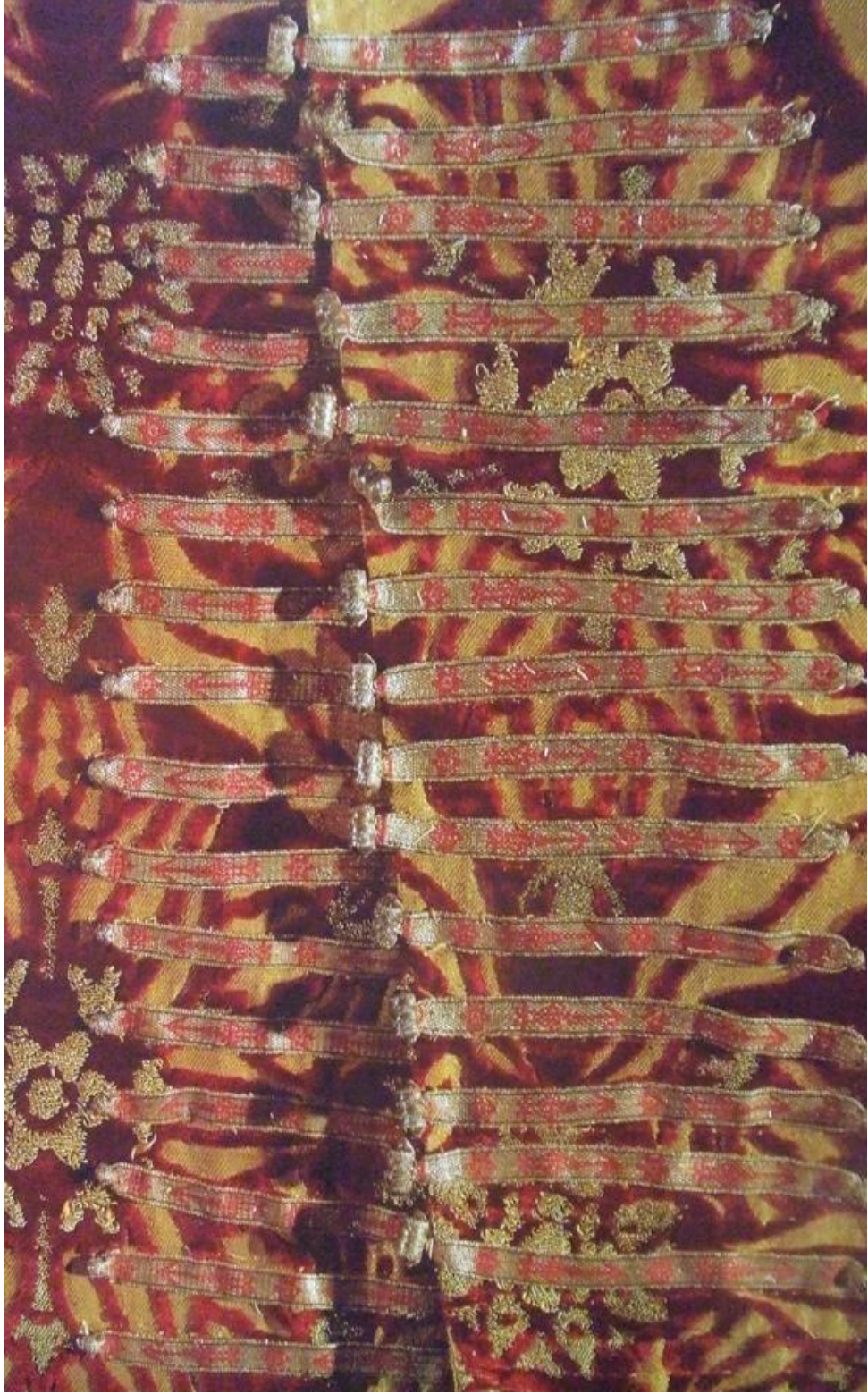
Bu kaftanla "Süleyman' ın mührü" isimli kaftan arasında stil açısından büyük benzerlik vardır. II. Mehmed'e ait olduğu resmi kaynaklarda yer alır. Fakat desen kompozisyonları 16. yüzyıldan daha önce yapılmadığı izlenimi vermektedir. Uzunluk. 142.5 cm' dir. (Şekil 24.38)¹⁷⁸

¹⁷⁸ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace,1996, s. 172

Şekil 24.38. 16. yüzyılın Mahkemelerinde giyilen giysilerin Avrupa kumaşları lale motifleri ile bezenmiş İpek kadife kaftan

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.180

Şekil 24.39. 16. yüzyılın Mahkemelerinde giyilen giysilerin Avrupa kumaşları lale motifleri ile bezenmiş ipek kadife kaftan detay örneği.

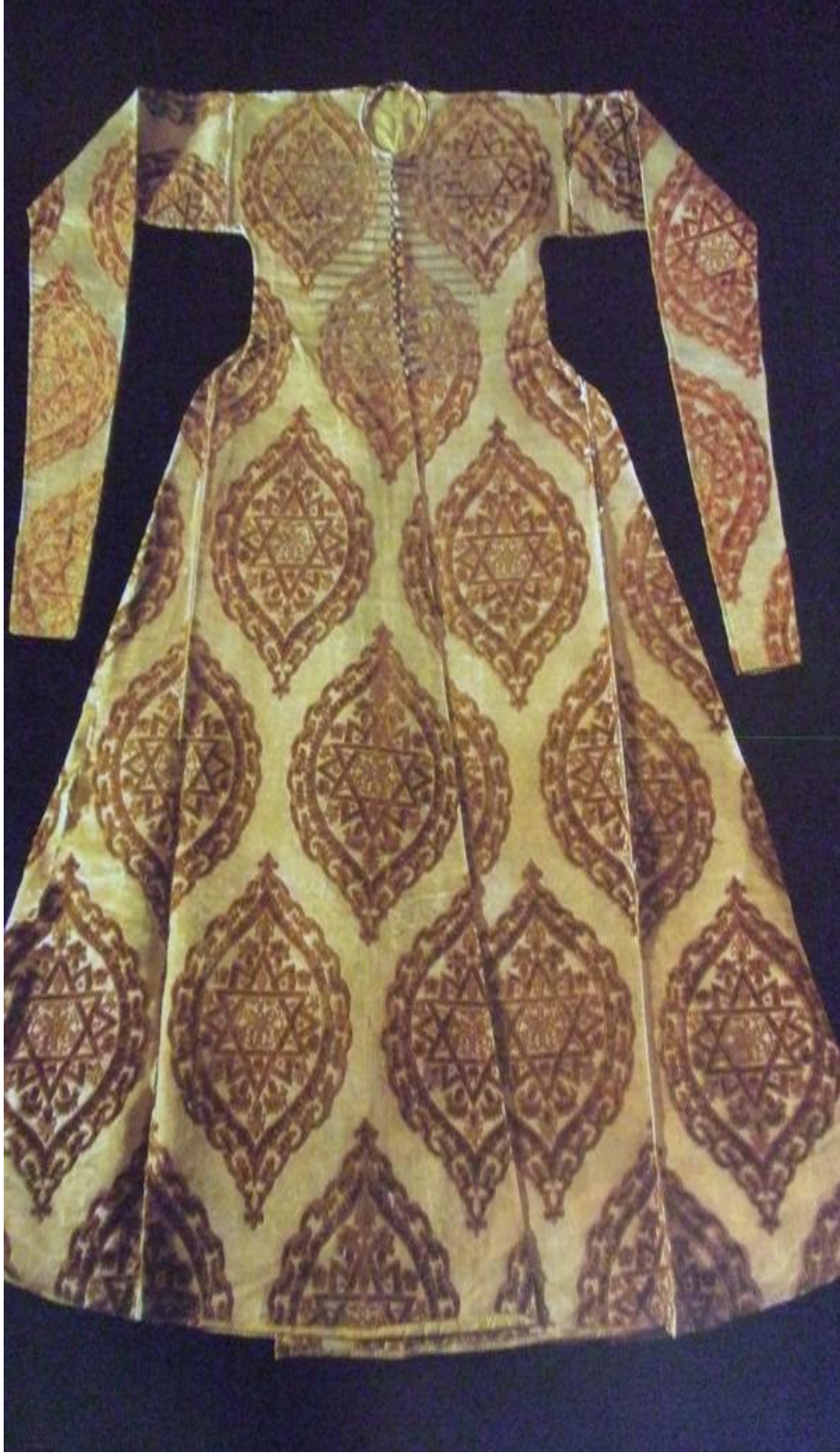
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.179

24.25. 16. Yüzyılın Süleyman'ın mühürleri ile süslenmiş Avrupa kadifesinden tören kaftanı

Aşırı derecede uzun (85 cm) ve dar (çevresi 20 cm) olan bu kaftanın kolları sadece dekoratif olarak düşünülmüştür. Manşetlerden 38 cm yukarı devam eden yarıklar giyen kişinin ellerini sokabilmesi için birleştirilmiştir. Açık yeşil taftaya bakan, kaftanın kaliteli pamuklu kumaş çizgisi boyundan bele kadar uzanır. Kumaş işlemeli kadifeden kesilmiştir: kadife sadece madalyon motifleri için kullanılmışken işlemeli kadife olan bölge düz, sade örgü krem ve gri şerit yüzeydedir.

Bu yuvarlak uçlu ovaler sümbül ve karanfil çiçeği başları ile çevrelenmiş çifte "Süleyman'ın Mühürleri" ile doldurulmuştur. Motiflerin desenleri, için kesilmiş ve kesilmemiş pililer zengin bir dokuma etkisi yaratır. Bu kombine pişi tekniği sıklıkla İtalyan kadife üretiminde kullanılmıştır; ancak Osmanlı dokumacıların bunu kullanıp kullanmadıkları kesin değildir. Dolayısıyla, bu motifler ve kompozisyon Osmanlı saray zevkine uymalarına rağmen ovalerin düzgün olmayan tarzı, kesilmemiş pililerin varlığını ve dar kolları (alışıldık 65 cm yerine 53,3 cm) kumaşın İtalya'da örüldüğünü ve Osmanlı saray terziler tarafından yapıldığı tartışmasını açmaktadır. Uzunluk: 132 cm. (Şekil 24.40)¹⁷⁹

¹⁷⁹ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 182

Şekil 24.40. 16.yüzyıl Süleyman'ın mühürleri ile süslenmiş Avrupa kadifesinden tören kaftanı

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.183

Şekil 24.41. 16.yüzyıl Süleyman'ın mühürleri ile süslenmiş Avrupa kadifesinden tören kaftanı detay örneği.

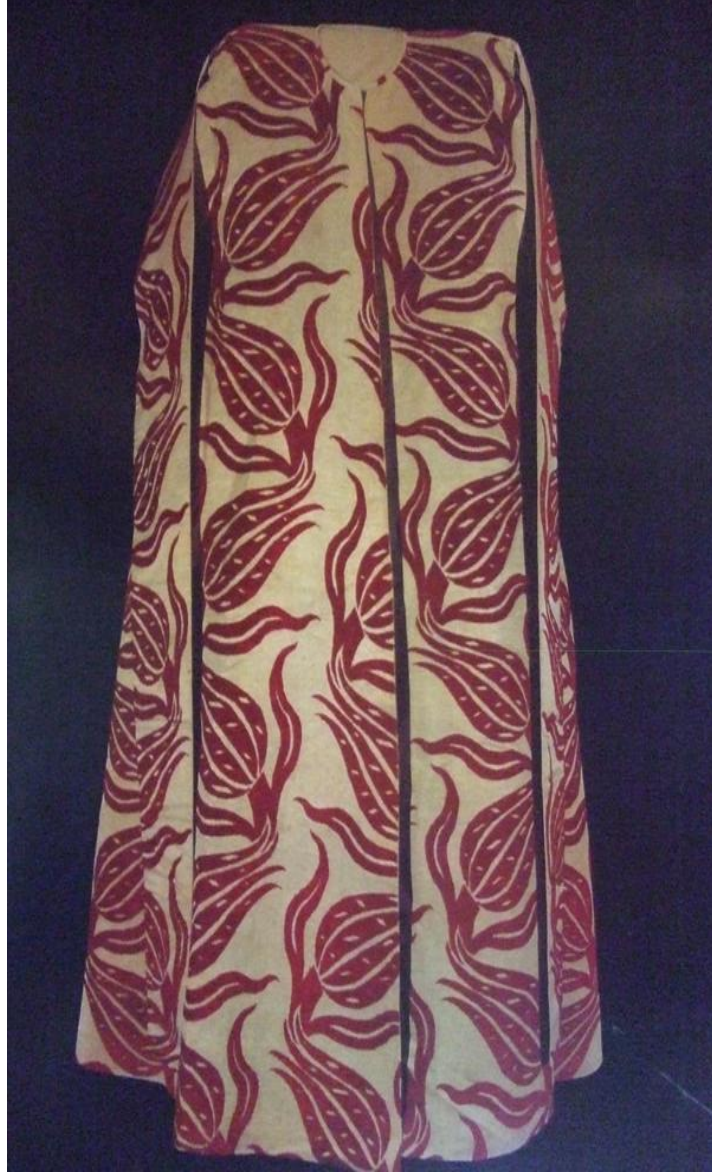
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.184

24.26. Türk Stilinde Dokunmuş Avrupa Kadifeden Tören Kaftanı

I. Murad (1574- 1595)

Yere değen bir uzunluk, yakasız ve uzun kollu omuzlardan başlayan kol yırtmaçları olan bir tören giysisi. Krem renkli saten çizgiler, boyun bölgesinde kenar kıvrımları olup, yırtmaçlar ise açık mavi parlak ipek kumaştan yapılmıştır. Ön taraftaki köşelerde dekoratif kare şekiller yer alır. Düğmesizdir. Önden mücevher taşlarla kapatılır.

Geniş lale figürleri vardır. Bu tif kesim yapılmış olması bu kadifenin Avrupa'nın başka yerlerinde de, belki İtalya'da da üretildiği çağrışımı yaptırmaktadır. 17. yüzyıl Osmanlı mistik şiirinde, kan kırmızısı renk genellikle din uğruna ölmeyi göze almış olmayı simgeler. Uzunluk 150 cm. (Şekil 24.42) ¹⁸⁰

Şekil 24. 42. 16.yüzyıl Türk stilinde dokunmuş Avrupa kadifeden tören kaftanı
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.188

¹⁸⁰ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 186

Şekil 24.43. 16.yüzyıl Türk stilinde dokunmuş Avrupa kadifeden tören kaftanı detay örneği.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.187

24.27. Türk Usulü Dizayn Edilmiş Avrupa Kadifelerinden Tören Kaftanı

1. Süleyman (1520- 1566)

Krem rengi saten çizgiler ve kenarlarda parlak sarı vardır. Bu uzun kaftanda giyen kişinin kollarını dışarı çıkarabilmesi için kol bölümünde yırtmaçlar vardır. Koyu kırmızı kadifede kontrast renklerde dizayn edilmiş lale figürleri değişik bir hava katmıştır. Küçük krem ve detaylar İtalyan yapımı olduğunu göstermektedir. Aslında mücevher klipslerle iliklendiği anlaşılmaktadır; fakat bu mücevherler günümüze gelmemiştir. Giysinin detayları III. Murat'ın giydiklerine benzediğini göstermektedir. Uzunluk 154 cm. (Şekil 24.44)¹⁸¹

Şekil 24.44.16.yüzyıl Türk usulü dizayn edilmiş Avrupa kadifelerinden tören kaftanı.
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.191

¹⁸¹ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 186

Şekil 24.45. 16.yüzyıl Türk usulü dizayn edilmiş Avrupa kadifelerinden tören kaftanı detay örneği

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.190

24.28. Saray İçin Avrupa Kumaşları

İpek İtalyan kadifesinden Türk dokuması ve dizaynıyla Kaftan İbrahim
(1640- 1648)

Mercan renkli kısa kollu koyu kırmızı tafta şeritli kadife kaftan. Çift dokuma, işlemeli ve işlemez olan yerler sade krem rengi zemin üzerinde oldukça zengin bir dokuma kontrastı oluşturur. Yuvarlak uçlu daire içindeki kabartmalar dönüşümlü olarak aynı zamanda kabartmanın da etrafında olan Çintemani ya da içinde güller olan vazolar, sümbül çiçekleri, karanfil ve lalelerle doldurulur. Zemini oval şekillerdeki bahar çiçekleri süsler. Bu dört çiçek üzerine tasarlanan desenler yoğunlukla kiremit ve çömlüklerin üzerinde 16. yüzyılın başlarından beri kullanılmıştır. Bununla beraber vazolar üzerindeki ekoseli şekiller ve motiflerin dış çizgilerinde kullanılan işlemez kadife yüzünden bu kumaşların özel olarak İtalya'da Osmanlı Sarayı için dokunulduğunu düşündürür. Saray tarzı kaftanın arka bölümü iki parçadan oluştuğu için kumaştan çok az artırır. Ön tarafı 24 ilikle tutturulmuş, uzun gövdeli lalelerle dokunmuş gri ipek üzerine mavi ipekle "Salamon' un Mührü" işlenerek birbirinden ayrılmıştır. Genişlik: 150 cm. (Şekil 24.46)¹⁸²

¹⁸² Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 192

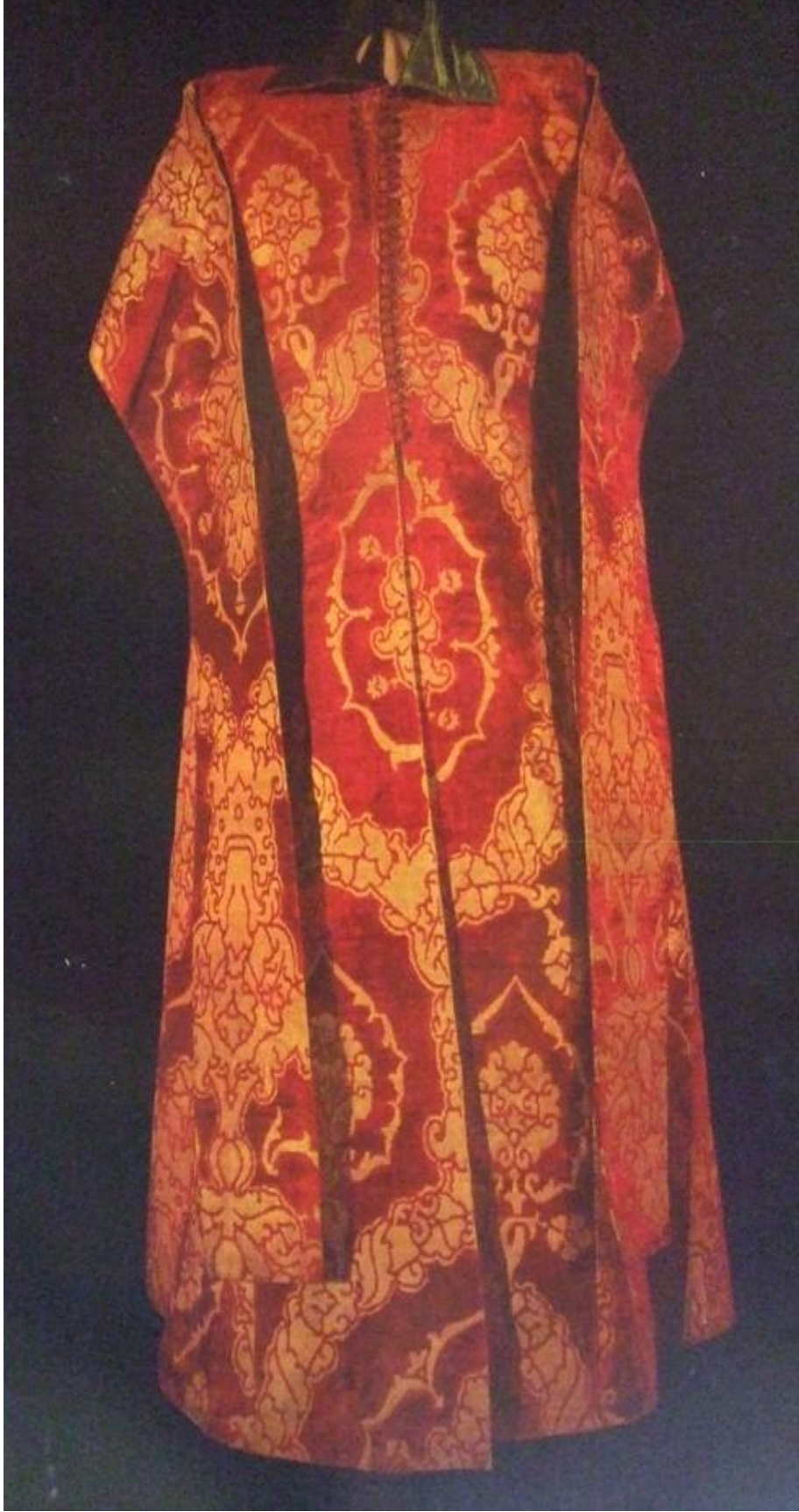
Şekil 24.46. 17.yüzyıl İtalyan İpek kadifesinden Türk dokuması ve dizaynı ile kaftan.
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.194

24.29.İtalyan İpek Kadifeden Yapılmış Tören Kaftanı

I. Ahmet (1603- 1617)

Yeşil saten yaka, yere kadar uzanan kollar bu kaftanı çok ihtişamlı bir giysi haline getirmiştir. Yeşil renkli pamuklu çizgilere sahip bu koyu kırmızı giyside zenginleştirici öge olarak kralların giydiği taç benzeri motifler kullanılmıştır. Bu motifler altın iplikler kullanılarak detaylandırılmıştır. Dizaynla ilgili her detay bu kumaşın Avrupa dokuması olduğunu anlamamızı kolaylaştırır. El dokuması benzer dizaynlar Rönesans tablolarında da görülebilir. 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı İtalya'dan İtalyan kadife ithal etmiş ve bu tür kumaştan yapılmış hil'at kaftanlarının Osmanlılar tarafından kendilerini ziyarete gelen Avrupalı diplomatların (büyükelçiler) katıldığı resepsiyonlarda giyilmiştir. Kaftan boyun hizasından bel hizasına kadar 27 ilik ve düğme ile iliklenmektedir. Uzunluk; 162 cm' dir. (Şekil 24.47)¹⁸³

¹⁸³ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 196

Şekil 24.47.17.yüzyıl İtalyan ipek kadifeden yapılmış tören kaftanı.
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.199

24.30. Kavisli Yaprak Desenli Kaftan (Hindistan İpeği)

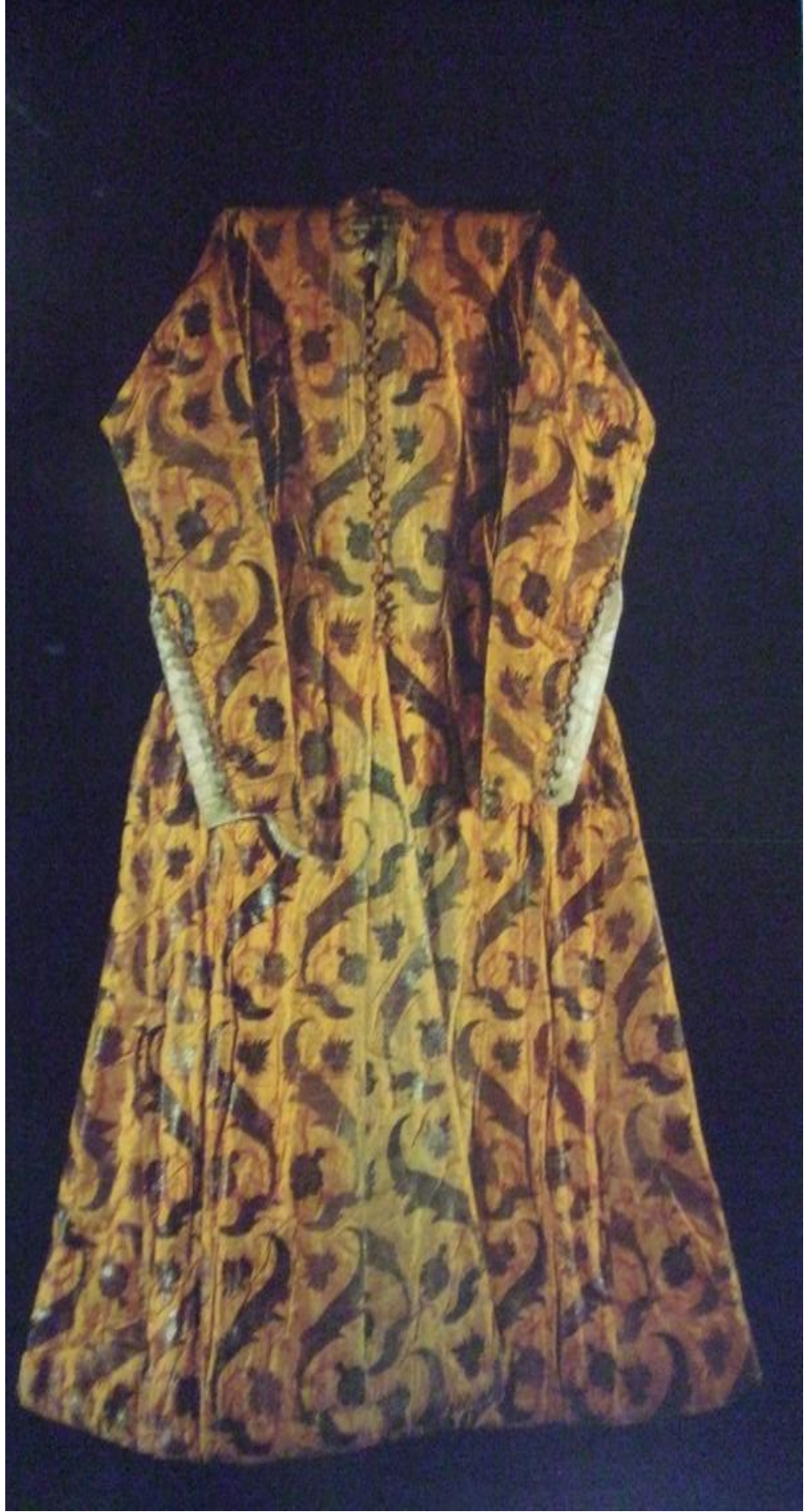
I. Ahmet (1603- 1617)

İçi keçeyle doldurulmuş, yüksek yakalı kaftanın kış için hazırlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen de dış kaftanın içine giyilmek için tasarlanmış olduğu, giderek incelen kollar yarım daire şeklinde elleri arkadan kapatırken daha kısa olan kısım dirsekten itibaren 14 düğmeyle iliklenebilmektedir. Aynı döneme ait çizilmiş Osmanlı sultanlarının portrelerinde kaftanların kolları dikkat çekici bir biçimde kol katlarının içinde kavuşturulmuştur. Turuncu-sarı kumaş üzerinde birbirine paralel metal ip üzerine dizilmiş kavisli çınar ağacı yaprakları ve gövdeleriyle beraber filizlenen çiçekler işlenmiştir. Bu işlemler farklı ışıklarda sonbaharın yaprakları kadar renkli, yeşilden, sarıya ve koyu turuncuya doğru olan farklı renklere dönüşür. Aynı zamanda çınar ağacının yaygın olarak Doğu'da, Anadolu'da, İran ve Kuzey Hindistan'da bulunduğu bilinir.

"Dolaşma" olarak bilinen desen Osmanlı sarayında oldukça yoğun kullanılmıştır. Bu örnekte kumaşlar iki yüzü de kullanılabilir olarak üretilmiştir. Osmanlı Türkleri arasında bu yol en çok ağır pamuklularda döşeme ve perdelik olarak kullanılır; bu kumaş kaliteli Hint kumaşı olarak tanımlanmaktadır. Bu giysinin, ön tarafında 18 ilik ve düğme bulunmaktadır. Genişlik 134 cm.

(Şekil 24.48)¹⁸⁴

¹⁸⁴ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 200

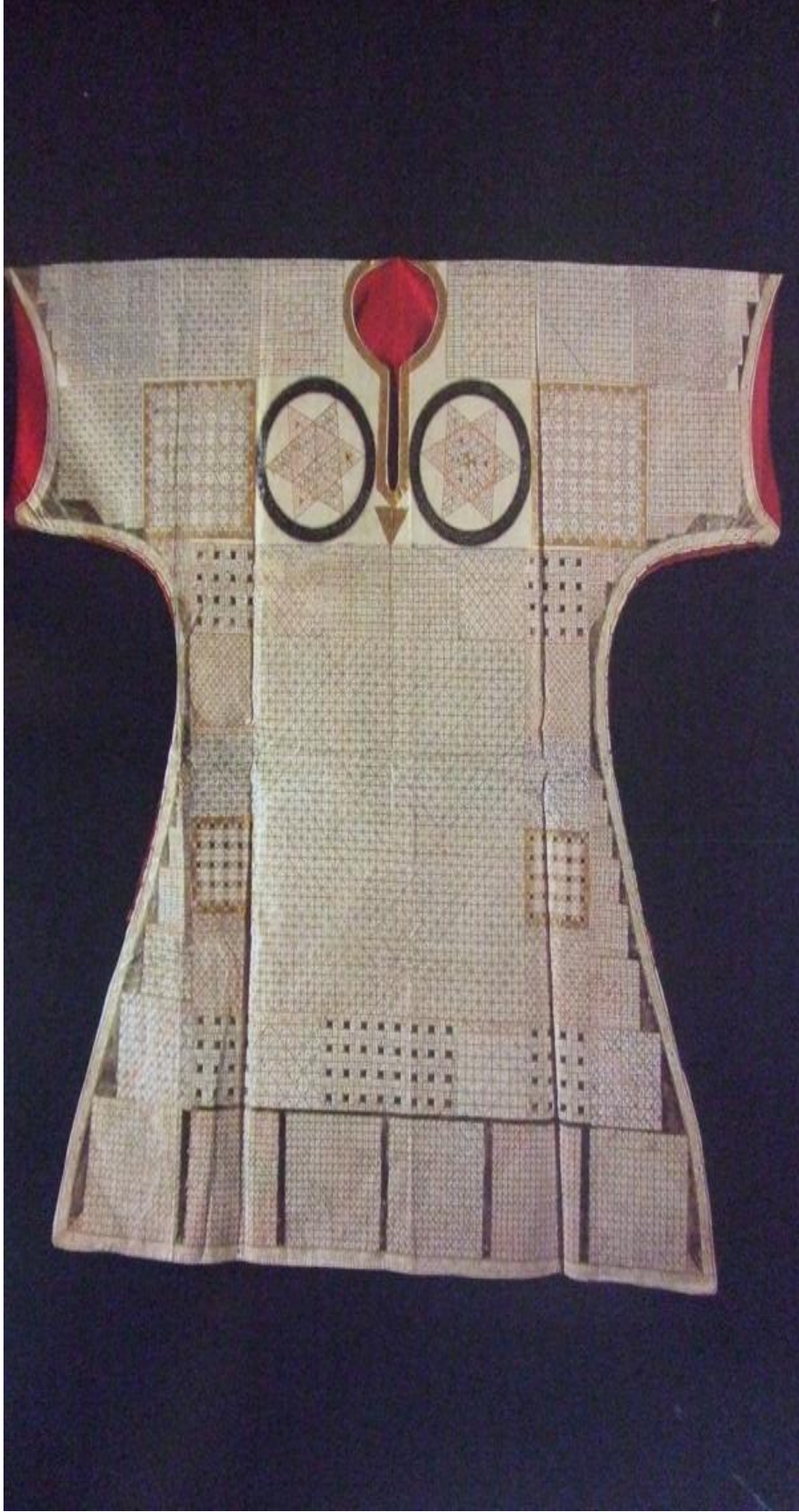
Şekil 24.48. 17.yüzyıl Kavisli yaprak desenli kaftan (Hindistan ipeği)
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.201

24.31. Süleyman'ın Oğlu Derviş Ahmet Tarafından Yapılan Tarihli Muskalı Gömlek

Selim (1524- 1574)

Kısa kollu ve ketenden yapılan bu gömleğin farklı bir dikim detayı vardır: İlikleme halkaları ve şeritler yan kenarlara düzenli aralıklarla yerleştirilmesine rağmen, ön ve arka tarafı birlikte dikilmemiştir. Önü ve arkasında düz dokumalı keten yüzeyi, altın, kırmızı, mavi ve siyah mürekkepli yazı ve harflerle doldurulan, farklı boyutlarda birçok kareye bölünmüştür. Göğüs kısmında bulunan siyah çerçeveli iki büyük dairenin içinde altın ile yazılan Kur'an'dan ayetler vardır. Bu daireler 'Salamon Mührü' içerir, üçgenlere bölündüğünde ise sihirli numaralar ve kombinasyonlu harfler vardır. Ense açıklığının altında, küçük altın üçgen Arapça olarak Süleyman Han'ın oğlu olan Selim Han'ın ismini verir. Bunun içindir ki bu tişört Selim için tasarlanmıştır, daha sonrada 1566'da Sultan II. Selim'e yetki verilmiştir. Arkasındaki karelerin üç çizgisinden ilkinin üstünde bulunan dar bordür Süleyman'ın oğlu Derviş Ahmet'in ismini verir ve hicri takvime göre tarihi 972'dir. (1564-5). Diğer bir deyişle bu tişört yaklaşık Selim'in tahta çıkmasından bir sene önce yapılmıştır. Bu, yapanın ismini taşıyan muskalı gömleklerin tek bilinenidir. 18., 36.'dan 46.'ya ve 48. sureleri içeren Kuran ayetleri için üç stilde hat sanatı kullanılmıştır. Hiç şüphe yok ki Osmanlı Hanedanlığı bu giysilerin sihrinin etkisine inanmaktaydılar: Süleyman'ın karısı Hürrem Sultan'dan gelen bir mektupta, Süleyman'ın içinde kutsal isimler bulunan bu gömleği giymesi halinde kurşunlardan korunacağını söylemektedir. Uzunluk: 106 cm'dir. (Şekil 24.49)¹⁸⁵

¹⁸⁵ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 234

Şekil 24.49. 16.yüzyıl Tarihli muskale gömlek.

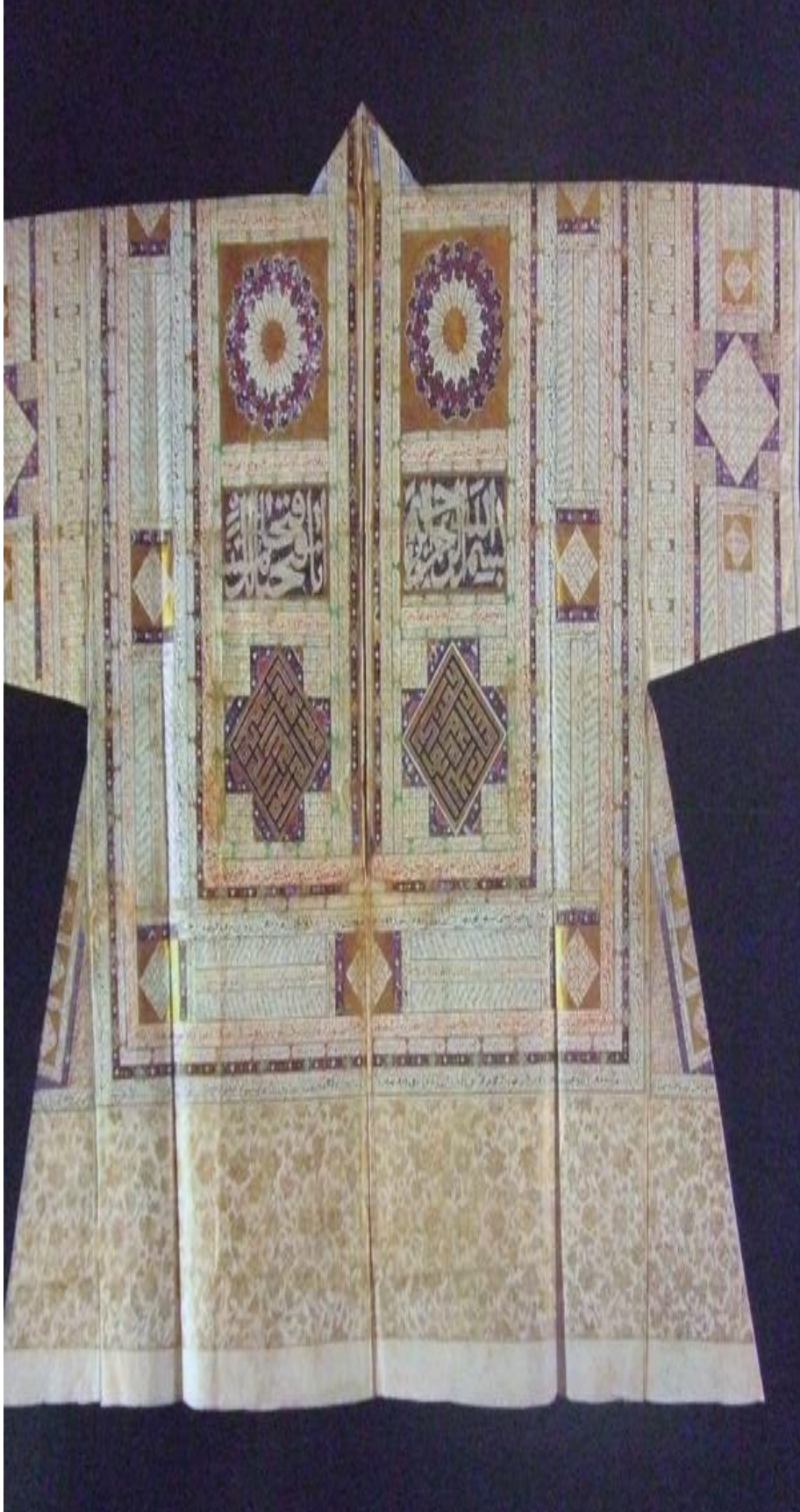
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.236

24.32. 16. Yüzyıl Muskalı pamuklu gömlek

Dikimiyle kaftana benzese de, göğsü altından açık bir gömlektir. Ön tarafının dekorasyonu üç bölümden oluşur: üste açılan her iki tarafa yerleştirilmiş lacivert çerçeveli büyük daire motifi, altın renkli yüzeye yerleştirilmiştir. Altında göğüs hizasında “BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM” yazılı lacivert bir satır vardır. Bu kelime yeni yıkanmış bir kıyafeti giyerken, yemeğe ya da yeni bir işe başlarken kullanılır. Sağ tarafındaki bölümde Kuran'da geçen 'Zafer' suresi devam etmektedir. Bunun altındaki alanda onların köşesinde iki kare bulunur ve içlerinde Allah'ın bir olduğunu anlatan altın varaklı 'Kare Kufi' yer almaktadır. Arka ve ön kenarları çiçekli yapraklı nakışlar ve 16. yüzyıl sonunda ve 17. yüzyıl başlarının el yazması tezhibini andıran çiçek başlarıyla dekore edilmiştir. Arkasının tasarımı köşelerde yer alan büyük karelerden ve kenarlarında yer alan dört küçük kareden oluşmaktadır. Küçük doğa elementleri sayısız yazıyı, özel formülleri ve mübarek sayıları tamamlamıştır. Bütün bu elementlerin doğru bir biçimde sıralandırılmasıyla doğaüstü bir ahenk oluşacağına ve tüm kötülüklerden korunulabileceğine inanılmaktadır. Uzunluk: 85 cm' dir.

(Şekil 24.50)¹⁸⁶

¹⁸⁶ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 238

Şekil 24.50. 16. yüzyıl Muskalı pamuklu gömlek.

Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.239

24.33. 16. Yüzyıl Kaftan Stilinde Keten Muskalı Gömlek

Bu tişörtün uzunluğu ve çizgisi onu kaftana benzetmektedir. Boydan beyaz ketenin yüzeyi sayısız etiketler, kol işaretleri ve birkaç sihirli kareden oluşan dar yazı bantlarına dönüştürülmüştür. Ön tarafı her iki açıklıkta Kuran ayeti içeren geniş bantlardan oluşmaktadır. (Sureler 255 ve 18) Çoğunlukla çeşitli renklerde ve el yazması stili ile dekore edilmiştir. Göğüs üzerindeki iki karede 12. (Hz. Yusuf'un hikâyesi) ve 19. (Meryem'in hikâyesi) sureler vardır. Arka tarafında Kuran ayetlerini içeren büyük dikdörtgenler ve Hz. Muhammed'in isminin olduğu 'Kare Kufi' alanı vardır. Altında kitap tezhibi ve şerit süsüne benzeyen dekoratif bir düzenleme vardır. Büyülü ve giyene iyilik getiren sihirli kareler ve madalyonlar kenarlarda 10 cm genişliğinde konmuştur. Uzunluk: 13,5 cm' dir. (Şekil 24.51)¹⁸⁷

¹⁸⁷ Dr. Patrica L. Baker, Dr. Hülya Tazcan, Jennifer Wearden, **Silks For The Sultans** Ottoman Imperial Garment From Topkapı Palace, 1996, s. 244

Şekil 24.51. 16. yüzyıl kaftan stilinde keten muskalı gömlek
Kaynak: L. Baker, Tezcan, Wearden, 1996, s.245

25. OSMANLI DÖNEMİ SÜSLEMELERİ

İşleme sanatının, tarihten önceki çağlara kadar uzandığı görülür. Yaşamın bir gereği olarak kabul edilen estetik insanoğlunu birçok yenilikler tasarlamaya yöneltmiştir. Bu nedenle, balık kılıçığı ve çeşitli hayvanların sivri kemiklerinden, dikenden, madenden ve telden çeşitli iğnelerin kullanıldığı yapılan kazılarda ortaya çıkarılmaktadır.

Bu iğnelerle çeşitli süslemelerin yapıldığı düşünülmektedir. Fakat kumaş parçası dayanıklı bir malzeme olmadığından günümüze gelmiş örnekler bulunmamaktadır. Ülkemizdeki müzelerimizde, MS 5.- 6. yüzyıla ait "Kopt" dokuma parçaları bulunur. Bu parçalara dokumadan sonra beyaz püskül ve renkli yün ile kabartma işleri yapılmıştır.

Türk işlemlerinin, en eski örnekleri 16. yüzyıla aittir. Bu eserler büyük değer taşımaktadır. Türk sanatı, bu yüzyılda diğer alanlarda olduğu gibi işleme-süsleme sanatında da en ileri aşamaya ulaşmıştır.

17. yüzyılda bu özellikler bir süre devam etmekle birlikte, yüzyılın sonlarına doğru önemini giderek kaybetmeye başlamıştır.

18. yüzyıl başlarında Avrupa sanatının Türkiye'ye girmesi işleme sanatını olumsuz etkilemiştir.

18. yüzyıl işlemleri çarpıcı renkleri ve karışık motifleriyle sanatçı emeğinden çok yaldızlı bir ihtişama hâkimdir.

Topkapı Sarayı'nda ele geçirilen bir belgeden sarayın bir grup işlemeyi, saray dışında yaptırdığını belgelemektedir.

Osmanlı toplumunda ustaya ve sanatkâra büyük destek sağlanarak, aile bütçesine katkıda bulunan, kişiyi meslek edindiren ve kişiyi saraya kadar yükselten bir olanak sağlanmıştır. Evlerde amatörce yapılan uygulamalar kuşaktan, kuşağa aktarılan bilgilerle gerçekleştirilmektedir. Günümüzde de aynı şekilde yetişmiş, çeşitli sanatlara ilişkin sanatkârlar işlevlerini sürdürmektedir.¹⁸⁸ 16. yüzyılda yaygın olarak bir nakış çeşidi olan düz ve verev pesent kullanılmıştır. Sarayda, akma, hesap iğnesi, sarma sıralan, Slav iğnesi ile kordon tutturma, aplike, metal plaka ve boncuk

¹⁸⁸ Prof. Melek Sevüktekin Apak ,Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.44,

işî çeşitlemeleri ile yapılmış küçük esprilerle ve bordür çizgileriyle donatılmış çalışmalara rastlanmaktadır.

Bu yüzyılın kumaş ve işleme motifleri arasında çok sıkı bir bağ gözlenmektedir. Türk kumaşları en karakteristik deseni, muntazam, ince ve yüksek dokuma tekniğini 16. yüzyıl başlarında kazanmıştır. Motifler serbest ve karışık olmak üzere iki grupta incelenmektedir.

Serbest motifler; bir eşyanın ortasını veya bordürünü kaplamaktadır. Madalya şeklindeki süsler ile nar veya enginar gibi oval şekilleri veya meyve motifleri kullanılmaktadır. Madalyon şekilli motiflere daha çok İran ve Türk kumaşlarında rastlanmaktadır.

Ayrıca, gül dalı, lale, karanfil ve sümbül motifleri de 16. yüzyılda çok kullanılmıştır. Karışık motiflerde; değişik çiçek, yaprak ve meyvelerle, bunların karışık kombinasyonlarından motifler elde edilmiştir. Özellikle, lale, sümbül ve karanfil birlikte çok işlenmiştir. Bu yüzyılda bordür motifleri de önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle mendil gibi küçük parçalara yapılan ince geometrik şekilli motifler orijinallik taşımaktadır.

16. yüzyıl işlemlerinde motiflerin dizaynında büyük bir uyum görülmektedir. Sadelik ön planda tutulmuş olup; Türk işlemeciliği natürel güzelliğini bu sadelikte bulmuştur. Yine 16. yüzyıl işlemlerinde renkler üç veya dördü geçmeyecek şekilde sınırlı kullanılmıştır. En fazla kırmızı, yeşil, mavi, krem veya az olarak sarı renkler kullanılmıştır. Türk işlemlerinde en fazla kırmızı renk kullanılmış ve insanların daima ilgisini çeken bir renk olmuştur. Kırmızı rengin en güzel serisi olan "Türk kırmızısı" adıyla anılan boyayı yapanlarda Türklerdir¹⁸⁹.

Şekil 25.1. Enfiye Mendili

Kaynak: Sevüektekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.45

¹⁸⁹ Prof. Melek Sevüektekin Apak Doç. Dr Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s 45

16. yüzyılda yapılan işleme türleri 17. yüzyılda da sürmüştür. Günümüzdeki örnekler, işlemelerle bezenmiş makrame, kavuk örtüsü, evre, şalvar üç etek, ok torbası, tıraş önlüğü, kaftan, peşkir, seccade, bohça, yastık, çarşaf, yorgan yüzü, yatak, ayna, yer örtüsü ve çadır gibi örnekler bu sanat dalına duyulan ilginin sürdüğünü göstermektedir.

Nakış türü ve malzeme seçiminde, çizgiye hareket kazandırmak amaçlanmış yuvarlak hatlara elverişli sarma, Maraş işi (sim sıkma, sim yürütmeklerinin uygulanması ile çizgiyi işleyerek renklendirmede daha gerçeği yakalayarak iğneci bilinçli yaklaşımla kullanılmıştır.

Yüzyılın ilk yarısında kum iğnesinin, ikinci yarısında buhara atmasının tipik işleme türleri metal iplik ve metal bükümlü ipek ipliklerle yapılan Maraş işi çeşitlemeleri ile balıksırtı, civankaşı gibi iğnelerin giderek yaygın olarak kullanıldığı gözlenmektedir.

17. yüzyıl işleme motiflerinde bu devre ait kullanılan kumaşların etkisi görülmektedir. Özellikle tezgâhta dokunan kılaptanlı ve ipekli kumaşları alma gücü olmayan kimselerin bu kumaş örneklerini taklit etmeleri önemli rol oynamıştır.

Serbest ve karışık motifler bu yüzyılda da kullanılmıştır. Serbest motiflerden nar ve enginar örneklerinden alınan oval şekiller beğenilerek kullanılmıştır. 17. yüzyılda işlemelerin serbest motifleri arasında en çok yer alan çiçekler lale, karanfil, sümbül ve gül olarak belirlenebilir. Lale birçok eşyada kullanılmış olup, 17. yüzyıl lalesinden ayrı bir şekil almıştır. Lale daha az kullanılmış, yerine karanfil çoğalmıştır.

Karışık motifli işleme bordürlerinde, çoğunlukla çiçeklerin, yaprakların veya motiflerin küçük şekillen kullanılmıştır. Motif sıralamasında, eşyanın şekline uymak esası göz önünde bulundurulmuştur. Bordür süslemelerinde, dar veya geniş geometrik şekillerin veya stilize edilmiş motiflerin kullanıldığı görülmektedir.

17. yüzyılda motiflerin şekilleri değiştirilmiş olsa da sadelik ön planda görülmektedir. İşlemelerde; esas ve yardımcı renkler iki aşamada kullanılmıştır. Esas renklerde; özellikle kırmızı yeşil ve mavi renkler kullanılmıştır.¹⁹⁰

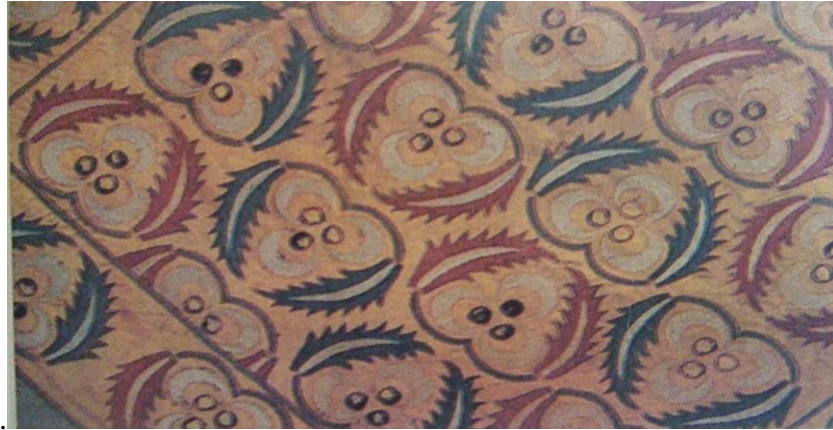
¹⁹⁰Prof. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s 46

Örneğin; sanatçı daima hayalinin ürünü olarak çizdiği lale, karanfil, gül ve sümbül işlemlerinde kırmızı renge en çok uyum sağlayan olduğu için, yeşili unutmamış ve buna bir çeşni katmak amacıyla da maviyi kullanmıştır. Esas renkler, çeşitli az motifli işlemlerde görülmektedir.

Sarı ve krem renkleri de yardımcı renklerdir. Zaman zaman esas renkleri daha çok belirtmek için sim ve sırma kullanılmıştır.

17. yüzyıl Türk işlemlerinde renk sıralamasında, renklerin katkısı iyi ölçülmüş olmakla birlikte kırmızı renk ön plandadır. Renkler objeler üzerinde ustalıklı sıralandığından renk tonları hafifletilmiş ve gözlemci üzerinde estetik bir etki bırakması sağlanmıştır.

16 ve 17. yüzyılda kullanılan nakış türleri, dolgulu hesap, Türk işi, ince iş, düz pesent, verev pesent, zerdüz, sırma işi, simli ve sırmalı sarma (Maraş işi), balıksırtı, tel sarma ve applike işleridir.¹⁹¹

Şekil 25.2. 17. yüzyıla ait Çintemani motifli bohça.

Kaynak: Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, Öztürk Eray, 1997, s.47

25.1.Türk Kumaşlarında Motif ve Kompozisyon

Türk kumaşlarında renklerle desenler büyük bir uyum içinde verilmiştir. Başlangıçta az renkle, ay, güneş, Mühr-ü Süleyman gibi iri motifler yanında çubuklu, yollu, satranç desenli, kareliler tercih edilmiştir. 15. yüzyıl sonlarında ise saray nakkaşhanesinde hassa sanatkârları tarafından hazırlanan desenlerin kumaşlara da uygulandığı görülür.

¹⁹¹ Prof. Melek Sevüktekin Apak Doç. Dr. Filiz Onat Gündüz, Doç. Dr. Fatma Öztürk Eray, **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s 48

Bunlar en erken rumî kıvrımları olarak ortaya çıkan desendir ki, giderek hatayilerle zenginleşmiştir. II. Bayezid devrinde ise bulut ve kökü çok eskilere dayanan özellikle Selçukluların çok kullandığı düğün motifleri görülür. 16. yüzyılın başlarından itibaren görülen ve spiral kıvrımlar üzerinde küçük çiçek ve yaprak deseniyle Haliç işi olarak tanınan motif, tekstil üzerine de uygulanmıştır.

1520 — 1566 yılları arasında hassa nakkaşı olarak çalışan Şan Kulu “Saz” üslûbunun yaratıcısı olmuştur. Bu desenin esası yeni formlar kazanmış hatayi çiçekleri ile ince dalların ve hançeri yaprakların sık bir şekilde kıvrılarak birbirinin içinden geçmesidir.

Şah Kulu’nun talebesi olan Kara Memi ise başta gül, lale, sümbül, karanfil, zerrin olmak üzere bahar açmış meyve ağaçlarını bezeme sanatına mal ederek “Çiçek” üslubunun yaratıcısı olmuştur. Bu motiflere aynı yüzyıldaki işleme, halı, çini, taş, ahşap ve madenî eserler üzerinde de rastlamak mümkündür.

Türk kumaşlarında ender de olsa hayvan figürleri kullanılmıştır. Kıvrık dallar arasında geyik ve ceylan motifleriyle, karşılıklı resmedilen tavus kuşları veya sadece stilize edilmiş tavuskuyruğu desenli kumaş parçaları Topkapı Sarayı’nda ve dünya müzelerinde bulunmaktadır.

Kumaşlardaki kompozisyon şemalarının esası, sonsuzluk fikrine dayanır. En çok kullanılan şema birinden diğere açılan madalyon şemasıdır. Madalyonların gene sonsuzluk esasında kaydırmalı eksen üzerinde dizildiği de görülür. Ana şemalardan bir diğeri de kaynaklarda “Dolaşma” denilen yukardan aşağıya kıvrılarak birbirine paralel giden, sağından solundan yaprak, lale, nara veya kozalak çıkan dal desendir.

Kompozisyon şemaları kumaşların kullanım amaçlarına göre de değişmiştir. Bunlar elbiselik, mefruşat (yer yaygısı, sedir örtüsü, yastık, kapı ve pencere perdesi), eğer örtüsü ile dinî ve askerî amaçlı kumaşlar olarak gruplanabilir.¹⁹²

Giyimde kullanılan kumaşların kompozisyonunda daima sonsuzluk fikri hâkim olurken, mefruşat kumaşlarında, örneğin, yastık, perde, yer yaygısı, seccade gibi olanlarda kenarları bordürlü, özel kompozisyonlar yaratmak zorunluluğu doğmuştur. Dinî kumaşların büyük bölümünü yazı zigzag desenli Kâbe örtüleri teşkil eder.

¹⁹² Yasemin Kablan, **Türk Kumaşına Genel Bir Bakış**, bitirme tezi, M.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü, 1999, s.10

Bir de dokuma Kâbe kuşakları vardır ki, içi Kuran'dan alınmış ayet yazılı, ince uzun dikdörtgen kartuşlar ve onları bağlayan daire motifleriyle karakteristik özel amaçlı dokumalardır. Askerî amaçla dokunan kumaşların başında sancaklar gelir. Saltanat sancakları, ordu ve donanma sancakları üzerlerinde farklı, farklı desenlere sahiptir.

Bunlar tuğra, üç ay, yıldız, kale tasvirleri, zülfikâr (Hz. Ali' nin kullandığına inanılan çift ağızlı kılıç), yazılar (Allah, Muhammed, dört halifenin isimleriyle, fetih ayetleri) gibi desenlerdir.

17. yüzyıldan itibaren Türk sanatına Batı etkilerinin girmesiyle kompozisyonun bütününde çözümler başlamıştır. Bir kökten çıkan serbest çiçek buketleri yüzeyleri doldurmuş, 18. yüzyılda çiçekler renk tonlamasıyla bir derinlik kazanmıştır. Giderek artan Batı etkileri 19. yüzyılda özellikle saray için üretim yapan Hereke ürünlerinde tamamen Batı zevkinin hâkim olduğu iri dallı, çiçekli kumaşlarla kendini göstermiştir.¹⁹³

¹⁹³ Yasemin Kablan ,**Türk kumaşına genel bir bakış**, bitirme tezi,M.Ü.Güzel Sanatlar Enstitüsü., 1999,s.11

26. OSMANLI KUMAŞLARINDA RENK VE DESEN

Osmanlı "saray kumaşları" çok zengin malzeme ve desen içeren, sultan ailesi ve saray mensupları için dokunan kumaşlardır. Osmanlı sanatında özel öneme sahip bu gruba, Osmanlı Sarayı'nın tefrişatı amacıyla dokunmuş kumaşlar da dâhildir. Osmanlı kumaşlarında renk ve desen zenginliği dikkat çekicidir. 14. yüzyılda oldukça büyük motifler ve çok canlı renkler içeren Türk kumaşlarında iri kozalak, çınar yaprağı, nar motifleri belirgindir. 15. yüzyıl Osmanlı sanatı, Beylikler dönemi sanatından İmparatorluk sanatına geçildiği ve Klasik Osmanlı sanatının temellerinin atıldığı dönemdir. Süsleme repertuarında Selçuklu sanatından devralınan Rumîler, 10. yüzyıla kadar tüm dekoratif sanatlarda değişik kompozisyon düzenleri içerisinde kullanılmıştır. Hayvan postlarından esinlenilmiş, güç ve iktidarı simgeleyen motifler özellikle çatma kaftan kumaşlarında uygulanmıştır. Saray sanatı süsleme motifleri arasında Uzakdoğu kökenli Çintemani (Çin bulutu) motifi de yer alır. İlk örnekleri 1472 tarihinde Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Çinili Köşk çinilerinde görülen çintemani yüzyıl boyunca Türk süsleme sanatının tüm dallarında kullanılmıştır.

15. yüzyılda bazı kumaşlarda İtalyan kumaşlarının etkisi açıkça görülür. İki ülke arasında öteden beri süregelen ticarî ve siyasi ilişkiler bu dönemde sanatsal yakınlığa da zemin oluşturmuştur. Gentile Bellini'nin Boston Gardner Müzesi'nde bulunan "Bir Türk Nakkaşı" adlı tablosundaki kaftan deseninde Rumîlerden oluşan girift bir kompozisyon hâkimdir. 15. yüzyılın ikinci yarısına ait pars beneği ve kaplan çizgisi deseni 16. yüzyıl başlarında da kumaşları süslemiştir. Üçlü benekler, lale, karanfil bu devrin diğer önemli motifleridir.

Geleneksel Rumi motifleri 16. yüzyıl kumaş desenlerinde fazlaca kullanılmıştır. Uzakdoğu kökenli hatai grubuna dâhil stilize çiçekler, Kanunî Sultan Süleyman döneminde hançer yaprağı denen kıvrık yapraklarla birlikte değişik kompozisyonlar içinde yer almış ve dokuma tekniği çok zor olan kemha kumaş desenlerinde başarıyla uygulanmıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısında görülen bütün üsluplar, 17. yüzyılın ilk yarısında da saray sanatının çeşitli dallarında başarıyla uygulanmıştır.

17. yüzyılda Hollanda resminde çiçek ressamlığı çerçevesinde kendini gösteren ve özellikle lale kültürü diyebileceğimiz büyük bir çiçek sevgisi, her sanat eserinde çok değişik kompozisyonlarla görülür. Türk kumaş sanatının en büyük başarısı, 16. yüzyıl ortalarından itibaren bütün sanat dallarındaki eserleri süsleyen, gözleme dayanan natüralist üsluptaki çiçek ve bitkisel bezemelerdir. Bunlar oval madalyonlar içinde yer alır. Kullanılan renkler arasında en önemli olan kırmızı ve tonlarıdır. Asırlar boyu solmama özelliğine sahip bu rengin bazı tonlarının sırrı hâlâ çözülememiştir. Kırmızıdan sonra en çok kullanılan renkler mavi, yeşil, siyah, bej, beyaz, bazı yerlerde altı rengini ifade edecek tatlı sarı ve bal rengidir. 18. yüzyılda bütün sanat dallarında bir gerileme kendini göstermiş; Batı'nın makineleşmiş dokuma ürünlerinin ithal edilmeye başlanmasından Osmanlı dokumaları büyük zarar görmüştür. Buna rağmen Sultan III. Ahmet (1703- 1730) ile I. Mahmut (1730-1754) dönemlerinde ve özellikle Lale Devri'nde (1718-1730) güzel ve kaliteli kumaşlar üretilmiştir.¹⁹⁴

26.1.Padişah Kaftanlarında Kullanılan Motif ve Desen

Padişahlar eski çağlardan beri süsleme ihtiyacı duymuşlar, bu zevk ve isteklerini karşılamak içinde on binlerce yıl oturdukları mağaraları ve kullandıkları eşyaları hep süslemiş güzelleştirmeye çalışmışlardır. Süslemeler zamanla ilerlemiş türlü türlü şekiller almıştır. Bunlar hangi milletin ve topluluğun sanat eseri olduğunu gösteren özellikler taşımaktadır. Türk kumaş süsleme sanatı mükemmel bir başarıya ulaşmıştır. Türk kumaş ve kadifelerinde renkler; sanat eserinin önemini daha da çok arttıran unsurların başında gelir. Sanat eseri ferdin değil milletin zevk ve duygularını ifade eden ürünler olmuştur.

Padişah kaftanlarında lale, çintemani, münhani, narçiçeği, hatai, penç, yaprak, taç, sümbül, rumi, güneş, ay, yıldız motifleri nebatı süslemeler (çiçek, meyve, ağaç motifleri) zambak, çarkı felek gibi motifler sıkça görülmektedir.

Karanfil, şakayık, çınar yaprakları, bahar dalları, iri çam kozalakları, narçiçekleri ve narlar kıvrık dallar arasında hançer yaprakları çok sevilen ve kullanılan motiflerdir.

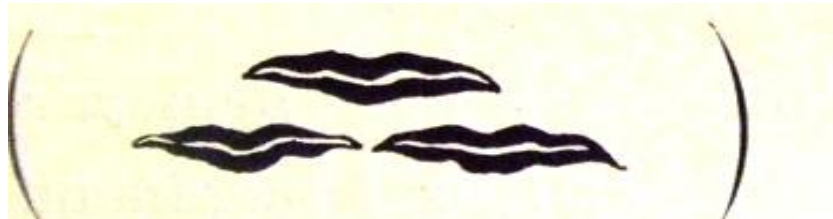
¹⁹⁴ Erişim: www.bakterim.com/tekstil/104031-osmanli-kumaslarinda-renkler-ve-desenler.html
(17 Mayıs 2009)

Bu natüralist çiçeklerin dış konturların belirgin olarak çizilmesi ise Osmanlı desenlerini diğer ülkelerin; İran, Hint kumaşlarından ayıran en önemli farktır. Bunların yanı sıra üç benek, stilize bulut ve ikisinin de birlikte kullanıldığı çintemani mührü Süleyman, güneş motifleri de sıkça görülmektedir. Çok ender olarak hayvan figürlü kumaşlara da rastlanmaktadır. Kıvrık dallar arsında geyik ve ceylan motifleriyle karşılıklı resmedilen tavus kuşu motifleri veya sadece tavuskuyruğu desenli kumaşlar bunlar arasında sayılabilir. Bu motiflerin bir araya getirilmesi de belli şemalara bağlı kalınarak yapılmıştır. Fakat desenlerin hepsinde sonsuzluk fikri esastır. Bunların içinde en karmaşık olarak görüneni; saray nakkaş hanesinde çizilerek kumaşta da uygulanmış “saz yolu” desenidir. İnce dallar arasında natüralist çiçeklerle onları yer yer kesen iri kıvrık hançer yaprakları bu desenin özünü teşkil eder. Saz deseni ile iki kemha kaftan ve bir çift kollukla inanılmaz güzellikler yaratmıştır.¹⁹⁵

26.2.Yaratık şekilleri ve biçim değişikliği

26.2.1. Kaplan çizgisi, Leopar beneği

Biri yan yana iki kıvrık çizgiden ve diğeri üç yuvarlaktan mürekkep bulunan motifleri, kumaşlarımızda 15. yüzyıldan başlayarak hemen her asırda değişik şekillerde görülmektedir. Yalnız dokumada değil, çinide, taştta, sedefçilikte, silâhlarda, tezhipte, kısaca Türk sanatkârlarının elinin sürüldüğü hemen her yerde en güzel ve uygun bir şekilde, karşımıza çıkmaktadır. Bugün özellikle tezhip sanatkârları kaplan postundan alınmış olan bu yatay iki kıvrık çizgiye “bulut” ve leopar postundan alınan üç yuvarlak beneğe de “iğne perdahı” demektedirler. (Şekil 26.1. ve Şekil 26.2)¹⁹⁶

Şekil 26.1. Kaplan çizgisi

Kaynak: Öz, 1951, s.84

¹⁹⁵ Erişim: www.dokumanlar.com/dosya.asp?=-gor&dosya-no=144812 (16 Mayıs 2009)

¹⁹⁶ Tahsin Öz, **Türk Kumaş ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.84

Şekil 26.2. Leopard benegi

Kaynak: Öz, 1951, s.84

16. yüzyıla ait olan bu kumaşın zemini siyahtır ki bu renk, Türk kumaşlarında zemin olarak çok az kullanılmıştır. Üzerindeki çiçekler yeşil, pembe ve mavi renktedir. Bunların ortasında zemini gümüşü telli ve kenarları oymalı üç tane benek bulunmaktadır. Çiçeklerin tam ortasında üç tane ufak pembe benek vardır.

(Şekil 26.3)¹⁹⁷

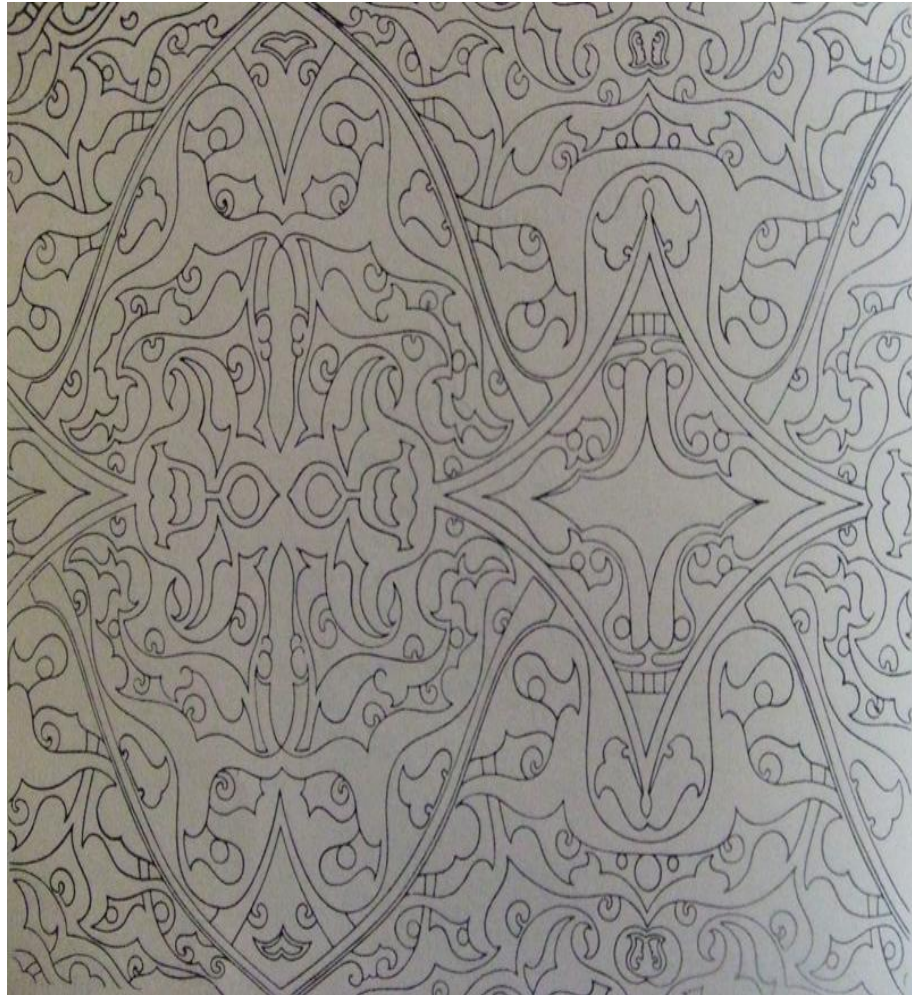
Şekil 26.3. 16.yüzyıl Leopard benegi motifli kumaş örneği, Benaki müzesi.

Kaynak: Öz, 1951, s.92

¹⁹⁷ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.97

26.3. Rumi

Bu motif de eski zamanlardan beri farklı sanat bölümlerinde çok çeşitli olup, Selçuklular zamanından itibaren birçok eserlerde görülmektedir. İsmi de Selçuklular zamanına aittir. Bunun bezelye çiçeği veya yaprağından alınmış olduğu düşüncesi varsa da eski süslemelerin zoomorfik esaslara dayalı olduğu düşünülünce, kuşkanatları veya başından zamanla başkalaşma geçirerek bu şekli aldığı mümkündür. Ama bazı Rumiler incelenirken kuşkanatlarına benzerliği çok açık bir şekilde görülmektedir. Bu süsleme kumaşlarda az kullanılmış olup bu yolda süslenmiş bir kumaş görülmüştür. Benaki Müzesi'nde Rumi süslemeli bir kumaş bulunmaktadır. (Şekil 26. 4)¹⁹⁸

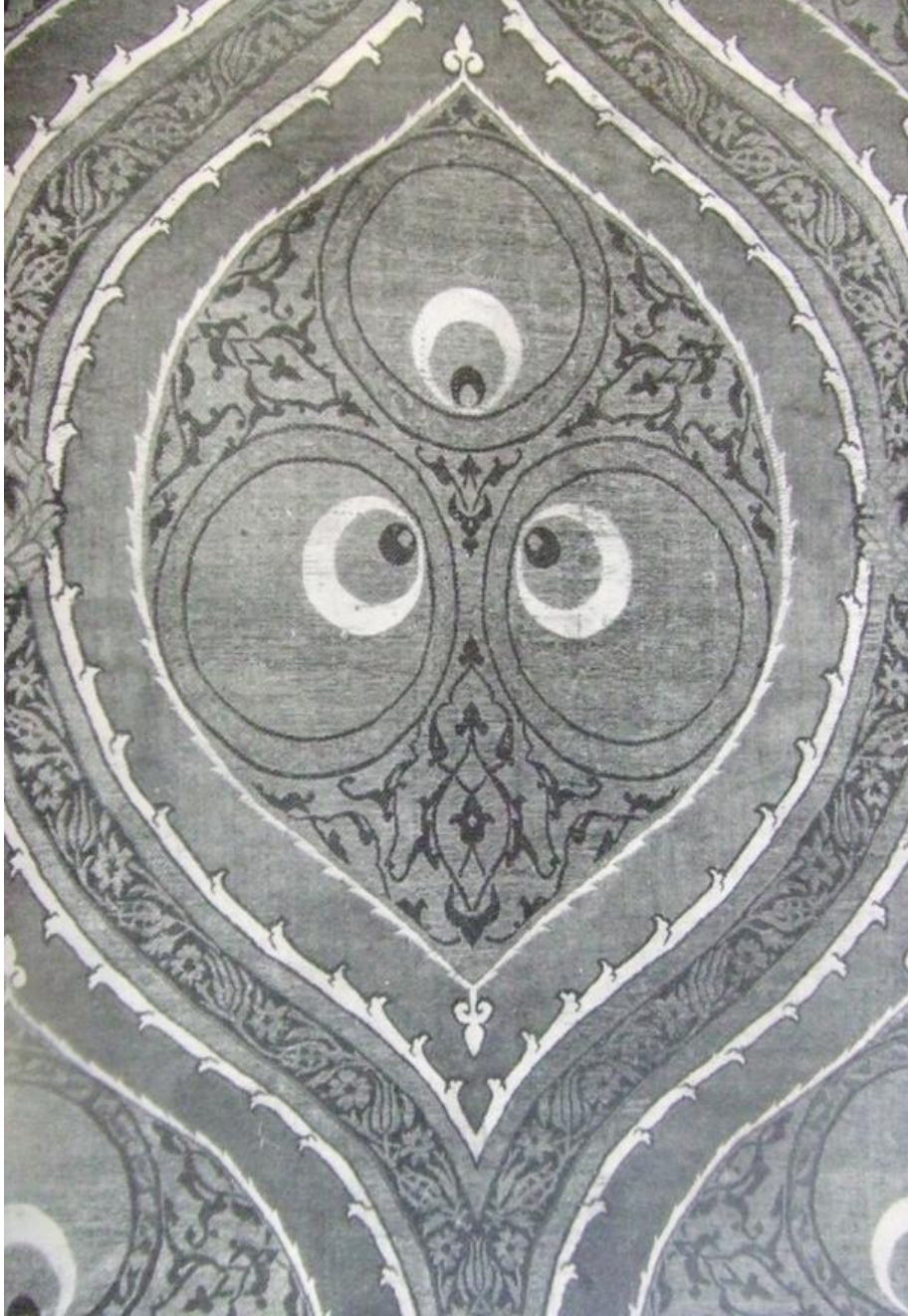

Şekil 26.4. 16. yüzyıl Rumi motifli kumaş örneği

Kaynak: Öz, 1951, s.98

¹⁹⁸Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.98

Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan bir bohçadan alınan kumaş parçasının aşağıda görülen esas çizgileri ve süslemeleri, şimdiye kadar örneğine rastlanmamış bir tarzda Rumilerle bezenmiştir. 17. yüzyıla ait olan bu kumaşın zemini kırmızı olup süslemeleri altın tel ve araları mavi, yeşil ve siyah ipeklidir.¹⁹⁹ (Şekil 26. 5)

Şekil 26.5. 17. yüzyıl Rumi motifli bohça örneği, Benaki Müzesi.
Kaynak: Öz, 1951, s.99

¹⁹⁹ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s 97

26.4. Kuş, geyik resimleri

Türk kumaşlarında, 18. yüzyıla kadar bazı yaratık resimleri görüldüğü halde, sonraları bu gibi desenlere rastlanmamaktadır.

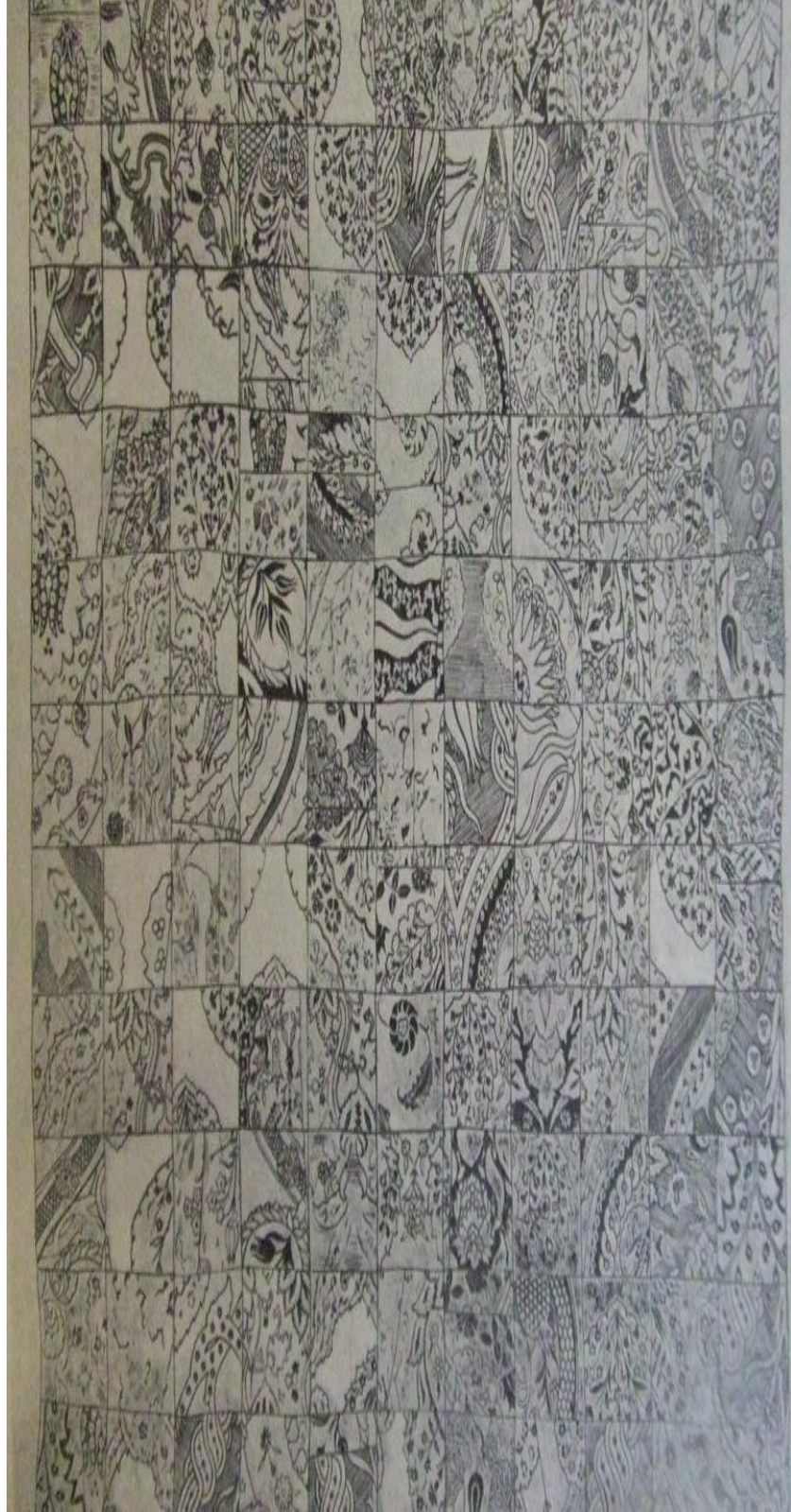
Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde bulunan terzi defterlerinde, şehzadelere tavus nakışlı kumaştan elbise yapıldığına dair kayıtlara rastlanması üzerine yapılan araştırmalarda, bir talih eseri olarak bir bohça bulunmuştur. Bu bohça 0,15X0,15 büyüklüğünde ufak kumaş parçalarından yapılmıştır. Memleketimizde kumaş artıklarından böyle bohçalar ve benzerlerinin yapılması, tutumlu Türk kadınlarının eski adetlerindedir. Şüphesiz bu parçalar her ailenin refahı ve kullanabileceği kumaşın cinsine göre değişir. İşte sarayda bulduğumuz, bu parçalı bohça en değerli ve çoğunlukla altın telli kemha parçalarından yapılmıştır. Bohça 1,50X1,80 büyüklüğünde ve 120 parçadan meydana getirilmiş ve hatta bu küçük parçalar da birkaç parçacık bir araya dikilerek yapılmış mozaik bir pano halindedir. 17. yüzyılda dikildiğini tahmin ettiğimiz, bu bohçadaki parçalar yan yana getirilerek motiflerinden istifade etmek için sökmek gerekli olmuştur. Bu yüzden 16. - 17. yüzyıllara ait otuz üç çeşit kumaş parçası, yani bir sanat hazinesi ele geçmiştir. Bunlar, renk itibarıyla aşağıdaki kısımlara ayrılmaktadır. 21 tane düz kırmızı zemin üzerine süslemeli;

- 4 „ kendinden çiçekli kırmızı zemin üzerine
- 2 „ mavi zemin üzerine
- 2 „ yeşil zemin üzerine
- 2 „ siyah „ „
- 1 „ sarı „ „
- 1 „ krem „ „

Bu parçaların bazısı zaten ufak ve diğerleri de aynı kare büyüklüğünde doğranmış olduğundan tam bir motif meydana çıkarmak için örnek olanları, bir araya getirerek, eksik kalan bazı süslemeler de tamamlanarak resimleri yaptırılmıştır. İşte bunların arasında geyik, kuş ve papağan resimli kumaşlar da elde edilmiştir.

(Şekil 26.6)²⁰⁰

²⁰⁰ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.103

Şekil 26.6. 17. yüzyıl Tavus nakışlı bohça örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.100

İki parça olarak bulunmuştur. Bu, altın telli kemhanın zemini kırmızı olup, altınlı geniş yaprağın üzerinde, mavi kırmızı çiçekler ve yeşil yapraklar arasında mavi renkte ve aynı şekillerde iki geyik resmi bulunmaktadır. Yaprığın üstünde ve solda altın telli yapılmış bir papağan oturmuştur ki, kanat üstü yeşil süslemeli olup kuyruğu da aşağı doğru sarkmaktadır. Bu kumaşın 17. yüzyıla ait olduğunu tahmin edilmektedir. (Şekil 26.7)²⁰¹

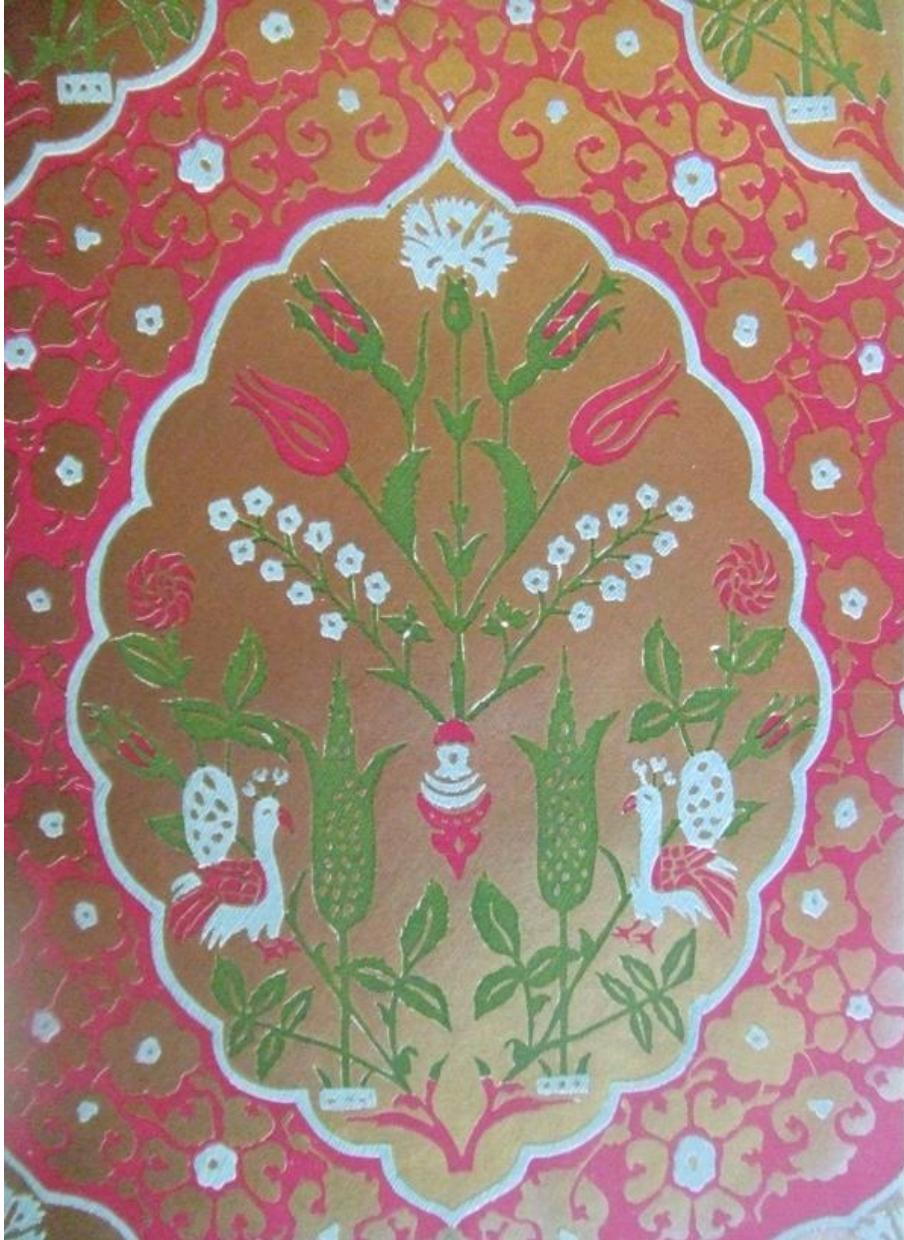

Şekil 26.7. 17. yüzyıl Geyik motifli kumaş örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.104

²⁰¹ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.103

17. yüzyılda yine aynı bohçadan çıkan iki parçası bir araya getirilmiş olan, bu altın telli kemhanın zemini kırmızıdır. Etrafı yabani güle benzer beşer yapraklı ve ortaları çiçeklerle çevrilmiş beyzi madalyonun içinde sarı telli zemin üzerinde yeşil yapraklar arasında mavi, kırmızı renkte sümbül, lale, gül ve karanfiller bulunmakta, bunun iki yanından çıkan selviler ve bunların da iki yanındaki gül, yaprak ve koncaları arasında kuyruğunu açmış sorguçlu birer tavus oturmaktadır. Tavusun kuyruğu mavi, kanatları, gagası ve ayakları kırmızıdır. (Şekil 26.8)²⁰²

Şekil 26.8. 17. yüzyıl Tavus motifli bohça örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.110

²⁰² Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.109

26.5.Tavus tüyü

Kumaşlarda tavus resimleri görüldüğü gibi bazılarında çiçekler arasında yalnız tavus tüyü şekli konmakla yeterli olmuştur.

Benaki Müzesi'nde de aynı deseni taşıyan kumaşlar bulunmakta olup bunlardan aşağıda yazılı kadife, yastıktaki tavus tüyleri karakteristik bir şekildedir.

16. yüzyılın sonlarına ait olan bu kadife yastık daireler içinde büyük kıtada tavus tüyü motifleri ile bezenmiş olup, bunların aralan ve baş tarafları lalelidir.

(Şekil 26.9)²⁰³

Şekil 26.9. 16. yüzyıl Tavus tüyü motifli kumaş örneği, Benaki Müzesi.

Kaynak: Öz, 1951, s.111

²⁰³ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.115

26.6.Semadan alınan motifler

26.6.1 Güneş, Ay, yıldız, Çin Bulutu

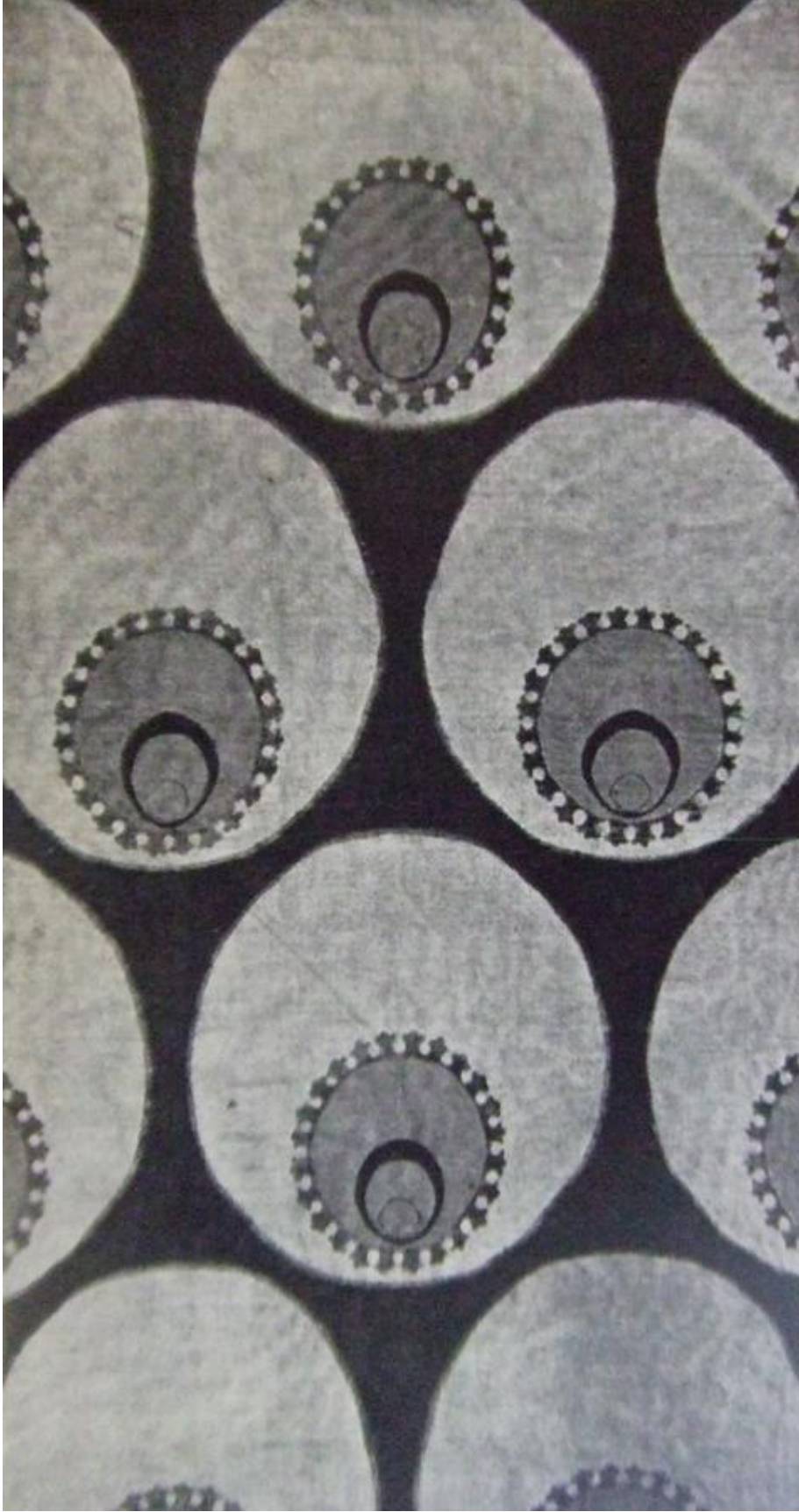
Gök, Güneş ve benzeri süslemelerin kullanılmasında eski inançların etkisi vardır. Çok eski zamanlardan beri kullanılmış olan ay motifinin, Türk kumaşlarında hiç olmazsa 14. yüzyıldan itibaren bulunabileceğini tahmin etmekle beraber 15. yüzyılda bile, bu deseni taşıyan bir parça bulunamamıştır...

Yalnız Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan, Çelebi Mehmet'in (1413- 1421) yağlı boya bir resminde, elbise kumaşının, beyaz üzerine portakal sarısı ay motifleriyle bezenmiş olduğu düşünülmektedir.

Ay ve Yıldız motifleri Selim I. zamanına ait olduğu, taşıdığı alemdeki yazıyla tespit edilen, sancak kumaşında görülmektedir.

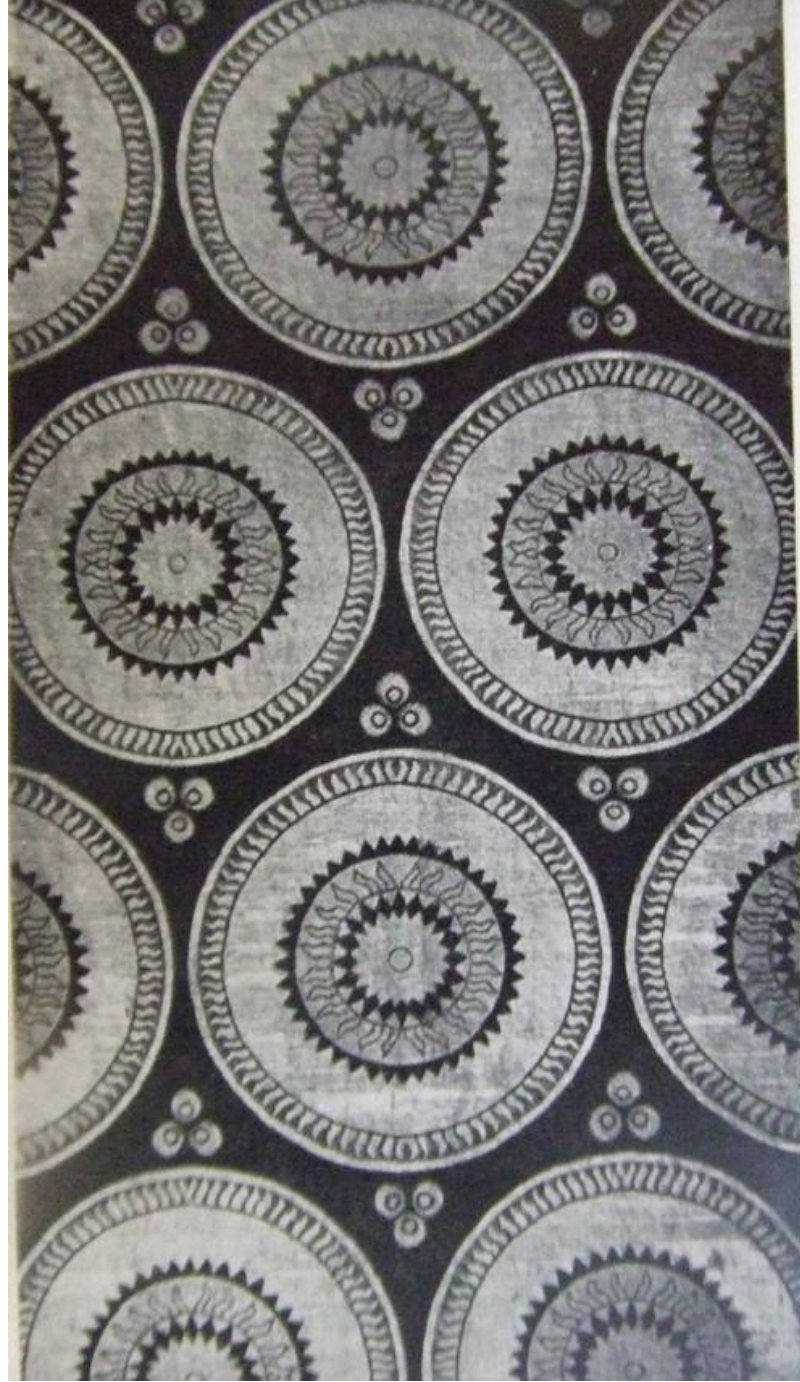
3.00X0.63 büyüklüğünde olan ve 16. yüzyıla ait bu kadifenin zemini güvezdir. İç içe yapılmış ay süslemeleri bej, güvez, mavi renktedir. (Şekil 26.10)²⁰⁴

²⁰⁴ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.116

Şekil 26.10. 16. yüzyıl Ay süslemeli kadife kumaş örneği, Konya Müzesi
Kaynak: Öz, 1951, s.117

16. yüzyıl ürünü olan, 3 25X0.63. büyüklüğündeki bu kadifenin zemini güvez, ufak benekler bej olup ortaları güvezdir. Daire şeklinde ve etrafı tırtıllı olan güneşler bej, güvez ve filizi renktedir. (Şekil 26.11)²⁰⁵

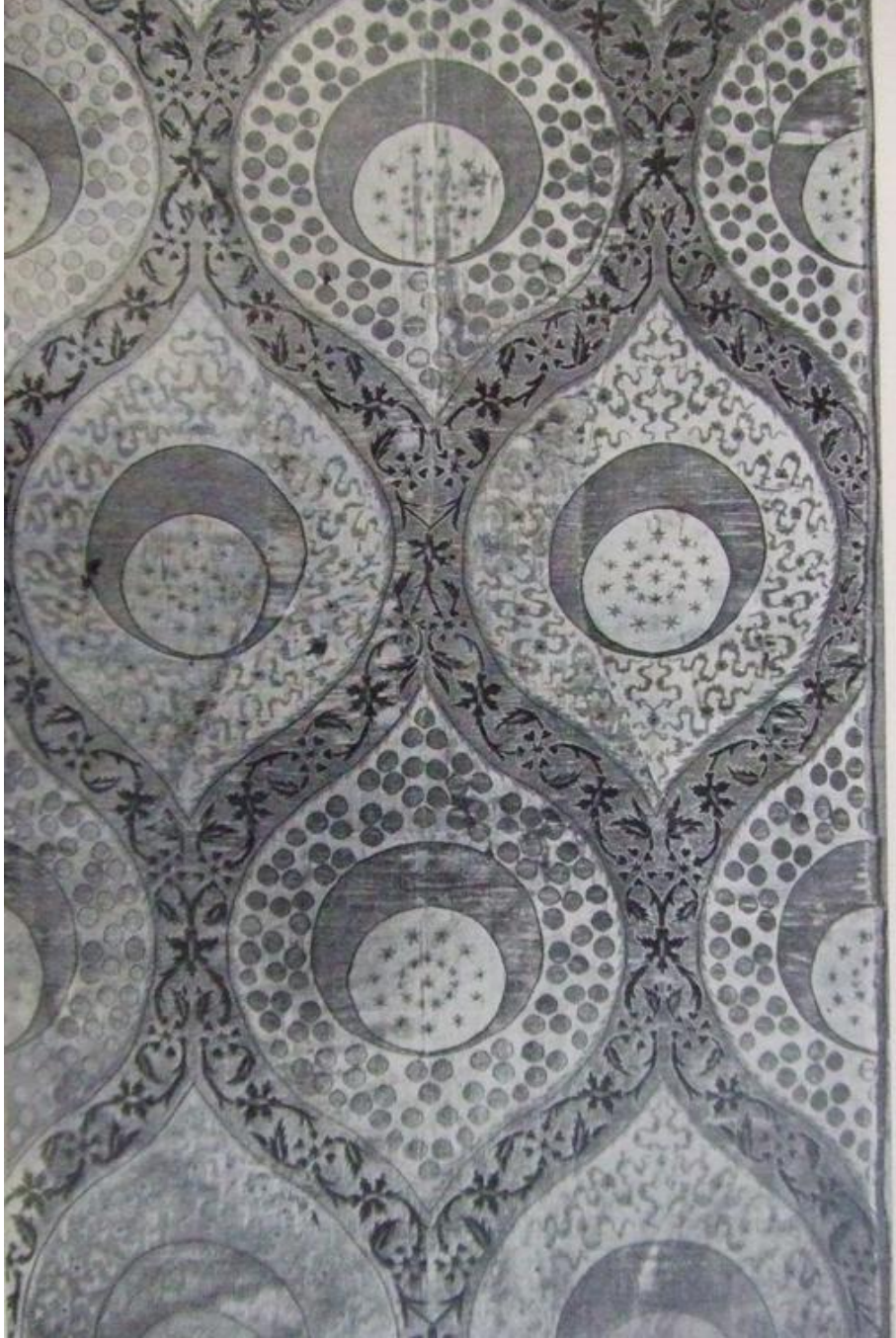

Şekil 26.11.16. yüzyıl Güneş motifiyle süslenmiş kadife kumaş örneği, Konya Müzesi

Kaynak: Öz, 1951, s.117

²⁰⁵ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.116

Bu kumaşın, çiçekli yolları arasında ve beyzi madalyonlar içinde büyük birer ay bulunmaktadır. Yine 16. yüzyıla ait olan bu kumaştaki ayların içleri ufak yıldızlarla bezenmiş olup bir sıradaki ayların etrafında benekler, diğer sıradakilerde çin bulutları vardır. (Şekil 26.12) ²⁰⁶

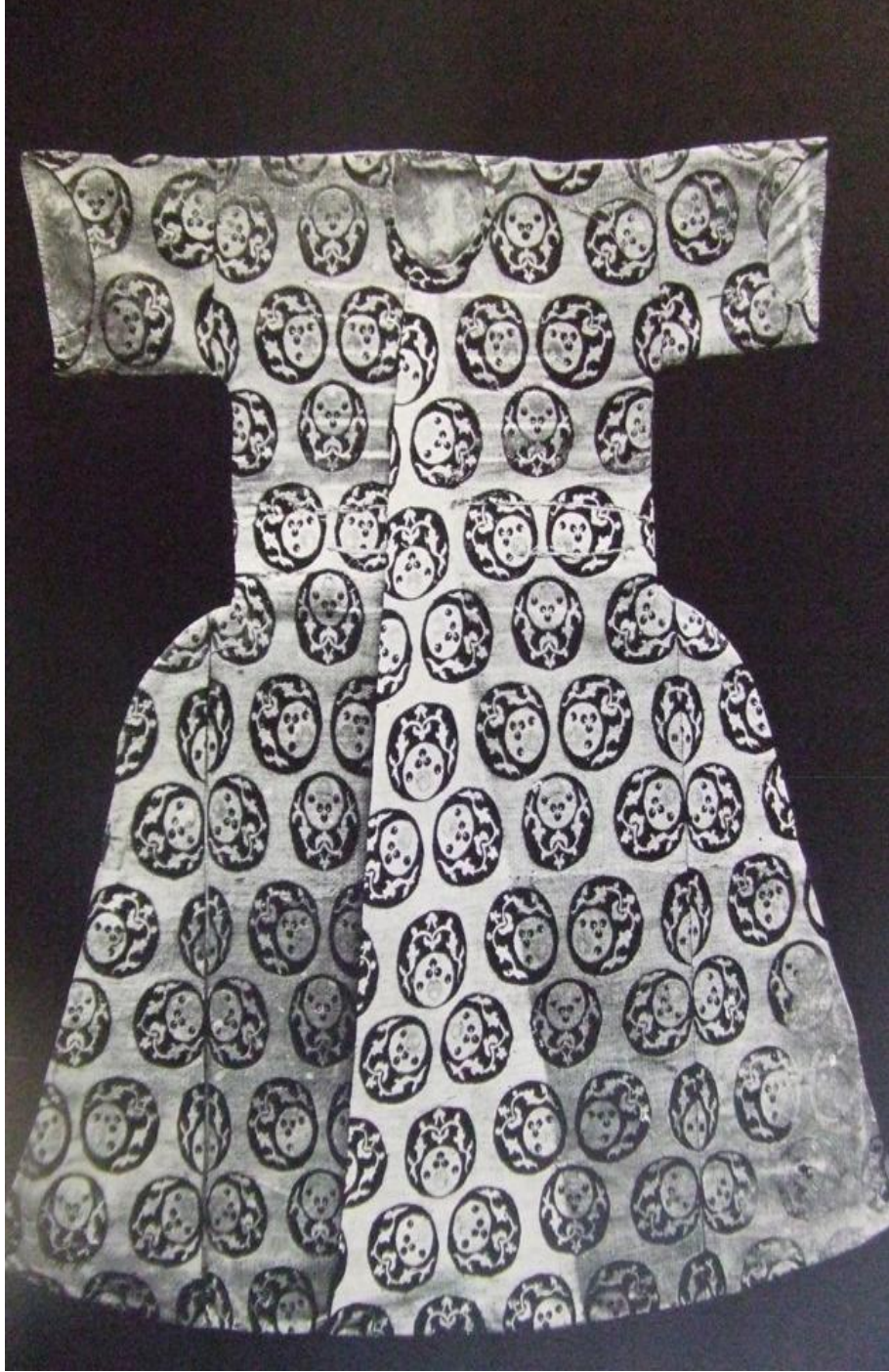

Şekil 26.12. 16. yüzyıl Ay, yıldız ve Çin Bulutu motifiyle süslenmiş kumaş örneği, Benaki Müzesi

Kaynak: Öz, 1951, s.120

²⁰⁶ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.116

17. yüzyıla ait olduğunu tahmin edilen bu çocuk kaftanının, kumaşının zemini, gümüş telli olup ay şeklini alan benekler kırmızıdır. Bunların üzerindeki oyma süslemelerle ortası yine gümüş tellidir. Ufak benekler kırmızı, tam merkezdeki büyük benek mavidir. (Şekil 26.13) ²⁰⁷

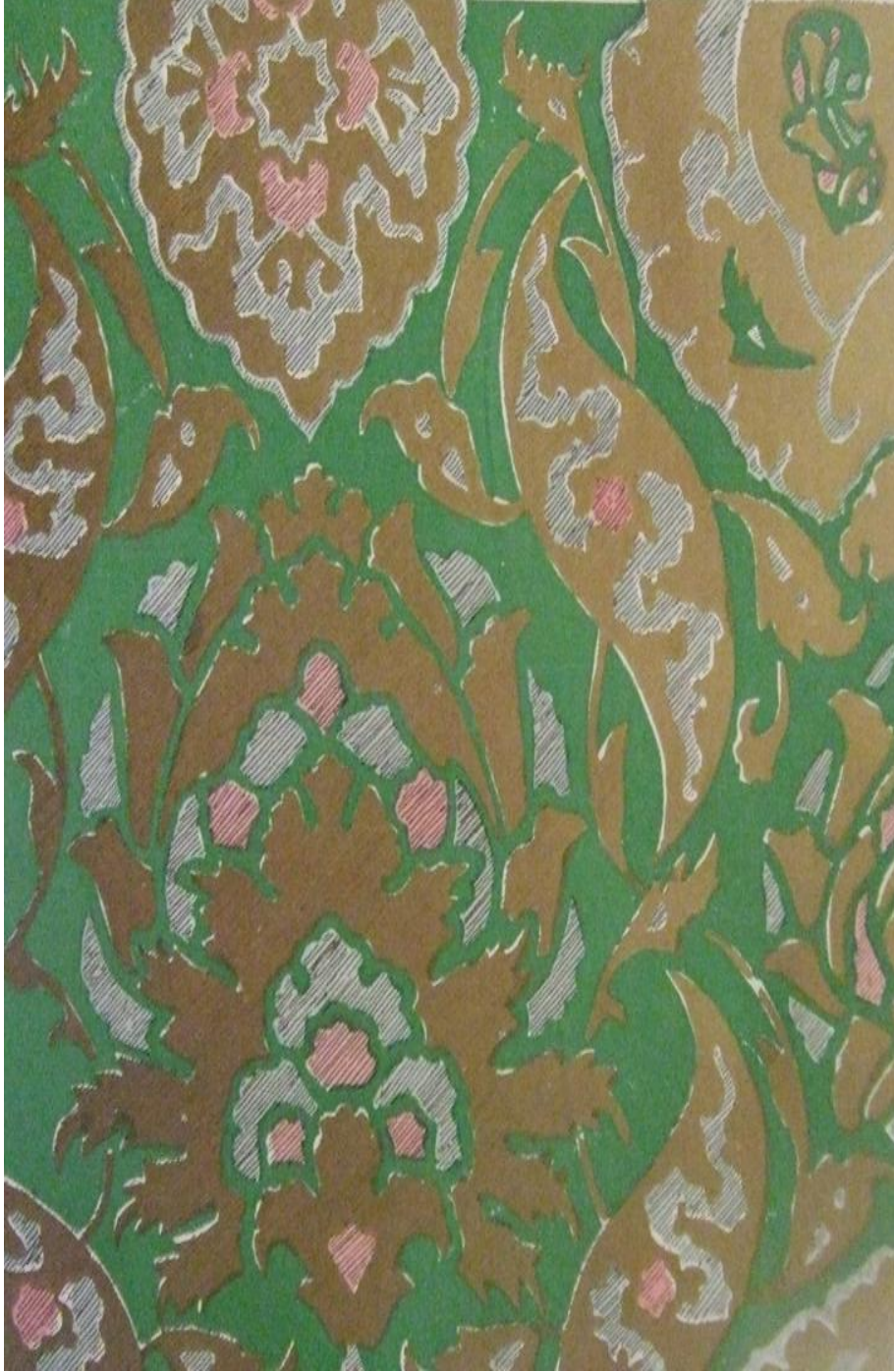

Şekil 26.13. 17. yüzyıl Ay motifli kaftan örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.122

²⁰⁷ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.116

Bohçadan çıkan ve 17. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen bu kumaşın zemini tatlı yeşildir. Yaprak ve çiçekler altın tel ile olup aralarında açık mavi ve pembe renkler bulunmaktadır. Bu süslemelerin üzerleri, mavi renkte Çin Bulutları ile bezenmiştir. (Şekil 26.14)²⁰⁸

Şekil 26.14. 17. yüzyıl Çin Bulutları ile bezenmiş kumaş örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.123

²⁰⁸Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.131

26.7.Yabancı Esaslardan Gelen Süslemeler

Taç, Meandır (Meandre)

Türk kumaş ve kadifelerinde, 16. yüzyılın sonlarında lale ve karanfil gibi desenleri çerçeveleyen dolamaların arasında taç resimlerine rastlanmaktadır. Bu tarihlerde, özellikle İtalyan kumaşları memlekete geldiğinden Türk dokumacıları da, bu motifleri kendi zevklerine göre kullanmayı ihmal etmemişlerdir. Böyle taç süslemeli kumaşlara çokça rastlanmaktadır.

16. yüzyıla ait bu kumaşın ortasında büyük bir nar bulunmaktadır ki İtalyan kumaşlarında görülen narlarla benzerlik gösterir. Bunun iki yanında, oymalı, içi çiçekli geniş dolaşmanın dört tarafında birer taç bulunmaktadır. (Şekil 26.15) ²⁰⁹

Şekil 26.15. 16. yüzyıl Taç motifli kumaş örneği, Benaki Müzesi.

Kaynak: Öz, 1951, s.132

²⁰⁹ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.131

16. yüzyıldan kalma bu kumaşın süslemesi, beyzî şekildedir. Tavus tüyüne benzer bir şeklin etrafını laleler, bu palmeti de içi altışar yapraklı çiçeklerle bezenmiş bir dolaşma çevrelemekte ve bunu alttan ve üstten birer taç motifi tamamlamaktadır. (Şekil 26.16)²¹⁰

Şekil 26.16. 16. yüzyıl Taç motifli kumaş örneği.
Kaynak: Öz, 1951, s.133

²¹⁰ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.143

16. yüzyıla ait olan ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde No. 6241' de kayıtlı olan taç motifli bir çatmanın, zemini telli olup süslemeleri tatlı yeşil renkte olması sebebiyle nadir bir parçadır. (Şekil 26.17)²¹¹

Şekil 26.17. 16.yüzyıl Taç motifli çatma kumaş örneği.
Kaynak: Öz, 1951, s.134

²¹¹ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.143.

Bohçadan çıkan ve 16. yüzyıl sonlarına ait olduğu tahmin edilen bu kumaşın zemini kırmızı ve altın tel beneklidir. Ortadaki beyzî palmet altın telli olup üzerindeki sümbül ve lale tatlı mavi renktedir. Palmetin üst tarafında beşer yapraklı ufak kırmızı çiçekler vardır. Ortasında yeşil renkte bir oymalı süsleme bulunmaktadır. Bu palmetlerin arasını, çizgi şeklinde taç motifleri bağlamaktadır. (Şekil 26.18) ²¹²

Şekil 26.18. 16. yüzyıl Taç motifli kumaş örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.135

²¹² Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.143

26.8. Bitkisel süslemeler

Türk süsleme sanatlarının hemen her bölümünün en ileri devrinde, nebati süslemeler büyük yer tutmuştur. Zaten Türk sanatkarların bu konuyu ele aldıktan sonra, özellikle bunları stilize ederek, sonsuz bir varyasyon ve süsleme kaynağı haline getirmişlerdir. Aynı zamanda bu süslemelerde, ayrıca bir lalenin üzerinde ufak çiçekler, yaprakta sümbül, narda benekler görülebilir. Kezalik süslemeci, gerekirse bir daldan çeşitli çiçeklerin çıkmasında ya da bunların arasına Rumileri, kaplan çizgi ve pars beneklerini serpiştirilmekte de tereddüt etmemiştir. Bu sebepten birçok kumaşları laleli veya karanfilli diye düzenlemek imkânsız olduğu gibi, bazı çiçekler çok fazla detaydan uzak stilize edilmiştir. Bunları tanımlamak mümkün değildir.

Bitkisel süslemeler; ancak çiçek, meyve, ağaç motifleri olmak üzere ayrılabilir. Kumaşlarda bunlardan, en çok çiçekler yer almıştır. Çiçeklerin başlıcaları da; lale, karanfil, gül-yabani gül, sümbül, çiğdem, şakayık, nilüfer, yasemin, çadır çiçeği, çarkıfelek, zambak, zülfüarus veya zülfüyâr, şeftali ve narçiçekleridir.

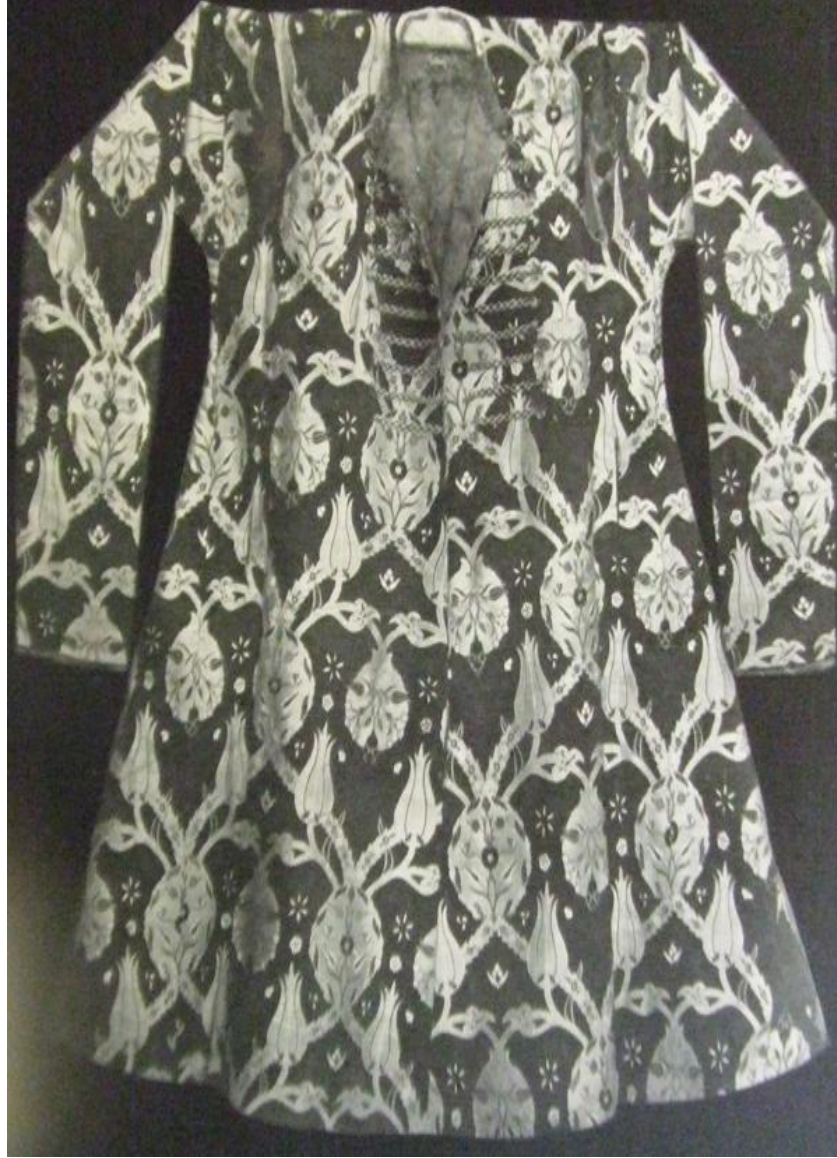
16. yüzyılda telli çatmadan olan bu gaşyenin de zemini kırmızı, iki köşesinde bulunan büyük iki lale, oymalı yaprak ve diğer süslemeler sarı tellidir. Bordürde lame zemin üzerine olan, lale ve karanfiller kırmızıdır. (Şekil 26.19)²¹³

²¹³ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.147

Şekil 26.19. 16. yüzyıl Bitkisel süslemeli telli çatma kumaş örneği, Benaki Müzesi.
Kaynak: Öz, 1951, s.148

16. yüzyıla ait ve içi hermin kürkle kaplı olan bu kaftan serenk denilen kumaştan yapılmıştır. Serenk gerçek tanımla, üç renkli kumaş anlamına gelmekte ise de sonraları altın tel yerine sarı ipek kullanılan dokumalara da bu isim verilmiştir. Zemin, kırmızı olup beyzi palmetler tatlı mavi renktedir. Bunlardan biri yukarıya doğru olup ortasında ufak bir nar ve altında iki lale ve etrafında yapraklar vardır ki bunlar kırmızı, beyaz, yeşil ve sarı renktedir. Bu palmetten mavi renkte iki büyük lale ile dolaşmalar çıkmaktadır. Ortaya doğru sarkan ikinci palmet de aynı renklerde çiçek ve lalelerle bezenmiştir. (Şekil 26.20)²¹⁴

Şekil 26.20. 16. yüzyıl Bitkisel süslemeli kaftan örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.152

²¹⁴ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.151

Bohçadan çıkan, 17. yüzyıla ait bu ufak parça kemhanın zemini, çok az rastlanılan tatlı mavidir. Lale altın tel ile olup yaprak aralarındaki bordürleri ve çiçekler mavi ve beyazdır. Lalenin yaprakları pembe, kenar bordürleri beyazdır. (Şekil 26.21) ²¹⁵

Şekil 26.21. 17. yüzyıl Bitkisel süslemeli kemha zemin örneği.
Kaynak: Öz, 1951, s.155

²¹⁵ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.151

16. yüzyıldan olan bu kumaşın esas motifi, bir buket halinde üç lale ile bunların arasında olan oymalı yapraklar ve karanfillerden mürekkeptir. (Şekil 26.22) ²¹⁶

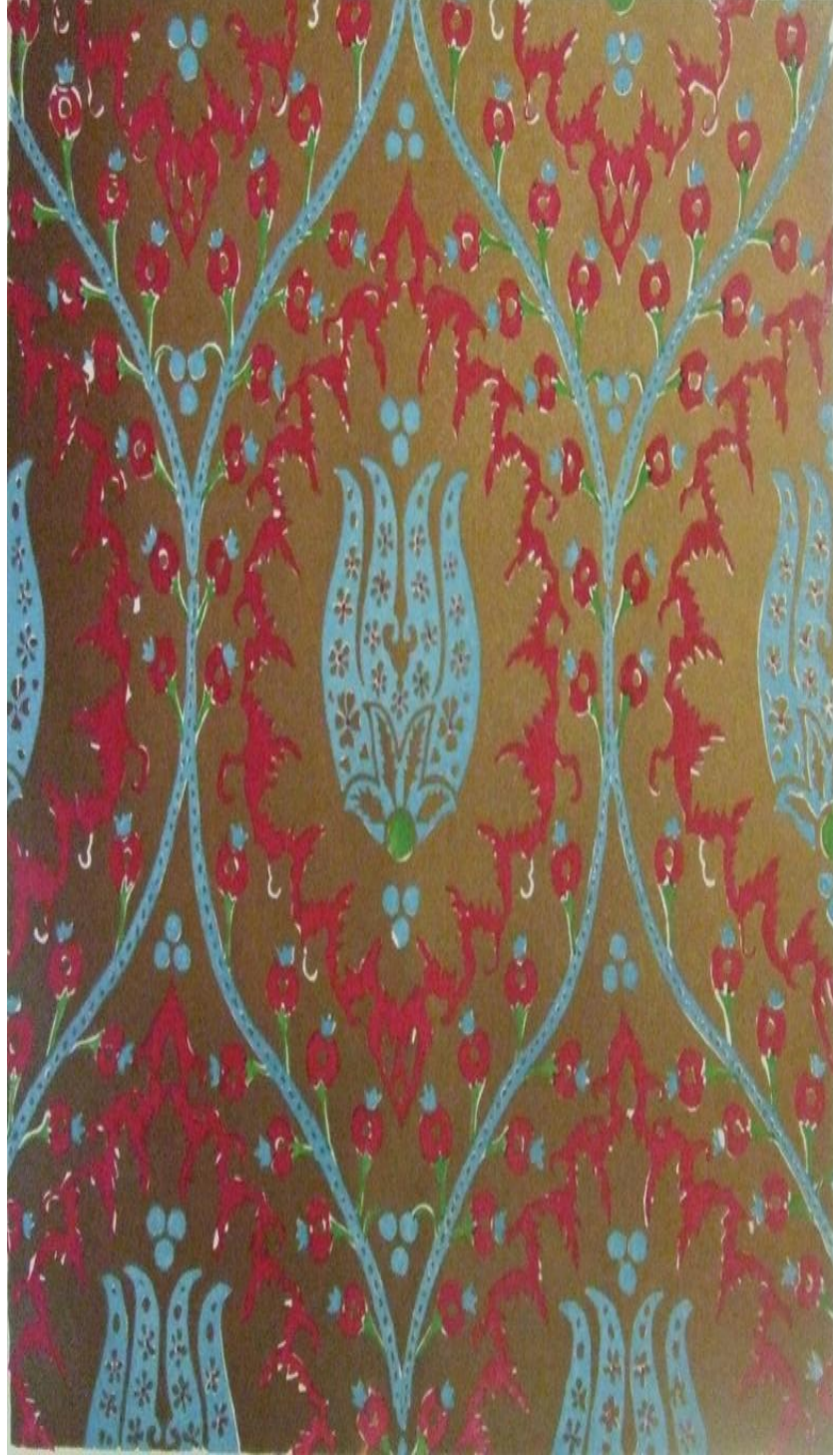

Şekil 26.22. 16.yüzyıl Kumaş örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.166

²¹⁶Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s. 165

Bohçadan çıkan, 16. yüzyıla ait bu altın telli kemhanın zemini kırmızı olup, lale tatlı mavi renktedir. Üzerindeki çiçekler ve yanındaki oymalı yapraklar sarı tel ile, bunun çevresindeki ufak narlar kırmızı ve dallar mavidir. (Şekil 26.23)²¹⁷

Şekil 26.23. 16.yüzyıl Altın telli kemha kumaş örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.163

²¹⁷ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.165

16. yüzyıldan olan bu kumaşın süslemeleri, beşer yapraklı lalelerle süslenmiştir. Lalelerin alt tarafında, sümbüllü bir palmet bulunmaktadır. Bundan çıkan ince yaprak, sümbül ve lalelerle bezenmiştir. (Şekil 26.24)²¹⁸

Şekil 26.24. 16. yüzyıl Bitkisel süslemeli kumaş örneği, Benaki Müzesi.
Kaynak: Öz, 1951, s.166

²¹⁸ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.165

17. yüzyılda, bohçadan çıkan bu kemhanın zemini güvez, lale, sarı teldir. Etrafındaki oymalı yapraklar yeşil, beyazdır. Laleyi çevreleyen burmalı dolaşma, altın tel ile olup üzerindeki ufak çiçekler yeşil ve kırmızı, kenar bordürü beyazdır. (Şekil 26.25) ²¹⁹

Şekil 26.25. 17. yüzyıl Bitkisel süsleme kumaş örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.167

²¹⁹ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.165

26.9. Karanfil

15. yüzyıldan itibaren Türk kumaş ve kadifelerinde pek çok kullanılmış bir süslemedir. Yastık ve örtü gibi döşemelik parçalar ayrılırsa, karanfil motifleri genellikle ufak boyuttadır. Hâlbuki yastıklarda ve benzerlerinde süslemelerin büyük olması sıradan olduğundan, karanfiller stilize edilerek, birer yelpaze şeklini almıştır. “Yelpazeli” denilen, bu tarzdaki süslemenin 17. yüzyıllarda başlamış olduğunu düşünmekteyiz. Şimdiye kadar değişik devirlere ait karanfil süslemeli, birçok kumaşlar görülmüştür.

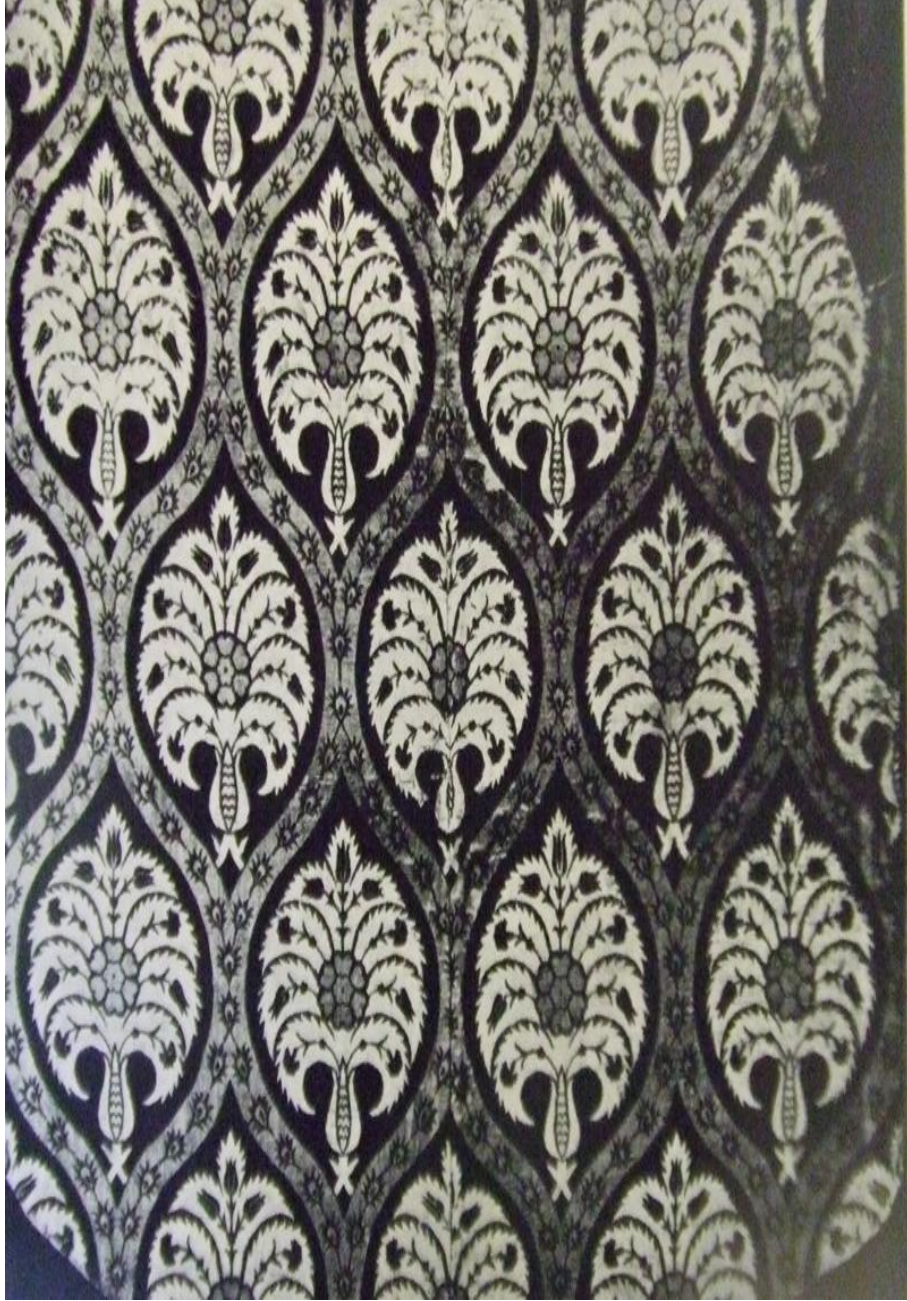
17. yüzyıla ait bu çatmanın zemini güvez olup, iki oymalı yaprak arasında büyük karanfil palmetinin zemini lâmedir. Ortasında bir nar ve bunun içinde güvez renkte üç sümbül, etrafında aynı renkte lale ve karanfiller sıralanmıştır. Palmetin tepesinde üç lale bulunmaktadır. (Şekil 26.26)²²⁰

²²⁰ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.171

Şekil 26.26. 17. yüzyıl Karanfil motifli çatma kumaş örneği, Benaki Müzesi.
Kaynak: Öz, 1951, s.172

17. yüzyıldan kalma bu çatmanın zemini güvezdir, beyzi çerçevelerden oluşan dolaşma, sarı telli olup üzerindeki tavus tüyüne benzeyen süslemeler yeşildir. Bunun ortasında lale şeklinde bir saptan çıkan, karanfil palmeti bir hurmaya da benzemektedir. Üzerinde bulunan lale ve karanfiller kırmızı ve sapları yeşildir. (Şekil 26.27)²²¹

Şekil 26.27. 17. yüzyıl Karanfil motifli çatma kumaş örneği, Benaki Müzesi.
Kaynak: Öz, 1951, s.173

²²¹ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.171

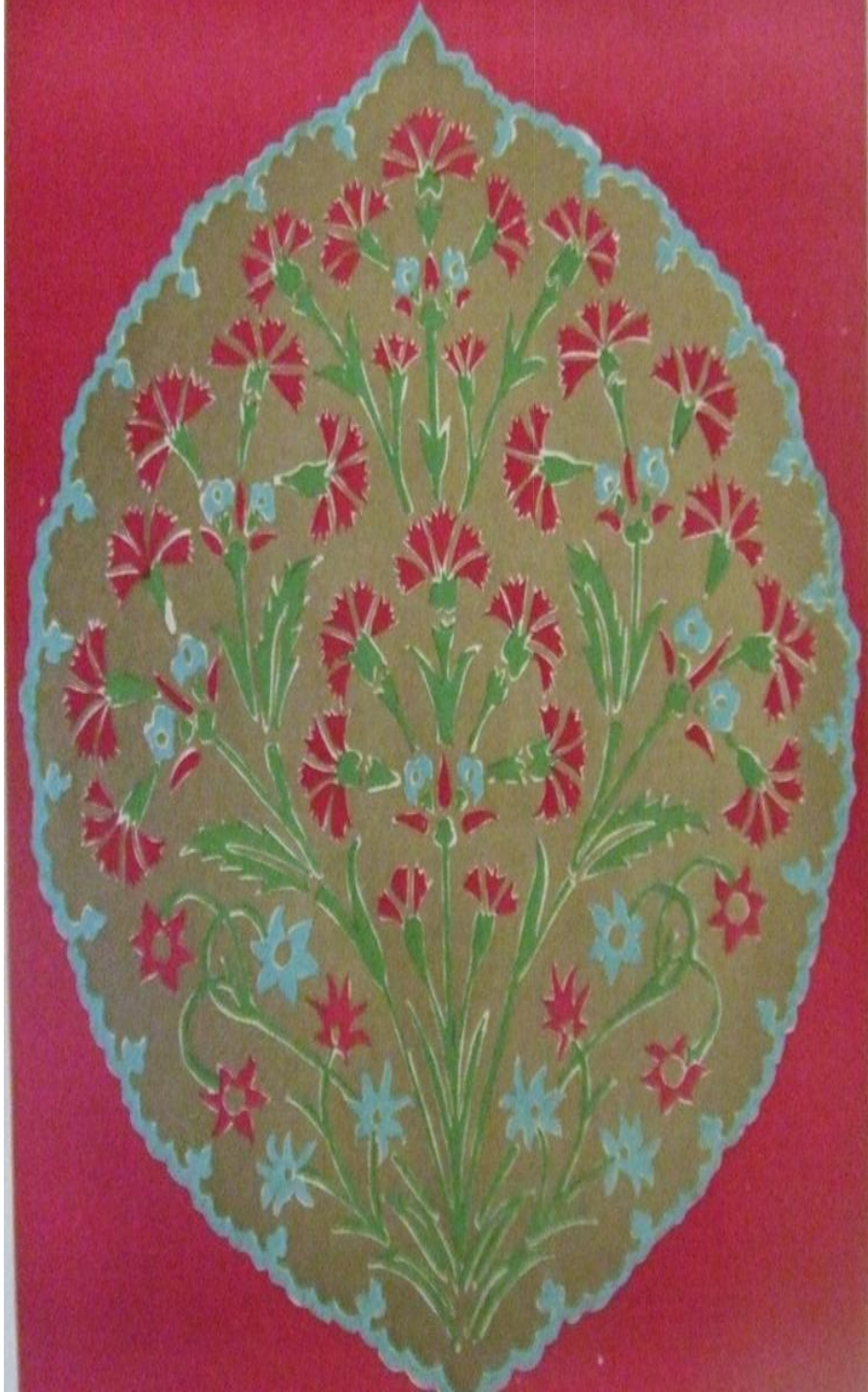
17. yüzyıla ait olan bu çatma yastığın zemini güvez, karanfil palmetleri lâmedir. Süslemeler bundan önceki yastığa benzemekte ise de arada ufak farklar vardır. Bunun palmetlerinde, ikişer sümbül ve tepelerinde de narlar içinde birer sümbül bulunmaktadır. (Şekil 26.28)²²²

Şekil 26.28. 17. yüzyıl Karanfil motifli çatma yastık örneği, Benaki Müzesi.
Kaynak: Öz, 1951, s.176

²²²Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.179

17. yüzyıldan kalma olup bohçadan çıkan bu kemha parçasının zemini kırmızıdır. Altın telli palmetler beyzi ve kenarları bordürleri olup, yeşil yapraklı kırmızı karanfillerle bezenmiştir. Nadir bir parçadır. (Şekil 26.29)²²³

Şekil 26.29. 17. yüzyıl Karanfil motifli kemha parça örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.178

²²³ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.179

17. yüzyıla ait bu kaftanın kumaş tekniği, çok farklıdır. İnce ipeklidir. Zemini beyaz olup, süslemeler çilek pembesidir. Oymalı iki büyük yaprağın ortasında büyük bir karanfil bulunmakta ve bunu, karanfil ve güllerden meydana gelen dallar çevrelemektedir. (Şekil 26.30) ²²⁴

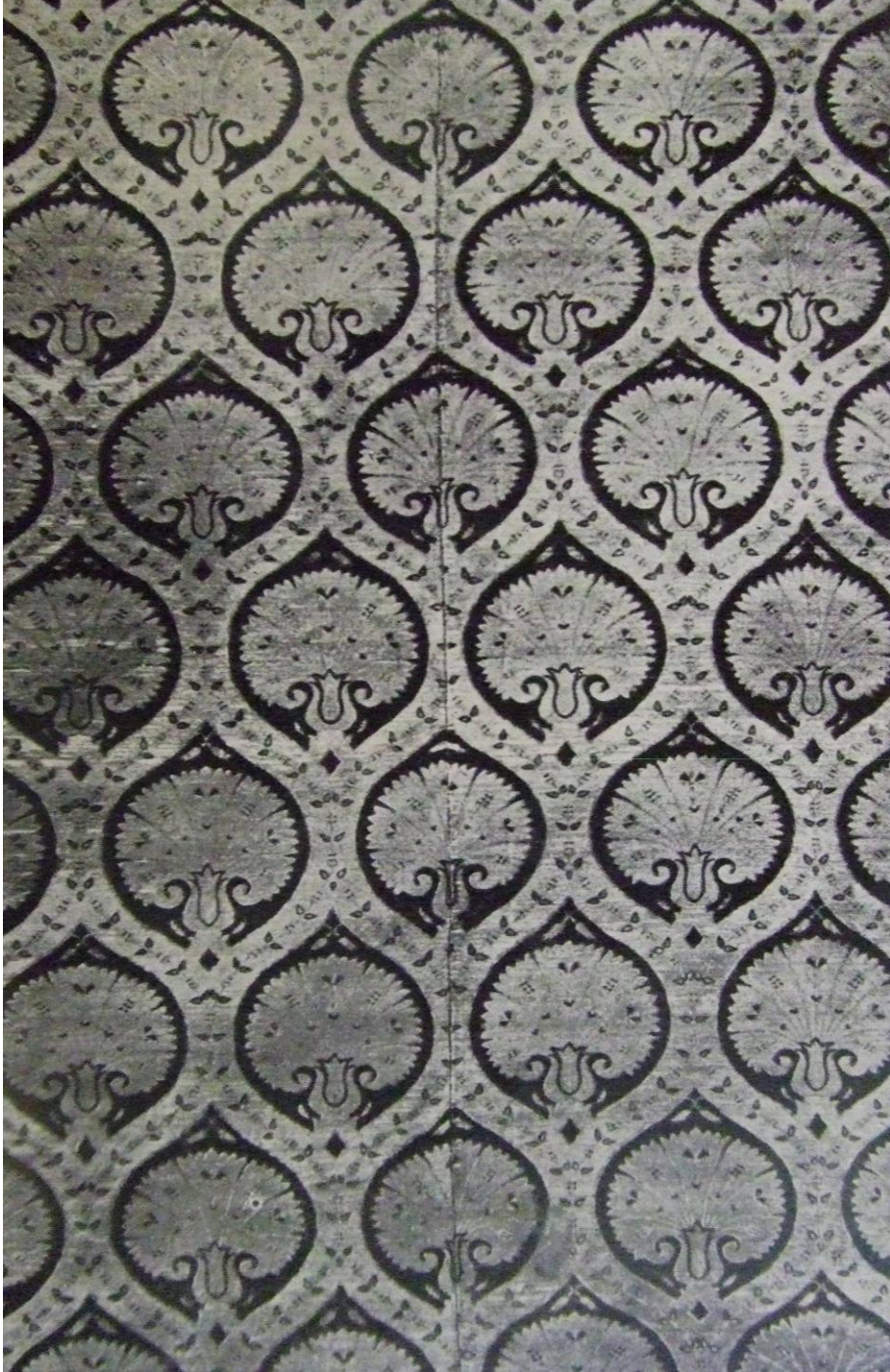

Şekil 26.30. 17. yüzyıl Karanfil motifli kaftan örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.180

²²⁴ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.179

17. yüzyıla ait bu telli çatma 2,52 X 1,25 büyüklüğünde olup iki parçadan oluşur. Zemini, koyu güvez olup stilize edilmiş karanfiller ve bunları çerçeveleyen dolamalar sarı telledir. Karanfil palmetlerinin üzerleri, yine karanfil ve güllerle, dolamalar da yapraklarla bezenmiştir. (Şekil 26.31) ²²⁵

Şekil 26.31. 17. yüzyıl Karanfil motifli çatma kumaş örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.182

²²⁵ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.179

26.10. Sümbül

Bohçadan çıkarılan, 16. yüzyıldan kalma bu kumaşın esas süslemesi, üç ufak parça bir araya getirilerek bulunabilmiştir. Zemini beyaz olup, altın telli ve üzeri mavi, beyaz sümbüllerle bezenmiş ve etrafı mavi bordürlü dört büyük yaprağın ortasındaki kırmızı bir saksıdan karanfil ve güller çıkmaktadır. (Şekil 26.32) ²²⁶

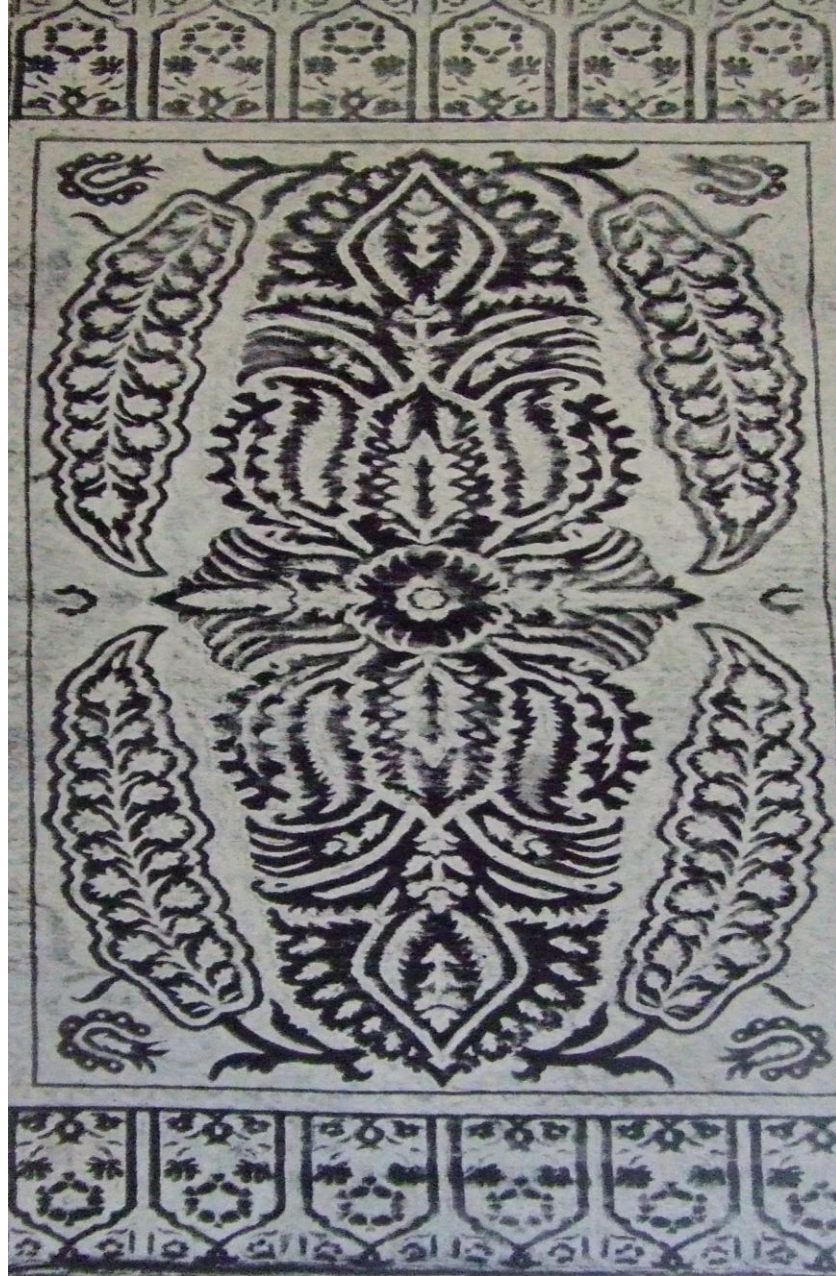

Şekil 26.32. 16. yüzyıl Sümbül motifli kumaş örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.190

²²⁶ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.191

17. yüzyıldan kalma Bu çatma yastığın ortasında kenarları oymalı ve kıvrık yapraklardan oluşan nadir rastlanan bir palmet bulunmaktadır. Bunu, üzerleri sümbüllü dört büyük yaprak çevrelemektedir. Köşelerde birer lale, baş bölmelerinde gül ve karanfiller bulunmaktadır. Kumaşın zemini sarı lâmedir. Süslemeler güvez ve açık yeşildir. (Şekil 26.33) ²²⁷

Şekil 26.33. 17. yüzyıl Sümbül motifli çatma yastık örneği
Kaynak: Öz, 1951, s.192

²²⁷ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.191

26.11. Çarkifelek

17. yüzyıla ait, bohçadan çıkan bu kemha parçasının zemini az rastlanan fıstıki renktedir. Süslemesi olan çarkifelek kıvrık yapraklardan meydana gelmektedir. Bunlar mavi ve kırmızı renktedir. (Şekil 26.34) ²²⁸

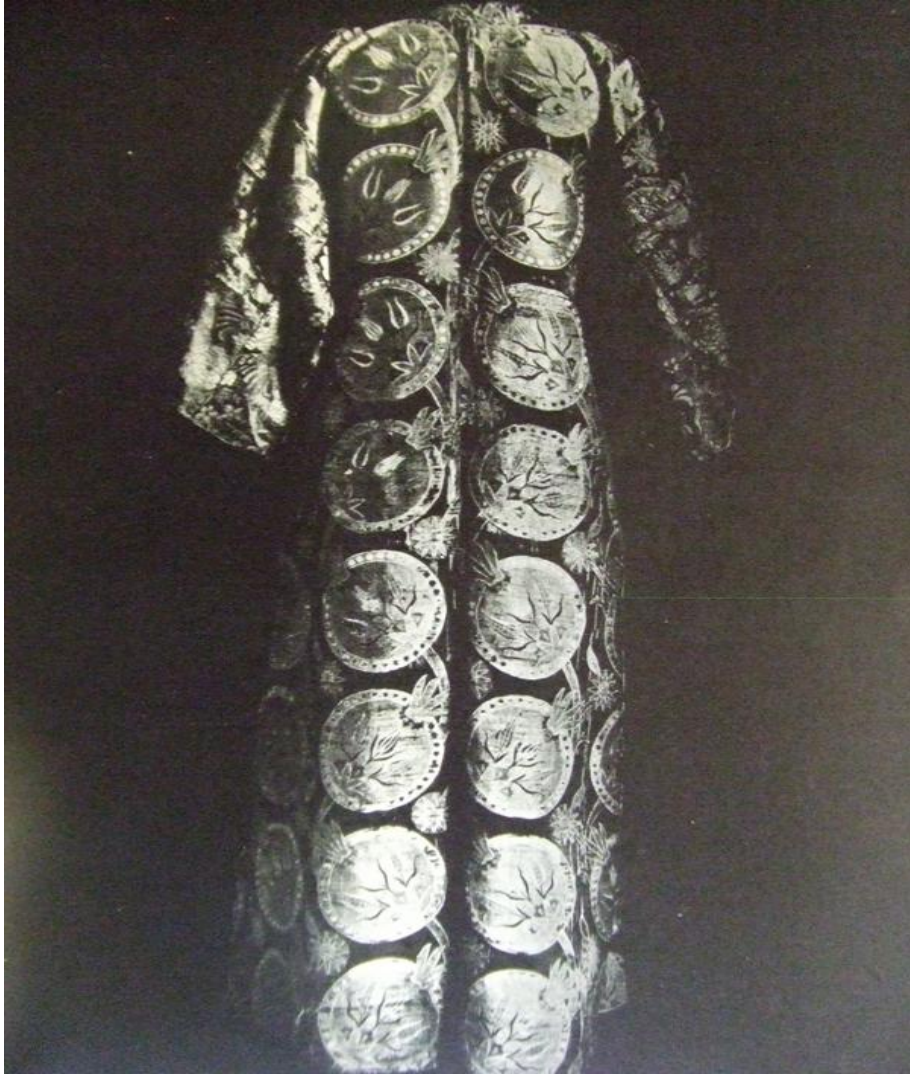
Şekil 26.34. 17. yüzyıl Çarkifelek motifli kemha kumaş örneği.
Kaynak: Öz, 1951, s.196

²²⁸ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.197

26.12. Narçiçeği

Nar, narçiçeği; çeşitli Türk bezemeleri arasında, hem dekorasyona ve hem de varyasyona uygun olduğundan çok fazla kullanılmıştır. En güzel örnekleri de kumaşlarda görülür. Bu süslemede, narın, cennet meyvesi olduğuna inanılmaktadır. Nar, özellikle İtalyan ve İnan kumaşlarında da kullanılmıştır. Fakat aralarında birçok fark vardır. Çok benzer olanların, kumaş tekniği üzerinde durmak gerekir.

16. yüzyıldan kalma bu kaftanın kumaşının gerçek süslemeleri, helezoni kıvrıntılar üzerine dizilmiş, büyük narlardan oluşmuştur. Her narın üzerinde üçer lale, aralarında bir yıldız çiçeği bulunmaktadır. (şekil 26.35)²²⁹

şekil 26.35. 16. yüzyıl Narçiçeği desenli kaftan örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.203

²²⁹ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.197

16. yüzyıla ait bu kemhanın zemini kırmızı, esas süslemesi narçiçeklerinden oluşmuştur. Bunlarla yaprak ve dalları altın telle olup, bordürleri mavi ve yeşil ipekle ve göbekleri gümüş tellidir. Aradaki oymalı yapraklar gümüş tel ile ve üzerindeki sümbüller mavi, gül ve karanfiller kırmızı ve yaprakları yeşildir. (Şekil 26.36)²³⁰

Şekil 26.36. 16. yüzyıl Narçiçeği motifli kemha kumaş örneği, Benaki Müzesi
Kaynak: Öz, 1951, s.204

²³⁰ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.205

16. yüzyıldan kalma Serenk denilen kumaştan yapılan bu takma kolun, zemini kırmızı olup, kıvrık dallar üzerinde sarı renkte laleler, narlar ve üzeri mavi kırmızı lale, karanfil ve gül bezemeli motifler bulunmaktadır. (Şekil 26.37)²³¹

Şekil 26.37. 16. yüzyıl Nar motifli serenk kumaştan yapılmış takma kol örneği.
Kaynak: Öz, 1951, s.20

²³¹ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.205

16. yüzyıla ait bu takma kolun kumaşı kemhadan olup, zemini kırmızıdır. Dolamalar beyaz bölmelerden mürekkeptir. Bunların ortasındaki beyzî çevreler içinde, beyaz yapraklı ve içi altın tel üzerine üçer laleli nar motifleri bulunmaktadır. (Şekil 26.38) ²³²

Şekil 26.38. 16. yüzyıl Nar motifli takma kol örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.206

²³² Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.205

16. yüzyıla ait olan bu kemhada hâkim renk yeşildir. Kırmızı ve altın telli bölmeli dolamalar arasında, beyzî madalyonlar içinde, yeşil ve beyaz bölmecikler, ortasında yine kırmızı, yeşil ve beyaz renklerde nar süslemeleri bulunmaktadır. (Şekil 26.39) ²³³

Şekil 26.39. 16. yüzyıl Nar motifli kemha kumaş örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.212

Bohçadan çıkan, 16. yüzyıldan kalma bu parçanın zemini, kırmızıdır. Palmetin ortasında sarı telli ve taneleri gösterilen narlar bulunmakta, tepede büyücek bir narçiçeği, üstünde karanfil ve çarkıfelek ve arada oymalı yapraklarla mavi, kırmızı ve yeşil renkte zengin bir süsleme meydana getirilmiştir. (Şekil 26.40) ²³⁴

Şekil 26.40. 16. yüzyıl Nar, Karanfil ve Çarkıfelek motifli kumaş örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.213

²³³ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.205

²³⁴ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.205

Bu kemhanın zemini, tam kırmızı değildir. 16. yüzyıla ait bu kemha, zemin kırmızısından daha açık renkte, karanfiller laleler ve dallarla bezenmiştir. Ayrıca altın telle yapılmış narların üzerinde kırmızı, karanfiller ve yeşil yapraklar ve bunların arasında rozaslar bulunmaktadır. (Şekil 26.41) ²³⁵

Şekil 26.41.16. yüzyıl Nar motifli kaftan örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.214

²³⁵ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.205

17. yüzyıldan kalma bu kaftan kumaşının zemini, tatlı kırmızı olup dolmalar nar ve çam kozası motifleri, altın telli olup bunların içi mavi ve beyaz çiçeklerle bezelidir. (Şekil 26.42) ²³⁶

Şekil 26.42. 17.yüzyıl Nar motifli kaftan örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.217

²³⁶ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.215

16. yüzyıla ait, bohçadan çıkan bu kemhanın zemini, morumtırak kırmızıdır. Süslemesi; oymalı yaprak, kıvrık dallar, ufak çiçeklerle ve oymalı narlardan olup sarı ipeklidir. (Şekil 26.43)²³⁷

Şekil 26.43. 16.yüzyıl Narçiçeği motifli kemha kumaş örneği.
Kaynak: Öz, 1951, s.219

²³⁷ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.215

26.13.Hurma

Bu süsleme ender görülmektedir. Bohçadan çıkan ve 17. yüzyıla ait olan bu kemha parçasının zemini kırmızı olup, hurmalar ve yaprakları, altın tel ile dokunmuştur ve yaprakların üzerinde mavi laleler, kırmızı karanfiller bulunmaktadır. (Şekil 26.44) ²³⁸

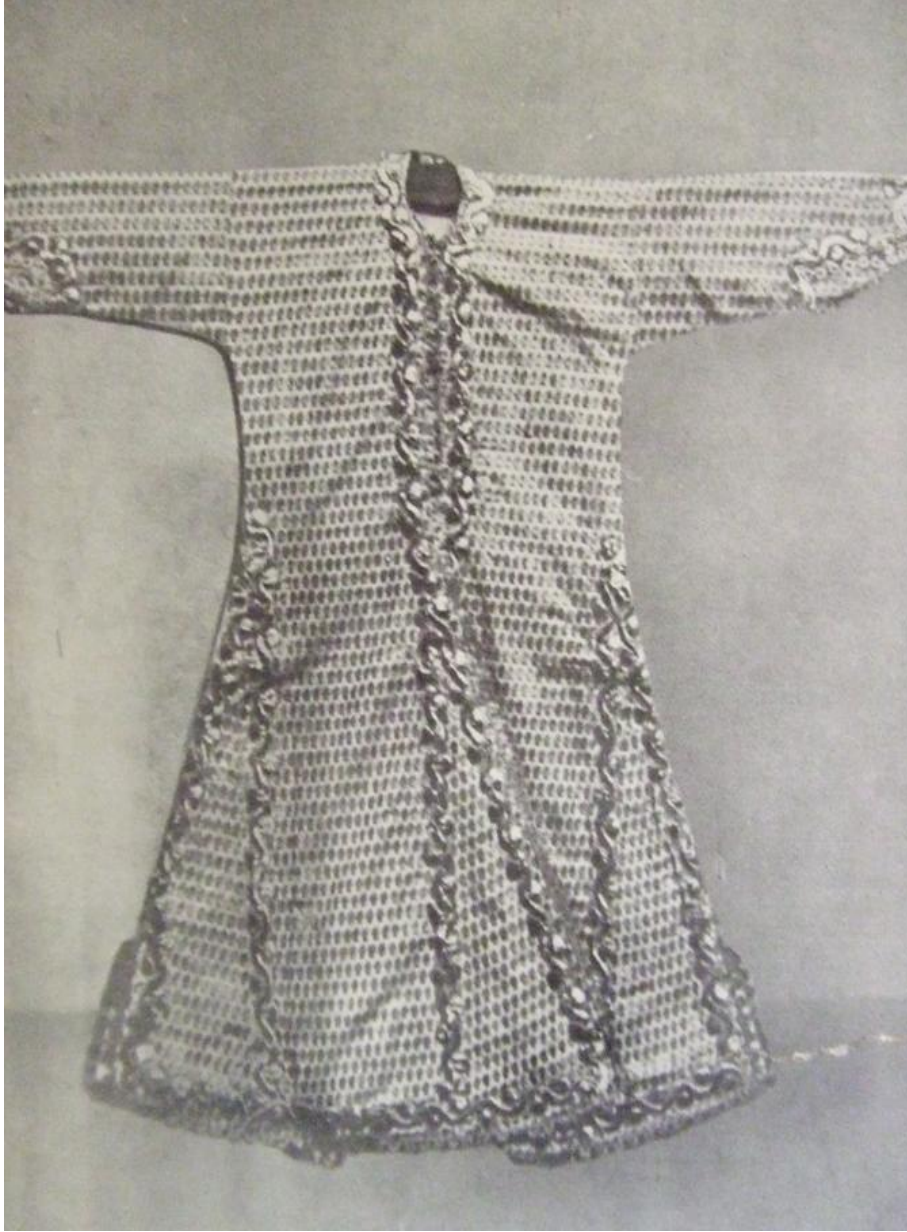
Şekil 26.44. 17. yüzyıl hurma motifli kemha örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.230

²³⁸ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.229

26.14. Elma

Buna benzer bir süsleme, Topkapı Sarayı Müzesi'nde, 16. yüzyıla ait ve 3466 numarada kayıtlı elbisede görülür. Bu kemhanın zemini tatlı yeşil olup elmalarla yaprakları beyaz tel ile ve kenar bordürleri, pembe ve sarıdır. Elma motifli ve içi yazılı bir kumaş parçası da görülmüştür. (Şekil 26.45)²³⁹.

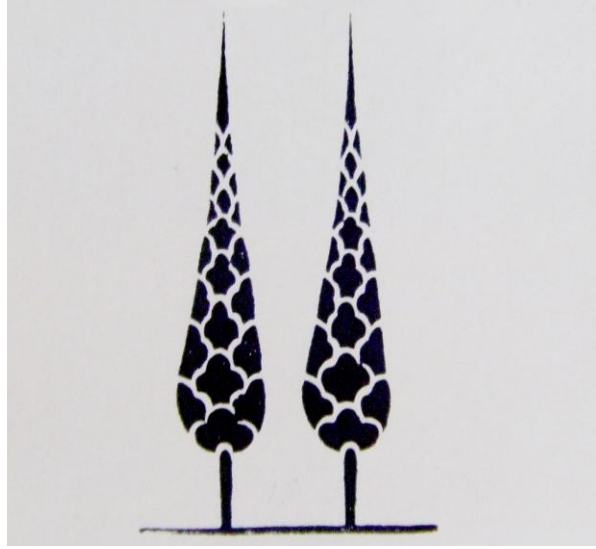
Şekil 26.45. 16. yüzyıl Elma motifli kaftan örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.63

²³⁹ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri Cilt II**, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s.229

26.15. Selvi

Türk süslemelerinde pek dekoratif şekiller alan selviye, kumaşta çok az rastlanır.

Şekil 26.46. Selvi motif örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.229

26.16. Yazı

Kumaşlarda eski zamanlardan beri yazı görülmekte, Selçuk kumaşlarında, hükümdar isimleri yazılı bulunmaktadır.

Osmanlılar zamanına ait, yazılı kumaşlar üç büyük gruba ayrılabilir:²⁴⁰

26.16.1.Kâbe örtüsü, türbe sandukaları

Kâbe örtüsü, türbe sandukalarının örnekleriyle oldukça fazla karşılaşılmaktadır. Çoğunun zemini kırmızı veya yeşildir. Üzerlerinde ayetler, salâvatlar, Allah ve Muhammet isimleri dokunmuştur. Bu cinsten çeşitli devirlere ait yirmi dört kumaş Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunmaktadır. Daha başka çeşitler de bulunabilecektir.²⁴¹

²⁴⁰ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.233

²⁴¹ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.237

Selim III. devrinde, bu cins kumaşlar, Sultan Ahmet Camiinde ve en son olarak Abdülhamit II. zamanında Hereke Fabrikası'nda dokutturulmuştur.

Özellikle Kâbe için, önemli miktar kumaş dokutturulduğunu ve bunların sık sık yenilendiğini arşiv malzemesi göstermekte olduğu gibi, saray depolarında mevcut kumaşlardan anlaşılmaktadır.

Bazı kumaşlarda, kronolojiye göre hükümdarın ismi ve ailesi yazılmıştır.

Kırık hatlar arasında yazılı, pek çok çeşitli kumaş bulunmaktadır. Zemin renkleri, genellikle kırmızı ve yeşildir, siyah olanları da bulunmaktadır. Bu kumaşlarda süsleme yüzünden çok fark görülmemekte, ancak yazı karakterleri değişmektedir. Numarası yazılı kumaşın zemini beyaz ve yazılarda kırmızı ipeklidir. Kırık hatlar içinde (Fissemai..) âyeti ve üzerinde Hu, Allah ve Rabbî yazılıdır. Altında (kelime-i tevhit) onun altında (cîhar yar) ve son üçgenler içinde Allah ve Muhammed isimleri ve 1793 (1208) tarihi bulunmaktadır.

Şekil 26.47. Türbe örtü örneği.

Kaynak: Öz, 1951, s.239

Bu çeşit kumaşlardan, mintanlar ve takkeler de yaptırılmıştır. Bunların savaşa giderken giyilmiş olması olasıdır. Çünkü aynı sebep ile düz beyaz kumaşlara, birçok ayet yazdırılmış ve tezhip ettirilmiş yüzlerce gömlek müzede bulunmaktadır.

26.16.2. Yazılı kumaşlar, elbise ve döşemelik

Benaki Müzesi'nde bulunan 435 numarada kayıtlı bir çatma yastığın bordür, madalyonları arasında, karşılıklı (Mübarek bad) yazıları bulunmaktadır²⁴².

²⁴² Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.237

26.16.3. Sancaklar

Sancaklar başlı başına bir konu olmakla beraber her ne kadar bazı yayınlar yapılmışsa da o kadar çok sancak vardır ki daha esaslı bir araştırma yapılması gerekir²⁴³.

1603 (1015) tarihinde Bursa kadılığına yazılan bir hükümde, donanma için 600 zirağ tafta satın alınması için emir verilmektedir. 1735 (1148) tarihli diğer vesika da (Donanmayı hümayun kalyonlarımızdan yaldızlı Şahin Kalyonu-Riyale-i Hümayunu için) Sakız kumaşından yapılan sancakların hesabını göstermektedir.

Sancakların rengi genelde kırmızıdır, bundan sonra yeşil gelir. Fakat bu renk çabuk solduğundan kullanılmaması için emir verilmiştir. Çok az beyaz ve sarı olanları da vardır. Üzerlerinde Allah, Muhammed, Cihar yarı Güzin isimleri, innafe tahnaleke ayeti ve benzeri yazılar bulunmaktadır.

Bundan başka sancaklarda; ay, yıldız, güneş ve bazen Süleyman Mührü şekilleri de bulunmaktadır. Pek çoğunun ortasında bir de Zülfikar resmi vardır. Bilindiği gibi bu kılıç Hazreti Ali'ye yakıştırılmaktadır.

Bu sancağın gümüş aleminde, birinci Selim'in ismi yazılı bulunmakta ise de, o devre ait olduğu söylenmemektedir. (Şekil 26.49)²⁴⁴

Sancak 400 X 250 ebadında olup kumaşın zemini kırmızı, üzerindeki yazılar ve süslemeler sarı teldir.

Sancağın tam ortasında, kabzasında ay ve yıldız bulunan çok dekoratif bir Zülfikar resmi bulunmaktadır. Bunun sapı, yılan şeklindedir. Ortalarında sekiz tane "Ya Burhan" gayet güzel istif edilmiş, bunların içinde "Allah" yazılıdır. Zülfikar'ın namlularında, besmele ve inna-fetahna-leke yazılıdır. Sancağın uçurluk kısmında, bozuk bir yazı ile tekrar eden inna-fetahna-leke yazılı bir kumaş parçası dikilmiştir.

İki yanındaki ayların içinde "Nasrım minallah ve fethim karib" ortasında "Ya Muhammed" yazılıdır.

Diğer büyük ayların içinde "Kelime-i tevhid" ve bunların arasında yıldızdan daha çok güneşe benzeyen motifler bulunmaktadır. Sancağın üç köşeli olan ucu "Allah" yazılı ve diğer çeşitli süslemeli kumaş parçaları dikilerek meydana getirilmiştir. Sancağın etrafını, ay ve yıldızlı bir bordür çevrelemektedir.

²⁴³ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.237

²⁴⁴ Tahsin Öz, **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951,s.241

Zamanla sancak ufalmış, Selim III. zamanında ayın, önüne sekiz köşeli bir yıldız konmuş ve bu yıldız Sultan Mecid' in son devirlerinde beş şalı bir şekil almıştır. Tatlı kırmızı bir zemin üzerine beyaz ay ve yıldız hâlâ Türk bayrağında aynı tarzda bulunmakta, bunun boyutu, şekli bir kanun ile tespit edilmiştir.

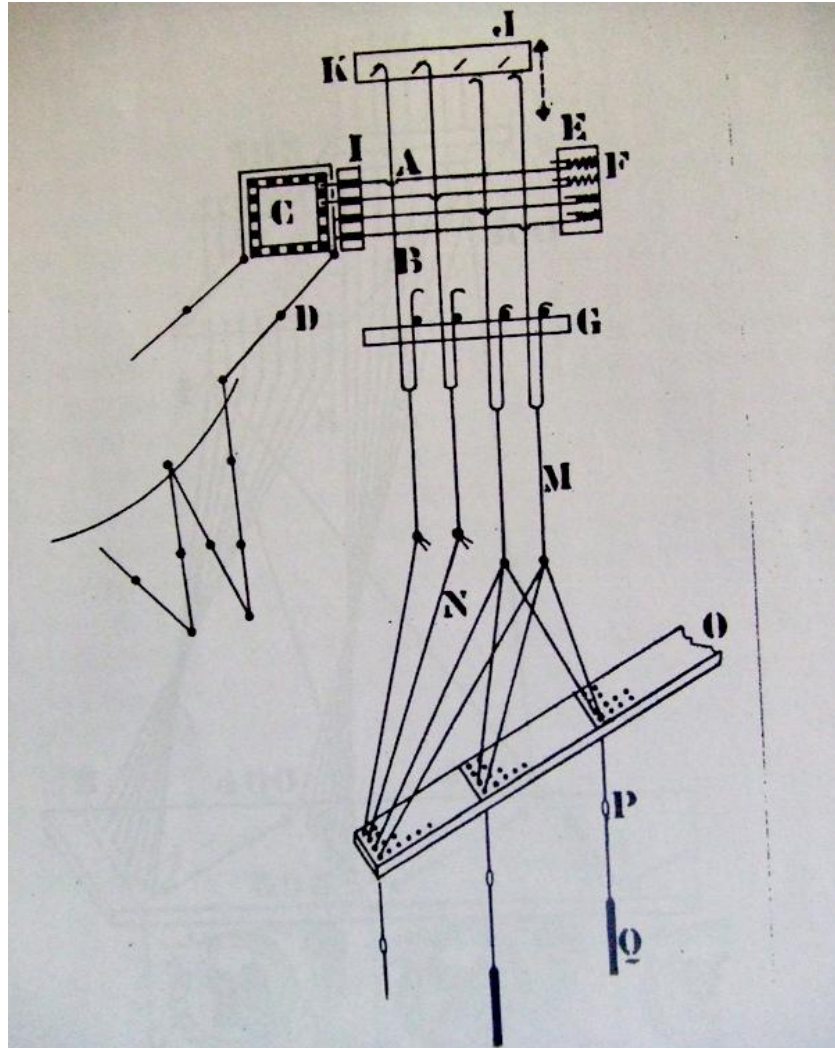

Şekil 26.48. Sancak örneği.

Kaynak: Öz,1951, s.243

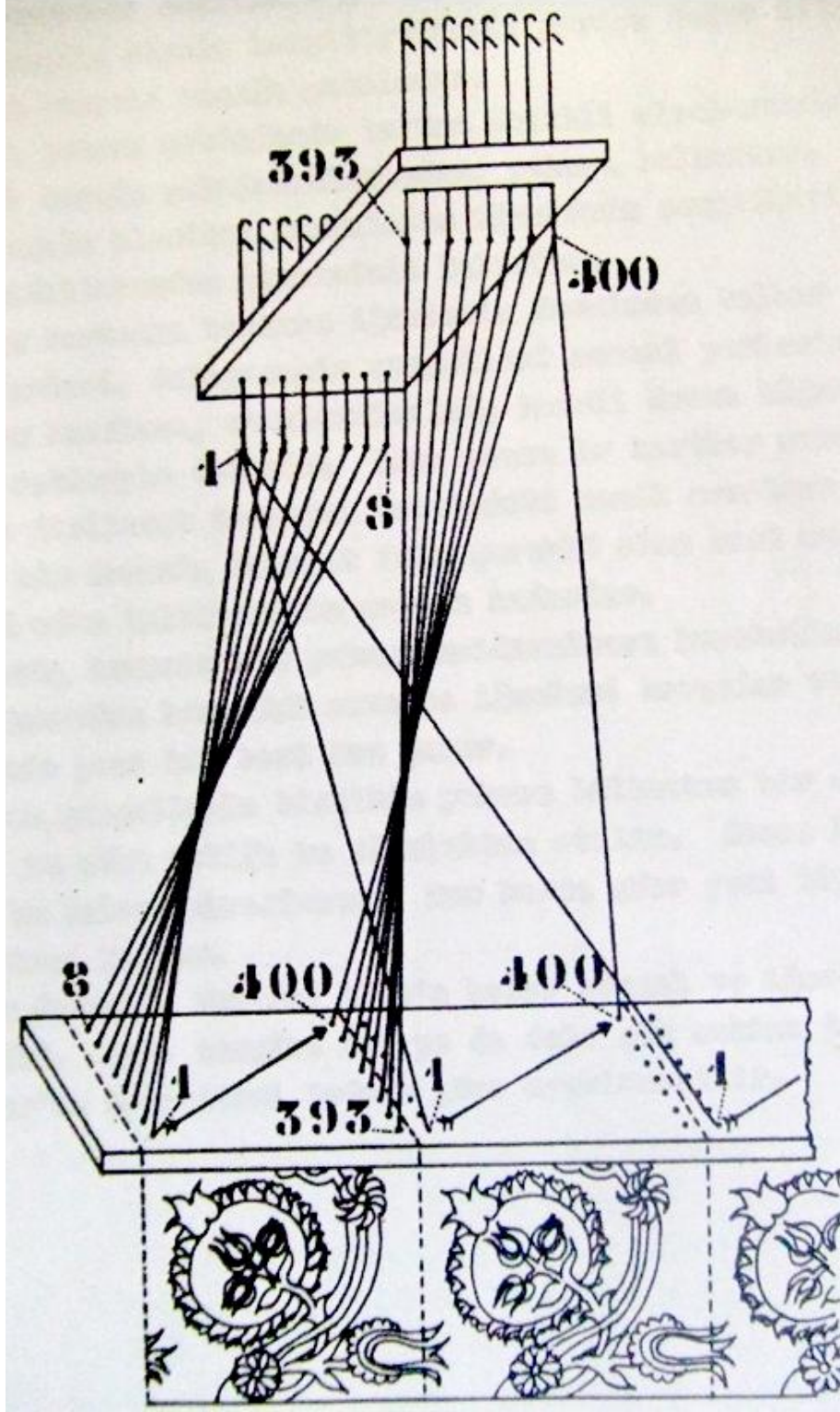
27. 16. ve 17. YÜZYIL KUMAŞ ANALİZLERİ

A-İğne	F-Yay kutusu	
B-Çengel	G-Çengel tablası	O-Naylon tahtası
İğne tablası	J-Bıçak tablası- havan	P-Gücü
C-Tomruk	K-Bıçak-ızgara	Q-Ağırlık
D-Desen kartları	M-Çengel küpesi	
E-Yaylı susta	N-Naylon askı ipliği	

Şekil 27.1. Jakar Mekanizması.

Kaynak: Salman, 1978, s.20

Şekil 27.2. Naylon askı ipliklerinin çengellere bağlanması ve desen tekrarı (400 çengelli kapasiteli sistem)

Kaynak: Salman, 1978, s.21

27.1.16. Yüzyıl Kısa Kaftan Kumaş Analizi

Kumaş siyaha yakın duman renkli ipeklidendir. Üzerinde sarı renk Rumi motiflerin birleşmesi ile meydana gelen madalyonlar içinde üçlü üçer benek motifi bulunmaktadır. Benekler ve renklerin işleri çilek rengindedir. Boy: 142 cm

Kaftanın içi turuncu renk pamukludan ve dikişlidir. Bez olan astarın etrafı güvez renk taraklı canfesle çevrilmiştir. I. Selim'e (Yavuz'a) aittir. (Şekil 27.3)²⁴⁵

Şekil 27.3. 16 yüzyıl Kısa kaftan, Topkapı Sarayı Müzesi, Eşya sıra no:13/42, Kayıt no: 2/3433

Kaynak: Salman, 1978, s.94

Topkapı Sarayı Müzesi kumaş deposu kayıt defterine yukarıdaki açıklamalarla kayıtlı olan bu kaftanın serenk kumaşı (Resim 28.51) incelendiğinde aşağıdaki bulgular saptanmıştır.

Kumaş eni: 66- 67 cm.

Desen raporu ölçüleri:

En: 34 cm.

Boy: 52-53 cm.

²⁴⁵ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi,1978, s.94

Çözümler:

Çözümler, iki gruptan oluşmaktadır. Koyu duman rengi güvez, tel bükümlü ipekten birinci grup çözümler zeminde çözümlü satenini meydana getirmektedir. (sık/cm: 96- 104 tel) Atkı takviyelerini bağlayan ikinci grup çözümlerse turuncu renk ipektir ve tek tenden oluşmaktadır. (sık/cm: 24- 26 tel) Çözümlü grupları dokuda yan yana dört tel zemin, bir tel bağlantı (1111/1/1111/3) düzeninde yer almaktadırlar. Toplam çözümlü sık/cm 120- 130 teldir.

Atkılar:

Zemin atkısı: Duman rengi ipek az bükümlü zemin atkıları zemin çözümlerle beşli çözümlü sateni bağlantısı yapar. (sık/ cm: 26- 28 tel)

Takviye atkılar:

a.)Az bükümlü sarı renk ipek atkılar, ara motifi meydana getiren takviye atkılarıdır.(sık /cm: 26- 28 tel)

b.) Az bükümlü turuncu renk ipek atkılar motif içi ayrıntıları oluşturan takviye atkılarıdır. (sık/cm: 26- 28 tel) Zemin ve takviye atkıları toplam (sık/cm: 78- 84 teldir.)²⁴⁶

Şekil 27.4. 16. yüzyıl Kısa kaftan kumaşının detay örneği.

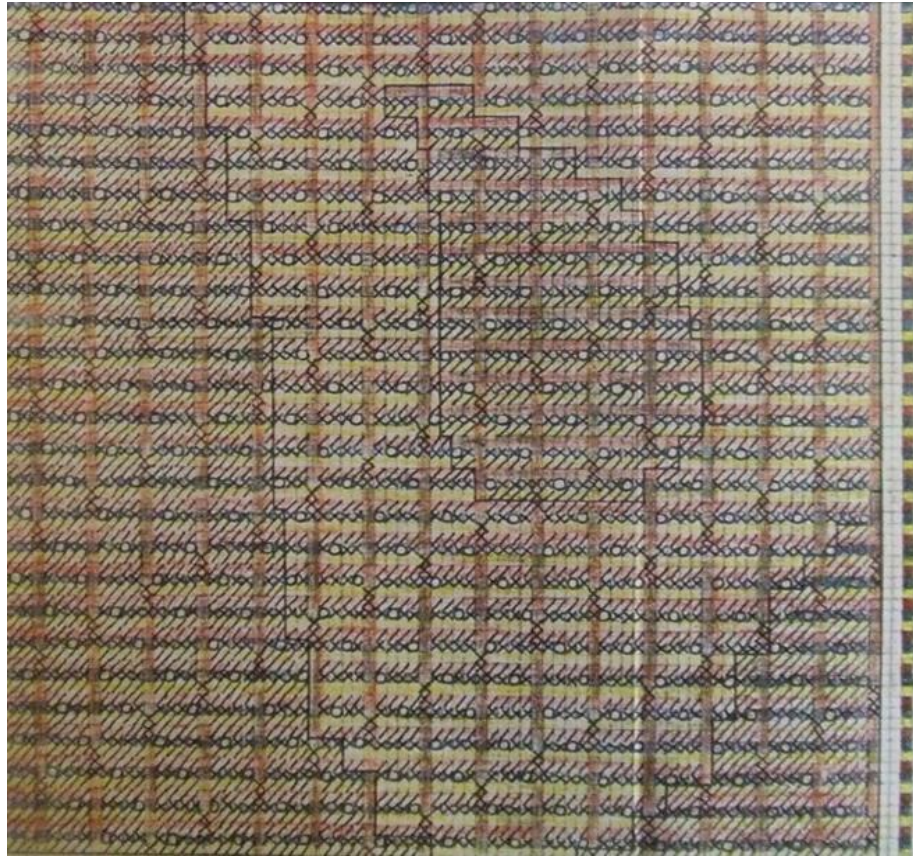
Kaynak: Salman, 1978, s.95

Dokunun özelliği: Bu beşli çözümlü, sateni zemin üzerinde desenin atkı takviyesi ile oluşturulduğu birleşik bir dokudur. Dokunduktan sonra kumaş boyu yönünde basınçla ya da dövüyle taraklanmıştır.²⁴⁷

²⁴⁶Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s. 95

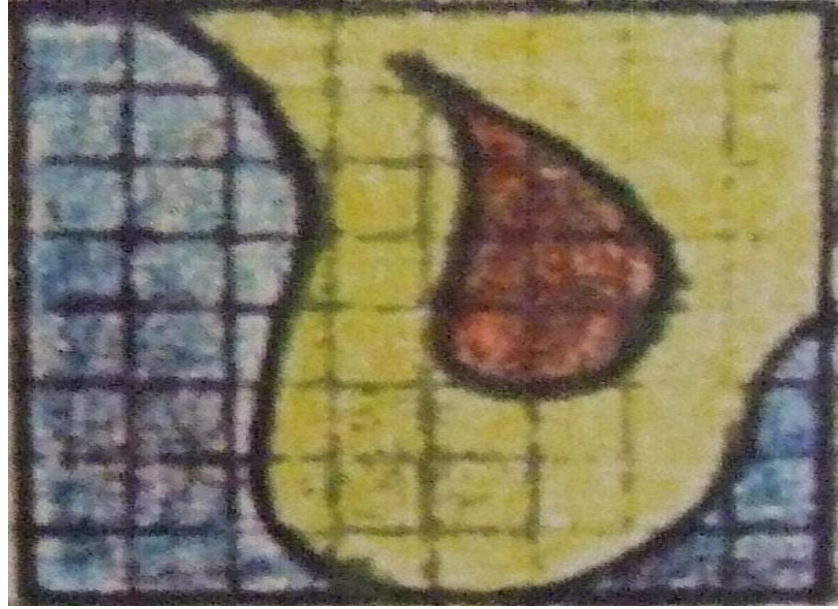

Şekil 27.5. Doku birimleri
Kaynak: Salman, 1978, s.95

Şekil 27.6. Dokunun açık yazılışı.
Kaynak: Salman, 1978, s.96

²⁴⁷Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s. 95

Şekil 27.7.Dokunun açık yazılışı detay örneği.

Kaynak: Salman, 1978, s.96

Duman rengi zemin atkı

Sarı renk takviye atkı

Turuncu renk takviye atkı

İç astar turuncu renk pamuk bezdendir. Bu renk incelendiğinde aşağıdaki özellikler saptanmıştır. Kumaş eni: 100 cm.

Çözümler: Turuncu renk pamuk sık/cm: 27- 28 tel

Atkılar: Turuncu renk pamuk sık/cm: 31- 32 tel dokudur.

Doku: Bez ayağıdır.

B $\frac{1}{1}$

Şekil 27.8.Doku birimleri.

Kaynak: Salman, 1978, s.97

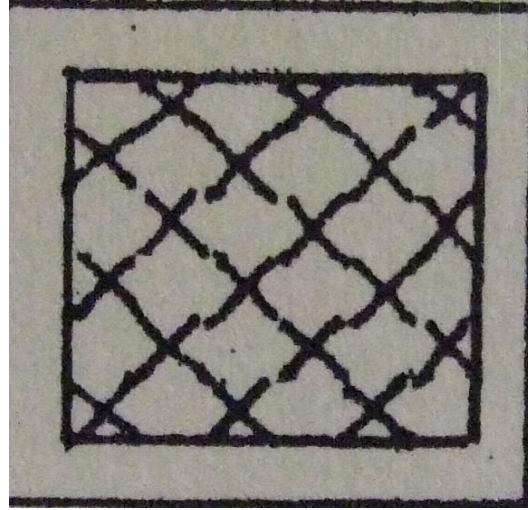
İç astar etek çevresi güvez renk taraklı canfestendir.

Kumaş eni yaklaşık 41- 42 cm.

Çözümler güvez renk ipek sık/cm: 56- 57 tel.

Atkılar: Güvez renk ipek sık/cm: 40- 41 tel.

Doku: Bez ayağıdır.²⁴⁸

B $\frac{1}{1}$

Şekil 27.9. Doku birimleri.

Kaynak: Salman, 1978, s.97

27.2.16. Yüzyıl Kaftanı Kumaş Analizi

Altın klaptan kavuniçi ve beyaz renkte ipek dokumadır. Kaftanın üzerinde iç içe dört büyük daire motifi vardır. En içte bir rozaz, onun etrafında geometrik şekiller üçüncü kısımda Rumi dal motifleri ve en dışta da daha büyük geometrik şekiller vardır. Aynı desen tekrar edilmiştir. İçi beyaz bez astarlıdır. Mavi taraklı atlasla çevrilmiştir. II. Selim' e aittir.²⁴⁹ (Şekil.27.10)

²⁴⁸Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s. 97

²⁴⁹Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s.102

Şekil 27.10. 16. yüzyıl Kaftan detay örneği, Topkapı Sarayı Müzesi, Eşya sıra no:13/277, Kayıt no: 2/188

Kaynak: Salman, 1978, s.102

Şekil 27.11 16. yüzyıl Kaftan detay örneği.

Kaynak: Salman, 1978, s.103

Topkapı Sarayı Müzesi'nde kumaş deposu kayıt defterine yukarıdaki açıklamalarla kayıtlı olan bu kaftanın (28.11) kumaşı incelendiğinde aşağıdaki bulgular saptanmıştır²⁵⁰:

Kumaş eni 66,5 cm.

Desen rapor ölçüleri:

En: 63 cm.

Boy: 58 cm.

Çözümler: Bükümlü beyaz renk ipek zemin çözgüleri beşli çözgü satenini oluşturmaktadır. (sık/cm 96 tel) Az bükümlü beyaz renk ipek bağlayıcı çözgüleri (sık/cm 24 tel) Atkı takviyelerini D 1/ bağlantıyla bağlamaktadır. Bu iki çözgü grubu dokuda yan yana (1111/1/1111/1) düzeninde hazırlanmıştır. Dokuda toplam çözgü sık/cm120 teldir. Ayrıca kumaşın kenar tellerinin 0,25 cm beyaz renk, 0,25 cm ise yeşil renk ipek çözgü sateninden olmak üzere 0,5 cm değerinde kenar dokusu vardır.

Atkılar:

Zemin atkısı:

a.) Az bükümlü beyaz renk ipek zemin atkıları zemin çözgüleri ile beşli çözgü sateni bağlantısı yapmaktadır. (sık/cm: 22 tel)

Takviye atkıları:

a.) Tütün sarısı rengindeki ipeğe sarılı altın klaptan, az bükümlü tütün sarısı ipekle birlikte aynı ağırlıkta kullanılmaktadır. (sık/cm: 22 çift tel)

b.) Kavun içi – açık pembe renkte iki katlı ipek atkılar motif çevreleyen tahrir takviye atkılarıdır. (sık/cm: 22 çift tel)

Takviye alanlarda toplam atkı (sık/cm 66 çift tel) Altın klaptan atkılar işledikleri alanlardan sonra motif çevresinde döner. Klaptanla birlikte atılan sarı renk ipek atkılarsa kumaş enince kullanılmaktadır.

Dokunun özelliği: Zemin çözgü ve atkılarının oluşturduğu beşli çözgü sateniyle zemin doku üzerinde atkı takviyesinden meydana gelen birleşik bir doku türüdür.

²⁵⁰ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s.103

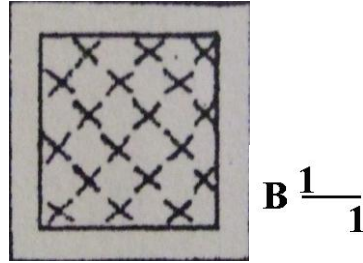
Şekil 27.12. Doku birimleri.

Kaynak: Salman, 1978, s.104

Kaftanın iç astarı beyaz renk tülbentendir. Çözümler tek kat beyaz renk pamuk (sık/cm: 14 tel)

Atkılar: Tek kat beyaz renk pamuk (sık/cm: 14/18 tel)

Doku: Bez ayağıdır.

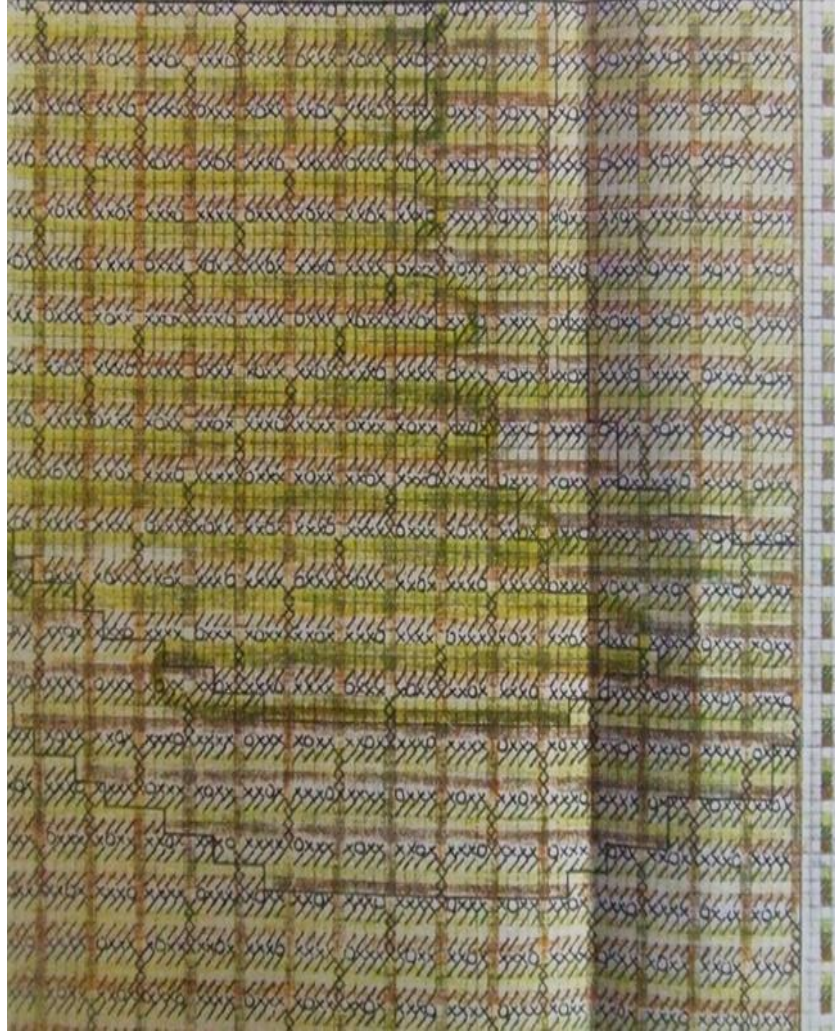

Şekil 27.13. Doku birimleri.

Kaynak: Salman, 1978, s.104

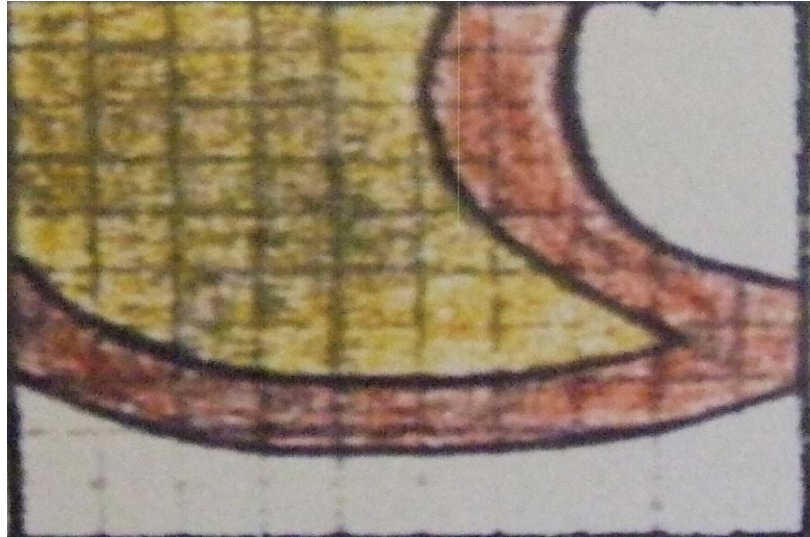
Dokunun kenar çözgü telleri gücülerden üç tel ana doku çözgüleri de gücülerden çift tel olarak geçirilmiştir. (Şekil 27.12)²⁵¹

²⁵¹ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s.105

Şekil 27.14.Dokunun açık yazılışı.

Kaynak: Salman, 1978, s.105

Şekil 27.15. Dokunun açık yazılışı detay örneği.

Kaynak: Salman, 1978, s.105

Beyaz renk ipek zemin atkı

Tütün sarısı ipek takviye atkı

Altın klaptan takviye atkı

Kavuniçi renkte takviye atkı

Örgü işaretleri:

x bağlantı zemin çözüğü üstte

/ işareti zemin çözüğü takviye atkılarının üstünde

işareti takviye atkılar üstte

O işareti zemin atkılar üstte altın klaptan takviye atkılar dokunun açık yazıldığı alanların bazı yerlerinde örgüye girmese de kumaşın başka yüzeylerinde kullandıkları için atkı renk raporundaki yerleri gösterilmiştir.²⁵²

27.3. 17. Yüzyıl Çocuk Kaftanı Kumaş Analizi

Zemin güvez renk olup üzerinde siyah tahrirli ve sarı klaptanlı kıvrımlı yollarla bunlardan çıkan büyük yapraklar bulunmaktadır. Mavi, beyaz, kırmızı, siyah tahrirli olan bu büyük yaprakların işleri sarı klaptanla, güvez ve mavi çiçeklidir. Aralarında aynı renklerde çiçek ve yapraklar dolaşmaktadır. İçi kırmızı, kenarı yeşil ipek astarlıdır. Boy: 75 cm (I. Ahmet'e aittir. Saltanatı: 1603- 1617) (Şekil 27.16)²⁵³

Topkapı Saray Müzesi kumaş deposu kayıtlı defterden aşağıdaki açıklamalarla kayıtlı olan bu kaftanın kumaşı incelendiğinde aşağıdaki bulgular saptanmıştır.

²⁵² Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi, 1978, s.105

²⁵³ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s.131

Şekil 27.16. 17 yüzyıl çocuk kaftanı, Topkapı Saray Müzesi, Eşya Sıra No: 13/267
Kaynak: Salman, 1978, s.131

Kumaş eni: yaklaşık 68,5 cm.

Desen rapor ölçüleri: en: 22,5 cm .

Boy:47 cm.

Çözümler: Güvez renkli, bükümlü ipek zemin çözümleri beşli çözümlü satenini oluşturur. (sık/cm 24 tel) atkı takviyelerini dördümlü dizi örgüyle bağlar. Bu iki çözümlü grubu dokuda yan yana (1111/1/1111/1) düzeninde yer alır.

Dokuda toplam çözümlü sık/cm: 120 teldir.²⁵⁴

Atkılar:

Zemin atkısı:

a.)Güvez rengi, az bükümlü ipek zemin atkısı zemin çözümlerle beşli çözümlü bağlantısı yapar. (sık/cm: 22- 24 tel)

²⁵⁴ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi,1978, s.131

Takviye atkıları:

a.) Mavi renkli az bükümlü ipek atkılar, motif ayrıntıları için kullanılmıştır. (sık/cm: 22- 22 tel)

b.) Beyaz renkli, az bükümlü ipek atkılar yer yer motif içinde yer yer de tahrir-takviye olarak kullanılmıştır. (sık/cm: 22- 24 tel)

c.) Siyah renkli, az bükümlü ipek atkılar boya özelliğinden dolayı çoğu yerde erimiştir. Başlıca ana motifler çevresinde ve motif içi ayrıntılarda tahrir-takviye olarak kullanılmıştır. (sık/en: 22- 24)

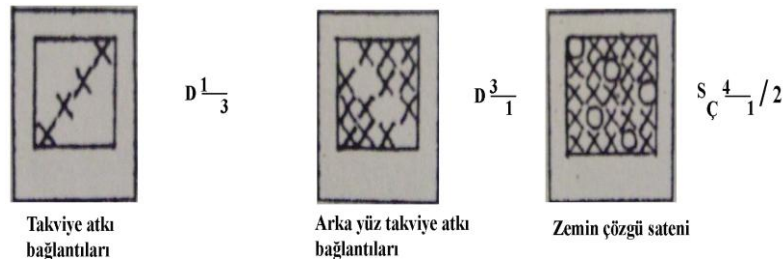
d.) Sarı renkli ipek sarılı altın klaptan atkı, ayrıca sarı renkli alanlarında kullanılmıştır. (sık/cm: 22- 24 çift tel)²⁵⁵

Altın klaptan atkı, işlediği motifler çevresinde döner, birlikte atılan sarı ipek atkılarısa doku enince kullanılmıştır. Klaptanla birlikte atılan sarı ipek atkılar, kaftanın kol ve yan beden parçalarında motif dışında doku arka yüzünde zemin atkısıyla birlikte aynı ağırlığa girer. Kaftanın ana beden parçalarındaysa bu sarı ipek atkı, doku yüzeyinde işlediği alanlardan sonra dokunun arka yüzünde diğer atkı takviyeleriyle birlikte ayna ağızlığa girmektedir. Zemin ve takviye atkıları toplam sık/en 110 -120 teldir.

Dokunun özelliği:

Beşli çözgü sateni zemin doku üzerinde bağlantı çözgüleriyle dörtlü dizi örgü oluşturan atkı takviyeli, birleşik bir doku türüdür.

Bu kaftanın ön beden ve arka bedendeki kumaşlarının dokusunda zemin atkısı güvez rengindedir. Kaftanın kol ve beden yan parçalarındaysa zemin atkısı sarı renkli ipek olarak görülür. Bu, sarı renkli ipek atkı, klaptan atkıya eşlik eden sarı ipek atkıdır. Böylece kaftanın aynı desende iki ayrı dokumadan oluştuğu anlaşılmaktadır.

Şekil 27.17. Doku birimleri

Kaynak: Salman, 1978, s.133

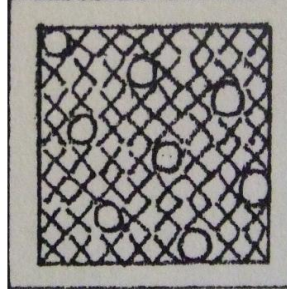
²⁵⁵ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s.132

Kaftanın iç beden astarı güvez rengi atlastandır.

Çözümler: Bükümlü, güvez renkli, ipek sık/cm 88- 96 tel,

Atkılar: Az bükümlü, sarı renkli, ipek sık/cm 28 tel,

Doku: Sekiz iplikli, beş atlamalı, çözgü satenidir.²⁵⁶

$s_{\text{ç}} \frac{7}{1} / 5$

Şekil 27.18. Doku birimleri.

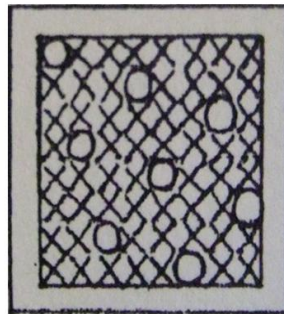
Kaynak: Salman, 1978, s.133

İç beden astarı etek uçları yeşil renkli, taraklı atlasla çevrilmiştir. Bu atlas dokunun bulguları şöyledir.

Çözümler: Yeşil renkli, bükümlü ipek sık/cm: 88- 96 tel

Atkılar: Yeşil renkli, az bükümlü ipek sık/cm: 32 tel

Doku: Sekiz iplikli, beş atlamalı çözgü satenidir.

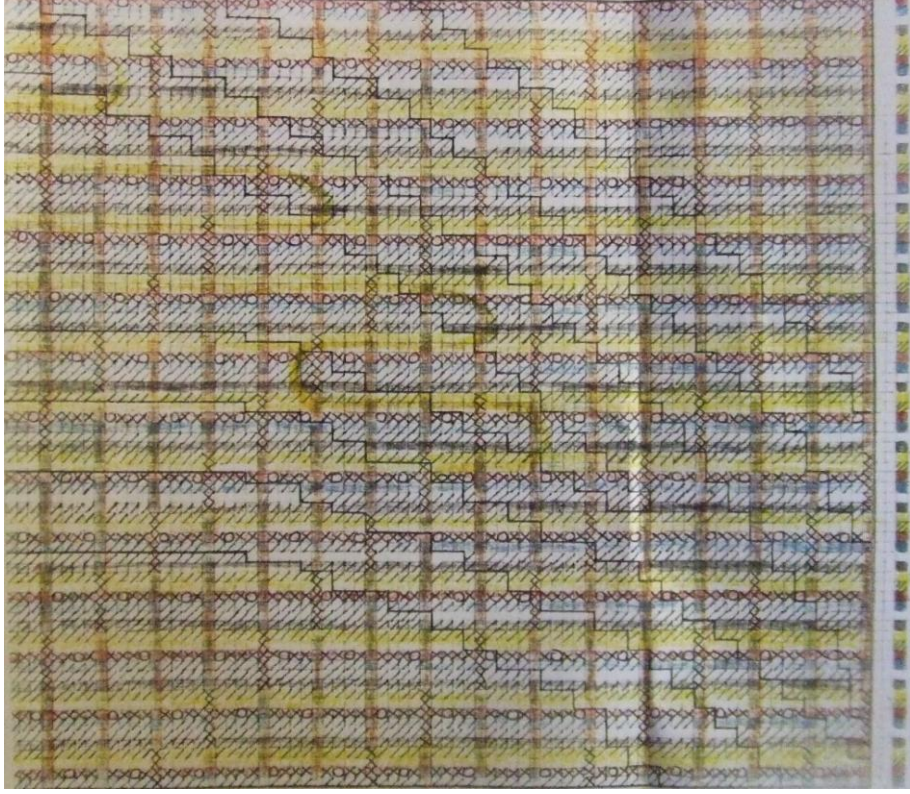

$s_{\text{ç}} \frac{7}{1} / 5$

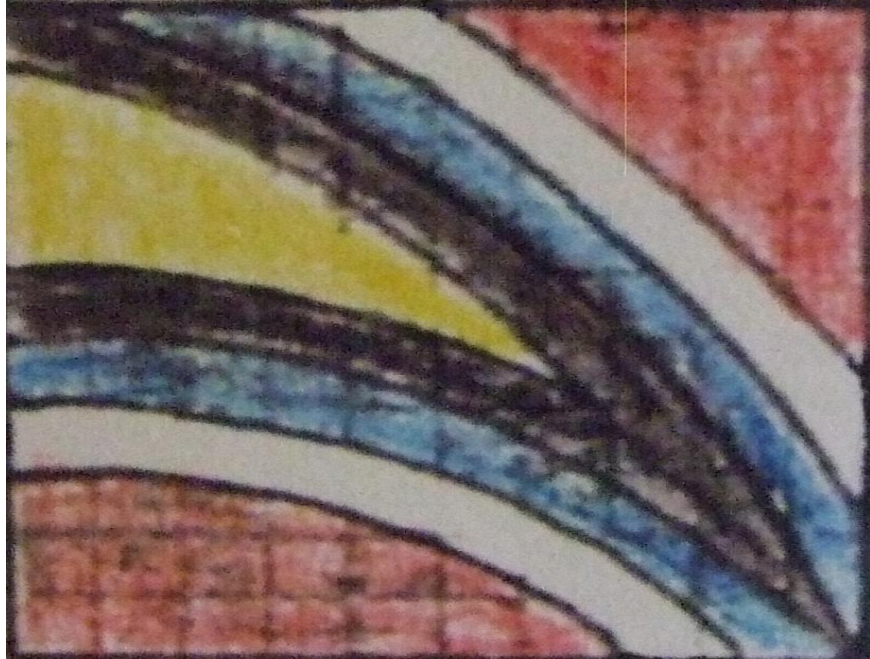
Şekil 27.19. Doku birimleri.

Kaynak: Salman, 1978, s.133

²⁵⁶ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s.133

Şekil 27.20. Dokunun açık yazılışı.
Kaynak: Salman, 1978, s.134

Şekil 27.21. Dokunun açık yazılışı detay örneği.
Kaynak: Salman, 1978, s.134

Güvez renk ipek zemin atkı

Mavi renk takviye atkı

Sarı renk ipek takviye atkı

Altın klaptan takviye atkı

Siyah renk ipek takviye atkı

Beyaz renk ipek takviye atkı

Zemin güvez renk olup üzerinde sarı tahrirli krem zeminli oval madalyonlar içinde sarı klaptanlı ve güvez süslemelidir. İri kozalak motifleri vardır. Kozalakların çevresi aynı renklerle benekli karanfil ve lale süslemelidir. Bu madalyonların üzeri narçiçeği ve kozalak desenli olup bir ucunda tepelik diğer ucunda lale motifleri vardır. Şerit ilikli ve düğmelidir. Kenarları yeşili ipek astarlıdır. I.Ahmet'e aittir. Boy: 88 cm. (Şekil 27.21)²⁵⁷

27.4. 17. Yüzyıl Çocuk Kaftanı Kumaş Analizi

Topkapı Saray Müzesi kumaş deposu kayıt defterine yukarıdaki açıklamalarla kayıtlı olan bu kaftanın kumaşı incelendiğinde aşağıdaki bulgular saptanmıştır. (Şekil 27.22)

²⁵⁷ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s.135

Şekil 27.22. 17. yüzyıl Çocuk kaftanı, Topkapı Saray Müzesi, Eşya Sıra No: 13/266, Kayıt No: 2/6311

Kaynak: Salman, 1978, s.135

Kumaş eni: 68,5 cm.

Desen rapor ölçüleri:

En: 35,5 cm.

Boy: 61 cm.

Çözümler: Güvez renkli, bükümlü ipek zemin çözümleri beşli çözgü satenin oluşturur. (sık/cm: 96 tel); krem renkli bağlantı çözümleriyse (sık/cm: 24 tel) atkı takviyelerini dördü dizi örgüyle bağlar.

Toplam çözgü (sık/cm: 120 teldir)²⁵⁸

Atkılar:

Zemin atkısı: Beyaz renkli, az bükümlü ipek zemin atkılara, zemin çözümlerle beşli çözgü satenini oluşturur.

Takviye atkıları:

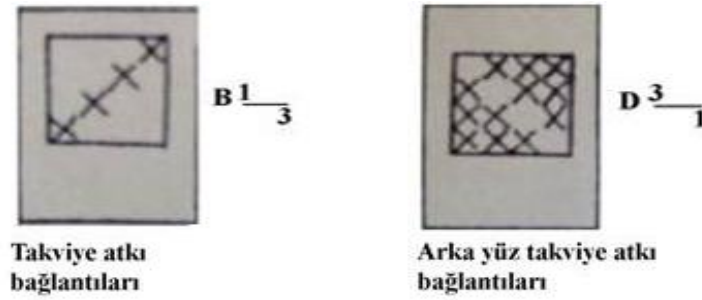
a.) Sarı renkli, az bükümlü iki katlı ipek atkılar kullanılmıştır. (sık/cm: 20 tel)

b.) Beyaz renkli, az bükümlü, iki katlı ipek atkılar kullanılmıştır.

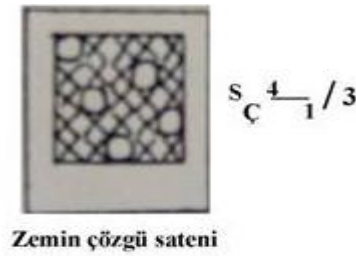
c.) Sarı renkli ipeğe sarılı altın klaptan atkı ayrıca fıstıki yeşil-sarı renkli, az bükümlü ipek atkıyla birlikte aynı ağılıkta başlıca ana kozalak motifi içinde kullanılmıştır. (sık/cm: 20 çift tel)

²⁵⁸ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s.136

Altın klaptan atkılar, işledikleri alanlardan sonra dönerler, birlikte aynı ağızlıkta atılan fıstıki yeşil-sarı renkli ipek atkılarda diğer takviye atkılar gibi doku enince kullanılmıştır. Klaptanla birlikte atılan fıstıki yeşil-sarı renkli ipek atkılar, klaptanlı yüzeyler dışında, doku arka yüzünde zemin atkısıyla birlikte aynı ağızlığa girer. Zemin ve takviye atkılara toplam sık/cm 80 teldir. Dokunun özelliği: Beşli çözüğü satenin zemin doku üzerinde bağlantı çözüğüleriyle dörütlü dizi örgü oluşturan atkı takviyeli, birleşik bir doku türüdür.²⁵⁹

Şekil 27.23.Doku birimleri
Kaynak: Salman, 1978, s.136

Şekil 27.24. Doku birimleri.
Kaynak: Salman, 1978, s.137

Kaftanın iç beden astarı yoktur; ancak iç etek uçları yeşil renkli ipek taraklı canfesle çevrelenmiştir. Bu taraklı canfesin yapı özellikleri şöyledir.

Kumaş eni: Yaklaşık 66 cm.

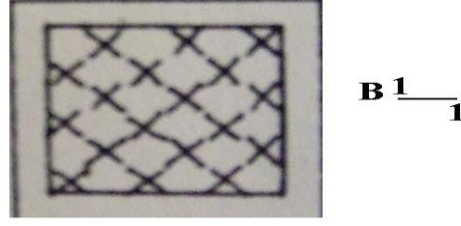
Çözüğüler: Yeşil renkli, az bükümlü ipek, sık/cm: 52 tel

Atkılar: Yeşil renkli, az bükümlü ipek, sık/cm: 44 tel,

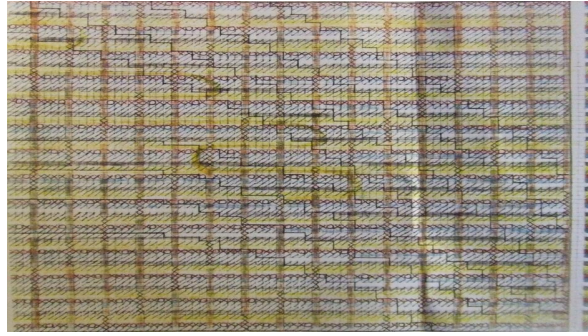
Doku: Bez ayağıdır.²⁶⁰

²⁵⁹ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s.137

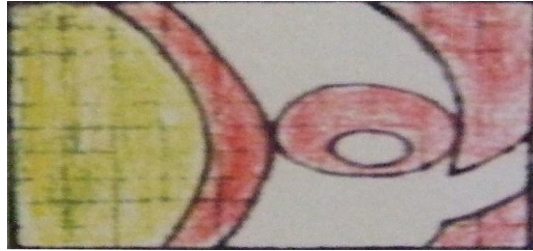
²⁶⁰ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s.137

Şekil 27.25. Doku birimleri.
Kaynak: Salman, 1978, s.137

Şekil 27.26. Dokunun açık yazılışı.
Kaynak: Salman, 1978, s.138

Şekil 27.27. Dokunun açık yazılışı detay örneği.
Kaynak: Salman, 1978, s.138

- 1 beyaz renk ipek zemin atkı
- 1 fıstıki yeşil renk takviye atkı
- Altın klaptan renk takviye atkı
- Sarı renk ipek takviye atkı
- Beyaz renk ipek takviye atkı ²⁶¹

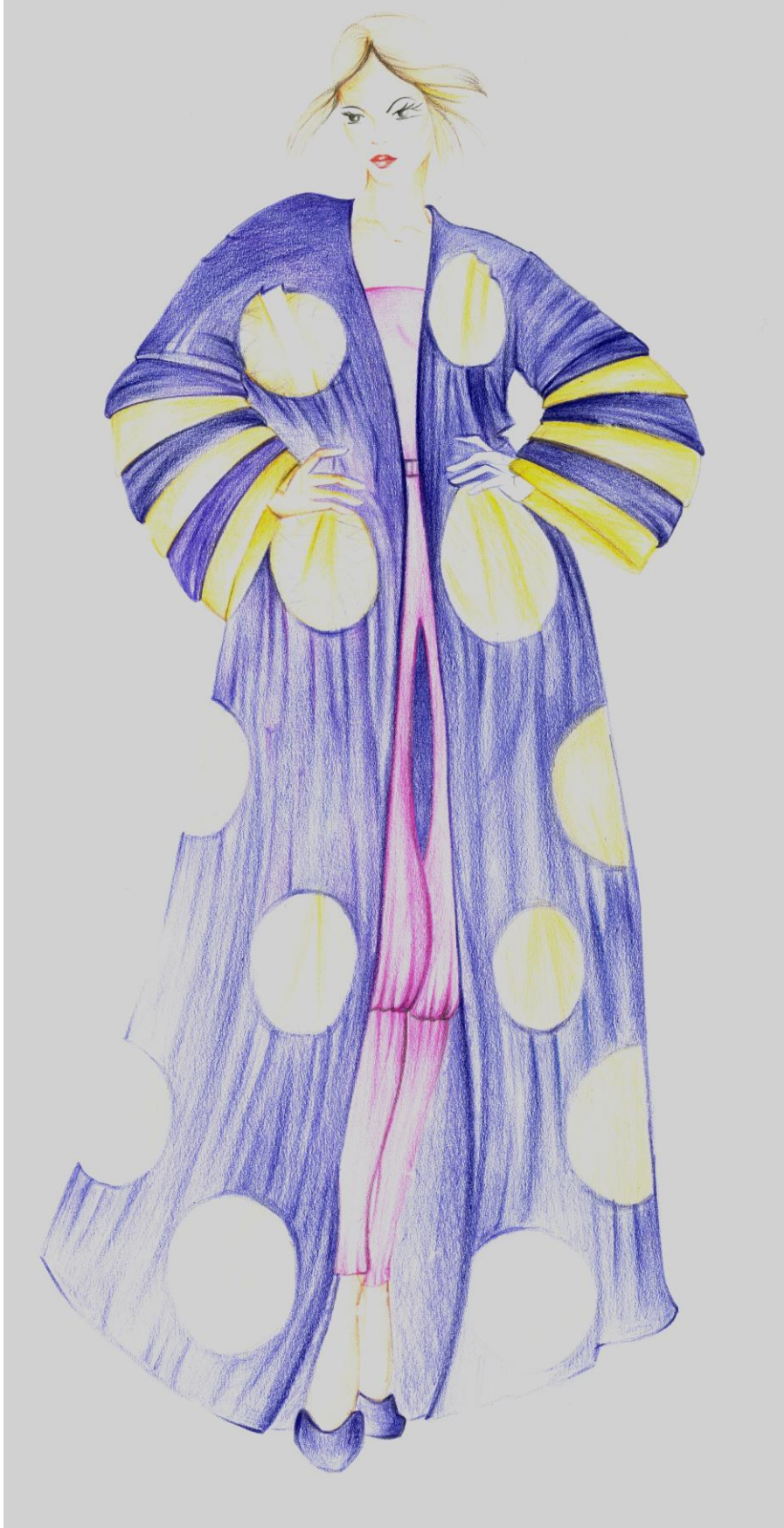
²⁶¹ Ayla Salman, **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Yeterlik tezi 1978, s.138

28. II. SELİM KAFTANINDAN YARARLANILARAK TASARLANMIŞ GİYSİ PROJESİ.

16.yüzyıl II.Selim'e ait Kaftandan yararlanılarak tasarlanmış şalvarlı bir gece giysi ve pardüsesi.

Şekil 28.1.16.Yüzyıl 2.Selim Kaftan örneği.

Şekil 28.2. Şalvarlı bir gece giysisi ve pardüsesinin çizimi.

Şekil 28.3. Şalvarlı bir gece giysisi ve pardüsesinin uygulanması.

29.SONUÇ

Osmanlı sultanları giyim-kuşama önem vermiş, lüks kumaşlardan dikilmiş kaftanlar giymişlerdir. Onların kalite arayışları dokumacılığın gelişmesinde önemli yer tutmaktadır.

Dokuma kalitesini belirleyen hükümler dışında kumaş üretimi yasaklanmış, aksi üretim yapan esnaf meslekten men edilmiştir.

Saray giysileri ve mefruşat için kullanılan kumaşlar, saray bünyesindeki atölyelerde hassa nakkaşları tarafından hazırlanan desenlere göre dokunmaktadır. Bu atölyeler yeterli olmadığı zamanda, İstanbul ve Bursa'daki diğer atölyelere sipariş verilir. İpekliler devlet tarafından kontrol altında tutulup, çözgü tellerinin sayısından boyasına dek her detayın esaslarına uygunluğuna bakılmaktadır.

Görkemli giyecekler kemha (brokar), kadife, çatma, seraser (altın ve gümüş alaşımli telle dokunmuş ipeklili kumaş), diba, atlas, canfes, tafta, vala, çuha, sof, şal gibi kumaşlarla oluşturulur.

Kaftanlar içe ve dışa giyilmek üzere iki türlü dokunmuşlardır. Dışa giyilenler merasim kaftanlarıdır. Bu kaftanlar altın telli, çatma veya seraserden yapılmıştır. Topkapı Sarayı'nın 1550'yi bulan giyim-kuşam koleksiyonu ölen padişahın üzerinden çıkan ve sahip olduğu diğer giysilerinin saklanmasıyla oluşmuştur. Padişah elbiseleri hazine eşyası sayıldığından Hazine'de saklanmıştır.

Köklü giyim sistemi, gerek coğrafyanın ve iklimin değişikliğiyle, gerek diğer kültürlerle etkileşim nedeniyle yavaş yavaş değişikliklere uğramaya başlamıştır. Anadolu'nun birçok bölgesini temsil eden çok sayıda dokuma ve giyim üretim merkezleri, bölgeler ve şehirler ortaya çıkmıştır. Anadolu'da "Selçuklular" döneminden gelen belgeler, o tarihlerde bu geleneksel giysi sisteminin canlı olduğunu göstermektedir.

Selçuklu elbise türleri arasında açık ve yuvarlak, kapalı yakalı örneklerin çok yaygın kullanıldığı belgelerden anlaşılmaktadır. Kaftan ve elbise arasında tasarlanmış olan kıyafetlerin yaka, kol ve etek kenarlarının şeritlerle süslenmiş olması da ortak bir özellik olarak görülmektedir. Kumaş desenlerinde yeni yorumlar ortaya çıkmış, bunları yaratan sanatçıların göçlerle yer değiştirmesi geleneklerinde yeni sistemler ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Selçuklu döneminde başlayan bu değişim hem geleneksel yönleri hem de sentezlerin ürünleri olan giysilerin uzantılarını Anadolu'da hâlâ görmekteyiz.

Osmanlı dokumacılığı 16. yüzyılda gerek teknik, gerek malzeme ve işçilik bakımından doruk noktasına ulaşmıştır. Osmanlı İmparatorluğu klasik döneme gelinceye kadar bazı aşamalardan geçtiği açıktır. Bir taraftan Anadolu Selçuklulardan etkilenmiş, diğer taraftan doğu ile batıyı bağlayan ticaret yolu üzerinde bulunduğundan her iki kültürle temas içinde olmuştur.

Osmanlı dokumacılığı bozulan ekonomisine paralel olarak 17. yüzyıl sonundan itibaren düşüşe geçmiştir. Batı'nın seri üretim sonucu ortaya çıkan mal fazlası Osmanlı pazarlarını doldurunca Türk dokumacıları bunlarla rekabet edemez duruma gelmiştir.

Osmanlı döneminde insanların özelliklerine göre giyim sistemi önemli bir görsel iletişim dili olarak kabul edilmiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda çuha, aba, cepkenler ve başmak moda olarak ilk tasarımlarını göstermiştir.

İmparatorluğun yönetim yeri olan Topkapı Sarayı'nın Harem kısmında görevleri bulunan Zülüflü kalfacılar için giysi tasarımları yapılmış, bunun gibi "fermene" ve Yavuz Sultan Selim'in kavuğu "Selimi" adıyla dönemin simgesi haline gelmiştir. "Selimi kavuk" ve "Mercan terliği" o dönemin modasını yaratmıştır. Selçuklularla başlayan Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma olgusu 16. yüzyılda tamamlanmış ve imparatorluk güçlü ve zengin duruma erişmiştir. En büyük geliri sağlayan sistem ipekle ilgilidir. Osmanlı saray kumaşlarının sanatsal ve teknolojik düzeyi çok yüksektir. Bu kumaşların ve tekstilin, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisine katkısı büyük olmuştur.

16. yüzyıl başından itibaren, ikinci yarısında kumaş cinsleri ve desenleri, çeşitlilik ve zenginlik göstermiştir. Bursa, Bergama, Soma, Ankara, Amasya, Mardin, Şam, Halep, Bağdat, Humus, Selanik gibi merkezlerde kumaş ve bez dokunmuştur. Bu dönemin kumaş türleri kemha, çatma gibi kadifelerde ve seraser, şahbenek, zerbaft, dibadır. Osmanlı devletini en değer verilen kumaşı seraser olmuştur.

17. yüzyılın sonlarına doğru Türk Sanatı yavaş yavaş hızını kaybetmiştir. Tezgâhlarda dokunan klaptanlı ve ipekli kumaşları alacak kadar zengin olmayanlar moda uymak için, bu kumaş örneklerini taklit ederek ucuza üretilen giyimler elde ettikleri görülmüştür. Bu dönemlerde kullanılan kumaşları; aba, abani, ahmediye, alaca, altıparmak, arşın, atlas, astar, beledi, bindallı, bürümcük, car, çatma, canfes, çuha, çitari, gezi, hatai, hareli, hind kumaşı, ipek, kadife, kemha, kutsi, seraser, serenk, selimiye, sof, tafta, zerbaft olarak sıralayabiliriz.

16. yüzyılda kadın giyimi başlı başına zarafeti temsil etmektedir. Yerli dokumalardan yapılan çeşitli renk ve desenlerdeki kadın kıyafetleri Avrupalıların hayranlığını kazanmıştır. Kıyafetlerde, düğmeler bedenden bele kadar kapalı, yakalar açık ve belden kuşaklarla sonlanmaktaydı. Ev kıyafetleri uzun elbiseler şeklinde, bele kadar düğmeli belden aşağıya kadar serbest bırakılmaktaydı. Bu dönemde ev kıyafetleri olarak kullanılan giyim tarzı diğer giyim tarzlarından farklılık göstermiştir. Gösteriş ve zenginlik içinde sunulmuştur.

17. yüzyıl kadın giyimlerinde ise basit ve göynek şeklindedir. Üste giyilenlerden ipek, kadife ve saten kumaştan yapılmış elbiselerdir. Osmanlı saray kadınlarının unvanlarına göre giyim tarzları da farklıdır. Valide Sultan'lar başlarına hotoz giymiş ve başörtüsü örtmüşlerdir.

Başkadın efendi, omuz, sırt ve yakaları kürklü, zemini sevai kumaştan yapılmış elbiseler giyer. Haseki Sultanlar, yakalı elbiseler, üstüne altın işlemeli kepenek, kırmızı şalvarlar giymişlerdir. Gedikli kadın, omuzları kürklü, kolsuz kaftan ve şalvar, yemeni; Kadın kalfalar sevai elbise ve kırmızı şalvar ve sarı yemeni giymişlerdir. Odalıklar, yakası kürklü kutnu denilen üzeri çiçekli, kırmızı renkli deli kuşaklı kısa elbise, altına canfes eteklik giymişlerdir. Büyük odalık, çeşitli renklerde şalvar ve değerli kumaşlardan elbiseler kullanmışlardır. Baş ikbal, kırmızı, yeşil, sarı renklerde şalvarlar, işlemeli yemenler üzerine kürk giymişlerdir. Harem dairesi hademesi ise göğsü açık bir elbise ve eteklik, şalvar ve işlemeli yemeni giymişlerdir. Çırağan, üstüne göğüs kısmı işlemeli elbise çeşitli renklerde kaftan, lacivert şalvar ve kırmızı yemeni giymişlerdir. Kadın Sultanın oda lalası, eteklik, şalvar ve yemeni giymişlerdir. Sokağa çıkarken yaşmak ve ferace kullanmışlardır.

Çerkez halayık önü büzgülü elbisenin üzerine fermayış kuşak sarmışlardır. Saraylı, önden düğmeli göynek, altına eliş şalvar üzerine yarım kollu kaftan giymişlerdir. Cariyeler ise kolları ve bedeni işlemeli libade isimli kısa elbise, renkli ve yemeni giymişlerdir. Ve saray çengileri de libade isimli boyu kısa elbiselerin üzerine kemer ya da kuşak takmışlardır. Altlarına geniş etek ve renkli ayakkabılar giymişlerdir. Evlerinde veya saraydan çıkma fırsatı bulamayan Osmanlı kadınları yine de giyimlerine özen göstermeyi ihmal etmemişlerdir. Sokak giyimlerinde ferace, çarşaf, peçe, yaşmak, yeldirme ve meşlahı kullanmışlardır. Saray kadınları giyimlerine olduğu kadar saç tuvaleti ve başlıklarına da özen göstermişler, saçlarını arkadan uzun bırakarak önden kısa kesmişlerdir. Arkadan tepelerine ipekten işlemeli hotoz yerleştirerek bunun üzerine tül den örtülerine örtmüşlerdir.

Baş giyimleri çeşitli dönemlerine göre farklılık göstermişlerdir. Aksesuar kullanımında da Osmanlı kadını için önemli olmuş ve mutlaka her kıyafetlerine uygun takıları kullanmışlardır. Düğmeler, gerdanlıklar, mühürlü yüzükler, küpeler, kemer tokaları, enselikler ve çapraştılar kullandıkları aksesuarlar içinde yer almıştır.

Saray çocuklarının kumaşları atlas, canfes, kutnu gibi hafif ipeklilerden dikilmiştir. Daha büyük çocuklara içleri samur kürklü yünlü kumaşlarla kaplı dış kaftanları hazırlanmıştır. Terziler çocuklar için hazırlanan giysilerin mevsime uygunluğu göz önünde bulundurulur, çocukların merasimlerde giydiği kaftanlar büyüklerde olduğu gibi ağır ipekliden uzun ve gösterişli şekilde dikilir. Kısacası çocuk kıyafetlerinin de yetişkinlerde olduğu kadar geleneksel ve görkemli dikilmesine özen gösterilir. Kemha kaftanlar büyük çocuklar için dikilmiş atkı ve çözümlü telleriyle dokunan kumaşlardır.

Çocuk giyimleri de büyükler de olduğu gibi 16. ve 17. yüzyıl boyunca değişmeden devam etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, politik ve ekonomik olarak zirvede olduğu bu dönemde Osmanlı sanatı büyük bir güce sahiptir. Bu zenginlik gümüş ve altın ile zenginleştirilmiştir. Sadece Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında değil, yurt dışında da talep gören ipek kumaşçılığı olmuştur. Günümüzde zarafeti ve zenginliğiyle bizi hayran bırakan padişah kostümleri; Kemha, kadife, çatma, diba, seraser ve atlas ağır ve pahalı ipek ve kadifeden dikilmiş, canfes, tafta ve vala hafif ipekten yapılmış kaftanlardır.

Türk toplumunun geleneklerine bağlılığı ve saygısı kendisini bireylerinin giydiği giysilerle göstermiştir. Özel hayatlarında sultanlar şalvar, göynek, bol bir cübbe ve cekete benzeyen ya da uzun olan kısa kaftan giyerler. Bir giysi dikileceği zaman önce bir deneme modeli dikilir ve sultana denetilir. Model beğenilirse örnek ayrı tutulur ve diğerleri için örnek olarak saklanırdı.

Osmanlı kostümünün Avrupalılaştırılması Murat IV. zamanında başlar. Sultanlar “festival, devlet cenazeleri, tahta çıkma, konsoloslukla ilgili davetlerde ve askeri gemilerin suya indirilmesi” gibi özel günlerde törenlere uygun giyinmeye özen göstermişlerdir. Osmanlı tekstilinin işçiliğinin, tekniklerinin ve hammaddesinin üstün kalitesi yüzyıllardır Avrupa’da rağbet görür duruma getirmiştir. Sosyal statünün ve mevkiinin giyilen elbiselerin cinsiyle ve kalitesiyle çok çabuk gelenek haline gelmiştir. Kumaş ne kadar pahalı ise kalitesi ne kadar iyi ise onu giyen memur çok daha güçlü olur ve önemli bir saygı unsurudur.

Bu zengin görünümlü ve görkemli kaftanların kesim özellikleri belli bir özen gösterilerek yapılmaktadır. En büyük kaftanın bile tek parçadan kesilmeyeceğini ve ek kumaş parçalarının vücudu tamamen sarması için birlikte dikilmesi gerektiğini göstermiştir. Giysinin kalçalara doğru genişlemesini ve bu sayede hareketin gereksiz yere kısıtlanmamasını sağlamıştır. Terziler uzunluklar da dikkatlice çalışırlar ve kumaşı en ekonomik şekilde keser. Kesim sırasında motiflerin de düzeni önemlidir. Küçük detaylara dikkat edilir. Motifin yönü giyenin yukarı kollarına kadar devam edebilmesi için kısa dikişler kumaşın eninden kesilmiştir.

Kaftanlardaki dikiş, kesim ve modelin yanı sıra üzerlerindeki motif ve süslemelerin de ne kadar özellikli ve görkemli olduklarını görmekteyiz. İşlemelerinin en eski örnekleri 16. yüzyıla aittirler. Türk sanatı bu yüzyılda diğer alanlarda olduğu gibi işleme ve süsleme sanatında da en ileri aşamaya ulaşmıştır. 17. yüzyılda ise bu özellikler bir süre devam etmekle birlikte, yüzyılın sonlarına doğru önemini kaybetmeye başlamıştır.

16. yüzyıl işlemlerinde motif dizaynında büyük bir uyum görülmektedir. Sadelik ön planda tutulmuştur. Renkler üç veya dördü geçmeyecek şekilde kullanılmıştır.

17. yüzyıl işleme motiflerinde bu devire ait kumaşların etkisi görülmektedir. Serbest ve karışık motifler bu yüzyılda da kullanılmıştır. 17. yüzyıl motiflerinin şekilleri değiştirilmiş olsa da sadelik ön planda görülmektedir. Özellikle kırmızı, yeşil ve mavi renkler kullanılmıştır.

Türk kumaşlarında ender de olsa hayvan figürleri kullanılmıştır. Kumaşlardaki kompozisyon şemaları sonsuzluk fikrine dayanır. Askeri amaçlı dokunan kumaşlarda sancaklar görülür.

Pars beneği ve kaplan çizgisi deseni 16. yüzyıl başlarında kumaşları süslemiştir. Üçlü benek, lale, karanfil bu devrin diğer önemli motifleridir. Geleneksel Rumi motifleri 16. yüzyıl kumaş desenlerinde fazlaca kullanılmıştır. Çiçek ve bitkisel bezemeler oval madalyonlar içinde yer alır. Kullanılan renkler arasında en önemlisi kırmızı ve tonlarıdır.

Padişah kaftanlarında lale, çintemani, münhani, narçiçeği, hatayi, penç, yaprak taç, sümbül, Rumi, güneş, ay, yıldız motifleri, bitkisel motifler sıkça görülmüştür.

Bunların yanı sıra karanfil, çınar yaprakları, bahar dalları, şakayık, iri çam kozalakları, kıvrık dallar arasında hançer yaprakları da çok sevilen ve kullanılan motiflerdir.

16. ve 17. yüzyıl kaftanları incelendiği zaman tüm giyim tarihini kapsayan örnekler içinde en seçkin ve değerli olanları bu yüzyıllarda üretildiği görülmüştür.

Malzemelerin değerli özellikler taşıması aksesuarlar ve dokumada yapılan denetim üretim özellikleri hiçbir dönemdeki zenginliği ve denetimi göstermemiştir.

Müze ve özel koleksiyonlarda yapmış olduğum araştırmalarda ve kumaş analizlerinde de bu özellik bilimsel olarak ispatlanmaktadır.

Giyim tarihinin en önemli kanıtları halen müzelerin hazine odalarında büyük bir titizlikle korunmaktadır.

30.KAYNAKLAR

- ALTAY, Fikret; **Kaftanlar**, Topkapı Müzesi III, Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetlerinden,1979
- BAKER, TEZCAN, WEARDEN, Dr. Patrica L; Dr. Hülya; Jennifer; **Silks For The Sultens Ottoman İmperial Garment From Topkapı Palace**,1996
- BARKAN, Ömer Lütfü; **15. Asrın Sonunda Kanunname-i İhtisab-ı Bursa 1502 II**, Belgeler, 7 Haziran, 1942, Mayıs, 1943
- DALSAR, Fahri; **Bursa’da İpekçilik**, İstanbul, 1960
- KABLAN, Yasemin; **Türk Kumaşına Genel Bir Bakış**, 1999
- KÜÇÜKERMEN, Önder; **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, GSD Dış Ticaret, Mayıs, 1996
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet; **İbni Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler**, İstanbul, 1971
- SALMAN, Ayla; **Osmanlı Saray Dokuma Kumaşları**, Ders Notları,1978
- SAHİLLİOĞLU, Halil; **Osmanlılar’da Narh Müessesesi ve 1525 yılı sonunda İstanbul’da Fiyatlar**, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi 3, Aralık 1967
- SAHİLLİOĞLU, Halil; **18. yüzyıl ortalarında Sanayi Bölgemiz ve Ticari İmkânları**, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,11 Ağustos 1968, İstanbul
- SEVÜKTEKİN APAK, ONAT GÜNDÜZ, ÖZTÜRK ERAY, Prof. Dr. Melek, Doç. Dr. Filiz Doç. Dr. Fatma; **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ağustos 1997, Ankara
- SU, Kamil; **Tiftik ve Sofuculuk**, Türk Etnografya Dergisi, Ankara,1982
- KÜTÜKOĞLU, M.; **Osmanlılar’ da Narh Müessesesi ve 1640 tarihli Narh Defteri**, İstanbul, 1983
- TEZCAN, Hülya; **Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Osmanlı Sarayı’nın Sultanları Bölüm III, Aygaz Yayınları, 2006
- ÖZ, Tahsin; **Türk Kumaş Ve Kadifeleri**, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, 1951
- Erişim: www.bakterim.com/tekstil/104031-osmanli-kumaslarinda-renkler-ve-desenler.html (17 Aralık 2009)
- Erişim: www.dokumanlar.com/dosya.asp?=-gor&dosya-no=144812 (18 Aralık 2009)

31.ÖZGEÇMİŞ

1974 yılında Kocaeli’nde doğdu. Akademik eğitimine Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi’nde başladı. 1994–1998 yılları arasında Resim Bölümü, Tekstil Anasanat Dalı’nda Lisans eğitimini tamamladı.

1998- 1999 eğitim-öğretim döneminde Bilfen Eğitim Kurumları’nda resim öğretmeni olarak göreve başladı.

2008- 2009 yıllarında Haliç Üniversitesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü’nde Yüksek Lisans eğitimine ve 2008-2009 eğitim-öğretim döneminde Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Resim-iş Öğretmenliği Bölümü’nde Öğretim Görevlisi olarak göreve başlamıştır.

Sergi ve Etkinlikler

2009 yılında “Ekim Geçidi 8” Resim Sergisi’ne katıldı.(İstanbul)

2009 yılında “Ekim Geçidi 8” Resim Sergisi’ne katıldı. (Narlıdere- İzmir.)

2009 yılında“Ekim Geçidi 8” Resim Sergisine katıldı. (Ankara)

2009 yılında “Ekim Geçidi 8” Resim Sergisine katıldı. (Mersin)

2009 yılında “Ekim Geçidi 8” Resim Sergisine katıldı. (Sivas)

2009 yılında International Symposium of interactive Media design, Yeditepe Üniversitesi Sempozyumu, (İstanbul)

2009 yılında "22.Uluslararası Şile Bezi Kültür ve Sanat Festivali ve Haliç Üniversitesi Defilesi"ne katıldı. (İstanbul)

2009 yılında Haliç Üniversitesi Defilesi’ne katıldı.

2008 yılında Bilfen Koleji ve Haliç Üniversitesi Defilesine katıldı.(İstanbul)

2007 yılında Sasav Karma Resim Sergisi’ne katıldı.

1998 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Mezuniyet Sergisi’ne katıldı.